МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ. ПРАВО»

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 23 червня 2017 року)

Київ
2017

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
«ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ. ПРАВО»

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 23 червня 2017 року)

Київ
2017

УДК 343.973(477)(063)
Т427

Редакційна колегія:

Чернєй В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шакун В. І., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Головач В. В., кандидат юридичних наук, шеф-редактор журналу «Економіка. Фінанси. Право»;

Титко А. В., начальник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Некрасов В. А., провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 25 травня 2017 року (протокол № 9)

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе відповідальності за їх зміст

Т427 **Тіньова** економіка: світові тенденції та українські реалії [Текст] : матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. С. Чернявський, В. І. Шакун та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 452 с.

УДК 343.973(477)(063)

© Національна академія внутрішніх справ, 2017

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Чернєй В. В. 16
Князєв С. М. 19
Петришин О. В. 21
Тацій В. Я. 23

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Бутинець Т. А.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА
ТА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК 25

Варналій З. С.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В СИСТЕМІ
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ
БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ 29

Василинчук В. І.
ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ
ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 32

Гаєвський І. М.
ПРОБЛЕМА ПРОЗОРОСТІ БЕНЕФІЦІАРНОЇ
ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ 34

Головач В. В.
РОЛЬ АУДИТУ В ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ 38

Гребенюк М. В.
ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМНОЇ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 40

Давидов Г. М., Шалімова Н. С., Магопець О. А.
РЕФОРМУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ
ОПОДАТКУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ
В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ
У СФЕРІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ 44

Журавель В. А., Резнікова О. І.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ:
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ 48

Зайцева І. Ю.
ВПЛИВ НЕДРУЖНІХ ПОГЛИНАНЬ
НА СТІЙКІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ
ТА ЇХ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ
В УМОВАХ ЛАТЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ.....52

Ковальов Є. В.
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ 55

Копан О. В., Ігнатко В. С.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....59

Користін О. Є.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА
ТА ВІДМИВАННЯ КОШТІВ.....64

Курячий М. П.
ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 67

Мазур І. І.
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....70

Некрасов В. А., Мельник В. І.
ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ОСНОВІ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ (ILP).....74

Павлов Д. М., Пугач С. М.
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ
ВІДМИВАННЮ КОШТІВ І ФІНАНСУВАННЮ
ТЕРОРИЗМУ ЯК ФАКТОР ДЕТІНІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ ТА ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ 78

Предборський В. А.
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ
ТЕОРІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....82

Савченко А. В.
УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ
ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ
ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....89

Садиков М. А.
ПРИРОДА ВНИКНЕННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ
ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЇЇ УСУНЕННЯ 93

Тимошенко В. І.
ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ У ВИМІРІ СУЧАСНОЇ НАУКИ 97

Тихонова О. В.
ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....102

Усатий Г. О.
КОНЦЕПЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО
АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ,
РОЗШУКУ Й УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ,
ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ
ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ.....106

Фещук В. В., Петрина В. Н.
ПРАВОМІРНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ
КОШТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗВІТУ OLAF 2016 РОКУ).....111

Харазішвілі Ю. М.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ
ЯК РЕЗЕРВ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ.....115

Чернявський С. С.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ
ЯК СПАДЩИНА ТОТАЛІТАРНОГО МИНУЛОГО 119

Чубенко А. Г.
НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ
ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ,
ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ
ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ: СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО
ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ 123

Шакун В. І.
КРИМІНАЛЬНА ПРИРОДА
ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ
.....126

Шаповалов О. О., Ніколаюк С. І.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ПЕРЕДУМОВА
ЛАТЕНТНИХ ЗЛОЧИНІВ.....131

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Александренко О. В.
ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА НАПРЯМИ
ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....137

Андрущенко І. Г.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ОДНА
З ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ
СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ 140

Баранова В. В.
ВПЛИВ ТУРБУЛЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ
НА СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВА 144

Баулін О. В.
СПЕЦІАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ
ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННИМ ПРОЯВАМ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ 147

Бех О. В.
БІЛОКОМІРЦЕВА ЗЛОЧИННІСТЬ
ЯК ПОЄДНАННЯ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА СЛУЖБОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ.....151

Білоус Р. В.
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ
ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ, КЕРОВАНОЇ
АНАЛІТИКОЮ (INTELLIGENCE LED POLICING).....154

Брисковська О. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОТИПРАВНИХ
ПОГЛИНАНЬ ТА ЗАХОПЛЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ 156

Буряк М. В.
НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО
ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ
УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ 160

Вавриш А. В.
ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА
ЯК СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....163

Василевич Я. В.
ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТУ
ПРИВЛАСНЕННЯ ТА РОЗТРАТИ
БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ.....168

Висоцька І. Б., Горалько О. В.
ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ІСНУВАННЯ КОРУПЦІЇ
ТА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....170

Вязмікін С. А.
АНАЛІТИЧНА РОБОТА В МЕЖАХ ПРОТИДІЇ
ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ 173

Гелемей М. О.
ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ФІНАНСУВАННЯ
ЕКСТРЕМІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 175

Герасименко Л. В.
ТІНЬОВИЙ БАНКІНГ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 177

Гончарова В. О.
НЕЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ БОРОТЬБИ
З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ 180

Гуцуляк М. Я.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ.....183

Демешко М. В.
ДІЯЛЬНІСТЬ НЕПРИБУТКОВИХ ОРАНІЗАЦІЙ
ЯК ДЖЕРЕЛО ВІДМИВАННЯ КОШТІВ.....189

Джужа А. О.
ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ 192

Діденко І. В.
ПРОЯВИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У КОНТЕКСТІ
ЗРОСТАННЯ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ..... 195

Єфімов В. В.
ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО
ДИРИЖИЗМУ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ
КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ
ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ 198

Жук І. В.
БАНКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ:
КРИМІНАНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 202

Загуменна Ю. О.
ВНУТРІШНЯ ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 205

Задорожний А. А.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ
ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ 208

Запорожець Р. А.
ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ
НА РОЗВИТОК ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ 211

Запотоцький А. П.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО
ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА 214

Ігнатюк О. В.
СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИЙ ДІЙ 218

Ісаков П. М.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УСТАНОВАХ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ДЕРЖАВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ 222

Калиновський О. В.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ПІДҐРУНТЯ
РОЗВИТКУ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВІ 225

Князєв Ю. В.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ:
СУТНІСТЬ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ДЕТІНІЗАЦІЇ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 228

Комірчий П. О.
ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СТАН
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 231

Корольчук В. В.
ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ,
ПОВ'ЯЗАНОЇ З ПОДАТКОМ
НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ, В УКРАЇНІ 234

Кравченко Н. С.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ФОРМА КРИЗИ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 237

Криволапов В. М.
КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК НЕГАТИВНИЙ
ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ 240

Крижна В. В.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ
ТА СПОСОБИ ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ 244

Кришевич О. В.
ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ
У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ:
МАХІНАЦІЇ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ 247

Кузьменко Б. В., Заіка Ю. О.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В ПОСТРАДЯНСЬКІЙ
УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ ТА ЕНЕРГЕТИЧНІ
АСПЕКТИ 250

Купранець І. М.
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 253

Кучмєєв О. О.
ПРОЗОРЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ РОЗВИТКУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ 255

Лапко О. В.
КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 259

Ларіна О. В.
ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ 260

Левченко Ю. О.
ГЕНЕЗИС ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ 263

Макаренко Н. К.
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА СУЧАСНОЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 267

Маковоз О. С.
ОЦІНКА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 269

Мартиненко В. О.
АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА КОРУПЦІЇ 273

Миронюк Т. В.
НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ТІНІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ 275

Неганов В. В.
РЕВІЗІЇ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й ПОДАТКОВІ ПЕРЕВІРКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ 279

Овчаренко Л. В.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ 282

Окушко А. В.
СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ВСТАНОВЛЕНИХ ПРАВИЛ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН І ПРЕКУРСОРІВ 285

Павленко Н. Г.
НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕЛЕГАЛЬНИХ БУРШТИНОКОПАЧІВ..... 288

Павленко С. О.
КОРУПЦІЯ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ..... 291

Павленко Н. В.
ІНСТИТУТ НЕФОРМАЛЬНОГО КУРАТОРСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМНОЇ КОРУПЦІЇ 294

Паламарчук К. В.
ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ РОЗБОЮ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ..... 297

Пастушенко С. В.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ 300

Поліщук Г. С.
ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ..... 303

Полтораков О. Ю.
«ПРИВАТИЗАЦІЯ НАСИЛЬСТВА»: ГЕОСТРАТЕГІЧНІ КОНТЕКСТИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ 306

Пустовіт В. А.
ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 309

Сагайдак Ю. В.
ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 312

Садченко М. М.
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ
ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ.....317

Сафронов С. О.
ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ,
ЯКІ НЕ СПРИЯЮТЬ ПРОТИДІЇ
ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ.....320

Севрук В. Г.
АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ
СФЕРІ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ
І ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ,
СФОРМОВАНИМИ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ 323

Святченко В. М.
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ
В СТ. 368^4 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ (ПІДКУП ОСОБИ, ЯКА НАДАЄ
ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ).....328

Солодовнікова Х. К.
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТЕРОРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ДЕТІНІЗАЦІЇ 332

Стрельченко О. Г., Стрельченко К. А.
ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
РЕФОРМИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 335

Таціенко В. В.
ФІНАНСОВІ РОЗСЛІДУВАННЯ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ 338

Тильчик В. В., Литвиненко О. А.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ТІНЬОВИМ ВІДНОСИНАМ
У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ.....342

Тильчик О. В.
ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ 345

Титко А. В.
КОРУПЦІЯ ТА ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ:
ПРИЧИНОВО-НАСЛІДКОВІ ЗВ'ЯЗКИ 348

Тичина Д. М.
ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ 351

Ткаченко С. О., Ларіна Т. Ф.
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ:
ДОСВІД УКРАЇНИ 355

Томма Р. П.
ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ
НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА.....358

Удовик М. С.
МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЧИННИК
ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ 361

Харкевич О. О.
ВПЛИВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ
НА РІСТ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....365

Хоменко В. П.
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ
(ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....368

Ценов В. М.
ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНИХ КОМБІНАЦІЙ
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ 373

Черняк О. М.
КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД
ДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ
ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....376

Шевченко О. С.
СОЛІДАРИЗМ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ 381

Шевчук О. Ю.
ВИКОРИСТАННЯ ОФШОРНИХ ЗОН
ЯК МЕТОД УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ 384

Шевчук О. О.
ВИДИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ
ТА ШЛЯХИ ВПЛИВУ НА НЕЇ.....388

Шишак А. О.
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
ЯК ПРЕРОГАТИВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....391

Шуміло О. М.
ТІНЬОВІ ОПЕРАЦІЇ ІЗ ЗЕМЛЯМИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ 396

Галагуря Є. Л.
МЕТОДИ ОЦІНКИ ОБСЯГІВ
ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ 399

Головіна М. О.
ДЕТІНІЗАЦІЯ СФЕРИ ІНВЕСТУВАННЯ.....403

Голуб О. В.
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ
БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 406

Кісельова А. О.
СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....411

Ковалевська А. Д.
ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ)
ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ:
СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД.....414

Корнієнко Ю. В.
КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ
І СПОСОБИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ 417

Миргородський М. Ю., Миргородська К. Г.
НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ:
РЕАЛЬНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ
ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ 419

Мовчан І. В.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ:
ПРИЧИНИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ 424

Овдієнко М. Ю.
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА КОРУПЦІЯ
ЯК ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ 427

Передерій Т. С.
БЕЗПЕКА ПЛАТІЖНИХ КАРТОК
ЯК ФАКТОР ДЕТІНІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 431

Радецький С. В.
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ
ПОСЛУГ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ 434

Саннікова Л. О.
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ
ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ 438

Тутова А. А.
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ 440

Чмирь А. Ю.
ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТИ
НА ТІНЬОВУ ЕКОНОМІКУ 442

Школьніков В. І.
РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ПРОТИДІЇ
ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....445

Задніченко С.І.
СПІВВІДНОШЕННЯ ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА
КОРУПЦІЙНІ ВІДНОШЕННЯ……..448

Чернєй В. В. – доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії внутрішніх справ

Шановні учасники конференції!

Від імені ректорату і Вченої ради Національної академії внутрішніх справ дозвольте привітати всіх високоповажних гостей та учасників наукового зібрання. Серед них представники профільних комітетів Верховної Ради України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, Національного банку України, Національного антикорупційного бюро України, працівники суду, провідні вчені вищих навчальних закладів і наукових установ юридичного та економічного спрямування.

Авторитетне представництво учасників заходу та широка географія залучених до обговорення закладів, установ, організацій стали можливими завдяки сприянню співорганізаторів круглого столу – Національної академії правових наук України та Всеукраїнської асоціації кримінального права. Тематика конференції є надзвичайно актуальною, а тому викликає значний інтерес наукової спільноти та фахівців-практиків.

Тіньова економіка в сучасних соціально-політичних умовах розвитку країни, відмивання коштів як механізм забезпечення функціонування тіньових економічних відносин, «відтік» капіталів за наявності дефіциту інвестиційних ресурсів та низької капіталізації фондового ринку є найбільш загрозливими для нашої держави соціально-економічними чинниками, що «зсередини» підривають фінансову систему, детермінують інші суто криміногенні явища та вияви корупції, а також впливають на імідж України як надійного зовнішньоекономічного партнера.

У сучасному глобалізованому світі одним з дієвих засобів детінізації економічних процесів та повернення до легального обігу виведених з нього активів є фінансові розслідування, які

охоплюють комплекси заходів протидії розкраданням державних коштів, кіберзлочинності, виявам корупції, ухиленню від сплати податків, легалізації злочинних доходів, фінансуванню тероризму, торгівлі зброєю, наркотиками, людьми тощо. Масив даних на цей час уже настільки значний, що слідчому чи детективу (і навіть цілим підрозділам) не вдається обробити їх традиційним «паперовим» способом. Вихід убачаємо в автоматизації аналітичних процесів, застосуванні спеціальних програмних продуктів пошуку та фіксації доказової інформації, зокрема електронних відображень. Такі програми – головна зброя аналітика XXI століття. Їх уміле використання неможливе без обміну досвідом та напрацювань зарубіжних фахівців.

За підтримки європейських партнерів вітчизняні правоохоронні та інші державні інституції з досвідом фінансових розслідувань підлягають активному реформуванню. Уже функціонують Національна поліція та Національне антикорупційне бюро, реорганізуються органи прокуратури та податкова міліція, створюється Державне бюро розслідувань (ДБР). Передбачається суттєве оновлення особового складу за рахунок молодих фахівців, які вкрай потребують оволодіння сучасним інструментарієм виявлення та розкриття економічних злочинів з використанням правильно побудованих систем збирання та аналізу інформації про рух коштів, майна, людей.

Відбулися позитивні зрушення, завдяки яким стало можливим фахове відстеження фінансових потоків та вжиття допустимих заходів щодо арешту й конфіскації доходів тіньовиків. Ідеться, зокрема, про оновлене антикорупційне законодавство, уніфікацію процедур реєстрації та доступу до державних реєстрів і баз даних, запровадження електронного декларування, системи ProZorro, відкритих реєстрів юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (із зазначенням кінцевого бенефіціара), бази власників майна, земельних ділянок тощо.

Безперечно важлива роль академії у використанні сучасних інформаційно-аналітичних систем, інших новітніх технологій детінізації та декриміналізації економіки полягає в тому, що ми:

– узагальнили відповідний європейський досвід та видали серію аналітичних і методичних праць, коментарів і підручників, близько ста посібників, довідників, роз’яснень і пам’яток;

– на низку методик фінансових розслідувань отримали авторські свідоцтва й патенти (щодо перекриття схем незаконного відшкодування ПДВ, оборудок із земельними ділянками, підакцизними товарами, відмивання коштів тощо);

– спільно з експертами Консультативної місії Європейського Союзу запровадили цільові програми підготовки та підвищення кваліфікації головних категорій кадрів поліції, Експертної служби, детективів Національного антикорупційного бюро України, аудиторів;

– провели цикл тренінгів з питань операційного, тактичного і стратегічного аналізу на основі моделей ILP та Спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків (CIRAM), які широко використовуються в країнах ЄС;

– вивчаємо питання створення на базі НАВС постійно діючого інформаційно-аналітичного центру з моніторингу ситуації на кордонах та автошляхах (з підключенням систем відеоспостереження митних органів, поліції, прикордонної служби) з метою виявлення наркотрафіку, фактів торгівлі людьми, контрабанди тощо. Готові до обговорення можливих варіантів формату співпраці за цими напрямами.

Отож, побажаємо учасникам семінару плідної роботи, активного обміну досвідом та здобутками. Дозвольте висловити впевненість, що ця конференція сприятиме жвавій науковій дискусії, а результати обміну думками слугуватимуть підґрунтям для напрацювання конструктивних пропозицій з удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики.

Бажаю всім плідної роботи!

Князєв С. М. – Голова Національної поліції України, кандидат юридичних наук

Шановні колеги та гості!

Щиро вітаємо вас із початком роботи міжвідомчої науково-практичної конференції з надзвичайно актуальних проблем детінізації вітчизняної економіки. Показово, що учасниками заходу є законотворці, науковці та практики, викладачі й тренери.

Такий захід – ще одна нагода для провідних експертів, урядовців, фахівців різних галузей суспільного життя, зокрема освітян, обмінятися думками та досвідом, спільно обговорити стан перебігу реформ в Україні.

Визначення ринкових пріоритетів у економіці, імплементація базових міжнародно-правових актів слугують передумовою успішної розбудови країни і становлення правової держави. Зазначене неможливе без належного експертного супроводження, урахування міжнародних рекомендацій з одночасною трансформацією свідомості посадовців різного рівня та громадян.

Як відомо, Кабінет Міністрів України передбачив для Міністра внутрішніх справ функції щодо спрямування і координації діяльності низки центральних органів виконавчої влади. У державі здійснено реформаторські заходи правничого та організаційного характеру, орієнтовані на зниження рівня економічної злочинності, захист об’єктів права власності та протидію корупції. Утворено Національну поліцію України, що комплектується на суттєво оновлених засадах і принципах. Оновлено якісний склад Департаменту захисту економіки Національної поліції як міжрегіонального територіального органу кримінальної поліції, що, згідно із законодавством України, здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Водночас організована злочинність, яка інтегрується до високоприбуткових галузей економіки, усе ще залишається одним з чинників, що становлять реальну загрозу національній безпеці України. Надалі триває її корпоратизація, легітимізація та проникнення до інститутів державної влади. За таких обставин останніми роками відбувається збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів за рахунок учинення шахрайств на

фінансовому ринку, розкрадань бюджетних коштів, зловживань на ринку земельних ресурсів, у сфері нерухомості тощо.

Залишається високим рівень умисних убивств, зокрема вчинених за замовленням, з використанням вогнепальної зброї та вибухівки. Серйозну загрозу для стану правопорядку становлять учинювані організованими групами розбійні напади, незаконні заволодіння автотранспортом, а також злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

Серед причин недостатньо ефективної протидії цим явищам визначальними є відсутність системної та скоординованої роботи щодо ліквідації економічного підґрунтя організованої злочинності й корупції, низький організаційний рівень оперативно-розшукової діяльності, недосконаліть процесуальних механізмів притягнення учасників злочинних об'єднань до кримінальної відповідальності.

З метою знешкодження економічного підґрунтя діяльності організованих злочинних угруповань, протидії корупції, зокрема в інститутах влади, перекриття каналів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, забезпечення відшкодування збитків, завданих громадянам, суб'єктам господарювання та державі, ми підготували і в установленому порядку внесли на розгляд пакет законопроектів та урядових рішень щодо поліпшення якості виявлення й розслідування злочинів.

Водночас відверто визнаємо, що робота із запобігання тіньовим схемам незаконного збагачення потребує активізації, зокрема шляхом об'єднання зусиль з іншими центральними органами виконавчої влади, у тому числі з нещодавно створеними державними інституціями антикорупційного спрямування, органами прокуратури, судами та громадськістю.

Переконані, що на цьому шляху нам допоможуть ваші професіоналізм, знання, досвід, високі людські якості, а також потужний науковий та освітній потенціал. Безперечно, вітчизняна система боротьби зі злочинністю потребує модернізації. Слід змістовно скоригувати підходи до навчання майбутніх поліцейських, пріоритетом у якому має стати поглиблена фахова підготовка та спеціалізація, запровадження методик кримінального аналізу. Це дасть позитивний результат і сприятиме підвищенню рівня довіри населення до влади. Бажаємо учасникам конференції плідної роботи, конструктивних дискусій та нових творчих досягнень в ім'я нашої країни!

Петришин О. В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік НАПрН України, президент НАПрН України

Шановні колеги, друзі!

Від імені Національної академії правових наук України щиро вітаємо учасників міжвідомчої науково-практичної конференції «Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії»!

Плідна співпраця Національної академії правових наук та Національної академії внутрішніх справ сприяє поглибленню багатосторонніх творчих контактів, зокрема в контексті забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності.

Сьогодні поширення кризових явищ в економіці багатьох країн світу, згортання економіко-політичних відносин з Росією через військовий конфлікт, анексія Криму і самопроголошення нових утворень на території Донецької та Луганської областей спричинили підвищення рівня тіньової економіки та незаконно набутих фінансових ресурсів в Україні, які є основним джерелом фінансування корупції.

Масового й організованого характеру набули фінансові оборудки з коштами вкладників, крадіжки грошових коштів із використанням фіктивних платіжних документів, підроблених банківських гарантій, нецільове використання кредитів, позааукціонний розпродаж державних об'єктів за заниженими цінами. Набула поширення практика передачі державних грошових та інших матеріальних цінностей окремим фондам, приватним структурам, засновниками яких є родичі впливових державних чиновників.

За оцінками вчених і політиків, щороку із застосуванням офшорних схем із фінансового вітчизняного обороту за кордон виводять сотні мільйонів доларів. Такі оборудки завдають Україні значних фінансових, соціальних та економічних збитків, заважаючи її сталому розвитку. Виведені в офшори без оподаткування кошти повертаються в нашу країну, проте вже у вигляді пакетних інвестицій або кредитів. Таким чином, держава двічі зазнає втрат, та ще й зобов'язана сплачувати

відсотки за кредити. На думку фахівців, останніми роками понад 50 % українського товарного експорту було вивезено через третіх осіб, а загальний обсяг експорту за непрямими контрактами становив 260 млрд грн, які фактично було незаконно вивезено з України.

Означені фактори засвідчують, що активізація тіньової економіки суттєво загрожує національній безпеці України.

Зменшення шкоди, якої суспільству завдає злочинність, можливе шляхом пошуку нових й ефективних способів впливу на неї. Влада в законотворчому процесі намагається розв'язати соціально-економічні та політичні проблеми шляхом внесення змін до кримінального законодавства. В Україні впродовж останніх двох років започатковано понад два десятки реформ у різних сферах державного управління, фінансів та економіки. Їм передували ґрунтовні наукові дослідження та експертизи, які враховували соціальні, економічні та кримінологічні наслідки.

У контексті практичної реалізації здійснення правоохоронними органами України заходів, спрямованих на детінізацію та декриміналізацію господарсько-правових і фінансових відносин, виявлення, запобігання та припинення тяжких та особливо тяжких економічних злочинів, які впливають на соціально-політичну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах, а також удосконалення підготовки нової генерації кадрів відповідного спрямування, ініціативу Національної академії внутрішніх справ щодо фахового обговорення зазначених надзвичайно актуальних питань на міжвідомчому рівні усіляко підтримуємо.

Висловлюємо готовність активно долучитися до наукового опрацювання та супроводження в інстанціях висловлених учасниками конференції законодавчих пропозицій, підготовки рекомендацій прикладного характеру з урахуванням положень міжнародно-правових документів і практики країн ЄС.

Бажаємо всім учасникам конференції плідних дискусій, змістовної та конструктивної роботи!

Тацій В. Я. – доктор юридичних наук, професор, почесний президент НАПрН України, академік НАН України, голова ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права», ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Шановні колеги!

Міжвідомча науково-практична конференція «Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії», організована за сприяння ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права», Національної академії внутрішніх справ, є одним із перших наукових заходів, метою якого є комплексний розгляд проблем детінізації сучасної української економіки і ролі в цьому процесі науки кримінального права.

По-перше, упродовж 15 років чинності Кримінального кодексу України суспільство й держава змогли оцінити його положення за критеріями ефективності, справедливості, гуманності, демократичності. Безумовно, значний масив змін, унесених до Кодексу після його прийняття, свідчить, що на сучасному етапі розвитку суспільства і держави він не повною мірою відповідає запитам сьогодення, зумовленим розвитком суспільних відносин, інтеграцією України до міжнародного європейського простору, а також недостатньо враховує передовий зарубіжний досвід. Чинний закон про кримінальну відповідальність потребує наукового переосмислення його положень з огляду на фундаментальні положення правової доктрини в сучасному суспільстві. Передусім ідеться про вплив кримінального права на сталий розвиток України через детінізацію її економіки.

По-друге, у квітні 2015 року на 13-му Конгресі ООН прийнято Дохійську декларацію із запобігання злочинності та кримінального правосуддя. Її прийняття підтвердило, зокрема, відданість світової громадськості ідеї забезпечення верховенства права й запобігання та протидії злочинності в усіх її формах і проявах на національному та міжнародному рівнях, а також прихильність ідеї забезпечення принципу поваги до людської гідності. Дотримання цього безпосередньо пов’язано з реалізацією правом своїх соціальних функцій.

Положення Конвенції, безперечно, позначаться на подальшому розвитку доктрини кримінального права та законодавства про кримінальну відповідальність, надаючи можливість широкого наукового пошуку щодо ролі й функцій кримінального права в умовах інтеграції України до європейського співтовариства.

Дослідники теорії права ще на початку XX ст. звертали увагу на його соціальне призначення та, відповідно, соціальні функції. Як відомо, соціальне призначення права полягає в упорядкуванні, унормуванні всіх сфер суспільного життя, у створенні таких умов, за яких усе суспільство і кожен його член могли би нормально існувати й розвиватися. Різноманітні аспекти соціальних функцій права слугували предметом численних обговорень і дискусій на сторінках наукових видань. Однак для кримінально-правової думки зазначене питання є відносно новим. Зазвичай фахівці цієї галузі виокремлюють охоронну, регулятивну, виховну й профілактичну функції. Здавалося б, питання функцій кримінального права можна вважати вирішеним і таким, що не потребує подальшого розгляду. Проте вкотре наголосимо, що звернення до теорії права як витоку численних юридичних наук, до її загальних положень та нових напрацювань є важливою передумовою розвитку будь-якої галузевої науки.

Предметом дискусій учасників конференції слугуватимуть проблемні теоретичні та практичні питання детінізації економіки. Учасниками конференції стали керівники державних та місцевих органів влади, провідні вчені, а також практичні працівники. Захід підтримали понад 120 осіб, серед яких – фахівці в галузі економіки, господарського права, кримінального права, кримінології, кримінального процесу, які надіслали доповіді.

Наукові доробки всіх учасників форуму опубліковано, що дає змогу побачити широкий спектр підходів науковців і практиків до непростої проблеми детінізації української економіки через призму світових тенденцій.

Досвід засвідчує, що обмін думками під час обговорення дискусійних питань сприяє досягненню визначених завдань, адже, як свого часу зазначав Рене Декарт, немає настільки віддалених явищ, пізнання яких не можна було б зрозуміти.

Бутинець Т. А. – доктор економічних наук, професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Проблему тіньової економіки вважається одним із основних глобальних ризиків світової економіки, з приводу чого офіційно було заявлено на Всесвітньому економічному форумі в 2011 році. Серед основних причин збільшення тіньової економіки було названо постійне розширення світових комунікацій, економічну нерівність та неспроможність глобального управління і контролю.

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) головними чинниками тінізації економіки визначила тіньову зайнятість і тінізацію фінансових потоків. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП) нелегальний ринок праці має значне поширення в країнах, що розвиваються, де досягає понад 30 % ВВП.

Фахівці тінізації фінансових відносин вважають, що глобалізації фінансових систем сприяє розвиток Міжнародних банківських мереж і поширення електронних торговельних операцій. Як наслідок створюються сприятливі умови для маніпулювання фінансовими інструментами з метою ухилення від оподаткування та відмивання коштів, зокрема шляхом трансфертного ціноутворення [1].

У різних джерелах обсяги тіньової економіки в Україні фіксують на рівні від 30 до 50 % ВВП. За рахунками Мінекономрозвитку в 2016 році рівень тіньової економіки становив 35 % від офіційного ВВП. Розрахунок рівня тіньової економіки було проведено відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18 грудня 2009 р. № 123.

У наведених методичних рекомендаціях розрахунок рівня тіньової економіки базується на чотирьох методах: метод збитковості підприємств, монетарний метод, метод витрат населення (роздрібний товарооборот) і електричний метод. Однак фахівці активно дискутують щодо ефективності цих

методів. Так, деякі з них вважають, що зменшення рівня тіньової економіки в офіційних розрахунках зумовлено переважно неможливістю повноцінного ведення бізнесу.

Національний інститут стратегічних досліджень серед основних причин високого рівня тінізації національно економіки визначає недостатньо ефективне регулювання підприємницької діяльності, що виявляється в низькому рівні захисту прав власності, значному державному втручанні, низькій довірі до правоохоронних і судових органів.

Основними напрямами протидії тіньовій світовій економіці визначають:

– проведення національних аудитів економік країн;
– оцінювання національних регуляторних систем;
– дослідження ринків праці;
– посилення електронного моніторингу за грошовими потоками;
– розширення контролю за офшорними операціями;
– вдосконалення норм, які регулюють фінансову діяльність;
– запровадження дієвого контролю за підробленими товарами.

Важливу роль відводять системі протидії відмиванню «брудних» коштів. Координацію таких заходів здійснює Міжнародна група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів (FATF). У 1990 р. FATF розробила Сорок рекомендацій, які згодом доповнили Дев'ять спеціальних рекомендацій. Вони набули статусу міжнародних стандартів протидії відмиванню доходів.

Офіційні інституції та окремі фахівців пропонують досить різноманітні заходи щодо детінізації вітчизняної економіки. Детінізацію ринку праці пропонують здійснювати шляхом збільшення втрат роботодавця та працівника від перебування в нелегальному стані в порівнянні з легальним сектором.

Детінізацію фінансових потоків в основному пов'язують з протидією обігу «технічних цінних паперів», які не забезпечені реальними активами. Окремою проблемою виділяють емісію та обіг фіктивних векселів.

Згідно з Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» мінімальний обсяг статутного капіталу має становити:

для дилерів – 500 тис. грн, для брокерів – 1 млн грн, для управління цінними паперами – 7 млн грн. Значна частина компаній після сплати статутного капіталу спрямовують кошти на придбання «технічних» цінних паперів. Саме так формується статутний капітал страхових компаній.

«Технічні» цінні папери також використовують для виведення грошових коштів в офшорні зони. Вітчизняний суб'єкт продає нерезиденту за низькою ціною «технічні цінні папери». Потім їх викуповують за реальною ціною у того самого нерезидента.

«Технічні» цінні папери у вигляді векселів широко використовують у фіктивних схемах страхування. У чинному законодавстві чітко не визначено правовий статус векселів та відсутні заборони щодо їх використання в страховій діяльності.

За даними Державної фіскальної служби України у 10 % страхових компаній взагалі відсутні страхові операції, а операції з векселями становлять майже 50 % від загального обсягу операцій.

З огляду на це, вносять пропозиції щодо вжиття заходів з обмеження обігу «технічних» цінних паперів з боку Державної фіскальної служби України та регуляторів фінансових ринків.

Відповідно до експертних оцінок, річний обіг тіньового ринку землі в Україні сягає 800 млрд грн, що у 60 разів перевищує надходження до бюджету відпродажу та передачі в оренду землі. Причинами цього є недосконала система обліку земель, відсутність повноцінного державного земельного кадастру, корупційні складові в процесах відведення земельних ділянок і заборона на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Подібні оцінки тіньової економіки та пропозиції щодо зменшення її обсягів наявні також з приводу інших тенденцій та окремих проявів.

У різноманітних рекомендаціях недостатньо приділено уваги ролі бухгалтерського обліку в детінізації економіки. Наукових праць і методичних рекомендацій з цієї проблематики досить мало.

Важливим є відображення в системі бухгалтерського обліку майна шляхом визнання відповідних активів. У Цивільному і Господарському кодексах України є чітке визначення майна, а в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» об'єктом обліку окреслено діяльність підприємства. В Податковому кодексі України вжито

термін «активи». Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку веде мову про відображення різних видів майна. Таким чином, в праві застосовують термін «майно», в економічній теорії – «ресурси», а в обліку – «актив». Плутанина в термінології призводить до відсутності належної специфікації відносин власності, яка передбачає чітке закріплення прав та обов'язків власника. Зазначене дає змогу «розмивати» право власності в різних напрямах, позбавляти контролю, а також захисту.

Необхідно, щоб бухгалтерський облік стану та руху майна і результатів господарської діяльності забезпечував відповідність економічних показників нормам Цивільного, Господарського і Податкового кодексів України, а також іншим нормативним актам.

Необхідно гармонізувати бухгалтерський облік та системи національних рахунків (СНР). Відомо, що управління економічними процесами на рівні держави здійснюють відповідно до національних рахунків. Їх формують органи статистики, згідно з Рекомендаціями організації з європейської економічної інтеграції в редакції 1993 року. Система національних рахунків передбачає врахування тіньового сектору економіки.

Група непрямих методів ґрунтується на інформації СНР, яка базується на даних бухгалтерського обліку. Фахівці визнають, що між бухгалтерським обліком і СНР немає належного взаємозв'язку. Це формує необхідність наукової розробки методологічних підходів.

Важливим аспектом є посилення ролі бухгалтерського обліку щодо контролю за розрахунками з покупцями та замовниками. Об'єктом таких операцій виступають зобов'язання та їх погашення в майбутньому. Проблемним є питання визнання їх правомірності як на рівні держави, так і на рівні конкретного підприємства, що функціонує в умовах правового нігілізму.

Список використаних джерел

1. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. док. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харашвілі, О. В. Іванов ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2011 – 96 с.

Варналій З. С. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Загрози економічній безпеці держави – це комплекс реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в економічній сфері. Загрози ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію економічних інтересів, спричиняють вихід економічних індикаторів за межі їх допустимих значень.

Завданнями органів управління є моніторинг та виявлення загроз, вимірювання їхнього рівня, реалізація адекватних заходів щодо запобігання та усунення загроз і негативних наслідків їхнього впливу.

Загроза у широкому розумінні – це соціальне, природне чи техногенне явище з прогнозованими або неконтрольованими подіями, які можуть відбутися у певний момент часу в межах конкретної території та призвести до матеріальних і фінансових збитків.

Важливе значення має виділення інституціональних загроз економічній безпеці України. Інституціональні загрози – це якісні викривлення інституційних форм фінансово-економічної системи.

Основними інституціональними загрозами за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними системними загрозами економічній безпеці в Україні на сучасному етапі є тіньова економіка, корупція, тіньова парадержава, рейдерство та непродуктивний відплив капіталу.

Ключовою формою системи інституціональних загроз є тіньова економіка. Тіньова економіка – це економічна діяльність суб'єктів господарювання, яка не враховується, не контролюється і не оподатковується державою і/або спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства. Системними наслідками тінізації в Україні є: втрата дієвості важелів грошово-кредитної політики внаслідок значного обсягу оборотів гривневої та валютної маси, який не

підпадає під регулювання засобами банківської системи; втрата дієвості фіскальних інструментів, марнотратство дефіцитних бюджетних ресурсів; втрата потенціалу соціальної політики, занепад соціальної сфери, поширення тіньової зайнятості, зростання диференціації доходів населення; зниження рівня нагромадження в суспільстві та втрата ним інвестиційного потенціалу; гальмування переходу до інноваційної моделі розвитку в зв'язку з недостатнім розвитком інвестування та неефективним відтворенням людського капіталу тощо [1].

Важливою інституціональною загрозою економічній безпеці України є корупція. За цим показником Україна станом на 2017 р. посіла найнижчі позиції серед усіх країн – учасниць дослідження EY. Корупція як соціальне явище існує в певних інституціональних межах, в яких економічні, політичні, правові, соціальні процеси впливають на неї, а корупція чинить зворотній вплив на ці сфери.

Вкрай небезпечною, специфічною та багаторівневою формою в системі інституціональних загроз економіки України є тіньова парадержава. Тіньова парадержава – це утворення макроекономічного рівня державного типу, в якому через високий рівень корупції та тінізації державні послуги та суспільні блага розподіляють за ринковими принципами. У такому утворенні остаточно формуються та ефективно діють корупційні ринки державних послуг і суспільних благ. Тіньова парадержава охоплює ринки: адміністративно-господарських рішень, державних посад, кадрової політики, державних привілеїв, державної освіти та науки, державного захисту прав і свобод громадян, виборчу систему тощо. Інституціональним базисом існування та розвитку тіньової парадержави є високий рівень тіньової економіки та корупції [1].

Складовою системи інституціональних загроз в Україні є рейдерство як недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності й корпоративних прав, що досить часто зводиться до силових захоплень підприємств під прикриттям законних або псевдозаконних підстав.

Інституційною загрозою також є непродуктивний відплив капіталу – це операції, які мають протиправний характер або є неефективним для країни. До них належать операції з метою оптимізації умов інвестування, ухилення від оподаткування,

легалізації коштів тощо. Основними каналами і схемами непродуктивного виведення капіталів є: операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності; інвестиційні операції; операції з цінними паперами, фіктивного страхування та перестрахування тощо.

Наявність та подальший розвиток інституційних загроз економічній безпеці України зумовлюють необхідність реальних, дієвих заходів щодо їх запобігання. Це зумовлює здійснення активних дій щодо детінізації економіки [2].

Детінізація економіки – це цілісна система дій, спрямована, передусім, на подолання та викорінення причин і передумов процесів тінізації.

У широкому розумінні слова, детінізація економіки – це комплекс макро- і мікрорівневих економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних і правових державних заходів щодо створення економічних передумов зацікавлено-ініціативного повернення взаємовідносин між учасниками фінансово-господарського обороту речей, прав, дій з тіньового, тобто з різних причин невраховуваного державою, економічного обороту, а також побудови організаційно-правової інфраструктури превентивного впливу на усунення причин та умов, що сприяють відтворенню джерел тіньової економіки.

Стратегічною метою детінізації економіки є істотне зниження рівня тінізації шляхом створення сприятливих умов для залучення тіньових капіталів до легальної економіки та примноження національного багатства.

Легалізація тіньових капіталів сприятиме вагомому збільшенню національного інвестиційного потенціалу та ступеня його реалізації, зміцненню довгострокової стабільності та зорієнтованості національної економіки на стратегічний розвиток та зростання, зміцненню економічної безпеки України, а також матиме значний позитивний ефект для бюджетної сфери.

В умовах глобалізації економіки проблему детінізації розв’язують не лише на національному, а й міжнародному рівні. Свідченням цього є створення міжнародних організацій з боротьби з корупцією, організованою злочинністю, легалізацією коштів, отриманих незаконним шляхом, а також прийняття міжнародних стандартів, нормативних і рекомендаційних документів у сфері детінізації економіки. Проте, водночас ефективну протидію поширенню тіньових економічних

відносин може бути забезпечено лише за наявності національних організаційно-правових механізмів детінізації економіки, побудованих на міжнародних стандартах з урахуванням як світового досвіду детінізації економіки, так і національних особливостей цього явища та рушійних чинників його поширення в кожній окремо взятій країні.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Конкуренція і підприємництво : монографія / З. С. Варналій. – Київ : Знання України, 2015. – 463 с.

2. Державне бюджетування в Україні: сутність та основні детермінанти / З. С. Варналій, К. В. Коваленко, С. В. Онищенко, І. В. Савич; за ред. З. С. Варналія. – Київ : Знання України, 2016. – 395 с.

Василинчук В. І. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Виявлення злочинів у сфері державних закупівель передбачає своєчасне отримання оперативним працівником інформації про підготовку чи вчинення злочинів у цій сфері шляхом: належного оперативного обслуговування об’єктів сфери державних закупівель; інформаційно-аналітичного забезпечення; застосування оперативно-розшукових сил, засобів та заходів; здійснення економіко-правового і фінансового аналізу державних закупівель з допомогою сучасних комп’ютерних технологій (веб-порталів у Інтернет-мережі); надання інформації особами, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами; отримання інформації в процесі взаємодії з іншими державними органами, до компетенції яких належить перевірка і контроль державних закупівель; ведення паспортів оперативного супроводження цільового використання бюджетних видатків державного бюджету та видатків регіонального рівня.

Ефективна діяльність оперативних підрозділів щодо організації надходження первинної інформації про стан оперативної обстановки неможлива без якісно організованого інформаційного забезпечення процесу протидії злочинам у сфері державних закупівель. Передусім це важливо на етапі аналізу й оцінювання стану оперативної обстановки, адже він є початковим у діяльності оперативного працівника з виявлення ознак підготовки чи вчинення злочину в цій сфері.

Окрім аналітичної роботи з виявлення злочинів у сфері державних закупівель, чільне місце має посідати економіко-правовий і фінансовий аналіз державних закупівель за допомогою сучасних комп'ютерних технологій. Так, економіко-правовий аналіз передбачає систему прийомів і методів економічного та правового дослідження, а саме аналіз та оцінювання показників господарської діяльності учасників конкурсних торгів, що спрямовані на виявлення порушень вимог чинного законодавства України.

З метою виявлення можливих випадків визначення переможцем торгів підставних осіб, які не відповідають кваліфікаційним критеріям здійснення процедури державної закупівлі та умовам документації конкурсних торгів (кваліфікаційної документації), необхідно вивчити й перевірити:

1) затверджені кошториси бюджетних установ та організацій, бюджетні програми, за якими заплановані значні асигнування та видатки на закупівлю товарів, робіт і послуг;

2) річний план державних закупівель державних установ зі змінами до нього, листи щодо погодження окремих процедур закупівлі (інших, ніж відкриті торги);

3) тендерну документацію, що надає такі відомості: специфікація предмета закупівлі; інформація про характер і необхідні технічні та якісні характеристики предмета закупівлі; кількість товару; місце, де має бути виконано роботи чи надано послуги; додаткові послуги, які має бути надано; строки поставки товарів; виконання робіт; надання послуг;

4) протоколи засідань тендерного комітету, зокрема протоколи вибору процедури закупівлі, розкриття тендерних пропозицій, оцінки та акцепту тендерних (цінових) пропозицій; повідомлення про акцепт тендерної пропозиції (повинно бути розміщено за допомогою інформаційних систем у Інтернет-мережі); розміщені в інформаційних Інтернет-системах запити

замовника щодо цінових пропозицій (котирувань) у разі здійснення процедури запиту цінових пропозицій (котирувань). Перевіряючи протокол оцінки тендерних пропозицій, потрібно увагу на те, що зазначена оцінка має бути здійснена відповідно до визначених критеріїв та методики оцінки тендерних пропозицій, електронні копії, яких публікують на електронних майданчиках, зазначених на сайті http://prozorro.org;

5) перевіряти відповідність використання коштів, спрямованих на закупівлю товарів, робіт і послуг, їх кошторисному призначенню;

6) перевірити учасників державних закупівель на відповідність кваліфікаційним вимогам та іншим ознаками, що можуть свідчити про намір заволодіти бюджетними коштами в корисливих цілях.

У разі виявлення правопорушення під час здійснення державних закупівель, необхідно звернутись з листом до замовника (якщо замовником постає державне підприємство, установа або організація), а також до центральних органів виконавчої влади, які здійснюють контроль за витрачанням державних коштів, та до уповноважених органів контролю, які здійснюють контроль та моніторинг законності державних закупівель (ДАС та Антимонопольний комітет України).

Гаєвський І. М. – кандидат юридичних наук, доцент, докторант Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ПРОЗОРОСТІ БЕНЕФІЦІАРНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Національна нормативно-правова база, яка регулює утворення юридичних осіб (зокрема приватного права), вирізняється належною структурованістю та деталізацією. Прозорості юридичних осіб беззаперечно сприяє їх державна реєстрація та відображення в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (ЄДР) відомостей про кінцевих бенефіціарних власників (контролерів).

Позитивним елементом відкритості української системи є можливість безкоштовного пошуку відомостей у ЄДР, що

здійснюється відповідно до ст. 11 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [1].

Приватний сектор, регуляторні та правоохоронні органи і підрозділ фінансової розвідки постійно використовують ресурс ЄДР для ідентифікації або верифікації кінцевого бенефіціарного власника (контролера) юридичної особи. Однак, оскільки інформацію до ЄДР вносять за принципом заявок, то її не перевіряє держава. Таким чином, на думку деяких експертів, які використовують цей ресурс, певна частина інформації в ЄДР є недостовірною.

Відповідно до законодавчого визначення, кінцевий бенефіціарний власник (контролер) – це фізична особа, яка незалежно від формального володіння має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або господарську діяльність юридичної особи безпосередньо або через інших осіб, зокрема шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною часткою, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування. Також він має право вчиняти правочини, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління, або здійснювати вплив шляхом прямого чи опосередкованого (через іншу фізичну чи юридичну особу) володіння однією особою самостійно або спільно з пов'язаними фізичними та/або юридичними особами часткою в юридичній особі у розмірі 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі.

Причому кінцевим бенефіціарним власником (контролером) не може бути особа, яка має формальне право на 25 чи більше відсотків статутного капіталу чи прав голосу в юридичній особі, але є агентом, номінальним утримувачем (номінальним власником) або є лише посередником щодо такого права [2]. Таким чином, згідно з законодавством України, визначення бенефіціара переважно відповідає міжнародному стандарту, що зумовлює більше наявність дискусії ефективності, а не технічної відповідності.

Питання бенефіціарної власності було досліджено та відображено у Звіті про проведення національної оцінки ризиків

у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [3].

Під час оцінювання ризиків (НОР) визначено ризики, пов'язані з відсутністю перевірки бенефіціарних власників, що вказує на існування прогалини в державному реєстрі щодо інформації про власність стосовно певних юридичних осіб, створених для конкретних цілей. До того ж, встановлено відсутність контролю за внесенням інформації в ЄДР, що спричиняє уразливість юридичних осіб для використання «підставними особами». Оцінювання цієї проблеми потребує більш обґрунтованого підходу до встановлення проблематики виявлених ризиків.

Статистичні дані, опубліковані в Звіті НОР і консультації в межах виїзної місії експертів Комітету Ради Європи MONEYVAL підтвердили, що проблема використання юридичних осіб в злочинних оборудках є поширеною. Такі юридичні особи зазвичай є ключовою ланкою для успішної роботи так званих конвертаційних центрів. Наявне інформаційне поле свідчить про те, що юридичні особи в Україні становлять більшу загрозу щодо відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, ніж недоліки, виявлені під час виявлення їх бенефіціарних власників.

Низький рівень санкційного режиму за внесення недостовірних даних про кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) до ЄДР також не забезпечує ефективність і відповідність інформації в ЄДР.

Для досягнення вищого рівня транспарентрості бенефіціаної власності в Україні фахівці рекомендують вжити такі заходи. По-перше, необхідно запровадити чіткий механізм перевірки інформації, яку вносять до ЄДР (без зміни заявницького принципу надання інформації це зробити важко, однак необхідно застосовувати заходи щодо періодичної (регулярної) перевірки актуальності інформації). По-друге, потрібно провести секторальну оцінку ризиків використання юридичних осіб для злочинної діяльності (наприклад, для відмивання коштів та фінансування тероризму). Окремо варто дослідити проблематику використання номінальних директорів, акціонерів і власників. Це сприятиме визначенню ризиків з метою зміцнення основ для їх зниження. По-третє, ввести ефективні стримувальні санкції щодо осіб, які або не можуть

надати достовірну, точну та актуальну інформацію щодо бенефіціарної власності, або не подають таку інформацію до ЄДР своєчасно. По-четверте, під час внесення змін до законодавства в частині імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи для відмивання коштів та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС, необхідно опрацювати можливість змін правових норм, що регулюють зобов'язання приватного сектору (суб'єктів первинного фінансового моніторингу) зі встановлення кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) їх клієнтів.

Список використаних джерел

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 188.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII // Голос України. – 2014. – № 216.
3. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf. – Назва з екрана.
4. Директива Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС [Електронний ресурс] : Директива, 20 трав. 2015 р. № 2015/849. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm. – Назва з екрана.

Головач В. В. – кандидат юридичних наук, шеф-редактор журналу «Економіка. Фінанси. Право»

РОЛЬ АУДИТУ В ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

За оцінками фахівців тіньова економіка в Україні досягає 50 % ВВП. З огляду на це, необхідними є різні методи і заходи впливу на тіньову економіку. Вченими навіть напрацьовано відповідні теорії детінізації вітчизняної економіки.

Значну увагу приділяють розробленню та запровадженню тих чи інших систем контролю за економічними процесами.

Загальновідомо, що господарський і фінансовий контроль становлять невід'ємну функцію управління економічними процесами. Основна мета такого роду контролю полягає у виявленні відхилень від встановлених норм, визначенні ефективності та можливих напрямів вдосконалення як фінансово-господарської діяльності, так і самої системи контролю.

Закономірність полягає в тому, що економічні процеси і фінансові відносини пов'язані з наявною системою контрольних заходів у цій сфері суспільних відносин. З одного боку, є об'єкт контролю у вигляді економіки і фінансів, а з іншого – суб'єкт контролю у вигляді структурно підпорядкованих органів і незалежного фінансового контролю у формі аудиту.

Аудит як незалежна форма фінансового контролю об'єктивно притаманний ринковій економіці України. Наявність приватної форми власності та ринкових відносин зумовлюють необхідність адекватного втручання держави в управління економікою з урахуванням принципів децентралізації і дерегуляції. Контроль у сфері підприємницької діяльності, яка здійснюється на власний ризик і має відповідну незалежність від держави, також покликаний виступати у формі незалежного фінансового контролю.

Надмірна централізація і регуляція економіки, а передусім підприємницької діяльності, з боку держави повною мірою призводить до корупції.

Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» метою аудиту є перевірка достовірності, повноти та відповідності законодавству фінансової звітності. Проведення

такої перевірки є обов'язковим для суб'єктів суспільного та публічного інтересу.

Фінансова звітність формується у вигляді балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати підприємства (звіт про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал, а також примітки до фінансової звітності.

Тіньова економіка – це господарська діяльність, яка функціонує за межами офіційного обліку та контролю, що може бути «чорною», «сірою» або «примарною».

У світовій практиці постійно посилюється відповідальність аудиторів за виявлення фактів шахрайства.

Існує Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності». В ньому зазначено, що аудитор несе відповідальність за отримання достатньої впевненості в тому, що фінансова звітність загалом не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки. Причому через властиві обмеження аудиту існує неминучий ризик того, що деякі суттєві викривлення фінансової звітності можна не виявити навіть тоді, коли аудит спланований і виконується належним чином.

У МСА 240 визначено таке: «причина полягає в тому, що шахрайство може бути пов'язане зі складними та ретельно організованими схемами, розробленими для його приховування, такими як підроблення, навмисні пропуск запису операцій або неправильне тлумачення для аудитора. Такі дії виявляти ще важче, якщо вони супроводжуються змовою. Згідно з МСА 240, аудитор має дотримуватися принципу професійного скептицизму протягом усього процесу проведення аудиту.

Також існує МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища».

У процесі проведення аудиту аудитор враховує суттєвість, аудиторський ризик та інші вимоги щодо порядку проведення аудиту. Основною метою таких вимог є підвищення довіри користувачів до фінансової звітності.

На особливу увагу заслуговує Директива ЄС 43 в редакції Директиви 56 від 16 квітня 2014 року «Про обов'язковий аудит річної та консолідованої звітності». Вона встановлює підвищену

відповідальність аудиторів щодо розгляду шахрайства під час перевірки фінансової звітності суб'єктів суспільного інтересу.

Якщо на повідомлення про виявлені факти шахрайства не реагує вище керівництво суб'єкта перевірки, то аудитор зобов'язаний повідомити про виявлене шахрайство правоохоронні органи.

Згідно з Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» аудитори є суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Міжнародна група з протидії відмивання брудних грошей (FATF) опублікувала Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів, фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення, затверджені пленарним засіданням від 16 лютого 2012 року. У наведених документах зазначено, що аудит в Україні потребує подальшого суттєвого вдосконалення щодо підвищення його ролі в детінізації вітчизняної економіки.

Гребенюк М. В. – кандидат юридичних наук, доцент, керівник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМНОЇ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 [1], у п. 4.9. визначає одним із заходів забезпечення економічної безпеки системну протидію організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки. Незаконна (тіньова) торгівля була віднесена до десятки найбільших глобальних ризиків у 2017 р. експертами Світового економічного форуму, який відбувся у Давосі на початку січня поточного року [2].

Найбільш тіньовими видами економічної діяльності залишаються: необліковане виробництво підакцизних товарів (тютюн, алкоголь); незаконний видобуток корисних копалин і використання інших природних ресурсів (нафта, газ, бурштин, ліс тощо); ринок послуг зі зменшення бази оподаткування та

переведення прибутків у готівку; виготовлення і збут контрафактних товарів; зменшення бази оподаткування під час операцій з нерухомістю тощо.

Нормативно поняття тіньової економіки закріплено лише на рівні відомчих методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку та торгівлі України як незареєстрована в установленому порядку економічна діяльність суб'єкта господарювання, яка характеризується мінімізацією витрат на виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг, ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), статистичного анкетування та подання статистичної звітності, наслідком якого є порушення законодавчо встановлених норм (рівень мінімальної заробітної плати, тривалість робочого часу, умови і безпека праці тощо) [3].

Доцільно виокремити внутрішні (економічні та адміністративні) чинники, що передбачають перехід господарських відносин у тінь.

До адміністративних чинників належать:

1) складність легального адміністрування господарської діяльності (податкова, кадрова звітність, отримання дозволів на будівництво, безпека й охорона праці, ліцензування тощо);

2) неефективність та корумпованість фіскальних і правоохоронних органів;

3) існування прогалин у спрощеній системі оподаткування щодо забезпечення контролю за річним доходом фізичної особи-підприємця (ФОП), тобто відсутність належної реєстрації обсягів роздрібної торгівлі;

4) обмеження доступу до інформації під час здійснення окремих видів державних закупівель, що ускладнює контроль. Державні закупівлі під час виконання оборонних замовлень (мають гриф обмеження доступу) здійснюються з використанням фіктивних підприємств та ФОПів;

До економічних чинників належать:

1) високі податкові ставки на окремі види господарської діяльності (рентні платежі за користування надрами, ставки акцизів на бензин, алкоголь, автомобілі, тютюн тощо), що збільшує прибутковість контрабанди та тіньового виробництва;

2) криза банківської системи України, що зумовила значний витік коштів у готівкову сферу;

3) існування господарських ланцюгів виробництва та продажу продукції кінцевому споживачу за готівку в межах пов'язаних юридичних осіб (це дає змогу не відображати у звітності кількість виготовленої продукції та обсяги продажів);

4) значне навантаження на фонд заробітної плати, наслідком якого виплати зарплат поза системою обліку;

5) високий рівень неформальної зайнятості працівників, наявний у сфері будівництві, виробництві харчових продуктів, транспорті, роздрібній торгівлі, на сезонних сільськогосподарських роботах [1, с. 381];

6) існування легальних механізмів використання імпорту товарів, які ввозять в Україну для особистих потреб, з метою здійснення господарської діяльності (режим місцевого прикордонного руху; ліміти на ввезення товарів без сплати митних зборів).

Одним з інструментів для зменшення тіньових зарплат є стимулювання бізнесу до виплати працівникам надбавки до заробітної плати у вигляді талонів на харчування. Така надбавка не оподатковується податком на доходи, а тому вигідна роботодавцю. Цю систему використовують в Румунії, Болгарії, Австрії, Бельгії, Чехії, Швейцарії, Франції і в США. У Болгарії працівники отримують на харчування близько 1,5 євро в день, у Франції – 12, в Іспанії – 9, у Бельгії – 7 євро. Талони можна використати лише для того, щоб оплатити обід або купити продукти харчування, за винятком алкогольних напоїв та цигарок. Система працює відповідно до контракту, який укладають між комерційними операторами, що випускають талони в обіг, і магазинами та закладами громадського харчування. Унаслідок цього частина зарплат виводиться з тіні, оператори сплачують податок на прибуток та зростають виплати ПДВ, оскільки реалізація талонів відбувається через торгові точки, що є платниками цього податку.

За таких умов обов'язковими засадами ефективного функціонування економіки є спрощення адміністрування господарської діяльності, зменшення регуляторного тиску на бізнес, ефективна діяльність компетентних правоохоронних органів.

Ефективними напрямами детінізації з використанням економічного інструментарію є:

1) ліквідація схем мінімізації оподаткування, виведення ліквідних активів із компаній та грошових коштів за межі країни;

2) детінізація оплати праці;

3) детінізація ринку землі та будівельної галузі;

4) стимулювання безготівкових розрахунків у роздрібній торгівлі.

Напрямами детінізації із застосуванням адміністративних методів є:

1) спрощення бухгалтерського обліку;

2) зменшення періодичності сплати податків (зміна періодичності нарахування податку на прибуток підприємств з кварталу на півріччя);

3) зменшення регуляторного тиску на суб'єкти господарювання.

Необхідно визначити більш конкретні та актуальні нині заходи протидії тінізації економіки та протидії організованій злочинності у сфері економіки.

1. З метою повернення тіньових активів, здобутих злочинним шляхом, необхідно розробити законопроект, де передбачити конфіскацію в дохід держави необґрунтованих активів, коли розслідування і кримінальне переслідування ускладнені через смерть підозрюваного, наявність у нього правового імунітету (депутатська недоторканість), або ця особа переховується від правосуддя.

2. З метою контролю за обігом підакцизних товарів доцільно розробити електронні акцизні марки для тютюнових і алкогольних виробів, що передбачають можливість прослідкувати шлях товару до прилавку для фіскальних органів і довести легальність походження товару – для споживача.

3. З метою забезпечення фіскального контролю продажу групи товарів, за якими гарантовано перевищується ліміт спрощеної системи оподаткування в 1 млн грн на рік (пальне, побутова електроніка та комп'ютерна техніка, брендові марки одягу і взуття, ювелірні вироби та хутра, меблі і будматеріали, ліки) ДФС необхідно розробити та підготувати проекти нормативних актів з метою запровадження реєстраторів роздрібних операцій для відповідних груп товарів.

4. Через неможливістю проведення документальних перевірок платників податків, що фізично перебувають на окупованих територіях, зобов'язати ДФС відмовляти в зарахуванні до податкового кредиту суми ПДВ, коли камеральна перевірка виявляє взаємовідносини платників ПДВ

із підприємствами, що функціонують на окупованій території (хоча й зареєстровані на території, підконтрольній Україні).

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 43. – Ст. 14.
2. The Global Risks Report 2017. The World Economic Forum 2017. [Electronic recourse] / The World Economic Forum. – 2017. – Mode of access: https://www.wefo. – Title from the screen.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 18 лют. 2009 р. № 123 // Міністерство економіки України : [веб-сайт]. – 2017. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua. – Назва з екрана.

Давидов Г. М. – доктор економічних наук, професор, декан факультету обліку і фінансів Центральноукраїнського національного технічного університету;
Шалімова Н. С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аудиту та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету;
Магопець О. А. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету

РЕФОРМУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ У СФЕРІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Тіньова економіка – це економічна діяльність, що розвивається поза державним обліком та контролем. В Україні функціонує так звана «друга» тіньова економіка, тобто заборонена законом економічна діяльність працівників «білої» (офіційної) економіки, яка призводить до прихованого перерозподілу національного доходу.

Відповідно до розрахунків Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в січні-вересні 2016 року рівень тіньової економіки України становив 35 % ВВП. Це на 5 % менше за показник 2015 року [1]. Тенденція до зменшення рівня тіньового сектору спостерігалася в усіх основних агрегованих видах економічної діяльності окрім сільського, лісового та рибного господарств. Там частка тіньового сектору збільшилась на 2 % і сягнула 8 % від обсягу валової доданої вартості [1].

На нашу думку, високий рівень тінізації аграрного сектору пов'язаний з недоліками в системі оподаткування головного природного ресурсу – землі. З урахуванням даних щодо нормативної грошової оцінки земельних угідь станом на 1 січня відповідного податкового року та чинних ставок єдиного податку четвертої групи здійснено розрахунок єдиного податку за 2015–2017 рр. та рівня податкового навантаження сільськогосподарських товаровиробників Кіровоградської області. Так, за середнього рівня податкового навантаження на 1 га сільськогосподарських угідь у 2017 р. у розмірі 16 %, різниця у рівні податкового навантаження між суб'єктами малого підприємництва та середнього й великого підприємництва становитиме приблизно 10–11 %. Розрив у рівнях податкового навантаження на 1 га свідчить про значні проблеми в оподаткуванні сільськогосподарських угідь, необхідність формування диференційованих ставок єдиного податку, що дають суттєво знизити рівень тінізації аграрного бізнесу.

Сільськогосподарські товаровиробники сплачують єдиний податок четвертої групи, механізм нарахування та сплати якого регламентовано Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року №2755-VII. Під час трансформації порядку його розрахунку запропоновано використати рентний підхід до визначення його ставок.

У сільському господарстві розрізняють три види ренти: диференціальну, абсолютну, монопольну. *Абсолютна рента* – це економічна форма реалізації монополії приватної власності на землю. *Диференціальна земельна рента* як економічна категорія відображає відносини між власником землі та користувачем щодо розподілу і використання надлишкового додаткового продукту, створеного внаслідок різниці в родючості та місця розташування земель. *Диференціальна рента I* виникає внаслідок обмеженості земель кращої та середньої якості, що змушує залучати до

сільськогосподарського обороту гірші за якістю ділянки землі. *Диференціальна рента II* утворюється внаслідок інтенсивного ведення господарства, тобто використання кращих сільськогосподарських машин, насіння, поліпшення культури землеробства і тваринництва, за рахунок додаткових капіталовкладень. *Монопольна рента* – це особлива форма земельної ренти, яку сплачують споживачі рідкісних за якістю сільськогосподарських товарів, вироблених на землях із винятковими природними умовами. Цей вид ренти не є характерним для сільськогосподарського виробництва Кіровоградщини.

По-перше, приватна власність на землю породжуючи монополію приватної власності на землю, призводить до утворення абсолютної земельної ренти, тобто до стягнення додаткового податку на користь земельних власників з усіх споживачів продукції землеробства через те, що ціни на цю продукцію на ринку формуються не на основі середніх (суспільно необхідних) затрат, а відповідно до затрат індивідуальних, оскільки приватна власність на землю перешкоджає вільному переливу капіталу. По-друге, диференціальну ренту I, навіть коли і якщо вона потрапила до приватних осіб, вилучають з суспільного використання. Так вона стає джерелом збагачення окремих осіб (власників землі), а не суспільства загалом. По-третє, диференціальну ренту II через механізм переукладання орендних договорів максимально вилучають в тих, хто її створив, на користь земельних власників. Це призводить до втрати стимулів у користувачів землею вдаватись до додаткових капіталовкладень, пов’язаних з підвищенням родючості землі й ефективністю сільськогосподарського виробництва загалом.

Враховуючи рентні відносини в сільському господарстві та необхідність забезпечення стимулюючого характеру податку можна застосувати варіант розрахунку диференційованих ставок єдиного податку четвертої групи. Розрахункова ставка (Ср) формується як середньозважена ставка (за площею) кожного поля сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням

бонітарної оцінки землі, культури, фактичної урожайності, нормативних показників:

$$Ср = \sum С\ р.ф_i * Пл_i / \sum Пл_i \quad (1)$$

де n – номенклатура культур господарства; $Пл_i$ – площа зайнята кожною культурою з номенклатури господарства; $Ср.ф_i$ – розрахункова ставка єдиного податку з 1 га сільськогосподарських угідь, зайнятих *і*-ю культурою, яку встановлюють у відсотках до їх грошової оцінки і визначають визначається так:

$$Ср.ф_i = С\ р.ф.н.* (Оз.ф_i/Оз.н_i) * (Уф_i/Ун_i) \quad (2)$$

де $Оз.ф_i$ – бали бонітету землі, яка фактично зайнята під *і*-ю культурою; $Оз.н_i$ – бали бонітету землі нормативні (середні за районом); $Ун_i$ – нормативна урожайність *і*-ї культури (середня за районом); $Уф_i$ – фактична урожайність *і*-ї культури.

Ці пропозиції створено відповідно до Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр. [2].

Таким чином, запропонований підхід до диференціації чинних ставок податку не змінює його фіскальної ефективності, забезпечує справедливе, рівномірне податкове навантаження на сільськогосподарських товаровиробників залежно від об'єктивних умов господарювання.

Список використаних джерел

1. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2016 року [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : [сайт]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki->. – Назва з екрана.

2. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/system/files/Єдина%20комплексна%20стратегія%20розвитку%20сільського%20господарства%20та%20сільських%20територій%20на%202015-2020.pdf. – Назва з екрана.

Журавель В. А. – доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України, головний учений секретар Національної академії правових наук України;
Резнікова О. І. – кандидат юридичних наук, науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ

Тіньову економіку традиційно визначають іманентною складовою будь-якої економічної системи. Не є винятком й економіка України, де рівень тіньового сектору становить приблизно 40 % ВВП. Високий рівень тіньової економіки спричиняє істотні збитки державі від неотриманих податків, пограбування її за рахунок підпільних експортно-імпортних операцій, а також послаблює економічні та політичні позиції у світі. Особливу небезпеку становлять перерозподільні тіньові операції, адже в тіньову економіку переводять ресурси з легального сектору.

За своєю природою та соціально-правовою оцінкою, тіньова економіка є складним і багатоаспектним негативним явищем, у структурі якого виділяють такі сегменти: *1) підпільний, нелегальний («чорний», кримінальний) бізнес*, основу якого становить діяльність організованих злочинних угруповань (вбивства на замовлення, вимагання, торгівля зброєю, наркотиками, людьми, людськими органами, проституція, незаконна міграція тощо); *2) неофіційна (необлікована) економіка* охоплює легальні види економічної діяльності, коли надання послуг і виробництво продукції не обліковує та не фіксує офіційною статистикою (ухиляння від сплати податків, неформальна зайнятість тощо); *3) фіктивна економіка* – це фіктивне підприємництво, конвертаційні центри, отримання неправомірної вигоди, шахрайство.

Не меншу загрозу для національної безпеки України становить високий рівень корупції[1]. Причому, такі негативні соціальні явища тісто взаємопов'язані. Так, зростання корупційних проявів призводить до формування тіньової економіки, а збільшення сегменту тіньової економіки є своєрідною реакцією суб'єктів господарювання на наявну державну систему управління, де важливе місце посідає корупція. Тіньова економіка живить корупцію, а остання зацікавлена в існуванні тіньового сектору економіки. Таким чином, ефективна протидія корупції – це запорука продуктивної детінізації вітчизняної економіки.

Отже, загрозливі показники рівня тіньової економіки та корупції в Україні зумовлюють необхідність консолідації зусиль представників державних і місцевих органів влади, науки та громадськості, судової й правоохоронної системи над питанням посилення ефективності протидії цим деструктивним явищам. Однією зі складових вказаної діяльності можна вважати підвищення рівня якості в сфері техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів корупційної спрямованості (корупційних злочинів і тих, що пов'язані з корупцією). Це здійснюють шляхом впровадження новітніх інформаційних систем і технологій, адже останні є підґрунтям інформаційного забезпечення професійної діяльності сторони обвинувачення в кримінальному провадженні (слідчого, детектива, керівника органу досудового розслідування і прокурора, який здійснює процесуальне керівництво).

[1] Індекси сприйняття корупції міжнародної організації Transparency International (Corruption Perceptions Index) продовжують фіксувати стабільно високий рівень корупції в Україні. Так, у всесвітньому рейтингу CPI 2016 р. серед 176 країн світу наша держава посіла 131 місце, отримавши 29 балів зі 100 можливих. Україна розділила це місце з Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном. Фахівці з Transparency International Україна справедливо зауважують, що такі показники вбачаються недостатніми для країни, де протидія корупції є головним пріоритетом для влади (*Див.* : Індекс корупції CPI-2016 [Електронний ресурс] : Transparency International Україна. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/. – Назва з екрана).

Важливим напрямом інформаційного забезпечення розслідування злочинів корупційної спрямованості вважаємо розробку *автоматизованої інформаційно-консультативної системи «Протидія корупції»* (АІКС ПК), яка базується на узагальненій інформації щодо результатів розслідування аналогічних злочинних проявів. Її метою є оптимізація діяльності органів досудового розслідування кримінального провадження.

Структурно АІКС ПК містить ресурсний та консультативний інформаційний блоки. *Перший блок* охоплює узагальнену довідкову інформацію, викладену за категоріями корупційних злочинів і охоплює відомості про: характерні ознаки певної групи злочинів корупційної спрямованості[2]; потенційно корумповані сфери суспільної діяльності та відповідні ризики вчинення корупційних діянь і виникнення корупційних ситуацій; перелік корупційно небезпечних посад і функціональних обов'язків службових осіб; нормативно-правову базу досудового розслідування таких злочинів; зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні; архівні справи (провадження) за такою категорію злочинів, витяги з них і судові рішення; типові слідчі ситуації та системи процесуальних дій (заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій) у таких кримінальних провадженнях. Натомість, *другий блок АІКС ПК* містить відомості щодо оптимальної організації досудового розслідування таких злочинів, якими може скористатися слідчий, детектив, прокурор у ході конкретного кримінального провадження. Цей блок працює за принципом: «запит – повідомлення». Так, для отримання інформації користувач

[2] Йдеться про такі відомості: сфера діяльності; місце, спосіб і засоби вчинення корупційного діяння; особа корупціонера, посада та функціональні обов'язки; категорія, до якої належить службовець, розмір його доходів і витрат; майновий стан і зобов'язання майнового характеру самого службовця та членів його сім'ї; показники корупційності поведінки, зокрема за соціальними індикаторами; умови роботи установ, організацій чи підприємств, що породжують можливість учинення корупційних діянь або сприяють їх поширенню; предмет злочинного посягання; сума неправомірної вигоди; розмір матеріальних збитків; типові сліди корупційного діяння.

заносить до спеціальних вікон вихідні відомості з матеріалів кримінального провадження (місце, спосіб та засоби вчинення корупційного діяння тощо) і робить відповідний запит. Після оброблення даних та їх зіставлення з узагальненою інформацією (ресурсний блок АІКС ПК), залежно від запиту, комп'ютер може надати відомості про: слідчі версії[3]; обставини, що підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування; оптимальну систему процесуальних дій (заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій), яку можна застосувати в певній ситуації досудового розслідування, підстави, процесуальний порядок і тактичні особливості їх проведення; судові експертизи, переліки відповідних питань і зразки матеріалів для експертного дослідження; ступінь ризику прояву корупційних діянь та/або виникнення корупційних ситуацій щодо сфери діяльності конкретного службовця; зразки процесуальних документів, потреба в складанні яких постала під час конкретного кримінального провадження; архівні справи (провадження) та судові рішення аналогічні тим обставинам корупційного злочину, що розслідується.

Таким чином, одним із напрямів техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів корупційної спрямованості необхідно вважати розробку та запровадження АІКС ПК, що здатна забезпечити якісний науково-інформаційний супровід досудового розслідування таких злочинів, оптимізувати правозастосовну діяльність низки системи антикорупційних правоохоронних органів України (Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України тощо), а також слідчих суддів, суддів та адвокатів, за умови її змістовного розширення та долучення до неї відповідних інформаційних блоків. АІКС ПК здатна стати фундаментом інформаційного забезпечення професійної діяльності сторін

[3] Слідчі версії щодо особи корупціонера, кола його функціональних обов'язків, серед іншого порушених ним у процесі вчинення злочину, категорії державних службовців, до якої він належить, приблизного розміру його законних доходів, а також щодо співучасників й осіб, які уповноважені на ведення тіньового бізнесу та/або зберігання отриманої корупціонером неправомірної вигоди.

кримінального провадження та суду, адже покликана забезпечити інтелектуальну діяльність таких суб'єктів, пов'язану з плануванням, висуненням версій, обранням оптимальних систем процесуальних дій.

Зайцева І. Ю. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління державними і корпоративними фінансами Українського державного університету залізничного транспорту

ВПЛИВ НЕДРУЖНІХ ПОГЛИНАНЬ НА СТІЙКІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ ТА ЇХ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ЛАТЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ

Проблеми стійкості розвитку економіки як на світовому рівні, так і на рівні окремих суб'єктів (підприємств) є нині актуальними і такими, що вимагають сміливих оригінальних рішень і застосування неординарних підходів. Вирішення питання стійкого розвитку господарських систем різних ієрархічних рівнів має важливе як в теоретичне, так і практичне значення. У теоретичному контексті перед науковцями постає завдання щодо побудови організаційних і економіко-математичних моделей стійких систем і механізмів управління ними. Вирішення практичних завдань передбачають залежність від стійкості господарських систем до ендогенних і екзогенних чинників. Необхідність взаємопов'язаного і взаємозумовленого вивчення цих понять пов'язана з потребами і науки і практики. Важливими є невідворотні глобалізаційні процеси, які впливають на економічну безпеку суб'єктів господарювання України.

Це питання вивчали вітчизняні на іноземні дослідники, серед яких: А. Н. Малюта, І. І. Мазур, М. Портер, І. Ансофф, Г. Хемел та інші [1–5]. Переважно науковці розглядають соціальні, екологічні й економічні аспекти вищеназваної проблеми. Науковці, які працюють в сфері кібернетики, вивчають системи з точки зору їх сутнісних властивостей. Проте, це лише теоретичні розробки, не пов'язані з вирішенням практичних завдань. На нашу думку, успішне вирішення проблем гомеостазису системи можливе в напрямі від

загального до особливого і приватного. Тобто необхідно розглядати проблеми крізь призму кібернетики, а саме теорії господарських систем, і обов'язково перевіряти правильність науково теоретичних виводів на практиці, розробляти механізми впровадження наукових гіпотез.

Досі залишаються не дослідженими деякі істотні аспекти цієї проблеми. У теоретичному плані не досить виявлені та досліджені ендогенні й екзогенні чинники стійкості господарських систем, зокрема такий чинник як недружні поглинання суб'єктів економіки. Немає чіткості у визначенні сутності таких економічних категорій, як стратегія й тактика забезпечення захисту підприємства від недружнього поглинання. Також мало досліджено вплив кримінальної економічної системи на складові економічної безпеки підприємства. На жаль, вітчизні науковці досі не класифікували ризики недружніх поглинань, які притаманні саме країнам пострадянського простору, і не виявили джерела цих ризиків, розробити способи їх нейтралізації. Відсутній також єдиний механізм забезпечення захисту підприємств від недружніх поглинань.

До того ж, на сучасному етапі не досліджується вплив недружніх поглинань на стійкість господарських систем та їх економічну безпеку в умовах латентної економіки. Труднощі вирішення зазначеної проблеми полягають в тому, що науковці вирішують її у відриві від практики, а практики є далекими від науки і не завжди використовують наукові розробки. Це зумовлено тим, що етап завершення наукової розробки не завжди передбачає визнання факту її впровадження у в практичну діяльність. Практики прагнуть усунути учених від процесу впровадження і пустити все на самоплив через незацікавленість в результатах впровадження. Рівень керівників-практиків часто не відповідає рівню вирішуваних проблем. Також недостатнім є рівень залучення підприємців, працівників підприємств і галузей, громадськості до впровадження наукових розробок. Одним із завдань досягнення гомеостазису господарських систем у динамічному ринковому середовищі, є виявлення і вивчення організаційно-економічного механізму забезпечення захисту підприємства від недружнього поглинання. Важливими передумовами дії цього механізму є

обґрунтування стратегії й тактики забезпечення захисту підприємства від недружнього поглинання, виділення найважливіших індикаторів (показників) захисту підприємства від недружнього поглинання, моніторинг чинників, що впливають на ймовірність ворожого поглинання.

Стратегія забезпечення захисту підприємства від недружнього поглинання має містити довготермінову політику та план дій підприємства, спрямованих на усунення загроз та захист підприємства від встановлення над ним, його активами повного контролю всупереч бажанню менеджменту і (або) власників. Дії підприємства у цій сфері мають передбачати виявлення впливу недружніх поглинань на стан економічної безпеки підприємства, удосконалення методичного підходу щодо визначення критерію оцінки економічної безпеки підприємства, а також виявлення та систематизацію ризиків недружнього поглинання.

Тактика забезпечення захисту підприємства від недружнього поглинання – це конкретні способи її досягнення, короткотермінові дії менеджменту та керівника підприємства (залежно від зміни зовнішніх та внутрішніх умов господарювання).

До стратегічних (превентивних) способів захисту підприємства від недружнього поглинання, на нашу думку, належать: управління вартістю; формування захищеної корпоративної структури; моніторинг поточної ситуації; ефективна мотивація й обмеження повноважень керівників автотранспортного підприємства; створення умов, що перешкоджають розкраданню та масовому скуповуванню акцій; налагодження системи контролю за кредиторською заборгованістю компанії-цілі, формування підконтрольної кредиторської заборгованості. До найдієвіших тактичних способів доцільно зарахувати: метод негайного контрскуповування акцій/часток компанії-цілі; термінову реструктуризацію активів компанії-цілі; блокування пакета акцій, придбаного компанією-агресором, що передбачає одночасне проведення додаткової емісії; цілеспрямовану політику роботи з акціонерами підприємства; захист підприємства через напад; метод «отруєних пігулок» і «золотих парашутів» із деякими

видозмінами, характерними для українського ринку злиттів і поглинань; професійну PR-кампанію.

Таким чином, забезпечення захисту підприємств від недружніх поглинань й підвищення їхньої економічної безпеки є важливими чинниками досягнення гомеостазису господарських систем у сучасних умовах господарювання.

Список використаних джерел

1. Малюта А. Н. Гиперкомплексные динамические системы / А. Н. Малюта. – Львов : Выща шк., 1989. – 120 с.

2. Мазур И. И. Управление проектами / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро, Н. Г. Ольдерогге. – М. : Омега-Л, 2006. – 664 с.

3. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 580 с.

4. Ансофф И. Стратегическое управление : пер. с англ. / И. Ансофф ; [сокр.; под ред. Л. И. Евенко]. – М. : Экономика, 1999.

5. Хэмел Г. Стратегическая гибкость / Г. Хэмел, К. Прахалад, Г. Томас, пер. с англ. : Д. О'Нил. – СПб. : Питер, 2005. – 384 с.

Ковальов Є. В. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Злочинна економічна діяльність наявна в економічному житті всіх країн світу. Підходи дослідників до визначення сутності та місця злочинної економіки є досить різноманітними та суперечливими. Відповідно до прийнятої нами класифікації, суспільну економічну діяльність варто розділити на формальну (здійснюється у встановлених правових межах) та неформальну (здійснюється поза межами правового поля, ухиляється від обліку та оподаткування). Неформальна економіка, на нашу думку, охоплює економіку власних потреб, тіньову та кримінальну економіку. Обсяги неформальної економіки в

Україні на сучасному етапі сягають 67 % ВВП країни (приблизно 57 млрд дол. США).

Економіка власних потреб передбачає роботи у домашньому та присадибному господарстві. Формально ця діяльність повинна підлягати оподаткуванню, проте в цьому господарському секторі роботи здійснюються кожною людиною (родиною) у вільний від виробничої праці час, спрямовані переважно на підтримку власної життєдіяльності та мають відносно незначні обсяги. Тому цю діяльність доцільно звільнити від оподаткування. Результати діяльності цього сектору необхідно враховувати у складі ВВП. За нашими оцінками обсяг економіки власних потреб становить 8 % ВВП країни (приблизно 7 млрд дол. США).

До тіньової економіки зараховуємо господарську діяльність, спрямовану на виготовлення товарів і надання послуг, виробництво яких не заборонено законом, але яке приховують від обліку та оподаткування. Результати тіньової економіки необхідно включати у склад ВВП країни. Актуальним на сучасному етапі є створення методів виявлення тіньової господарської діяльності суб'єктів підприємництва та умов переходу економічних процесів з «тіні» у формальну сферу. Згідно з нашими дослідженнями, обсяги тіньової економіки в Україні досягають 37 % ВВП (приблизно 31 млрд дол. США).

До складу кримінальної економіки належить господарська діяльність, заборонена чинним законодавством. Вона завдає шкоди державі, родині, особистості: виробництво та продаж зброї, наркотиків, торгівля людьми, грабежі, рекет, корупція тощо. Господарські результати дії цього сектору необхідно враховувати на основі статистичного обліку, але не включати до ВВП країни. Правоохоронні органи мають здійснювати кримінальне переслідування суб'єктів господарської діяльності, які працюють у цьому секторі, і намагатись повністю його ліквідувати. Відповідно до наших розрахунків, обсяги кримінальної економіки дорівнюють 22 % ВВП країни (приблизно 19 млрд дол. США).

Відповідно до чинного законодавства, всі складові неформальної економіки кваліфікують як злочинну економічну

діяльність. На нашу думку, є достатньо підстав зараховувати до такої діяльності тіньову і кримінальну економіки. У неформальної економіки можна виокремити такі характерні ознаки: нанесення економічної шкоди інтересам широких верств суспільства (державі, регіонам, підприємствам, громадянам); висока «ефективність» економічних злочинів – значне збагачення за низьких витрат і відносної небезпеки; систематичне повторення або розвиток; здійснення економічних злочинів у межах або під прикриттям формальної економічної діяльності; організований або груповий характер економічних злочинів; використання для здійснення економічних злочинів недоліків у веденні формальної економічної діяльності; висока «гнучкість» економічних злочинів, їх швидке пристосування до чинних умов господарювання; різноманітність форм прояву економічних злочинів, їх постійний розвиток та удосконалення; складність економічних злочинів, високий рівень їх інтелектуального та наукового забезпечення; «ланцюговий» характер економічних злочинів; неоднозначність економічних злочинів – з одного боку така економічна діяльність несе значну шкоду, а з іншого – може приносити користь людині, регіону, державі; економічна злочинність стає економічною основою для оволодіння владою – проникнення у владні структури та підтримка злочинних і терористичних угруповань.

Найбільш важливими, на нашу думку, причинами значного поширення злочинної економіки в Україні є: прагнення підприємців в умовах становлення та розвитку ринкових відносин до швидкого збагачення та накопичення капіталу; привабливість економічних злочинів через високий рівень матеріального збагачення за відносно низьких витратах, ризику та небезпеки; складність офіційних організаційних процедур початку та ведення бізнесу; низький рівень інформаційного забезпечення бізнесу; нестабільність і складність системи оподаткування; низька ефективність роботи корпусу державних службовців; недостатньо активна позиція держави щодо протидії економічним злочинам.

Таким чином, економічна злочинність – це досить складне і загрозливе для економічної безпеки держави явище.

Ефективну протидію неформальній економіці необхідно базувати не на окремих напрямах, а на системі економічних, організаційних та правових заходів. Найголовнішим заходом у боротьбі з економічною злочинністю вважаємо створення системи загальнодержавного моніторингу та наукового аналізу стану і розвитку процесів економічної злочинності у межах держави, регіонів, галузей. На жаль, на сучасному етапі боротьба полягає переважно в усунення наслідків злочинної діяльності в цій сфері. Таким чином, варто визнати актуальними сучасні дослідження причин, умов існування, закономірностей розвитку економічної злочинності, постійний моніторинг реального стану економічної злочинності, розроблення напрямів і методів ефективної протидії. Для якісного виконання цих завдань на базі наукових та навчальних закладів доцільно формувати наукові школи і регіональні центри дослідження, створювати організаційний механізм збирання відповідної інформації, необхідної для аналітичного виявлення та прогнозування розвитку злочинної економіки. Міцна наукова база дослідження економічної злочинності у країні має стати надійною основою якісної роботи правоохоронних органів у боротьбі проти економічної злочинності.

Суттєвий вплив на зниження економічної злочинності мають заходи: спрощення організаційних процедур початку та ведення бізнесу; оптимізація кількості напрямів підприємницької діяльності, які підлягають ліцензуванню; створення системи ефективної мотивації та посадових переміщень чиновників; лібералізація і стабільність умов оподаткування; забезпечення підприємницьким структурам швидкого та вільного доступу до інформаційних джерел; стабільність та послідовність у діях правоохоронних органів проти економічної злочинності.

Таким чином, лише системний підхід у застосуванні економічних, організаційних та правових заходів може ефективно сприяти суттєвому зниженню економічної злочинності та зміцненню економічної безпеки України.

Копан О. В. – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ;
Ігнатко В. С. – кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Злочинність, особливо в її організованих формах, будучи історично і соціально мінливим кримінально-правовим явищем як в рамках Європейського Союзу, так і в усьому світі, давно вийшла за національні кордони. Причому цей процес набув масштабного характеру.

Ця ситуація ускладнюється зростанням кількості правопорушень міжюрисдикційного характеру і тим, що на європейському континенті є держави з різними традиціями правового регулювання та боротьби зі злочинністю.

Перед державами ЄС гостро постало питання щодо налагодження міждержавних правових зв'язків у сфері кримінального судочинства, оскільки європейський інтеграційний процес має на меті досягнення свободи, безпеки і правосуддя на широкому європейському просторі. Починаючи з 1999 р., в ЄС почали з'являтися нові спеціалізовані інститути (Європейська поліцейська організація, Європейська організація правосуддя, Європейське бюро по боротьбі з шахрайством та ін.), що складають організаційну взаємодію.

Однією з організаційно-правових форм взаємодії держав – членів ЄС (а також їх судів і компетентних органів, зокрема поліцейських, митних та інших спеціалізованих правоохоронних служб) у сфері боротьби зі злочинністю є діяльність спеціалізованих установ і органів ЄС.

В ЄС з метою реалізації поліцейського і судового співробітництва у кримінальних справах створені та функціонують спеціалізовані органи і установи – це Європол та Євроюст. Окреме місце відведено також Європейському бюро по боротьбі з шахрайством (ОЛАФ), Фронтекс і Комітету оперативного

співробітництва в сфері внутрішньої безпеки, а також у перспективі Європейській прокуратурі на базі Євроюсту.

Протидію тіньовій економіці неможливо реалізовувати без протидії легалізації коштів та фінансуванню тероризму, в якій значну роль відведено ОЛАФ.

Статус ОЛАФ як правоохоронної організації, що здійснює кримінальне судочинство в ЄС, має змішаний характер: з одного боку, Бюро наділене повноваженнями щодо боротьби з шахрайством та іншими посяганнями на фінансові інтереси ЄС (провадження адміністративних, внутрішніх і зовнішніх розслідувань), а з іншого – покликане сприяти боротьбі з шахрайством у суверенних державах-членах ЄС.

Україна реалізовує міжнародне співробітництво у протидії легалізації коштів і фінансуванню тероризму за принципом взаємності, відповідно до Основного Закону та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів.

Верховною Радою України ратифіковано Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. Відповідний закон ухвалено 17 листопада 2010 р. на засіданні Верховної Ради України.

Центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, є Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) [1].

Окрім підрозділу фінансової розвідки (ПФР) в Україні забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму покладено на:

– Міністерство юстиції України – щодо виконання судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом;

– Генеральну прокуратуру України – щодо вчинення процесуальних дій у межах кримінального провадження стосовно легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

– Службу безпеки України за участю Міністерства закордонних справ України – щодо подання пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно включення (виключення) фізичних або юридичних осіб до відповідних переліків;

– Міністерство закордонних справ України щодо звернення до Комітету Ради Безпеки ООН стосовно отримання дозволу на доступ до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, для покриття основних або надзвичайних витрат.

В Україні переважно вже вирішені організаційно-правові питання щодо протидії тіньовій економіці, проте актуальним, на нашу думку, буде залишатися підтримання на належному рівні координації та взаємодії між суб'єктами протидії відповідному небезпечному явищу як на внутрішньодержавному, так і міжнародному рівнях.

Ефективність такого співробітництва характеризує інформація, яка представлена Держфінмоніторингом України. За їхніми даними, ПФР на постійній основі забезпечується взаємодія та інформаційний обмін з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями у сприянні розслідуванню складних транснаціональних схем.

За період від 2014 р. до першого півріччя 2016 р. між ПФР та підрозділами фінансової розвідки іноземних держав (ПФР іноземних держав) здійснювався активний обмін фінансовою інформацією, що може бути пов'язана з протиправною діяльністю.

Так, упродовж вищезазначеного періоду ПФР України направлено 1233 запити до ПФР іноземних держав та отримано 1144 відповіді на запити від ПФР іноземних держав. Одночасно ПФР було отримано 606 запитів від іноземних ПФР та надано 665 відповідей до ПФР іноземних держав.

За період з 2010 р. до першого кварталу 2016 р. до Генеральної прокуратури України від іноземних компетентних органів надійшов 171 запит про надання міжнародної правової допомоги за фактами відмивання коштів.

За аналогічний період українськими правоохоронними органами до іноземних компетентних установ направлено в межах міжнародної правової допомоги 93 запити.

Станом на 16 серпня 2016 р. Національне антикорупційне бюро України направило 74 запити про міжнародну правову допомогу до більше, ніж 30 країн світу. Так, шість запитів про міжнародну правову допомогу надійшли для виконання до Національного бюро від компетентних органів Швейцарії (два запити), Австрії (два запити), Чехії (один запит), Іспанії (один запит). П'ять із шести зазначених запитів на сьогодні виконані детективами Національного бюро (частково або повною мірою) в межах строків, визначених законодавством України.

Кількість надісланих та отриманих Міністерством юстиції України запитів у справах про злочини у сфері легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як центрального органу щодо міжнародного судового співробітництва у кримінальних справах, не є значною.

Міністерство юстиції України в межах компетенції впродовж 2010–2016 (перший квартал) років:

– отримано сім міжнародних судових запитів про правову допомогу в справах про відмивання коштів або фінансування тероризму. Аналогічні запити українських судів про надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах не надсилались;

– отримано вісім і направлено шість запитів про екстрадицію у справах про відмивання коштів або фінансування тероризму;

– отримано шість запитів про конфіскацію.

У 2015 р. Державною фіскальною службою України було опрацьовано 1856 пакетів документів стосовно обміну податковою інформацією, необхідною для виявлення фактів відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, і попередження ухилення від оподаткування.

Також, у 2014 р. робочим апаратом Укрбюро Інтерполу (в межах міжнародного співробітництва) каналами Інтерполу одержано та опрацьовано 219 документів з питань протидії відмиванню коштів. Найбільш активно співробітництво здійснювалось з правоохоронними органами Німеччини, Кіпру, Чехії, Великої Британії.

Однією з важливих складових діяльності державних органів є налагодження співпраці з міжнародними установами та іноземними

партнерами, які відповідають за організацію ефективної протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму.

Підрозділ фінансової розвідки активно співпрацює з провідними міжнародними організаціями та установами, які опікуються питаннями протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (FATF, MONEYVAL, Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ), Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки світу, Рада Європи та Європейська Комісія, Управління ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC), Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (OSCE), Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) та інші міжнародні організації).

Підрозділи фінансової розвідки на постійній основі здійснюють активне співробітництво з Егмонтською групою підрозділів фінансової розвідки країн світу. Представники ПФР беруть активну участь у діяльності Егмонтської групи, а саме у засіданнях Егмонтського Комітету, засіданнях Правової робочої групи, Операційної робочої групи, Робочої групи із залучення нових членів, Тренінгової робочої групи.

Підрозділ фінансової розвідки укладає міжнародні договори міжвідомчого характеру (Меморандуми про взаєморозуміння) з підрозділами фінансових розвідок іноземних країн щодо співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Так, упродовж 2003–2016 рр. (перше півріччя) ПФР було підписано 69 угод про співробітництво з підрозділами фінансових розвідок іноземних держав.

Підрозділ фінансової розвідки здійснює співпрацю щодо обміну інформацією, пошуку активів, відслідковування руху грошових коштів, замороження активів, яке зроблене на прохання ПФР.

Обмін інформацією з ПФР іноземних країн відбувається через захищений веб-сайт Егмонтської групи на принципах взаємної довіри, надання найбільш широкої інформації, швидкого реагування, використання найбільш ефективних засобів. захищеності та конфіденційності.

Генеральною прокуратурою України укладено 42 двосторонні документи (угоди, меморандуми, протоколи тощо) про співробітництво, зокрема у питаннях протидії відмиванню

коштів і фінансуванню тероризму, з компетентними органами іноземних держав.

Таким чином, з огляду на вищенаведене можемо дійти висновку, що питання міжнародного співробітництва у сфері протидії тіньовій економіці повинні вирішуватись у напрямі вдосконалення координації та взаємодії суб'єктів, задіяних у відповідній справі.

Список використаних джерел

1. Державна служби фінансового моніторингу України [Електронний ресурс] :офіційний веб-сайт. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua. – Назва з екрана.

Користін О. Є. – доктор юридичних наук, професор, заступник директора ДНДІ МВС України

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

Поширення тіньової економіки органічно пов'язане з процесом легалізації доходів злочинного походження, оскільки вона слугує, по-перше, «замовником» неврахованих коштів, по-друге, найбільшим «виробником» нелегальних доходів. Незаконна діяльність, що приносить доходи, зокрема вчинення злочинів, не належить до сфери, урегульованої економічними законами й принципами. Водночас капітал, отриманий таким шляхом, витрачають на придбання нових товарів і послуг, упроваджують у легальний економічний обіг, викликаючи таким чином порушення рівноваги (зростання цін, інфляцію тощо).

Зазначене дає змогу дійти висновку, що, виконуючи свою специфічну функцію, відмивання коштів стає механізмом, який забезпечує зв'язок легальної та нелегальної економіки. Основним аргументом є те, що офіційна і нелегальна економіки співіснують у симбіозі, сполучною ланкою між якими є процес відмивання коштів. Якби не існувало відмивання коштів, нелегальна економіка потерпала б від недостачі ресурсів. У зв'язку з цим, на нашу думку, слушним є і зворотне твердження:

у разі поглинання нелегальної економіки офіційною не існувало б попиту на відмивання коштів.

Відмивання коштів суттєво диференціює економічну діяльність, що змінюється від майже нелегальної до винятково кримінальної. Зокрема, розглянемо «сірі», «брудні» та «гарячі» кошти. Так, «сірі» кошти стосуються незаконної діяльності, яка не порушує норм кримінального закону, тоді як «брудні» кошти пов'язані із суто кримінальною діяльністю. Ці поняття в єдності створюють континуум незаконної діяльності.

Класифікація зазначеної діяльності залежить від ступеня та характеру суспільної небезпеки певних видів незаконної діяльності, що відображається в заходах покарання з боку закону. Ідея полягає в тому, що ступінь суспільного осуду стосовно окремих видів зростає під час просування уздовж континууму від «сірих» до «брудних» коштів. Наприклад, ухилення від сплати податків можна вважати діяльністю, що належить до «сірих» коштів, позаяк зазвичай це пов'язано з порушенням заплутаних фінансових нормативів, запобігання яким може навіть вітатися там, де податковий режим розглядають як надто твердий і тиранічний. На противагу цьому кошти, отримані від продажу наркотиків, належатимуть до діяльності, пов'язаної з «брудними» коштами, оскільки їх виробництво і поширення є кримінальним злочином, що передбачає суворі заходи покарання і категоричний моральний осуд з боку суспільства до цієї діяльності. Водночас «гарячі» кошти стосуються фінансових потоків, що стимулюються негативними змінами економічних, соціальних і політичних умов і можуть складатись із комбінації «чистих», «сірих» і «брудних» коштів. «Гарячі» кошти найчастіше пов'язують із витоком капіталу, що є комбінацією «чистих», «сірих» і «брудних» коштів залежно від обставин.

Натомість кошти, отримані від діяльності в легальній економіці, але переказані в офшор із порушенням певних вимог щодо контролю фінансових операцій чи інших адміністративних вимог, є майже «сірими» коштами.

Розглянемо відмінності зазначених понять. Так, не всі кошти, що обов'язково передбачають відмивання, мають кримінальне джерело походження. «Брудні» кошти – це «гарячі» кошти, але не завжди правильним є зворотне. Існує

суттєва відмінність між коштами, що є «брудними» через джерело їхнього походження, та коштами, що стали такими, коли їхні власники ухилилися від контролю з боку податкових і валютних органів. Це покладає важкий тягар на плечі фінансових інститутів, що не хочуть всенародного осуду і не бажають полегшувати відмивання «чорних» чи «брудних» коштів.

Багатогранність процесу відмивання коштів як засіб зв'язку між двома типами економіки засвідчує, що відмивання коштів пов'язане з широким спектром видів незаконної діяльності: починаючи з ухилення від сплати податків, до порнографії, проституції й наркотиків. З цієї причини слід акцентувати на тому, що феномен відмивання коштів об'єктивно не може бути обмежений у визначенні доходами лише кримінального походження. Логічним є застосування терміна «незаконний» на противагу слову «злочинний», аби підкреслити подвійну моральну оцінку більшості видів економічної діяльності, яким сприяє процес відмивання коштів. Відповідно, норма кримінального закону достатньо обґрунтовано обмежується переслідуванням лише діянь, пов'язаних із відмиванням доходів суто кримінального походження.

Як феномен, що пов'язує формальну та неформальну економіки, відмивання коштів є динамічним процесом. Новітні методи й технології можуть використовуватися для створення гармонійних, адаптивних і гнучких стратегій, що дають змогу ділкам переміщати власні ресурси між двома економіками в будь-якому напрямі та на постійній основі. Відмивання коштів у цьому процесі є ключовим моментом з огляду на три причини. По-перше, воно дає змогу кримінальним ділкам черпати ресурси з легальної економіки і вкладати їх у свою кримінальну діяльність. По-друге, воно сприяє диверсифікації через інвестиції в інші формальні й неформальні підприємства. По-третє, воно дає змогу використовувати послуги, запропоновані в офіційному секторі фінансових послуг, для захисту незаконно отриманих засобів від інфляції. Отже, відбувається злиття неформальної та формальної економічної діяльності. Злочинці мають доступ до фінансових ресурсів, отриманих унаслідок незаконної діяльності для інвестування у формальну економіку, і навпаки, вони можуть використовувати власні доходи для інвестування в подальшу незаконну діяльність.

Курячий М. П. – Голова підкомітету з питань правового забезпечення діяльності податкових органів та запобігання правопорушень на митниці Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики, народний депутат України

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В Україні, як і в інших країнах світу, в умовах глобалізації стрімко зростають криміногенні складові тіньових економічних відносин. Ситуація ускладнюється через прорахунки в податковій, кредитній, монетарній і зовнішньоекономічній політиці держави, інші недоліки процесу соціально-економічних перетворень. Крім наведених економічних і політичних макрорівневих чинників тінізації економіки, з'явились сприятливі технічні і технологічні умови здійснення транснаціональних тіньових фінансово-господарських операцій, що активізує діяльність транснаціональних злочинних формувань, зумовлює вчинення масштабних шахрайств, ухилення від оподаткування, корупції, зростання тіньового капіталообігу, тінізації національних і міжнародних економічних відносин, відтворення їх криміногенних чинників.

На жаль, у сучасній теорії і практиці ще не визначено загальноприйнятне поняття тіньової економіки, не розроблено відповідний теоретико-методологічний і методичний інструментарій пізнання її сутності, структури й динаміки, понятійний апарат. Під час висвітлення тіньової економіки використовують надто широкий, інколи побутово-жаргонний, спектр її визначень і ознак, іменуючи її другою, нелегальною, протизаконною, неврахованою, деструктивною, нерегламентованою, неофіційною, прихованою, фіктивною, паралельною, чорною, підпільною тощо.

Потребують об'єктивного, науково обґрунтованого пояснення криміногенні й некриміногенні тіньові процеси та прояви, які здійснюються з використанням легітимних фінансово-господарських інструментів, складних програмно-інформаційних комплексів і мереж Інтернет. Стає дедалі більш

зрозумілим, що феномен тіньової економіки має міждисциплінарний характер і сягає за межі предмета однієї з правових, економічних або управлінських наук. Міждисциплінарний характер явища тіньової економіки, необхідність інтегрованого економіко-правового та кримінологічного підходу до її вивчення, розроблення науково обґрунтованих заходів протидії процесам тінізації фінансово-господарських відносин створюють причиново-детермінаційні передумови детального дослідження цієї теми.

Попри те, що явище тіньової економіки притаманне кожній з країн світу, навіть побіжний аналіз доводить, що чим розвиненіша й заможніша країна, тим нижчий рівень тіньової економіки вона має. Розрахунки питомої ваги тіньового сектору української економіки із застосуванням різних методик свідчать, що він становить майже 40–50 % ВВП. У Франції, зокрема, цей показник дорівнює 14,9 %, Німеччині – 16,3 %, Іспанії – 19 %, Італії – 21 %, Швейцарії – 6,5%, найвищий у бідній країні ЄС – Болгарії (30,6 %). Так, за оцінками окремих фахівців, близько 55 % українських підприємств повністю або частково працюють у тіні та, відповідно, не сплачують податків до Державного бюджету України.

Мінекономіки України оцінює тіньову економіку чотирма методами: витрати населення (роздрібний товарообіг), електричний метод, монетарний метод і метод збитків підприємств. Але жодна з методик розрахунку тіньової економіки чітко не вказує, що саме охоплює показник рівня тіньової економіки в Україні. Експерти інтерпретують ці цифри по-різному.

Одно незаперечно, занадто високий рівень тінізації економіки (*за оцінками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, критичним рівнем вважається 40 % від офіційного рівня ВВП в країні*) негативно впливає на імідж держави, його конкурентоспроможність, ефективність структурних і інституційних реформ, а також зменшення інтересу потенційних стратегічних інвесторів, збільшення рівня криміналізації суспільства і економіки шляхом збільшення кількості економічних злочинів і проникнення капіталу кримінального походження.

В Україні нині не втрачає актуальності проблема нелегального виробництва та збуту продукції, фіктивних угод і

грошових операцій. Неефективна фіскальна політика призводить до зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, а також зростання тіньового сектору економіки. Причому складовою тіньових процесів і загрозою економічної безпеки України є непродуктивний відтік капіталу за межі країни. За висновками окремих західних експертів, на один заведений долар США в Україну шість доларів виводиться за її межі (протягом останнього десятиліття з України виведено близько 116 млрд доларів США).

Основними причинами, що гальмують процес виходу економіки України з тіні в умовах фінансово-економічної кризи, є такі:

– надмірно високий рівень корупції;

– уповільнення інституційних і фінансово-економічних змін;

– системні вади фінансово-бюджетної політики;

– надмірний фіскальний тиск, що призводить до ухилення від сплати податків;

– відсутність повноцінного ринкового середовища;

– бракування контролю з боку держави за тіньовими фінансовими потоками;

– нестабільність інвестиційного та підприємницького клімату;

– неузгодженість фінансової політики держави з інтересами суб'єктів господарювання;

– масове виведення тіньового капіталу за кордон;

– недостатній захист інвесторів;

– напружена політична та соціально-економічна ситуація, пов'язана з воєнними діями на Сході України.

Україна зацікавлена у виході бізнесу з тіні. У боротьбі з тіньовими процесами треба враховувати об'єктивну реальність і світовий досвід, який свідчить, що в реальних політичних, економічних і соціальних умовах повністю подолати тіньову економіку практично неможливо. Орієнтиром може бути лише її обмеження до рівня розвинутих країн світу, досягти якого у стислі строки можна лише за умов ефективного розвитку економіки, створення надійної та стабільної правової системи регулювання ринкових відносин, істотного піднесення рівня життя більшої частини населення країни.

Реалізація цього завдання повинна слугувати підґрунтям діяльності новоствореної Служби фінансових розслідувань, яка

буде акумулювати функції податкової міліції й інших підрозділів правоохоронних органів із захисту економіки.

Необхідно всіляко оптимізувати форми кримінального аналізу на підставі отриманих оперативних даних, аналізу ризиків (CIRAM), які широко використовують у Європейському Союзі. Для цього передусім необхідно приділити значну увагу підготовці кадрів служби, створити ефективну й гнучку систему підготовки персоналу з питань інформаційного аналізу, і найголовніше – запровадити сучасні технології щодо оцінки й аналізу ризиків.

Обов'язково також слід ураховувати такий чинник, як інерційність мислення, тобто наші звички, які можуть гальмувати процес детінізації.

Навіть якщо водночас змінити процедуру адміністрування податків і їх ставки, економічні агенти продовжуватимуть функціонувати в межах наявних шаблонів поведінки. Прискорити процес позбавлення від поганих звичок і перехід з неформального сектору у формальний допоможе жорсткий, але справедливий механізм інфорсменту (англ. *enforcement*), тобто забезпечення виконання контрактів, їх захист і примушення до їх виконання.

Інакше кажучи, висока ймовірність покарання в разі порушення законів підвищує «ціну» заняття кримінальною економічною діяльністю, тим самим підштовхуючи економічного агента на користь вибору працювати в легальному секторі економіки.

Мазур І. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Тіньова економіка – це складна та багатопланова категорія, тому в історії світової наукової думки деякі її аспекти на різних етапах історичного розвитку знаходили своє відображення в працях філософів, соціологів, юристів, психологів, економістів, політологів і політиків.

Здійснений аналіз наукових праць дає змогу констатувати недостатнє методологічне обґрунтування зазначеної проблеми.

Джерело: 1. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015 : Different Developments [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf. – Назва з екрана. 2. Тенденції тіньової економіки в Україні: 9 місяців 2016 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Мінекономрозвитку. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5a655c5b-2e53-4562-9360-c557c4dc9b83&title=TendentsiiTinovoiEkonomikiVUkrainiUIPivrichchi2016-Roku. – Назва з екрана.

Науковці вважають, що безпечним рівнем тінізації економіки держав для розвинених країн світу є 14–15 % ВВП, а для пострадянських – 20–25 % ВВП. Найнижчі показники неофіційного обороту в економіці наявні у Швейцарії – усього 8,4 % та США – 9 %. У найзаможніших країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) тіньова економіка становить (за середніми показниками) 18,7 % ВВП. У східному регіоні Європи ця цифра сягає 38 %. Експерти переконані, що тіньова економіка буде поширюватись і надалі [1]. Перевищення визначених нормою рівнів спричиняє умови для руйнації економіки країни, однак ще жодна країна світу не заявляла про дефолт з причин масштабності тіньової економіки.

Масштабність і масовість дій у тіньовому секторі не лише фізичних, а й юридичних осіб дає змогу зробити висновок про наявність значних труднощів у реформуванні економіки України. Також це дає змогу говорити про серйозну проблему, яка полягає в рівні довіри економічних агентів до держави як інституту. Недовіру до держави ініціюють некваліфіковані та корумповані дії тих, хто персоніфікує в собі державну владу – політики і чиновники.

«Через брак легітимної, загальновизнаної концепції державотворення поступово зросло значення матеріальних і прагматичних вимірів у функціонуванні держави. Сучасне державотворення в Україні має досить рефлекторний, безініціативний характер. За такої ситуації, коли відсутній відповідний соціально-психологічний клімат, сформований певними культурними традиціями, цілком імовірною стає реставрація застарілих світоглядних орієнтацій або експансія сильних, розроблених ідеологій, і передусім – євразійської ідеології» [2]. Йдеться про намагання створити авторитарну владу «під себе». В автократії державний сектор використовують для задоволення інтересів владних структур, посилення могутності країни тощо. На противагу автократії, демократія сприяє загальній економічній ефективності й здатна створити економічні інститути, які зумовлюють економічний динамізм, що спонукає до детінізації економіки.

Тіньова економіка – це система відносин між економічними суб'єктами, що самоорганізується й охоплює всі стадії процесу суспільного виробництва з метою отримання економічної вигоди, результати якої чи способи досягнення за різних причин або підміняються, або зменшуються, або повністю приховуються як від безпосередніх учасників, так і від закону [3, с. 68–75]. Інакше кажучи, вона є економічною реальністю, яка не підпорядкована формальному економічному праву, представленому як законами, що поширюються на всіх агентів економічної діяльності, так і контрактами, які стосуються лише учасників окремих угод, але об'єктивно існує. «Порядок може означати, з одного боку, такий устрій відносин, який встановлюється нормами як необхідний, а з іншого – такий, що спостерігається як емпірично-дієвий. У першому випадку порядок – це юридичний термін, а в другому – це термін реального ряду» [4, с. 875]. Тобто офіційна (легальна) і тіньова економіки завжди існують поряд.

З метою виявлення причин тінізації української економіки, на нашу думку, необхідно розглянути внутрішні й зовнішні ризики. До внутрішніх належать:

– неефективна реалізація ключових реформ;
– збереження девальваційних тенденцій;
– корупція та політична невизначеність;
– дотримання державної політики фінансів програми Міжнародного валютного фонду;

– організована злочинність;
– внутрішня нелегальна міграція.

До зовнішніх ризиків належать:

– виклики безпеці та суверенітету країни, кіберзлочинність і тероризм;
– низькі ціни на ринку експортних товарів;
– обмеження доступу до міжнародних ринків капіталу;
– невизначеність щодо розвитку світових топ-економік (ЄС);
– нелегальна міжнародна міграція.

З огляду на вищезазначене, можна зауважити таке:

– тіньова економіка є складовою соціально-економічної системи;
– сама тіньова економіка є системою певних інституцій, які забезпечують її існування. Отже, розглядати її потрібно системно та комплексно, враховуючи її інституційне середовище;
– система тіньової економіки самоорганізується, однак не саморегулюється. Це засвідчує необхідність та важливість не лише комплексного підходу до її нейтралізації, а й одночасність та комплексність заходів із регулювання її обсягів з боку держави, оскільки окремі заходи щодо запобігання (наприклад, зменшення обсягів) тіньової економіки можуть лише пригальмувати її дію лише з метою якнайкращого пристосування до певних ускладнень з боку держави, проте не подолати її;
– якщо систему тіньової економіки розглядають як систему економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності, то з метою її обмеження необхідно змінювати саму систему економічних відносин;
– якщо тіньова економіка охоплює всі стадії суспільного виробництва, то необхідно виробити заходи щодо скорочення тіньової складової економіки, зважаючи на виробництво, обмін, розподіл, перерозподіл і споживання.

Список використаних джерел

1. Польське Радіо для закордону [Електронний ресурс] // Обозреватель.юа : [сайт]. – Режим доступу: http://pressa,obozrevatel.com/info/438417.htm. – Назва з екрана.

2. Українська державні у XX столітті : історико-політологічний аналіз [Електронний ресурс]. – Київ : Політична

думка, 1996. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm. – Назва з екрана.

3. Мазур І. І. Корупція як інститут тіньової економіки / І. І. Мазур // Економіка України, 2005. – № 8. – С. 68–75.

4. Ильин И. А. Путь к очевидности : Соч. / И. А. Ильин. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – 912 с.

Некрасов В. А. – кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ;
Мельник В. І. – засновник юридичної фірми «Правова та економічна безпека»

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ (ILP)

Упродовж останніх 15 років політична, громадська та бізнес-еліта активно порушує питання щодо формування нової парадигми забезпечення економічної безпеки держави, де чинником започаткування зазначеного процесу має стати ідея створення єдиного органу, відповідального за розв'язання проблем протидії кримінальним проявам у сфері економіки, організованого та укомплектованого на принципово інших засадах, з урахуванням кращих досягнень світової правоохоронної практики.

Одним з визначальних реформаторських напрямів організації новоствореної Служби фінансових розслідувань має стати запровадження її на основі моделі ILP (Intelligence Led Policing), тобто організація поліцейської діяльності на підставі кримінального аналізу.

Міжнародний досвід превентивних заходів, який нині застосовують правоохоронні органи, свідчить, що ключовими інструментами забезпечення національної безпеки в правоохоронній сфері є кримінальний аналіз та аналіз ризиків.

За умов, коли усталена модель розслідування злочинів фактично не відповідає запитам суспільства та побудована на застарілих підходах радянського минулого, запровадження вищезазначеної моделі є чи не єдиним шляхом виходу правоохоронної системи з кризи.

За своїм змістом система аналізу інформації в діяльності правоохоронних органів є пошуком і встановленням зв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, потенційно пов'язаними з ними, з метою їх використання в розробленні тактичних і стратегічних принципів, серед іншого у сфері інтегрованого управління кордонами, що базується на аналізі інформації та спрямована на співпрацю, а також пошук рішень у боротьбі з організованою злочинністю на національному й міжнародному рівнях.

Коли йдеться про кримінальний аналіз та аналіз ризиків, слід мати на увазі «діяльність правоохоронних органів в управлінні інформацією». Таким чином, діяльність спрямовується у проактивному напрямі, що визначено як стратегічний підхід до майбутнього, спрямований на боротьбу зі злочинністю за допомогою дій, заснованих на ідентифікації та аналізі інформації.

Система аналізу інформації є моделлю, що забезпечує більш точне визначення напрямів діяльності та розумного розподілу ресурсів, сприяючи досягненню бажаних цілей.

Усталена модель розслідування злочинів побудована на масштабних перевірках причетності до злочину суб'єктів господарювання та окремих осіб, вона фактично призводить до необґрунтованих перевірок суб'єктів господарювання та інших осіб на причетність до скоєних злочинів чи тих, що готуються; є доволі складною для виявлення ієрархічно розбудованих і територіально розгалужених злочинних технологій та ОЗГ; вимагає задіяння значної кількості людських ресурсів для виявлення та розслідування злочинів; аналітичний інструментарій переважно використовується для збирання додаткової інформації про вже виявлених перевірками на причетність до правопорушення суб'єктів господарювання та фізичних осіб; вона є надто громіздкою та сформована на засадах недовіри до правоохоронців - тому імітація діяльності та необґрунтована система оцінок результатів роботи правоохоронного органу є цілком закономірним наслідком її використання.

Організація ж поліцейської діяльності за моделлю ILP має іншу платформу: викриття злочинних технологій і причетних до них фізичних та юридичних осіб здійснюється шляхом обробки великих масивів інформації з використанням програмних продуктів кримінального аналізу (I2, Maltego, Palantir, BigData,

Watsonta й ін.); увагу зосереджено на викритті злочинних груп, кримінальної інфраструктури, схем і технологій учинення злочинів, які суттєво впливають на криміналізацію суспільних відносин та їх розслідування; її імплементація пов'язана з трансформаціями структурно-функціонального та законодавчого характеру, зокрема спрощенням процедури досудового розслідування, зміненням підходів до визначення достатності й допустимості доказів, а також прийняття управлінських рішень, з формуванням довіри до поліцейського органу та соціального захисту його співробітників, відповідно зниженням корупційних ризиків; визначення стратегії боротьби зі злочинами й тактики розслідування кримінальних проваджень під час її застосування здійснюється за рахунок методологій оцінки ризиків та загроз (SWOT,PEST, SOCTA та ін.); зрештою, це уніфікована форма діяльності зарубіжних правоохоронних інституцій, а отже її запровадження сприятиме інтеграції вітчизняних правоохоронних органів у європейську та міжнародну поліцейську спільноту.

Таким чином, ILP – це модель діяльності органів поліції (фінансової поліції), спрямована на підтримку інституційного управління та рішень уповноважених осіб правоохоронного органу на основі процесу кримінального аналізу інформації та поширення даних.

Кримінальний аналіз у такому разі − дії, спрямовані на виявлення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, потенційно з ними пов'язаними, з метою їх використання правоохоронними органами та судом.

Стратегічний аналіз ризиків (англ. Strategic risk analysis) здійснюється на центральному рівні та застосовується для прийняття рішень загальнодержавного значення з метою формулювання довгострокових цілей діяльності правоохоронного органу, перегляду наявних і нових тенденцій, змін у злочинному середовищі, забезпечення контролю дій та розвитку програм боротьби з злочинністю, формулювання пропозицій щодо шляхів, які зумовлюють змінення підходів, програм і законодавства.

Тактичний аналіз ризиків (англ. Tactical risk analysis) здійснюється на місцевому рівні й застосовується для детального вивчення конкретного правопорушення (групи правопорушень).

Оперативний аналіз ризиків (англ. Operational Risk Analysis) здійснюється на регіональному (територіальному) рівні й застосовується для вивчення рівня безпеки в окремому регіоні (області, районі).

Аналіз ризиків (англ. Risk analysis) – це вид інформаційно-аналітичної діяльності правоохоронних органів, який передбачає оцінки загроз, уразливості та рівня негативного впливу, зіставлення результатів цих оцінок з дослідженнями взаємозв'язків між ними з метою розроблення пропозицій (рекомендацій) щодо підвищення ефективності сфери безпеки.

Визначальними складовими елементами розвитку моделі «ILP», які необхідно запровадити, є:

– інформаційні ресурси, спеціально підготовлені для використання в кримінальному аналізі;

– система їх наповнення всіма органами та підрозділами правоохоронного органу;

– система оцінки надійності джерел інформації та її достовірності;

– спеціальне програмне забезпечення як інструмент;

– інтеграція програмного забезпечення в інформаційну систему;

– спеціально навчені аналітики та практичні працівники здатні працювати за такою моделлю;

– стандартизовані форми аналітичних продуктів;

– нормативно-правова база для врегулювання визначених питань.

Визначимося з *базисом прогресивної системи управління правоохоронним органом:*

– головним ресурсом має стати людський інтелект, управління знаннями, створення осередку генерування ідей серед працівників;

– наявність необхідної гнучкості, можливість адаптуватися до умов динамічного кримінального середовища й швидко переоснащувати власний інформаційно-технологічний ресурс;

– здатність швидко освоювати набутки різних галузей наук завдяки поєднанню зусиль представників різних фахових компетенцій;

– побудова надійної репутації, а також правової та соціальної відповідальності - як наслідок, залучення до лав населення і перспективних кадрів для підтримання правопорядку;

– кооперація з іншими правоохоронними та наглядовими органами, міністерствами, відомствами, організаціями щодо спільного використання власних ресурсів та участі в спільних заходах;

– демонстрація ефективності дій, і, зрештою, скорочення чисельності осіб, втягнутих у кримінальний бізнес.

Запровадження системи ILP дозволить:

– удосконалити механізми накопичення, обробки, оцінки та аналізу інформації й привести системи аналізу інформації у відповідність до європейських стандартів;

– упровадити сучасні технології для послідовної багатоаспектної оцінки криміногенної обстановки й прогнозування її розвитку на всіх рівнях управління;

– забезпечити розвиток міжнародної та міжвідомчої співпраці з питань обміну інформацією та спільного аналізу загроз;

– створити ефективну і гнучку систему підготовки персоналу з питань інформаційного аналізу.

Павлов Д. М. – доктор юридичних наук, доцент, військовослужбовець Управління державної охорони України;
Пугач С. М. – перший заступник начальника Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ЯК ФАКТОР ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ

Реалізація євроінтеграційної моделі розвитку в умовах протидії зовнішній агресії, яка в публіцистичних джерелах отримала назву «гібридна війна», вимагає від нашої держави активізації процесів детінізації економіки та протидії корупції, яка, мов іржа, руйнує економіку зсередини, нівелюючи авторитет держави та її органів. Унаслідок соціально-економічної кризи збільшується частка тіньових, злочинних коштів, власники яких намагаються надати їм законного

походження. Ці кошти проникають до різних галузей економіки, зокрема кредитно-фінансового й банківського секторів, а також зумовлюють зростання ймовірності використання таких коштів терористичними угрупованнями. Крім того, ускладнення процедур легалізації тіньового капіталу має стати реальною перешкодою для розкрадання бюджетних коштів і подальшого існування «метастаз» клептократичної моделі економіки.

Світовий і вітчизняний досвід та наукові дослідження свідчать, що найефективнішими заходами мінімізації та протидії організованій злочинності й корупції є запровадження дієвого контролю за фінансовими інституціями. Удосконалення державного фінансового моніторингу сприятиме підвищенню дієвості національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [1, с. 42–44].

З позиції забезпечення прийнятного ризику економічної безпеки найбільш деструктивним чинником є зрощування тіньового капіталу з державним апаратом. Посилюється вплив тіньового капіталу на різні сфери політичного життя, зокрема діяльність партій, народних депутатів, регіональних владних структур та органів місцевого самоврядування, засоби масової інформації. Усе це підриває авторитет системних перетворень, міжнародний імідж держави, загрожує національній безпеці [2]. Теоретичні джерела, офіційні звіти державних органів і міжнародних організацій свідчать, що значною внутрішньою загрозою в Україні є активізація «тіньової» економіки та посилення її криміналізації на тлі високого рівня корупції. Згідно з даними всесвітньої організації Transparency International, у 2012 році Україна за рівнем прозорості економіки посіла 144 сходинку, опинившись після Непалу, Пакистану, Нігерії. На жаль, за результатами 2014 року ситуація покращилась несуттєво – наша держава підвищила свій рейтинг лише на дві позиції, посівши 142 (із 175 можливих) місце за рівнем прозорості та протидії корупції [3]. За 2015 рік Україні вдалося заробити лише один додатковий бал за результатами світового Індексу сприйняття корупції CPI 2015 року. Нині індекс CPI країни становить 27 балів зі 100 можливих, що лише на один бал більше, ніж 2014 року. У всесвітньому рейтингу

Україна сьогодні посідає 130 місце з-поміж 168 позицій. Незначне зростання індексу стало можливим завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та появі руху викривачів корупції. А от зволікання із реальним покаранням хабарників, а також збільшення корупційної складової в стосунках бізнесу та влади не дають Україні зробити рішучого кроку вперед [4]. Можна констатувати, що наша держава активно впроваджує в законодавство рекомендації FATF, про що свідчить запровадження системи електронних закупівель, запровадження е-декларування, активна діяльність антикорупційних органів і громадських організацій.

Важливе значення під час визначення рівня корупції в будь-якій державі приділяють питанням побудови та функціонування національної системи запобігання та протидії відмиванню корумпованих активів. Зазначена система в порівнянні із низькими показниками ефективності загальної антикорупційної системи перебуває на досить високому рівні розвитку, підтвердженням чому є прийняття в межах антикорупційного пакету реформ, нового закону в цій сфері – у жовтні 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Цей нормативно-правовий акт сприяє подальшій розбудові системної боротьби з відмиванням грошей, підтверджуючи європейський вибір розвитку нашої держави [5–6].

Нині нагальною проблемою для країни є виявлення та повернення прихованих і викрадених фінансових активів. Важливо виявляти особливу уважність на етапі як визначення, так і блокування цих активів. Заморозити виявлені тіньові активи нелегко, однак більш важливо і складно повернути їх у легальний обіг як ресурси державного бюджету [1].

В умовах зростання рівня військово-терористичних загроз економічній безпеці доцільним є перегляд нормативно-правових актів, присвячених питанням взаємодії органів влади у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Зокрема, варто прийняти стратегічний план розвитку системи

державного фінансового моніторингу (фінансової розвідки) на 2017–2020 роки, використовуючи міжнародний досвід у цій сфері.

До того ж, з метою уніфікації термінології та адаптації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС, а також ураховуючи потребу активізації діяльності щодо протидії корупції, доцільно розглядати діяльність із фінансового моніторингу саме як фінансову розвідку (зокрема є можливим перетворення з органу адміністративного на орган правоохоронного типу). Водночас Державну службу фінансового моніторингу слід реорганізувати в Державну службу фінансової розвідки. Причому найбільш ефективною моделлю (як свідчить досвід США) є співпраця фінансової розвідки безпосередньо з Державним бюро розслідувань, створення якого також має стати наступним етапом на шляху створення сучасної та дієвої системи антикорупційних органів.

Іншим важливим кроком, спрямованим на реалізацію антикорупційних заходів, має стати запровадження особливого режиму рахунків для публічних діячів і пов'язаних із ними осіб. Саме верифікація цієї категорії суб'єктів після проведення електронного декларування дасть змогу виявити та вилучити активи, отримані корупційним шляхом [7].

Предметом подальших наукових розвідок слід вважати питання підвищення ефективності застосування антилегалізаційного механізму з метою протидії корупції та забезпеченню адекватного рівня економічної безпеки в Україні.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, С. С. Бичкова, Я. В. Котляревський. – Київ : Ваіте, 2015. – 816 с.

2. Економічна безпека : навч. посіб. / [О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко]. – Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 400 с.

3. The Transparency International Corruption Perceptions Index [Electronic resource] / Transparency International. – Access mode: http://www.transparency.org/cpi2014/results. – Title from screen.

4. Індекс корупції CPI-2015. Лише на один бал піднялась Україна у світовому рейтингу сприйняття корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ttp://ti-ukraine.org/news/oficial/5741.html. – Назва з екрана.

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовт. 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.

6. Збірка актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (з коментарями та роз'ясненнями) / уклад. : С. С. Бичкова, Я. В. Котляревський, М. В. Лошицький [та ін.]. – Київ : Ваіте, 2017. – 1052 с.

7. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект / Д. М. Павлов // Публічне право. – 2017. – № 1 (25). – С. 33–41.

Предборський В. А. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ТЕОРІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Економічна наука, зокрема дослідження процесів тіньової економіки, у її сучасній системно-методологічній конфігурації перебуває в стані кризи. Її найсуттєвішими проявами, на думку А. Гальчинського, є глибокі системні суперечності, які виявляються на методологічному рівні – на рівні філософії економічної науки, обґрунтування фундаментальних гіпотез, що визначають загальну логіку сучасних суспільних трансформацій, лише з урахуванням яких можливо

розраховувати на результативність нормативної функції економічної теорії [1, с. 4].

Загальновідомо, що економічна наука, окрім нормативної функції, виконує ще й функцію позитивної економіки – аналізу наслідків економічної політики та розроблення висновків про доцільність конкретних стратегій національного розвитку. Однак цих функцій економічній науці для забезпечення необхідного рівня процесу пізнання в їх системній цілісності в сучасних умовах вже недостатньо. Одним із суттєвих функціональних обмежень економічної науки є її відстороненість від аналізу системи дисфункціональних явищ, що, зокрема, становить проблему тіньової економіки.

Економічна наука, з огляду на характер її сучасного предмета та методу, досить далека від систематичного аналізу суспільно небезпечних і шкідливих побічних ефектів певних економічних дій і господарських рішень. В економічній теорії донині вважається еклектикою об'єднання в межах єдиної системи логічно сутнісних характеристик економічного ладу, виробничих відносин (те, що мало б існувати) і деформованих відносин, які переродилися (економічних паталогій), що ведуть до їх подальшої криміналізації та виникнення феномена тіньової економіки. Але на практиці таке об'єднання виявляється фактом, моментом реального розвитку суспільства.

Наукова теорія – це широка та всеосяжна форма суспільних, логічно зв'язаних системних знань про відповідну сукупність явищ діяльності, яка визначається системною організацією самого матеріального світу. Адже вся об'єктивна дійсність є складною мегасистемою, а кожна окрема сфера дійсності є визначеною структурою. Однак якщо окремі сфери дійсності – суть системи різних рівнів, то і теорії, що відтворюють у теоретичному знанні сутність цих явищ, екзогенні та ендогенні зв'язки цих систем, також становлять сутність системи [2, с. 291–292].

Таким чином, теорію тінізації економіки, формування якої необхідно розпочати, слід усвідомлювати як широку галузь знань, що розкривають закономірності ґенези, функціонування та розвитку сукупності явищ тінізаційної деформації економічних відносин, детермінаційний та причиновий їх комплекс, механізми функціонування та базові засоби протидії,

механізми економічної детінізаційної санації суспільних відносин. Теорія тінізації економіки становить часткову теорію економічної науки, найбільш тісно зв'язаної із сегментом теорії деформації економіки державного сектору [3].

Теорія тінізації економіки є логічно побудованою системною організацією категоріального апарату теоретичного пізнання та подальшого розвитку комплексу проблем нездатності держави [4, с. 14–15].

Предметом теорії тінізації економіки слід визначити:

– вивчення категоріального складу, системи та методів теорії тінізації, структурного устрою тіньової економіки, її суб'єктів та об'єктів, механізмів і закономірностей функціонування, особливостей проявів на певних етапах розвитку, діапазону розповсюдження;

– пізнання детермінації та причинності тінізації економічних відносин, тінізаційної дисфункції соціальних інституцій, особливостей прояву детермінаційного та причинного комплексів за конкретно-історичних умов;

– удосконалення економічних і через методологічний ланцюг зв'язків із правової, інституційної протидії тіньовим процесам у сфері економічних відносин;

– діяльність наукових, законодавчих і виконавчих, зокрема правоохоронних інституцій держави та недержавних органів, аналітичних центрів та їх наукового забезпечення щодо створення економічних передумов запобігання тінізації різних секторів економіки суспільства;

– постійний аналіз тенденцій у розвитку тіньових процесів і діяльності їх сегментів, оцінка відповідності загрозі з їх боку діяльності державних та недержавних інституцій щодо протидії їх розвитку, а також рівня їх наукового забезпечення, рефлексія щодо стану самої теорії тінізації економіки, що здійснюється з метою вдосконалення теоретичного забезпечення, організації та управління науковим процесом.

Загальновизнано, що вивчення соціальних відхилень (соціальної девіації) у межах будь-якої однієї науки, наприклад кримінології, зокрема економічної, було б недостатнім. Найширший комплекс сегментів тіньової економіки – так звана «сіра економіка», «неформальна економіка», «прикордонна економіка», тіньова економіка «інституційної

компліментарності», «недружного поглинання», наркоманії, проституції тощо виходять за вузькі межі кримінології, можливості її методологічного інструментарію. Це зв'язано з тим, що правопорушення, злочини становлять лише незначну частину всіх видів соціальних відхилень, а кримінальне покарання є лише однією із багатьох можливих санкцій [5, с. 8–12].

Ситуація ускладнюється ще більше у зв'язку з тим, що за існуючої ситуації з дослідження девіаційних процесів в економічній сфері із їх пріоритетних сегментів вилучені найбільш складні, небезпечні, стрижневі, консолідуючі навколо себе та активізуючі вторинні кола економічної девіації, до яких належать, передусім, ті з них, що виникають у системі державного управління. Таким чином, економічні науки, не реалізувавши свою функцію щодо методологічного забезпечення дослідження цих явищ у межах свого предмета, далі економічної кримінології (яка почала формуватися як наука, і ще далі через ланцюжок методологічних зв'язків циклу інших дисциплін – адміністративного, кримінального права та процесу тощо, не виконують своєї методологічної функції щодо забезпечення в гносеологічному й онтологічному аспектах комплексу захисту економічної безпеки держави.

Більшість досліджень із проблем економічної девіації здійснюють у межах кримінології, педагогіки, психології, соціології. З огляду на це, їх об'єктом є переважно поведінка окремої особи як суб'єкта девіації. Водночас до кола останніх належить діяльність макросуб'єктів економічних дисфункцій, таких як держава та її окремі інституції, елітний підприємницький корпус, діяльність регіональних, політичних еліт у їх взаємозв'язках та комунікаційній взаємодії тощо. Різноманітні прояви корупційних, бюрократичних деформацій в діяльності державних інституцій, політичних, недержавних установ часто соціально небезпечні, аніж індивідуальна антисуспільна поведінка. Діяльність вищезазначених суб'єктів економічних дисфункцій як певна їх система повинна набути представництва в спеціальній теорії дослідження – як сукупності методів і теоретичної системи – теорії тінізації економіки.

Формування будь-якої теорії потребує визначення, відмежування кола її об'єктів. Причому слід відповісти на запитання: у яких зв'язках соціальні відхилення в економічній

сфері, що стосуються об'єкта вищезазначеної теорії, перебувають з іншими, близькими до них явищами? Чи належать усі соціальні відхилення та близькі до них негативні процеси в економіці до кола об'єктів теорії тінізації економіки? На ці питання слід відповісти негативно.

Небажані явища в суспільно-економічній практиці мають різну назву: їх іменують як асоціальні, негативні, девіантні, соціальні аномалії, соціальні патології, деструктивні тощо. Не всі з цих понять з економічної сфери є рівнозначними, не всі вони належать до об'єктів теорії тіньової економіки.

Передусім, слід звернути увагу на рівень соціальної небезпеки, який визначають певним поняттям. Так, наприклад, якщо змістом поняття «соціальне відхилення у сфері економічної діяльності» та «девіантність» є відхід від вимог соціальної норми, однак за умов їх невходження, невихід у сферу стійкої асоціальної поведінки, – то поняття «соціальна патологія» однозначно визначає саме такий перехід та високу соціальну небезпеку цього негативного явища.

Поряд із порушенням соціальних (економічних, правових, моральних, політичних та інших) норм, що регулюють діяльність окремих інституціональних економічних суб'єктів, існують й інші явища та процеси, які мають негативне спрямування, але прояв яких важко чи неможливо пов'язати з економічною діяльністю певних інституційних суб'єктів. Такими є, наприклад, циклічні, глобальні економічні кризи, об'єктивно існуючі економічні розриви в економічній структурі та диспропорції, небажані тенденції в демографічних, міграційних процесах тощо. Вони становлять фонові явища, але водночас мають суттєво факторний, кумулятивний вплив на прояв основних об'єктів тінізаційного процесу.

До кола об'єктів теорії тінізації економіки належать, на нашу думку, дослідження економічних відносин, що виникають у зв'язку з виникненням і функціонуванням економічних дисфункцій соціальних інституцій, передусім держави, які зумовлюють знаходження інших економічних суб'єктів поза режимом ефективної взаємодії з ними та їх впливом.

Дисфункція соціального інституту в економічній сфері зумовлює посилення режиму неефективної взаємодії та впливу на суспільство, що означає втрату якості регулювання й

контролю, такими основними шляхами: 1) дисфункція соціальної інституції зумовлює соціально-економічну напругу та конфліктність через те, що інституція не здатна виконувати покладені на неї функції (виникає дисфункційна структура діяльності соціальних інституцій); 2) утрата інституцією суспільної функції призводить до виникнення двох негативних ефектів – перенесення негативного ефекту від деформаційного стану інституції на дію об'єктів їх впливу та на виникнення компенсаційної заміни функції інституції, що втратила свої функції, на інші – тіньові, а отже, негативні; 3) дисфункція соціальної інституції, що триває досить довго, негативно впливає на систему цінностей; морально-етичний стан суспільства, його мотиваційну структуру, спричиняючи деформацію всієї соціально-економічної інфраструктури; 4) дисфункція соціальних інституцій викликає зсув всієї соціально-економічної структури в бік її архаїзації, активної появи перетворених, маргінальних економічних форм; 5) збитки від дисфункції соціальних інституцій особливо негативно впливають на діяльність системи правоохоронних органів, зумовлюють їх вторинну дисфункцію, переродження.

Перебудова методології дослідження сучасних системних трансформацій, переосмислення широкого комплексу наукових постулатів мають ґрунтуватися на таких засадах:

– аналізуючи тіньові процеси, слід базуватися на їх дослідженні не як окремих, маргінальних явищ, а як системної девіантної діяльності – суспільної «патології», що становить органічну, суттєву частину загальних суспільних процесів. Відповідно, необхідно ґрунтуватися на системній протидії їм, зокрема, синхронізованому реформуванні системи кримінальної юстиції;

– суспільна наука, зокрема теорія тінізації, повинна враховувати абсолютне значення змішаних гібридних процесів у залежних країнах, належність тіньових явищ (корупції, що базується на гібридизації сфер – бізнесу та влади й гібридизації функцій – владних і бізнесових) саме до гібридних, що обмежує ефективність звичайного державного контролю за ними;

– тінізаційним процесам притаманні синергетичне посилення, самоорганізація, тобто формування на базі процесів із більшою ентропією, процесів – з меншою ентропією, їх

самоускладнення, посилення тіньової складової, наприклад, формування сучасного «світового тіньового закулісся»;

– слід звернути увагу на особливість сучасних процесів тінізації, їх ґрунтування на базовому провідному відношенні тінізації – перманентність процесів владно-тіньового перерозподілу власності та влади (замість інвестиційного перерозподілу);

– слушним варто вважати використання як системного засобу такого тіньового перерозподілу інтенсивних типів зростання тіньової економіки на основі «революції менеджменту» – формування розширеної системи «ноосфери» тіньового менеджменту – макрорейдерства (розвиток тіньових приватизаційних процесів, конвертаційних центрів, «віртуальної» економіки тіньових фінансових, валютних криз, інфляційного зростання, утворення та діяльність паразитарних елітних бізнес-структур (Росукренерго), використання війн, революцій для паразитарного збагачення тощо);

– доцільним є обчислення рівня тінізації на основі дослідження рівня дисфункційності системи державної влади як провідного чинника тінізації, формалізації окремих показників функцій державного управління, а отже, отримання інтегральних показників тінізації.

Сучасна епоха – це епоха системної зміни домінуючого економічного простору. У зв'язку з цим відбувається найсуттєвіша ротація відносин офіційно-системний – неофіційний позасистемний елемент, що позначається на визначенні зони тіньового простору та його елементної адреси.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Економічна наука: проблеми методологічного оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 4–13.
2. Андреев И. Д. Диалектическая логика / И. Д. Андреев. – М. : Высш. шк., 1985. – 367 с.
3. Предборський В. А. Теорія тіньової економіки у системі сучасних наук / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – Вип. 11. – С. 3–7.
4. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Дж. Ю. Стиглиц. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
5. Социальные отклонения. Введение в общую теорию / В. Н. Кудрявцев, В. С. Нерсесянц, Ю. В. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит., 1984. – 320 с.

Савченко А. В. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Поза всіляким сумнівом, існування проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, полягає в розбалансованості нормативно-правового забезпечення та відсутності системного підходу на національному рівні до організації протидії цьому явищу. Визначити організаційно-правові засади протидії організованій злочинності в Україні за сучасних умов покликана Концепція протидії організованій злочинності до 2020 р., проект якої наразі піддається широкому обговоренню. Це завдання є вкрай важливим, оскільки метою згаданої Концепції є визначення напрямів забезпечення на основі запровадження міжнародних стандартів ефективної протидії організованій злочинності шляхом формування адекватної системи заходів щодо боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань, насамперед у економічній, фінансово-банківській і кібернетичній сферах, та запобігання такій діяльності.

Загалом варто погодитися з необхідністю якомога скорішого прийняття й упровадження Концепції протидії організованій злочинності, спрямованої на захист прав і свобод людини та громадянина, інтересів приватного сектору, суспільства та держави від загроз організованої злочинної діяльності. З-поміж іншого, заслуговує на схвалення пропозиція щодо створення в системі Національної поліції України спеціальних підрозділів боротьби з організованою злочинністю.

Водночас проект Концепції протидії організованій злочинності викликає, на наш погляд, окремі зауваження, містить неузгоджені чи дискусійні положення, які слід урахувати в процесі вдосконалення сучасних підходів протидії організованій злочинності кримінально-правовими засобами, зокрема:

1. У тексті проекту Концепції спостерігається вживання неоднакової термінології. Зокрема, розробники вважають однорівневими терміни «протидія» (згадується 25 разів) та «боротьба» (згадується 36 разів) у контексті їх прямих зв'язків із

організованою злочинністю, зазначаючи ці два варіанти як альтернативу різноманітним юридичним конструкціям. Більше того, очевидно, що термін «боротьба» є пріоритетним для розробників проекту Концепції, хоча її назва свідчить про інше. До речі, слід пам'ятати, що в кримінологічній науці вже давно вироблені положення, відповідно до яких терміни «протидія» та «боротьба» не є ідентичними. Зрештою, зовсім інше смислове навантаження несе й термін «запобігання», згаданий у проекті Концепції чотири рази. Отже, варто визначитися в питанні однозначності термінології, використовуваної в проекті Концепції.

2. Низка конструкцій у проекті Концепції потребує додаткового тлумачення, зокрема: «угруповання екстремістського характеру», «організовані злочинні угруповання», «транснаціональна злочинна організація». Проблема в тому, що на сьогодні ані теорією, ані на законодавчому рівні чітко не вироблено універсального визначення цих понять. Наприклад, «транснаціональну організовану злочинність» Є. Д. Скулиш та В. О. Глушков розуміють як результат діяльності організованої злочинності, її трансформації, вихід за межі території однієї держави, внаслідок чого та набуває міжнародних, глобальних масштабів, що, власне, є одним з вищих рівнів кримінальної еволюції, викоренити який практично неможливо, але цілком реально зменшити її негативний вплив на сучасну світову економіку та політику [1, с. 190]. Відсутній єдиний підхід і до визначення поняття «злочинна діяльність», яке також законодавчо не розтлумачено.

3. Потребують коригування запропоновані в проекті Концепції протидії організованій злочинності (розд. 3.1) пропозиції щодо внесення змін до кримінального законодавства. Зокрема, запропоновано вдосконалити механізм застосування інституту співучасті в злочинах, учинених транснаціональною злочинною організацією та організованою терористичною групою. До цього переліку злочинних угруповань варто додати й терористичну організацію, оскільки ст. 258-3 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачено відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво, участь у ній, а так само організаційне чи інше сприяння створення або діяльності терористичної групи або терористичної організації.

4. Пропонується узгодити позицію слідчої й судової практики та норми кримінального законодавства щодо поняття «організована група». У ч. 3 ст. 28 КК України зазначено, що таке об'єднання створюється з метою «…вчинення цього та іншого (інших) злочинів». Якщо тлумачити цю норму буквально, то метою створення організованої групи є вчинення двох і більше злочинів. Позиція ж Верховного Суду України, висловлена в п. 9 постанови його Пленуму № 13 від 23.12.2005 р. щодо поняття організованої групи, є іншою. Зокрема, за документом організованою групою слід вважати «…об'єднання трьох або більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки…».

Такого роду розбіжності в позиції судової практики та законодавства могло бути усунено шляхом унесення відповідних змін до ч. 3 ст. 28 КК України. Адже навіть у ст. 2 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 04.02.2004 р., яка набула чинності для України 21.05.2004 р., визначено, що «організована злочинна група» означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного чи декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або опосередковано, фінансову або іншу матеріальну вигоду.

5. На законодавчому рівні варто чітко розмежувати поняття «злочинна організація», де мінімальна кількість учасників має становити п'ять осіб (ч. 4 ст. 28 КК України), та «терористична організація», де кількість осіб може зводитись до трьох (ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 року).

6. Положення щодо впровадження механізму заохочення громадян, співробітників контролюючих органів, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю, були вироблені нами ще 2007 р. у межах докторського дисертаційного дослідження та надіслані до Верховної Ради України. Зокрема, пропозиції були такими:

«Стаття … Винагороди за повідомлення інформації про підготовлені чи вчинені злочини або про осіб, які їх підготували чи вчинили.

1. Винагороду в грошовій формі може бути сплачено будь-якій особі, якщо така особа надасть інформацію про підготовлювані чи вчинені злочини середньої тяжкості, тяжкі або особливо тяжкі злочини або про осіб, які їх підготовили чи вчинили, і це приведе до розкриття злочину, притягнення винних до кримінальної відповідальності або їх засудження. У виняткових випадках дозволяється виплата винагород за інформацію про вчинені злочини невеликої тяжкості або про осіб, які їх вчинили.

2. Розмір винагороди, яку може бути одноразово сплачено особі, визначається за постановою прокурора і сплачується за рішенням суду, який розглядає справу, в межах від 10 до 10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Суму, яка є більшою за максимально припустиму межу, може бути сплачено тільки за вмотивованою постановою Генерального прокурора України та за згодою суду, який розглядає справу. Формування грошового фонду, з якого сплачуються винагороди, передбачається в окремій статті Державного бюджету України на відповідний рік. Якщо інформацію про один і той самий злочин або особу, яка його вчинила, подають декілька осіб одночасно чи в різний час, але до ухвалення остаточного рішення про виплату винагороди, то така виплата здійснюється рівними долями (пропорційно).

3. Забороняється сплачувати винагороди працівникам органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду, яким інформація про такі злочини або злочинців стала відома у зв'язку з їхніми владними повноваженнями або службовим становищем.

4. Відомості про осіб, які надають інформацію та отримують за це винагороди, є конфіденційними. Притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності у зв'язку з обізнаністю з інформацією кримінального характеру виключається, якщо тільки мова не йде про завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. Органи дізнання, досудового слідства, прокуратури та суд мають вжити заходів щодо забезпечення недоторканості осіб, які надають інформацію, про яку йдеться у цій статті, захисту їхнього життя,

здоров'я, власності, а також життя, здоров'я, власності їхніх близьких родичів. Порядок забезпечення безпеки таких осіб визначається законодавством» [2, с. 510].

Згадані пропозиції, на наше переконання, не втратили своєї актуальності та можуть бути використані й нині як зміни і доповнення до чинного Кримінального процесуального кодексу України за умови адаптування їх під його термінологічну базу.

Таким чином, питання вдосконалення сучасних підходів щодо кримінально-правової протидії організованій злочинності, безумовно, потребують на поглиблену увагу, виважений науковий підхід, урахування практичної складової та логічне вирішення.

Список використаних джерел

1. Скулиш Є. Д. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом / Є. Д. Скулиш, В. О. Глушков // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 190–194.

2. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Савченко Андрій Володимирович. – Київ, 2007. – 616 с.

Садиков М. А. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИРОДА ВНИКНЕННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЇЇ УСУНЕННЯ

Існує безліч визначень поняття «тіньова економіка». Зокрема, науковці вважають, що це: 1) економіка, яка не підлягає до обліку й контролю, відповідно до сплати податків; 2) економічна діяльність, яка прихована від суспільства й держави та перебуває поза межами державного контролю й обліку; 3) неформальна економіка, що загрожує національній безпеці [1].

На нашу думку, тіньова економіка становить інтерес передусім із позиції її впливу на більшість звичайних економічних явищ і процесів: формування та розподіл доходу,

торгівлі, інвестування й економічного зростання загалом. Економічна система в будь-якій країні є синтезом легальної та нелегальної тіньової економічної діяльності. Неофіційна економіка функціонує паралельно з офіційною, і в окремих країнах практично не поступається за обсягами та масштабами останній. За даним Держкомстату України, нині 15 % ВВП перебуває в тіньовій сфері (згідно з іншими даними, цей показник становить 44 і 69 %). Натомість у США ідеться про 18 %, Китаї – 23 %, у Росії – 14–16 %. У світовій економіці в тіньовій сфері перебуває 2–5 % ВВП [2; 3].

Основні тенденції тіньової складової держави визначені передусім соціально-економічними процесами та реформами всіх сфер суспільного життя. Думка про те, що тіньова економіка – абсолютне негативне явище, є хибною. Така неформальна економіка дає можливість вижити в період складних життєвих обставин широким верстам населення України, де прибуток 2/3 населення становить менше прожиткового мінімуму (чимало осіб працюють нелегально, займаються торгівлею без ліцензії). Інша справа – торгівля наркотичним засобами, людьми, зброєю, відмивання незаконно отриманих тіньових доходів тощо. На жаль, бракує наукових досліджень щодо аналізу природи походження тіньових коштів, зокрема невідомо, яка частка належить обездоленому прошарку населення та великим мафіозним неформальним організаціям. Адже поняття «тіньова економіка» стосується не лише брудних коштів, а й джерела походження нелегальних доходів, тобто всього ланцюга фінансово-господарської діяльності.

Серед основних чинників тінізації всієї сфери життєдіяльності суспільства слід виокремити економічні, до яких належать: ускладнення процесу впровадження економічних реформ, зниження життєвого рівня населення, різка соціально-економічна диференціація суспільства, нерівномірність економічного й соціального розвитку регіонів, новий сплеск інфляції, безробіття, падіння суспільної моральності, глибока криза в окремих галузях економіки. Тому цілком закономірним є те, що кількість визначених економічних злочинів постійно збільшується. Окрім того, завдяки високій латентності реальні обсяги злочинних і тіньових дій в економічній сфері значно перевищують офіційно

зареєстрований рівень. Тіньова економіка сформувалась як стійка, відтворююча соціально-економічна система. Вплив тіньових відносин в Україні настільки значущий, що становить небезпеку для економічної сфери держави та суверенітету України, тому вкрай необхідним є їх детальний аналіз.

Обновні напрями подолання та запобігання криміналізації національної економіки можна розподілити на: 1) правові (удосконалення та прийняття законодавчих і нормативних актів, положень щодо запобігання тінізації економіки та її впливу на соціально-економічний розвиток); 2) економічні (розроблення економічних механізмів і важелів щодо стимулювання розвитку формальної економіки у межах чинного національного і міжнародного законодавства); 3) соціальні (виховання в населення, особливо в молоді, через ЗМІ, навчальні заклади різного рівня освітянської діяльності уваги до праці, отримання достойної легальної заробітної плати, сплати податків, що є основою вирішення багатьох суспільних соціально-економічних проблем).

Ефективна економічна система неможлива без розроблення адекватного механізму управління державою та громадського контролю у сфері діяльності всіх гілок влади. Його передумовою є збалансований розподіл влади між центром і регіонами, між вищим рівнями влади та середніми, а також найнижчими, установлення суспільного контролю за владою на місцях і центру.

Наприклад, закони України «Про децентралізацію влади» від 9 липня 2015 року № 2217 [4], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року № 157-VIII [5] практично не діють. Це спричиняє пожвавлення тінізації всієї фінансово-господарської системи на місцях. Послуговуючись цими законами, можна продовжити термін прибування в місцевій владі, захистити своє майно, зробити корисне друзям та прихильникам. Водночас у період військових дії, політичної кризи, форсмажорних обставин централізована влада має бути більш ефективною, ніж формальна демократична.

Розглянемо можливі шляхи подолання означеної проблеми. Так, слід заборонити на законодавчому рівні балотуватись депутатам більше двох скликань. Стосовно Конституційних прав працівників правоохоронної діяльності, то їх діяльність спрямована на забезпечення Конституційних прав

громадян, а не руйнування системи влади й тінізації економіки (досвід роботи прокуратури України період незалежності в Києві та регіонах). Тому на законодавчому рівні відповідних органів доцільно заборонити суспільну діяльність діючих і колишніх працівників, зокрема держслужбовців. Доцільно відмовитись від індиферентних корумпованих депутатів любого рівня. На місцевому рівні самоврядування відсутнє поняття опозиції. Тому варто внести зміни до Закону [5]: «усіх кандидатів до місцевого органу самоврядування залучити до процесу прийняття рішень».

Крім цього, виявився недієвим і Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29 листопада 2001 року № 2866-III [6]. Досі створення ОСББ не набуло масштабності, адже триває саботаж закону попередніми власниками ЖЕУ. Водночас ідеться також про третю особу «будівельна компанія – у новобудовах», яка бажає отримувати дохід у вигляді високої заробітної плати чиновниками СБУ, МВД, прокуратури тощо, а також для підтримки депутатів Верховної Ради України, які є власниками цих будівельних компаній на законних підставах, тобто створюється приватне житлове експлуатаційне управління (ПЖЕУ). У статуті цього управління є особливий пункт, де зазначено, що «з метою надання якісних послуг мешканцям багатоквартирного будинку ПЖЕК має право підвищувати квартплату необмежено…». Таким чином, жодний орган місцевого органу самоврядування не береться розглядати скаргу по суті. На жаль, обсяг виступу не дає можливості висвітлити всіх економічних механізмів протидії тінізації економіки.

Список використаних джерел

1. Тіньова економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.m.wikipedia.org.wik. – Назва з екрана.

2. Внукова Н. Фахове забезпечення розвитку системи фінансового моніторингу за міжнародними стандартами [Електронний ресурс] / Н. Внукова // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 8 груд. 2016 р.). – Режим доступу: ufp2007@meta.ua. – Назва з екрана.

3. Андрійченко Ж. Місце загрози корупції в національній оцінці ризиків системи ПВК/ФТ [Електронний ресурс] / Ж. Андрійченко // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 8 груд. 2016 р.). – Режим доступу: ufp2007@meta.ua. – Назва з екрана.

4. Про децентралізацію влади [Електронний ресурс] : Закон України від 9лип. 2015 р. № 2217. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

5. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 5 лют. 2015 р. №157-VIII. – Режим доступу: http:zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

6. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку [Електронний ресурс] : Закон України від 29 листоп. 2001 р. № 2866-III. – Режим доступу: http:zakon.rada.gov.ua/ liga/zakon.ua. – Назва з екрана.

Тимошенко В. І. – доктор юридичних наук, професор, академік АН ВО України, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ У ВИМІРІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Однією з найгостріших проблем соціально-політичної дійсності, що стоять перед Україною, є корупція. Нині Україна найбідніша і найбільш корумпована країна Європи. Корупційний чинник став нормою в політиці, економіці та суспільному житті. Це негативне соціальне явище вже не просто загрожує вказаним сферам, а є їх складовою. Корупція породжує неприпустимі диспропорції не лише в системі управління і функціонування державних інститутів, а й впливає на формування суспільної свідомості. Населення дедалі активніше втрачає довіру до влади. Корумповані владні структури своїм існуванням зводять нанівець роль держави як регулятора економічних і соціальних процесів, стимулюють паразитування певної частини суспільства на проблемах більшості, переводить нормальну систему взаємин між людьми в тіньову, часто кримінальну сферу. Суспільні інтереси підміняються корисливими інтересами окремих осіб і груп. Особливо небезпечна корупція в правоохоронних органах, судовій

системі, оскільки вона підриває віру населення в здатність держави захистити права і свободи своїх громадян. Рівень і масштаби наявної в Україні корупції знижують міжнародну зацікавленість у співпраці з нашою країною. Корупція стала ключовою загрозою національній безпеці України.

Повністю викорінити корупцію, як відомо, неможливо. Але можна її знизити і зменшити шкоду, яку вона завдає. Для утримання корупції на соціально-толерантному рівні необхідна глибока та багатобічна система знань про сутність, особливості й фактори даного феномена. Етимологічно термін «корупція» походить від латинського слова «corruptio» (псування, підкуп). Ці два слова визначають розуміння корупції, яка має різноманітні форми прояву і по-різному тлумачиться юристами, політологами, соціологами, філософами, економістами, спеціалістами з державного управління. Найбільш загальне визначення поняття корупції запропоновано в Довідковому документі ООН про міжнародну боротьбу з корупцією, у якому це явище розглядають як зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях [1]. Таке універсальне поняття, розроблене міжнародним співтовариством, було прийняте і активно використовується в сучасній науковій літературі. Багатоманітність проявів цього феномена водночас засвідчує, що він повинен системно розглядатись у межах міждисциплінарного підходу як економічна, політична, культурна, соціологічна, кримінальна проблема.

Ефективна боротьба з корупцією потребує чіткого розуміння того, що ж все-таки спонукає людину ставати корупціонером. Результати досліджень, узагальнених журналом «New Scientist», показують, що будь-яка людина, навіть найчесніша, може бути причетна до корупції. Відомий швейцарський економіст і експерт Самуель Бендахан з Швейцарського федерального інституту технології в Лозанні обґрунтував думку, що людина здебільшого є чесною лише тому, що в неї відсутня можливість обдурити. Вчені довели, що наявність влади не просто надає більше можливостей для фінансових зловживань, вона впливає на те, як людина думає. Психолог Йоріс Ламмерс з Тілбургского університету (Нідерланди) порівняв те, що відбувається в головах можновладців, з алкогольним сп'янінням. Алкоголь звужує

увагу та провокує поведінку, яку можна назвати гіпервпевненою й гіпернаполегливою. На його думку, посадова особа, яка хоче «взяти плату за послуги», цілком не усвідомлює або вважає за краще не вірити в те, що в якийсь момент її можуть викрити у хабарництві. Виникненню корупції сприяє не лише наявність повноважень, яких немає у інших, а й можливість утримувати психологічну дистанцію. Хабарі через посередника дають змогу нечесним людям у певному смислі дистанціюватися від неприємної ситуації [2].

Досить часто власне суспільство не заперечує корупцію. В окремих країнах давати хабарі вважають неприйнятним не лише тому, що за це карають. Для інших така поведінка є нормальною. У країнах з дієвими соціальними інститутами хабарництво розглядають як маргінальне явище. Психологія людини тут підпорядковується соціальним інститутам, а не домінує над ними [3].

Як свідчить досвід, жорсткі заходи в боротьбі з корупцією не завжди дають бажані результати. Зокрема, в Китаї, де антикорупційне законодавство є одним із найжорсткіших у світі, у період протягом 2001–2013 років було розстріляно понад 13 тис. корумпованих чиновників, більше 120 тис. людей було засуджено до 10–20 років ув'язнення за корупційні злочини. Але повністю подолати корупцію все ж не вдалося. Психологію людини змінити не так просто. До того ж, на рівень корупції впливають такі цінності, як безпека і виживання. Загроза їх втратити спонукає людину схвалювати корупцію.

Важливими факторами корупції є такі: політична нестабільність, прорахунки економічної політики держави, монополізація окремих секторів економіки, незбалансованість економічних відносин, несприятливий інвестиційний клімат, недосконала система оподаткування, низька продуктивність праці і відсутність матеріальної зацікавленості у її підвищенні, безробіття, низький рівень розвитку громадянського суспільства, відсутність реальної свободи слова, наявність величезного бюрократичного апарату, відсутність досконалої законодавчої бази, недієвість закону, низька виконавча дисципліна, відсутність незалежної судової системи, несправедливість у всіх сферах суспільного життя, усі форми дискримінації, засилля кланових структур, кумівство, низький рівень правосвідомості населення,

сталі традиції вирішувати питання шляхом дачі або взяття хабарів та надання послуг, відсутність стійких демократичних традицій. Цей перелік не є вичерпним.

Фактором корупції може бути і псевдонаука, дослідницькі помилки, ненавмисні та навмисні фальсифікації. Це визнає і з цим прагне боротись наукова спільнота окремих країн, наприклад Німеччини [4].

Корупція є одним із найбільш істотних факторів організованої злочинності. Деформація економічних відносин, виражена в кримінальній економічній поведінці суб'єктів господарської діяльності, зумовила ситуацію, коли корупція поряд з організованою злочинністю стала важливою умовою функціонування ринку як такого, що позначилося на модифікуванні власне корупції. Зараз вже можна констатувати, що корупція глибоко пустила коріння, фактично криміналізуючи все суспільство. Це відбувається на тлі того, що зараз в Україні по суті саботують три фундаментальні реформи: реформу державного управління, антикорупційну й політичну реформи [5].

У вкрай скрутному становищі перебуває нині українська наука. Водночас саме вона (передусім правова наука) повинна відігравати істотну роль у стримуванні корупції. Фінансування науки в 2017 році збільшено на 31,1 % (на 641,2 млн грн), що дало змогу лише вийти на рівень фінансування 2013 року. Передбачена у Державному бюджеті України сума не забезпечує мінімальних потреб НАНУ, що призводить до згортання проектів, які є пріоритетними для розвитку науки в Україні.

Попри численні перешкоди, наука розвивається. Дослідження корупції виявляються корисними для становлення нових наукових напрямів – економічної теорії злочинності і покарань, економічного аналізу права, економічної кримінології. Результати наукових досліджень покликані сприяти обґрунтуванню комплексу організаційно-економічних, правових та управлінських заходів щодо коригування і удосконалення економічної, кримінологічної та кримінально-правової політики України, розробленню відповідних загальнодержавних програм боротьби зі злочинністю, зміцненню національної економічної безпеки. Зниження рівня корупції, як відомо, можна досягти шляхом усунення, блокування причин, що її породжують. Пріоритетним напрямом

протидії корупції має стати стратегія вжиття заходів, які замикаються не на корупціонері, а спрямовані на ліквідацію стимулів до корупційної діяльності.

Наука мусить бути здатна передбачати корупційні ситуації у майбутньому, попереджати ризики. До таких корупційних ризиків можна віднести, наприклад, реформи управління, розподіл коштів Державного бюджету України, призначення на посади державних службовців, вирішення податкових проблем, сам процес боротьби з корупцією та ін. Водночас наука повинна сприяти формуванню нетерпимого ставлення до даного явища у суспільстві, підняттю на належний рівень правосвідомості населення. Саме науковці повинні досліджувати і сприяти впровадженню у практику позитивного досвіду зарубіжних країн, які досягли успіхів у боротьбі з корупцією. Лише спільними зусиллями політиків, громадськості та науковців можна досягти бажаних результатів.

Список використаних джерел

1. Справочный документ о международной борьбе с коррупцией, подготовленный Секретариатом ООН/A/CONF. 169/14.13Apr.1995 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pravo.vuzlib.net/book_z232_page_7.html. – Загл. с экрана.
2. Сердечнов А. Учёные выяснили, что происходит в головах у коррупционеров [Электронный ресурс] / А. Сердечнов. – Режим доступа: http://vifania.ru/chitat/problemy-obschestva/uchenye-vyjasnili-chto-proishodit-v-golovah-u-korupcionerov.html. – Загл. с экрана.
3. Пять научных фактов о коррупции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://iq.hse.ru/news/187043185.html. – Загл. с экрана.
4. Быкова Н. Лженаука как элемент коррупции [Электронный ресурс] / Н. Быкова. – Режим доступа: http://old.strf.ru/material.aspx?CatalogId=221&d_no=17347#.WRWa-dwlGUn. – Загл. с экрана.
5. Сорока С. Реформи в Україні. Коли посиплеться система? [Електронний ресурс] / С. Сорока. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/columns/2017/04/1/7139675/. – Назва з екрана.

Тихонова О. В. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Тіньова економіка спричиняє виникнення кримінальних загроз в усіх сферах суспільного життя. Фахівці стверджують, що вона вилучає з легального виробництва значну частину засобів, скорочує обсяги інвестицій і оборотних коштів, що призводить до зростання неплатежів, у тому числі податків і соціальних внесків. Таким чином, перерозподіл грошових потоків із легальної економіки до її тіньового сегмента спричиняє деструктивні процеси у сфері забезпечення бюджетно-податкової безпеки – відбувається приховування реального обігу грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей суб'єктів господарювання від обліку, а отже, ухилення від сплати податків й інших обов'язкових платежів. До того ж, тіньова економіка є фактором, який зумовлює деградацію бюджетної системи внаслідок маніпулювання бюджетними ресурсами та державною власністю.

Тіньова економіка – унікальне явище. Попри своєю деструктивність, вона є невід'ємною складовою економічної системи держави. Як стверджують відомі вчені-економісти, боротьба з нею може призвести до руйнації всього господарського механізму, який нині існує в суспільстві. Проте це не означає, що державі потрібно «відпустити» всі процеси, які відбуваються в тіньовій сфері, та завдяки яким вона продовжує успішно розвиватися, як-то: вплив тіньових (кланово-корпоративних, мондіалістичних, мафіозних тощо) структур на національну економічну й соціально-політичну системи, масштабний відтік капіталу за кордон, поширення тіньової зайнятості тощо. Варто змінювати підходи до формування державної політики, що дасть змогу змінити сприйняття та оцінку всім населенням країни небезпеки цього явища, зокрема усвідомлення ним необхідності активно протидіяти йому як у повсякденному житті, так і під час прийняття публічних рішень.

Однією з детермінант активізації тіньової економіки є недосконаліть урегулювання сфери господарювання. Наприклад, громіздкий процес оподаткування та занадто високі

ставки податків, які діють у державі навіть після набуття чинності Податкового кодексу України, спільно з несприятливими економічними процесами спонукають до переходу легально діючих суб'єктів господарювання в тіньовий сектор. Водночас, як зауважують західні економісти, лише тоді, коли в державі податковий кодекс буде вміщуватись на двох стандартних аркушах, можливим буде ефективний розвиток економіки. Лише в такому разі для приватного бізнесу будуть спрощені умови ведення господарювання, а їх представники стануть зацікавлені у власній правомірній поведінці. Адже справедливим є твердження про те, що людина приймає рішення на користь протиправної поведінки лише тоді, коли вона усвідомлює, що ціна правомірної поведінки є значно вищою, ніж ціна протиправної поведінки. Тому необхідно створити в суспільстві такі умови, щоб правомірна поведінка «коштувала» дешевше, ніж протиправна.

Іншою детермінантою правового характеру є нераціональний правовий режим, за якого успішний розвиток певної компанії залежить не від ефективності її менеджменту, а від витрат, пов'язаних із виконанням законодавчих обмежень. Це, передусім, актуально у сфері державних фінансів, розподіл та використання значної частини яких зумовлений суб'єктивними обставинами, а не об'єктивними потребами суспільства. У такому разі інституалізація тіньової активності полягає в тому, що суспільство сприймає як належне вирішення окремих питань із порушенням вимог законодавства.

Проте не лише особливості національного правового поля детермінують розвиток тіньової економіки. Одну з головний ролей у цьому відіграють низькі соціальні стандарти, зокрема недостатній рівень матеріального становища більшості громадян, наявність і подальше зростання майнової контрастності серед населення тощо. Адже сьогодні матеріальний добробут – одна з найголовніших цінностей членів суспільства. І хоча така позиція не викликає заперечень, передусім з огляду на тривалі процеси капіталізації виробничих відносин, таке прагнення є позитивним лише за умови створення в суспільстві відповідних механізмів підтримання та регуляції правового поля, у межах якого повинно відбуватися збагачення всіх без винятку членів суспільства. Сьогодні такі

традиційні речі, як турбота про власну репутацію, упевненість у справедливості законів, їх беззаперечному дотриманні й забезпеченні з боку держави відсутні в українському суспільстві. Найнебезпечнішим у цьому є усвідомлення громадянами вибірковості правосуддя, що спільно з іншими факторами стає вирішальною детермінантою кримінальних загроз фінансовій безпеці держави.

Для усунення зазначеної суспільної деформації держава має діяти таким чином, щоб створити умови, за яких протиправна поведінка була б незручною або менш вигідною за правомірну. Слід погодитись із думкою сучасних дослідників стосовно того, що досягнути зазначеного можна двома шляхами: створення можливостей для нормального (і навіть привабливого) способу життя в межах правомірної поведінки та встановлення моральних і правових заборон, а отже, загроз покарання. Зважаючи на те, що заборон у сучасному суспільстві, принаймні правових, установлено вже достатньо, необхідно приділяти увагу забезпеченню саме привабливості правомірної поведінки та вихованню суспільного неприйняття порушень у фінансовій сфері. До цього необхідно додати третій шлях – забезпечення суворого дотримання вимог закону всіма верствами населення. Саме поєднання всіх трьох складових попередить злочинну поведінку особи, принаймні на непрофесійній основі.

Логічним продовженням викладеного є така детермінанта, як толерантність суспільства до окремих протиправних виявів. Ідеться не лише про «допустимість» вирішення окремих справ поза правовим полем. Так, сьогодні суспільство доволі толерантно ставиться до ухилення від сплати податків. Водночас поширеним є ухилення від оподаткування як з боку юридичних, так і фізичних осіб, наприклад, здавання в оренду житлових приміщень та невідображення цього факту у відповідних деклараціях. Ще одним прикладом позитивного ставлення суспільства до протиправних виявів є підтримання членами суспільства неформальної зайнятості, тінізації заробітних плат – ставлення з порозумінням до сплати заробітної платні за рахунок необлікованих доходів та без належного оформлення відповідних бухгалтерських документів, здійснення тіньової підприємницької діяльності

тощо. Зазначені фактори створюють сприятливі умови для тінізації економічних процесів, що безпосередньо впливають на фінансову систему держави.

Одним із головних факторів, який сприяє такій толерантності суспільства, є усвідомлення судових прецедентів щодо вирішення справ, які стосуються вчинення злочинів у фінансовій сфері. У судових вироках у справах щодо ухилення від сплати податків непоодинокими є випадки звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок акта амністії, навіть якщо державі було заподіяно шкоду у великих розмірах (наприклад, близько мільйона гривень), навіть без її відшкодування. Така позиція суддів нівелює думку про невідворотність покарання та сприяє формуванню уявлення про можливість уникнення покарання. Ілюзія безкарності призводить до проникнення певних протиправних (тіньових) явищ у всі сфери суспільного життя. І чим більша кількість злочинів залишиться без належного державного реагування, тим більше громадян будуть упевнені у власній безкарності за вчинення протиправного діяння. Тому слід визнати справедливість позиції західних кримінологів, за переконанням яких, якщо виявиться, що чиновники та державні установи примирюються з наявністю «білокомірцевої» злочинності, стане значно складніше переконати громадян бути чесними [1].

Сьогодні держава намагається вжити всіх можливих заходів щодо подолання тіньових економічних процесів. Так, на виконання вимог міжнародного співтовариства було ухвалено низку нормативно-правових актів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Список використаних джерел

1. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции: мировой криминологический анализ / В. В. Лунеев. – М. : Норма, 1999. – 525 с.

Усатий Г. О. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ Й УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

Масштаби криміналізації та корумпованості влади означені тенденцією до невпинного зростання, сягаючи критичної межі, за якою настає втрата важелів керування державою з боку легітимної влади, розпад державних інститутів та припинення демократичного розвитку держави.

Указ Президента від 27 жовтня 2009 року № 870

Головною передумовою ефективної розбудови й повноцінного функціонування Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (Національне агентство) є науково обґрунтована концепція її діяльності, яка обов'язково повинна стати складовою частиною концепції всієї правової реформи в нашій державі, а не комплексом окремих безсистемних заходів.

1. Кадрове забезпечення діяльності Національного агентства (відбір та стажування, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників):

– пріоритетним напрямом є якнайшвидше укомплектування підрозділів виявлення та розшуку активів, проведення оцінки й управління активами; адміністрування ЄДРА, на які накладено арешт у кримінальному провадженні; міжнародного співробітництва тощо, оскільки саме від них залежить повноцінне функціонування Національного агентства. Проте цьому має передувати ретельне вивчення претендентів з числа працівників (зокрема колишніх) фіскальної служби, державної служби фін моніторингу, прокуратури України,

відповідних підрозділів Національної поліції та цивільних фахівців у галузі права;

– під час призначення працівників Національного агентства, особливо керівників структурних підрозділів, критеріями оцінки повинні бути професійні та моральні якості, а не протекція, кумівство, чиношанування, особиста відданість і слухняність (причому важливо врахувати негативний досвід проведення аналогічних конкурсів до НАБУ, НАЗК та прокуратури);

– недопущення штучного створення культу особи керівника вищого рівня управління (для цього існує відповідна прес-служба);

– попередження розмивання професійного ядра найбільш досвідчених працівників у віці від 40 до 50 років, які мають високий трудовий потенціал;

– запровадження інституту наставництва для новопризначених працівників із числа їх більш досвідчених колег;

– об'єктивний моніторинг роботи підрозділів внутрішнього контролю для попередження необґрунтованого тиску на чесних і принципових працівників;

– запобігання торгівлі посадами та відомчими нагородами.

2. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності ДБР:

– формування оптимального штатного розпису Національного агентства (перелік посад, кількість штатних одиниць, суми посадових окладів та надбавок, місячний фонд оплати праці тощо);

– ліквідація диспропорції в грошовому забезпеченні та привілеях працівників, які працюють на різних рівнях системи управління Національного агентства (центральний апарат і територіальні підрозділи) та іншим особовим складом.

3. Запровадження нових форм, прийомів та методів аналізу, прогнозування, виявлення, розшуку й управління активами і таким чином запобігання, виявлення, та припинення злочинів:

– розроблення концепції, стратегії, програм та окремих методик діяльності Національного агентства;

– визначення пріоритетних напрямів діяльності Національного агентства (зокрема запобігання та протидія політичній злочинності, виявлення її економічного підґрунтя тощо);

– створення скриньок довіри (зокрема електронних, анонімних) з метою отримання інформації від населення про активи злочинного походження;

– максимальне використання можливостей інституту кримінально-правового компромісу (ч. 4 ст. 212, ч. 5 ст. 354 Кримінального кодексу України);

– створення окремого структурного підрозділу Національного агентства з моніторингу та збирання перспективної інформації у ЗМІ про найбільш резонансні факти з активами злочинного походження.

4. Налагодження тісної співпраці Національного агентства з правоохоронними, контролюючими й іншими державними органами та створення належних умов для добросовісної конкуренції між ними.

На початковому етапі функціонування Національного агентства і надалі необхідно налагодити тісну співпрацю колишніх працівників правоохоронних органів, відповідних державних службовців та цивільних фахівців у галузі права. Ідеться також про пошук і вдосконалення передбачених чинним законодавством шляхів максимального доступу Національного агентства до оперативної та криміналістично значущої інформації інших державних органів.

5. Вивчення можливостей позитивного зарубіжного досвіду ідентичних Національному агентству органів і структур:

– максимальне обмеження вибірковості у виявленні, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

– за умови внесення відповідних змін до ст. 370 Кримінального кодексу України провокація підкупу працівників Національного агентства, з метою виявлення осіб, схильних до отримання неправомірних вигод.

6. Вивчення новітніх наукових вітчизняних і зарубіжних здобутків правоохоронних та контролюючих органів з метою їх подальшої реалізації в практичній діяльності Національного агентства:

– створення аналітичної робочої групи при керівникові апарату Національного агентства з метою забезпечення діяльності науково-консультативного характеру (зокрема розроблення стратегічного бачення шляхів трансформування

Національного агентства в напрямі наближення до сучасних європейських стандартів, моніторинг дисертаційних досліджень та інших наукових праць за перспективною проблематикою для Національного агентства, ініціювання підготовки нормативно-правових актів тощо);

– запровадження інноваційних технологій, що відповідають міжнародним вимогам;

– залучення провідних науковців для проведення оцінки активів, аналізу та надання відповідних експертиз стосовно окремих аспектів діяльності Національного агентства.

7. Формування принципово нової ідеології та критеріїв ефективності діяльності Національного агентства:

– підвищення авторитету Національного агентства та створення позитивного іміджу його працівників;

– викорінення практики оцінки роботи підпорядкованих підрозділів за валом показників, припинити гонитву за нарощуванням результатів роботи шляхом виявлення та розшуку не значних за розміром активів злочинного походження;

– розроблення нових підходів до оцінки роботи працівників Національного агентства (зокрема за реальним станом надходжень до держбюджету в межах адміністративно-територіальної одиниці з урахуванням громадської думки та ступеня довіри людей до Національного агентства). Причому кількісні показники не мають бути головним критерієм.

Оскільки головною метою діяльності будь-якого правоохоронного органу вважають контроль за обсягом і структурою відповідної злочинності, необхідно чітко уявляти, скільки і яких кримінальних проваджень перебуває в слідчих, яка частина з них передана до суду та яке рішення щодо них прийняла судова інстанція (виправдувальний чи обвинувальний вирок, накладення арешту на майно, застосування конфіскації чи спецконфіскації). Інакше кажучи, найкращим критерієм якості кримінальних проваджень і, відповідно, діяльності слідчих та оперативних підрозділів ДБР повинна стати невідворотність кримінальної відповідальності для винних осіб через рішення суду, а не кількість матеріалів, що перебувають у провадженні слідчого. Основним критерієм ефективності діяльності Національного агентства можна визнавати також факти вилучення за рішенням

суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна, одержаних унаслідок учинення злочину;

– забезпечення повноти обліку та реєстрації відповідних активів, а також дотримання законності під час виявлення, розшуку й управління активами (не допускати приховування від обліку);

– підтримання стійкої мотивації в працівників Національного агентства щодо виконання професійної діяльності.

8. Постійне вдосконалення структури Національного агентства та його інституційне забезпечення.

Ідеться про розроблення проекту нової структури апарату Національного агентства; необхідний мінімум його управлінського апарату; оптимізацію чисельності особового складу; уникнення дублювання та функцій та певних напрямків роботи, об'єднання окремих підрозділів; прийняття пропозицій щодо вдосконалення організаційно-штатної структури, форм і методів професійної діяльності агентства та його відповідних підрозділів; чітке визначення та розмежування сфер відповідальності, завдань, обов'язків і повноважень; забезпечення гармонізації та оптимізації навантаження на працівників.

9. Максимальне сприяння здійсненню активного демократичного цивільного контролю за діяльністю Національного агентства з метою забезпечення принципів прозорості та відкритості.

– підзвітність громадянам і громадським організаціям, проведення регулярного прийому громадян керівництвом агентства, формування партнерських стосунків із населенням, організація регулярного надходження експертних висновків про ефективність діяльності Національного агентства.

10. Системний характер будь-яких змін у діяльності Національного агентства.

Завершити хотілося б словами прем'єр-міністра Республіки Сінгапур Лі-Куан-Ю, одного з творців сінгапурського «економічного дива», котрий на запитання «За допомогою яких законів та програм у Сінгапурі було подолано корупцію?» відповів: *«Не потрібно жодних нових законів і жодних програм, достатньо, щоби «нагорі» опинилось декілька порядних людей».*

Фещук В. В. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ;
Петрина В. Н. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОМІРНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗВІТУ OLAF 2016 РОКУ)

У Європейському Союзі існує низка структур, які здійснюють контроль за правомірністю використання бюджетних коштів. Серед них чільне місце посідає OLAF (European Anti-Fraud Office) – Європейська служба боротьби із шахрайством.

До компетенції OLAF належать такі функції:

1) здійснення розслідування фактів шахрайства та корупції, пов'язаних з бюджетними коштами Європейського Союзу;

2) проведення розслідування фактів правопорушень, опущених посадовими особами Європейського Союзу та членами його організацій;

3) розроблення напрямів діяльності Європейського Союзу щодо боротьби із шахрайством [1].

Служба OLAF в 2016 році здійснила 1157 перевірок щодо правомірності використання бюджетних коштів Європейського Союзу. У результаті цих перевірок в 219 випадках служба порушила провадження стосовно розслідування виявлених правопорушень. У 2016 році OLAF завершила розпочаті протягом цього та попередніх років розслідування у 272 справах щодо розкрадання 631 млн євро. Унаслідок розслідування цих справ OLAF проаналізувала причини правопорушень і підготувала 346 рекомендацій компетентним органам Європейського Союзу та відповідних країн щодо усунення причин ы попередження зазначених правопорушень [2, с. 3].

Аналіз звіту OLAF за 2016 рік дає змогу виділити основні сфери розкрадання бюджетних коштів Європейського Союзу. Ідеться, наприклад, про публічні закупівлі за участі іноземних елементів, що здійснюються із залученням коштів Європейського Союзу, у яких наявні факти шахрайства з боку

державних службовців та їх контрагентів із застосуванням офшорних рахунків. Також непоодинокими є факти підкупу посадових осіб, що приймають рішення під час проведення тендера з публічних закупівель.

У звіті OLAF за 2016 рік наведено приклади шахрайських дій, які здійснюються в певних країнах, що отримують фінансування від Європейського Союзу на проведення публічних закупівель [2, с. 16].

Наступною сферою, де здійснюють розкрадання бюджетних коштів Європейського Союзу, є сфера надання грантів на проведення дослідницьких робіт. У цій сфері наявні факти шахрайства в різноманітних формах у зв'язку із складнощами, пов'язаними із управлінням і контролем за транскордонними витратами на дослідницькі програми. Такі, наприклад, як надання тих самих результатів досліджень різним установам Європейського Союзу, що паралельно фінансують цю дослідницьку роботу як у межах, так і поза межами Євросоюзу. Таке явище дублювання фінансування, коли той чи інший проект фінансується одночасно різними донорськими організаціями, які не знають, що певний проект уже отримує фінансування на рахунок коштів Європейського Союзу від іншої організації чи організацій, є досить поширеним.

Розкрадання коштів Європейського Союзу також відбувається шляхом шахрайських дій у сфері працевлаштування в структурах Євросоюзу. Такі дії вчиняють переважно шляхом завищення кількості відпрацьованих годин і завищення сум коштів, що підлягають відшкодуванню з бюджету Європейського Союзу (наприклад, витрат на відрядження, переїзд до нового місця роботи тощо).

До того ж, важливою сферою вчинення шахрайських дій, що завдають шкоди бюджету Європейського Союзу, є міжнародна торгівля товарами, зокрема тютюновими й текстильними виробами. Такі шахрайські дії, зокрема, передбачають порушення правил проведення митних операцій, у тому числі службовцями відповідних митних служб. Це, наприклад, дії, що сприяють уникненню сплати митних платежів на митних кордонах Європейського Союзу, зокрема шляхом контрабанди товарів, увезення на митну територію Європейського Союзу контрафактних товарів, заниження вартості імпортованих товарів тощо.

До цих правопорушень належать також дії з уникнення сплати антидемпінгового й компенсаційного мита. Таке уникнення відбувається, зокрема, шляхом внесення неправильних даних щодо виду товару або країни походження товару і підроблення документів, що супроводжують товар. Часом шахраї вдаються навіть до створення неіснуючих фабрик, які начебто виробляють певний товар (насправді ж його виробляє зовсім інший виробник, який може перебувати в іншій країні).

У рекомендаціях OLAF, серед іншого, акцентовано на недоліках у правовому регулюванні в певних країнах певних суспільних відносин, що уможливлюють учинення відповідних корупційних та шахрайських дій. Так, нормативно-правові акти з урегулювання публічних закупівель окремих країн, що отримують фінансування від Європейського Союзу з метою проведення публічних закупівель, є занадто складними та написаними в такий спосіб, щоб не було ясності й чіткого розуміння їхніх положень навіть у сторін публічних закупівель [2, с. 15].

У рекомендаціях OLAF визначено індикатори (у звіті їх названо «червоні прапорці»), які допомагають визначити ймовірність учинення корупційних чи шахрайських дій. До таких індикаторів, зокрема, належить наявність численних незадекларованих зв'язків між учасниками тендера, а також між учасниками тендера та членами тендерного комітету; надмірні суми лотів; надто короткий строк дії тендерної пропозиції; зміна умов публічних закупівель після визначення переможця тендера тощо. Акцентовано на використанні учасниками публічних закупівель офшорних рахунків під час розрахунків за поставлені товари або послуги. Такі рахунки часто використовують у шахрайських оборудках [2, с. 16].

Ураховуючи вищезазначене, а також те, що в Україні проголошено курс на гармонізацію національного законодавства з європейським законодавством, важливим є врахування рекомендацій OLAF в законодавстві України, зокрема в тій його ланці, що регулює суспільні відносини у сфері публічних закупівель.

Донині в праві України співіснують дві конкуруючі концепції: радянська концепція «державного замовлення» та європейська, або ж міжнародна, концепція «публічних закупівель».

На радянській концепції державного замовлення ґрунтується Господарський кодекс України, закони України «Про державне оборонне замовлення», «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців,

наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» тощо.

Водночас міжнародна концепція публічних закупівель ґрунтується на ідеї рівноправності сторін договору про закупівлю (замовника та учасника) і диспозитивному методі регулюванні відносин між ними. З огляду на цю концепцію, у міжнародному праві, зокрема в Конвенції ООН проти корупції [4] наголошено не на встановленні у відносинах закупівлі товарів і послуг за державні кошти домінування держави над суб'єктами господарювання, а на встановленні з метою упередження корупційних дій контролю з боку громадянського суспільства над тими особами, що закуповують за державні (тобто народні) кошти товари і послуги для державних потреб. Саме з цією метою члени Світової організації з торгівлі уклали Угоду про державні закупівлі (Agreement on Government Procurement) [5], а UNCITRAL (Комітет ООН з міжнародного торгового права) розробив 2011 року модельний закон про публічні закупівлі (Model Lawon Public Procurement) [6].

Отже, зауваження і рекомендації, висловлені OLAF щодо недоліків у законодавстві окремих країн, яке регулює відносини у сфері закупівель товарів і послуг для державних потреб, значною мірою можуть стосуватися також і України. Це підтверджує доцільність прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» в новій редакції, що ґрунтуватиметься на розробленому Комітетом ООН з міжнародного торгового права модельному законі про публічні закупівлі. Водночас слід вилучити з Господарського кодексу України згадку про державне замовлення як засіб державного регулювання господарської діяльності/економіки.

Список використаних джерел

1. European Anti-Fraud Office [Electronic Resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/anti-fraud/about-us/mission_en. – Title from the screen.

2. The OLAF Report 2016 [Electronic Resource]. – Mode of access: https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/antifraud/files/olaf_report_2016_en.pdf. – Title from the screen.

3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15. – Назва з екрана.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16. – Назва з екрана.

5. Угода про державні закупівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_050. – Назва з екрана.

6. Типовой закон ЮНСИТРАЛ о публичных закупках [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/procurem/ml-procurement/2011-Model-Law-on-Public-Procurement-r.pdf. – Загл. с экрана.

Харазішвілі Ю. М. – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАН України

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ЯК РЕЗЕРВ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Тіньова економіка постійно перебуває в центрі уваги урядів і вчених більшості країн світу. Вона є явищем настільки ж важливим, наскільки й суперечливим (щодо її складу й обсягів). Тіньову економіку вивчають десятки років, намагаючись знайти способи її врегулювання, але ще нікому не вдавалося знайти однозначних шляхів її подолання. Тому постає запитання: чи можна взагалі оцінювати економіку України без урахування її тіньової складової? У цьому контексті науковці зазначають, що «не враховуючи цей феномен, визнаємо, що не знаємо, як виглядає українська економіка загалом і яким є фактичний рівень споживання українських громадян» [1]. Водночас кожен новий уряд, що приходить до влади, ініціює розроблення стратегій розвитку країни на декілька років, не враховуючи повною мірою тіньових аспектів економіки. Зазвичай такі стратегії майже не відповідають реаліям сьогодення.

Цілком очевидно, що тіньова економічна діяльність має як негативні, так і позитивні риси. До негативних ознак належать: зниження ефективності макроекономічного регулювання, конкурентоспроможності економіки країни, життєздатності кредитно-фінансової системи, руйнування соціальної інфраструктури, нелегальний вивіз капіталу за кордон, утрата

державою керівних, контрольних та інших найважливіших соціально-суспільних функцій, провокування тіньової зайнятості, погіршення інвестиційного клімату. Позитивними рисами можна вважати: можливість збереження трудового потенціалу, розв'язання проблеми доходів, елементарне виживання певної частки населення. Отже, цілком слушною є думка, відповідно до якої «з одного боку, тіньова економіка – це наслідок і ключовий економічний базис корупції, а з іншого – певний компенсатор економічних та фінансових шоків, особливо для малого та середнього бізнесу» [2]. Так, кожний уряд ініціював вживання заходів щодо детінізації економіки, покладаючи значні надії на позитивний результат. Такі зусилля виявилися марними через недосконале знання механізмів функціонування тіньової економіки. У таких умовах дослідження означеної проблеми набувають особливої актуальності.

В Україні на офіційному рівні розрахунками обсягів тіньової економіки займається Мінекономрозвитку [3] та Держстат України [4]. Відмінною рисою розглянутих методів оцінки масштабу тіньової економіки є те, що вони побіжно визначають відносні зміни тіньової економіки, приблизно окреслюючи її абсолютні розміри. Прийняті припущення зумовлюють значну похибку, що підриває довіру до таких методів [5, с. 183–187; 6, с. 4–6].

Однак визначення обсягів тіньового ВВП – це лише крок до розв'язання проблеми. Інший крок полягає у вирішенні питання: обчислені обсяги тіньового ВВП є внутрішньою складовою або окремою (додатковою) складовою ВВП, тобто як вони співвідносяться? Також важливим є питання щодо розміру середньої та мінімальної заробітної плати. Мінімальна заробітна плата – один із чинників тіньової економіки, який неможливо розглядати відокремлено від детінізації. Ці питання є досить взаємопов'язаними.

Розрахунки дослідника тіньової економіки в Європі Ф. Шнайдера [7] і дані Євростату щодо оплати праці у випуску для 11 країн ЄС підтверджують гіпотезу про існування зворотної залежності між часткою оплати праці у випуску і рівнем тінізації економіки. Саме на цій гіпотезі ґрунтується метод оцінення тіньового ВВП – так званий метод соціальної справедливості [8, с. 25–28].

Згідно із цим методом, запропонована інтерпретація показника тіньової економіки констатує той факт, що існують дві частини тіньового ВВП (ВДВ, ВРП) – *перша*, яка не враховується Держстатом України та є додатком до офіційного ВВП через штучне збільшення проміжного споживання; *друга* – створена тіньовою оплатою праці через мультиплікатор споживання та є частиною офіційного ВВП.

Ураховуючи зовнішню та внутрішню частини тіньового ВВП, їхню динаміку, можна визначити загальний рівень тінізації економіки України (табл. 1).

Таблиця 1

Загальний рівень тінізації економіки України*

	2010 р., % офіц. ВВП	2011 р., % офіц. ВВП	2012 р., % офіц. ВВП	2013 р., % офіц. ВВП	2014 р., % офіц. ВВП	2015 р., % офіц. ВВП	2016 р., % офіц. ВВП
Загальний рівень тінізації	61,2	63,8	57,3	51,6	52,2	54,8	61,8
Внутрішній рівень тінізації	28,5	30,3	25,1	21,7	21,4	22,6	28,6
Зовнішній рівень тінізації	32,7	33,5	32,2	29,9	30,8	32,2	33,2

Аналогічні дані щодо рівня тінізації можуть бути отримані щодо основних видів економічної діяльності, регіонів і видів економічної діяльності в кожному регіоні.

Запропонований метод дає змогу визначити необхідні обсяги середньої та мінімальної заробітної плати в кожному році, основних видів економічної діяльності через критерій досягнення частки оплати праці у випуску до середнього рівня економічно розвинених країн на задану перспективу. Отже, тіньова економіка може слугувати досить важливим резервом економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Розенфельд А. І. Невідома Україна: досвід експрес-оцінки економіки [Електронний ресурс] / А. І. Розенфельд //

* Розрахунки автора.

Дзеркало тижня. – 2003. – № 14. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/nevidoma_ukrayina_dosvid_ekspres-otsinki_ekonomiki.html. – Назва з екрана.

2. Приходько А. После шторма: перспективы украинской экономики в 2017 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://finance.liga.net/economics/2016/12/28/opinion/51262.htm. – Загл. с экрана.

3. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 18 лют. 2009 р. № 123 – Режим доступу: www.me.gov.ua/Files/GetFile?fileId=796bf8b9-f834. – Назва з екрана.

4. Методологічні положення обчислення обсягів економіки, яка безпосередньо не спостерігається [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_er/pg_gtwxsw.htm. – Назва з екрана.

5. Харазішвілі Ю. М. Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Ю. М. Харазішвілі. – Київ : Поліграф-Консалтинг, 2007. – 324 с.

6. Тищук Т. А. Міф и реальність про рівень тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / Т. А. Тищук. – Режим доступу: http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/mif-i-realnost-ob-urovne-tenevoy-ekonomiki-v-ukraine-673584.html. – Назва з екрана.

7. Friedrich Schneider. «Size and Development of the Shadow Economy of 31 European Countries from 2003 to 2010» July 2010 [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/Latest Research2010/Shade Europe31_Sept2010_Revised Version.pdf. – Title from the screen.

8. Харазішвілі Ю. М. Світло та тінь економіки України: резерви зростання та модернізації / Ю. М. Харазішвілі // Економіка України. – 2017. – № 4 (665). – С. 22–45.

Чернявський С. С. – доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ЯК СПАДЩИНА ТОТАЛІТАРНОГО МИНУЛОГО

Особливості вітчизняної тіньової економіки переважно визначаються історичними засадами її становлення та розвитку за радянських часів. В умовах адміністративно-командної планової системи господарювання в колишньому СРСР тіньові відносини стали підґрунтям організованої злочинності та корупції. Відтоді виокремлюють три основні форми взаємопроникнення криміналу й економіки: фіктивна економіка, підпільна економіка, а також чорний ринок товарів і послуг [1, с. 115].

Функція фіктивної економіки полягала у виведенні матеріально-фінансових активів у тіньову сферу. Її існування стало дзеркальним відображенням планового виробництва. Псевдоекономічні відносини, пов'язані з протиправними формами привласнення, зароджувались як своєрідна надбудова над фіктивною економікою. У всьому різноманітті її виявів і форм існування фіктивна економіка сформувалася задовго до початку ринкових перетворень. Згодом вона якісно трансформувалась у закриту інфраструктуру легальних, напівлегальних і кримінальних зв'язків у межах окремих сфер виробництва, обігу чи розподілу матеріальних благ і послуг, суб'єкти якої переховувалися за системою офіційних господарських відносин, концентруючи частину незаконно здобутих коштів у руках неформальних лідерів.

Виявами підпільної економіки часів адміністративно-командної системи господарювання зазвичай вважають неформальну зайнятість населення щодо надання послуг, спекуляції дефіцитними товарами народного споживання, а також нелегальне виробництво таких товарів. На відміну від фіктивного господарювання, економічне підпілля виробляло й випускало до обігу реальну продукцію, що користувалась підвищеним попитом у споживачів. Аналіз підпільної економіки свідчить про наявність ретельно замаскованих зв'язків, що мали вигляд своєрідного трикутника. У його кутах були розташовані «цеховики» (керівники суб'єктів нелегальної підприємницької діяльності), авторитети організованої злочинності та представники місцевої партійно-господарської номенклатури.

Цей симбіоз породжував вибіркове ставлення влади до ділків тіньового бізнесу (іншими словами, під дію закону підпадали лише ті тіньовики, хто не належав до цієї схеми).

Організовані злочинні групи економічного спрямування, що почали формуватись за радянських часів, істотно відрізнялись від аналогічних утворень в інших країнах (сіцілійської мафії, американського злочинного синдикату «Коза-ностра», японського синдикату «Ягамуті-гумі») завдяки тому, що: по-перше, основні капітали організовані групи в радянський (а згодом – у пострадянський) період отримали внаслідок учинення розкрадань державного майна; по-друге, організована злочинність використовувала переважно державні економічні структури, зародилась у надрах соціалістичної планової системи господарювання, була підлегла бюрократії; по-третє, суб'єктами організованої злочинної діяльності у сфері економіки були службові й матеріально-відповідальні особи державних підприємств та організацій, які посідали певне становище в системі державної адміністративно-господарської вертикалі або мали горизонтальні корумповані зв'язки з керівниками партійно-господарської еліти регіонів [2, с. 514].

Відоме на той час зрощування «цеховиків» із криміналітетом та корупціонерами владно-управлінських структур, за оцінками аналітиків, призвело до формування якісно нового рівня економічної злочинності – організованого злочинного співтовариства [3, с. 170].

Формування нових передумов тінізації соціально-економічних відносин у країнах СНД, зокрема в Україні, стало можливим у межах реалізації курсу на перебудову та під час подальшого розпаду СРСР. Головним завданням тіньовиків стало стрімке накопичення первинного капіталу, яке відбувалось у такій послідовності.

Перший етап. Створення наприкінці 1980-х років структур під виглядом центрів «науково-технічного розвитку творчості молоді». Саме зі створенням таких центрів, яким дозволяли зовнішньоекономічну діяльність і здійснення валютних операцій, розпочалась неофіційна приватизація коштів комсомолу та КПРС. Звідти зазначені ресурси «перекачувались» у новостворені кооперативи (цей сектор було монополізовано партійно-комсомольською номенклатурою).

Другий етап. Штучне створення різноманітних дефіцитів. Наприклад, загальновідома кампанія щодо боротьби

з пияцтвом та алкоголізмом 1985 року, за найбільш загальними оцінками, призвела до втрат у легальній економці на суму близько 40 млрд руб. Кошти ж, одержані за рахунок самогоноваріння, спекуляції, виробництва алкогольного фальсифікату потрапляли в тіньову економіку.

Третій етап. Ідеться про випуск так званих акцій підприємств та акцій трудових колективів за умов акумуляції коштів адміністраціями підприємств. Прийняття законів «Про кооперацію» та «Про індивідуальну трудову діяльність» (1986) надало можливість тіньовикам частково легалізувати кримінальні капітали, а урядовцям владно-управлінської ієрархії – перетворитись на ділків господарської сфери. Аналогічні процеси кінця 1980-х років були характерні й для України.

Четвертий етап. Навколо державних підприємств з'явились численні кооперативи, на рахунки яких перераховували кошти державного бюджету у вигляді пільгових кредитів, оплати фіктивних робіт і послуг, унаслідок чого виникла система неплатежів. На початку 1990-х років руйнуються традиційні господарські зв'язки на території колишнього СРСР. Після прийняття закону, який запровадив підприємницьку діяльність (1991), систему відносин власності, що сформувалась де-факто, було закріплено юридично.

П'ятий етап. Упродовж 1991–1992 років відбувається активне розміщення значних обсягів цінних паперів створеними комерційними підприємствами. З'явились так звані товарні біржі (фактично – торгівельні посередники), організовані у формі акціонерних товариств, які залучали до своїх фондів кошти юридичних осіб за рахунок продажу акцій. Очікування значних спекулятивних прибутків від участі в товарних біржах призвело до виникнення ажіотажного попиту на акції, ціни на які зростали. Становлення банківської системи також потребувало збільшення статутних капіталів банків за рахунок відкритого продажу цінних паперів.

Шостий етап. Цей період означений безпрецедентною передачею та розподіленням власності (відомий багатьом період «загальної ваучеризації»). З уведенням в обіг ваучера (приватизаційного майнового сертифікату) ринок цінних паперів набув масового характеру. Потреба реалізації одержаних від держави сертифікатів змусила широкі верстви населення вести спекулятивні ігри на стихійному й незахищеному фондовому ринку. На цьому етапі виникли

шахрайські схеми експропріації особистих заощаджень громадян численними фінансово-інвестиційними компаніями, що діяли способом «фінансових пірамід». Завдана ними шкода громадянам становить близько 160 млн доларів США. Кількість потерпілих у цей період, за різними оцінками, становила 3–10 млн осіб. Найчастіше шахрайство передбачало заздалегідь удавані угоди позики, трасту, страхування, а також продаж акцій та імітацію емісії цінних паперів без грошового забезпечення [4, с. 10].

Поступово й динамічно розвивались тіньові процеси у фінансовій сфері. Після розпаду СРСР 1991 року адміністративний контроль утратив впливовість, а різні форми економічного контролю почали з'являтись в Україні лише із середини 1990-х років. Саме в цей період злочинність у фінансовій сфері сягнула найбільших темпів зростання. За офіційними даними, протягом 1996–2005 років середньорічні темпи зростання обсягів тіньового обігу збільшились до 55 %, що значно перевищили поріг, за яким тіньова економіка починає набувати ознак самостійного чинника, що дезорганізує господарську систему [5].

Проблема функціонування тіньової економіки в Україні залишається нагальною та є багатоаспектною. Тіньовий сектор істотно впливає на всі сфери економічної діяльності, соціальні процеси, детермінуючи економічну злочинність. Тіньовій економіці як складному соціально-економічному явищу притаманні системні властивості. Зростання тіньового сектору неминуче призводить до більш глибокого проникнення корупції в офіційні правовідносини, зумовлює розширення спектру контролю за прибутковими галузями економіки з боку злочинних організацій. На певному етапі такого проникнення виникає унікальна структура господарювання, яка живиться інфляцією, нееквівалентним обміном результатів праці між суб'єктами ринку, перерозподілом і захопленням чужої власності, постійним зубожінням більшості населення. Ця структура здатна перетворювати корупцію на «тіньові принципи» підприємництва.

Список використаних джерел

1. Чернявський С. С. Тіньова економіка як підґрунтя організованої економічної злочинності в Україні: аспекти співвідношення / С. С. Чернявський // Науковий вісник

Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 113–126.

2. Макарова Н. Н. Бандформирования всех стран мира / Н. Н. Макарова. – Минск : Литература, 1997. – 640 с.

3. Овчинский В. С. Источники и развитие организованной преступности в России / В. С. Овчинский // Основы борьбы с организованной преступностью. – М., 1996. – 320 с.

4. Чернєй В. В. Вплив тіньової економіки на рівень економічної злочинності в Україні / В. В. Чернєй // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 6 (85). – С. 8–15.

5. Тіньова економіка – одна з найбільших проблем // Урядовий кур'єр. – 16 лют. 2005 р. – № 29. – С. 2.

Чубенко А. Г. – доктор юридичних наук, професор, директор ДНЗ післядипломної освіти «Навчально-методичний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму»

НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ: СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Боротьбу з корупцією та її наслідками в нашій державі провадять на високому законодавчому рівні. Однією з останніх антикорупційних законодавчих новацій стало прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

Відповідно до зазначеного Закону, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (Національне агентство) має статус центрального органу виконавчої влади, що

забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано в кримінальному провадженні. Національне агентство у межах, визначених цим та іншими законами, є підзвітним Верховній Раді України, підконтрольним та відповідальним перед Кабінетом Міністрів України. Отже, фактично це – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Функції, які покладені на Національне агентство, також підкреслюють наданий спеціальний статус. Національне агентство має доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Цей доступ має бути визначений і конкретизований спільним наказом Генеральної прокуратури України та Національного агентства.

Національне агентство також має доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку й іншими технічними засобами. Оброблення такої інформації здійснюється з дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних і забезпеченням таємниці, що охороняється законом.

Порядок отримання інформації та доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків даних не поширюється на інформацію та автоматизовані інформаційні і довідкові системи, реєстри та банки даних, що є у володінні розвідувальних, контррозвідувальних органів, а також Державної служби фінансового моніторингу України – центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Відповідну інформацію надають Національному агентству згідно із законом, а також наказами, підписаними спільно з відповідними органами.

Статус Національного агентства визначає можливість укладення міжвідомчих міжнародних угод про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку й управління активами,

одержаними від корупційних та інших злочинів, бере участь у підготовці проектів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну.

Оскільки управління зазначеними активами перебуває в цивільно-правовому полі, Національне агентство укладає цивільно-правові угоди з юридичними та фізичними особами з питань, пов'язаних із проведенням оцінки й управлінням активами, а також за погодженням з Міністерством юстиції України – щодо представництва інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних із поверненням активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, в Україну.

Важливою є компетенція Національного агентства щодо прийняття власних нормативно-правових актів із питань, які належать до його компетенції. Причому ці акти є загальнообов'язковими для виконання. Вони підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України та включаються до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів.

Національне агентство може виносити приписи про усунення порушень вимог законодавства з питань, пов'язаних із проведенням оцінки, веденням обліку й управлінням активами в межах його повноважень. Загальновідомо, що припис є важливим документом розпорядчого характеру не залежно від форми власності суб'єкта, відносно якого винесено цей припис.

У разі виявлення порушення вимог законодавства в частині ведення обліку, проведення оцінки й управління активами Національне агентство вносить керівнику відповідного органу, підприємства, установи, організації припис про усунення порушень вимог законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності.

Припис Національного агентства є обов'язковим для виконання. Про результати його реалізації відповідна посадова особа інформує агентство протягом трьох робочих днів із дня одержання припису, якщо в цьому документі не визначено більш тривалий строк.

Статус Національного агентства дає змогу йому бути позивачем у цивільно-правових процесах. Воно може звертатися до суду з позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих

(прийнятих) із порушенням встановлених законодавством вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів.

Унікальність статусу Національного агентства полягає в тому, що законодавство визначає можливість складання ним протоколів про адміністративні правопорушення, віднесені законом до повноважень Національного агентства, а також застосування передбачених законом заходів щодо забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення. Водночас викликає сумніви логіка побудови цієї норми, що буде розглянуто в нашій наступній науковій праці.

У разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, що належить до повноважень Національного агентства, уповноважені особи складають протокол про таке правопорушення, який надсилають до суду. У разі виявлення ознак іншого правопорушення агентство готує обґрунтований висновок та надсилає його відповідним правоохоронним органам. Цей висновок є обов'язковим для розгляду. Про результати його розгляду повідомляють не пізніше п'яти днів після отримання повідомлення про виявлення ознак правопорушення.

Таким чином, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є одним із потужних центральних органів виконавчої влади зі спеціальним антикорупційним статусом. Водночас для успішної реалізації покладених на нього функцій необхідно реалізувати певні організаційно-юрисдикційні дії, передусім на урядовому рівні.

Шакун В. І. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ПРИРОДА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі для економіки будь-якої держави характерні досить розвинені тіньові форми економічної діяльності. Від поширення цього явища найбільше страждають країни, де трансформація економіки в ринкову систему не супроводжувалась адекватними інституційними перетвореннями. Це стосується й України, оскільки очевидним є незадовільний рівень

функціонування державних і приватних інститутів. Неефективна діяльність уряду не дає можливості реалізувати інвестиційні проекти, міжнародну фінансову допомогу, а також цілеспрямовано використовувати людські та матеріальні ресурси. Ремонт доріг і портів, будівництво житла виявилось відносно нескладною проблемою. Водночас реформування системи державного управління та створення потужного приватного сектору є досить складною справою, яку не можна звести суто до ухвалення нормативно-правових актів. Наявність зазначеної та інших проблем призводить до розростання тіньового сектору економіки, який негативно впливає на економічне і політичне життя країни. Масштаби його діяльності розширюються швидкими темпами і набувають загрозливого характеру для економічної безпеки країни, спричиняючи нераціональне використання ресурсів держави.

Відповідно до даних Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, з січня до вересня 2016 року рівень тіньової економіки становив 35 % від офіційного ВВП, що на 5 % менше порівняно з показниками за відповідний період попереднього року. Проте за той самий період, на думку фахівців Інституту стратегічних досліджень, рівень тіньової економіки становив понад 45 %. Натомість окремі вчені вважають, що її розмір майже перевищує половину офіційного ВВП. Серед науковців досі триває дискусія щодо методики дослідження розміру тіньової економіки України. Безперечно, відсутність єдиного підходу до методу визначення обсягу тіньової економіки в Україні гальмує застосування механізму її детінізації. До того ж, розпочатий процес детінізації стримують проблеми, невирішення яких негативно позначається на показниках розвитку економіки країни загалом. Серед них варто назвати такі: збереження несприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури; упровадження товарних і транзитних обмежень з Російською Федерацією; збереження фінансових ризиків в умовах банкрутства банків та недоотримання кредитних коштів від Міжнародного валютного фонду; наявність непідконтрольних Україні територій [1]. Соціологічні опитування, на жаль, не надають інформації, достатньої для поглибленого розуміння процесів, що відбуваються в цьому секторі. Можна лише

передбачити, що держава реально впливає тільки на ту частину економіки та суспільства, яку вона контролює.

У сфері тіньової економіки наявні певні неформальні відносини, неконтрольовані владою. Так, майже половина населення України певним чином причетна до цих тіньових економічних відносин. Ще більше ускладнює ситуацію те, що кореляція між тіньовою і легальною складовими економіки не є абсолютною. За певних умов високий рівень тіньової економіки може бути більш або менш деструктивним. Те саме стосується, наприклад, такого поширеного явища, як неправомірна вигода. Необхідно зважати не на те, яка сума знаходиться в запечатаному конверті, а на те, що було куплено на ці кошти. Тіньова економіка породжує економічну неефективність і несправедливість. У кращому випадку вона є просто поганою альтернативою легальним схемам матеріального стимулювання.

Зменшити обсяг тіньового сектору економіки України і підвищити ризики для корупційної поведінки можна шляхом провадження реформ. Ми усвідомлюємо, що ті дії влади, які в Україні тлумачать як реформи, не зможуть повною мірою вгамувати тіньову економіку, однак вони стимулюють масштабне вдосконалення ефективності, чесності й легітимності системи державного врядування.

Попри низку впроваджених реформ і заходів щодо досягнення певної макроекономічної стабілізації, економіка України все одно перебуває в нестабільному стані і має невизначені перспективи. Якби серед багатьох наших проблем потрібно було визначити головну, то це, безумовно, був би низький потенціал зростання економіки. Фахівці цієї сфери вважають, що найбільш загальною абстрактною причиною, яка провокує виникнення тіньової економіки, є основне протиріччя економіки – суперечність між зростаючими і мінливими потребами та обмеженими можливостями виробництва в зазначений період для їх задоволення. Ситуацію ускладнює те, що впродовж найближчих років Україна має виплачувати значний зовнішній борг. Найсильніше навантаження припадає на 2019 рік, коли Україна повинна погасити борг у понад 6 млрд доларів США, що становить майже 6 % від ВВП. Це додатково буде гальмувати процес економічного розвитку. До того ж, починаючи з 2020 р. Україна, згідно з умовами реструктуризації

зовнішнього приватного боргу, яку було проведено в 2015 р., має сплатити додаткові кошти приватним кредиторам, співмірні за розмірами до темпів економічного зростання, що лише погіршить боргову ситуацію [2].

Безпосередніми детермінантами тіньової економіки є порушення відносин власності, нерозвиненість інституційних структур і механізмів держави. Це виявляється: по-перше, у характері відчуження власності на противагу інтересам інших суб'єктів економічної діяльності та чинним у суспільстві нормам права; по-друге, у слабкості державної влади, її неспроможності забезпечити захист інтересів власників, зупинити поширення тіньової економічної діяльності, а також її трансформації в кримінальні форми [3].

Ми поки що не позбавились контролю держави за розподілом матеріальних благ і пільг. Цю діяльність покладено на державних чиновників, які мають право вирішувати питання розподілу привілеїв і пільг на власний розсуд. Державні інститути створено для регулювання взаємовідносин між громадянином і державою, хоча окремі особи нерідко використовують їх для особистого збагачення. Події останніх років у банківській та податковій сферах засвічують недосконаліть державного управління, яке призвело до підриву легітимності владних інститутів.

Реформаторські й антиреформаторські процеси, що відбуваються в економіці, поряд з позитивними результатами, неминуче призводять до зростання рівня злочинності. Свідченням цього є зміни, що відбулися в структурі та динаміці економічної злочинності. Вона стала більш організованою та професійною. Саме економічна організована злочинність як соціально-правове явище дискредитує за допомогою корупції державний апарат, підриває його авторитет, сприяючи входженню частини чиновників до кримінальних структур. Це надає їй можливість безперешкодно поширюватись у політиці та інших сферах діяльності держави з метою встановлення контролю над найприбутковішими галузями економіки України. Так, активізувалися спроби встановлення контролю за найбільш прибутковими сферами виробництва, торгівлі й обороту фінансових коштів. У центрі кримінальних інтересів перебувають підприємства з видобутку та переробки сировинних, передусім

паливно-енергетичних ресурсів, бурштину, виробництва й обігу підакцизних товарів, а також кредитно-фінансові структури.

Нині економічна організована злочинність набуває загрозливого характеру. Вона порушує нормальне функціонування соціальних і економічних інститутів і компрометує їх. Це призводить до втрати довіри до демократичних процесів, порушення конституційних прав і свобод громадян, слугує бар'єром для чесного підприємництва. Її масштаби майже не піддаються точному статистичному обліку, що свідчить про її високу латентність.

Злочинність у сфері економіки безпосередньо пов'язана з явищем корупції – зловживанням владою у власних інтересах. Корумпована частина державного апарату «живить» і захищає як кримінальний бізнес, так і незаконні дії легального бізнесу. Причому корупція не зводиться лише до хабарництва. Нерідко використовують різноманітні завуальовані форми підкупу чиновників і депутатів.

В економічному житті суспільства кримінал у поведінці суб'єктів господарської діяльності став звичним явищем. Тіньова економіка сягнула критичного рівня, оскільки в процесі поширення не зустріла серйозних правових перешкод з боку держави та конкуренції з боку формального сектору економіки. Таким чином, вона захоплює економічну владу в суспільстві та прагне до встановлення контролю над політичною владою. Отже, тіньова економіка стала матеріальним підґрунтям, на якому сформувалася кримінальна структура.

В умовах значного поширення тіньових форм економічної діяльності та її трансформації в кримінальну лише традиційні форми протидії економічним правопорушенням, економічним злочинам не забезпечують бажаного ефекту. Основним напрямом боротьби з тіньовою економікою необхідно вважати її легалізацію шляхом створення умов для її залучення до нормального економічного життя разом із притягненням до кримінальної відповідальності кримінальної її частини.

Список використаних джерел

1. Рівень тіньової економіки знизився до 35 % від ВВП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dc0d7cd5-ad6a-42ff-963a-e0d45ee

23888&title=RivenTinovoiEkonomikiZnizivsiaDo35-VidVvp. – Назва з екрана.

2. Петрик А. Низкий экономический рост – главный вызов для экономики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://zn.ua/macrolevel/nizkiy-ekonomicheskiy-rost-glavnyy-vyzov-dlya-ekonomiki-ukrainy-248099_.html. – Загл. с экрана.

3. Вадюхина Р. Р. Теневая экономика в России и ее криминальный характер [Электронный ресурс] : автореф. дис. … канд. эконом. наук : 08.00.01 / Вадюхина Роза Рифовна ; Мин-во образования РФ ; Башкир. гос. ун-т. – Уфа, 2011. – Режим доступа: http://economy-lib.com/tenevaya-ekonomika-v-rossii-i-ee-kriminalnyy-harakter. – Загл. с экрана.

Шаповалов О. О. – кандидат юридичних наук, докторант Національної академії внутрішніх справ;
Ніколаюк С. І. – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЛАТЕНТНИХ ЗЛОЧИНІВ

Тіньова економіка – це незаконна господарська діяльність фізичної або юридичної особи, спрямована на отримання доходу шляхом здійснення фінансово-господарських операцій без юридичного, фінансового оформлення та приховано від державних фіскальних органів.

Тіньову економіку називають кримінальною, невідображеною, незаконною, нелегальною, нерегламентованою, неофіційною, підпільною, протизаконною, скритою, тіньовою, фіктивною. Водночас сутність кожної із цих назв є однаковою та передбачає отримання доходів поза законодавчими нормами й обліком фінансово-господарської діяльності.

Види тіньової економіки розрізняють залежно від її змісту. Так, друга тіньова економіка – це заборонена законом економічна діяльність працівників «білої» (офіційної) економіки, яка приводить до прихованого перерозподілу раніше

створеного національного доходу. Із позиції суспільства загалом ця тіньова економіка не виробляє жодних нових товарів чи послуг: вигодами, які отримують від другої економіки, користуються одні люди за рахунок утрат інших осіб.

Сіра тіньова економіка – це дозволена законом економічна діяльність із виготовлення та реалізації звичайних товарів і послуг, яку не реєструють (переважно дрібний бізнес). На відміну від другої економіки, яка безпосередньо пов'язана з білою (офіційною) економікою, сіра економіка функціонує автономно. У цьому секторі виробники або свідомо ухиляються від офіційного обліку, не бажаючи витрачатися (ідеться про витрати, пов'язані з отриманням ліцензій, сплатою податків тощо), або звітування про такий вид діяльності взагалі не передбачено.

Чорна тіньова економіка (економіка організованої злочинності) – заборонена законом економічна діяльність, пов'язана з виробництвом та реалізацією заборонених і дефіцитних товарів та послуг. Це види діяльності, що цілком виключені з нормального економічного життя, оскільки вважаються несумісними з ним й такими, що його руйнують (наприклад, наркобізнес, грабунки тощо) [1, с. 167].

Також виділяють три структурні елементи тіньової економіки: неформальну, приховану і підпільну (кримінальну). Неформальна економіка – сегмент тіньової економіки, що виявляється в дозволеній, але формально не зареєстрованій, а отже, не включеній до статистичної звітності економічній діяльності. Ця частина тіньової економіки в Україні відіграє роль амортизатора, оскільки створює робочі місця та виробляє товари, доступні для споживання найбіднішим верствам населення. Це той позитив, який у нестабільних політичних, економічних і соціальних умовах відкриває можливість для виживання найбіднішим верствам населення. Прихована економіка – легальна економічна діяльність, яка частково або зовсім не фіксується в статистичній звітності, а отже, через приховування доходів ухиляється від оподаткування. Ця частина тіньової економіки хоча й має аморальний характер, проте не криє загрози для суспільства. Вона є вимушеною, пов'язана з необхідністю виживання та розвитком власного бізнесу. Підпільна (кримінальна) економіка – це частина тіньової економіки, яка здійснюється навмисно, спрямована на

збагачення, має антисоціальний характер і більшою мірою є предметом дослідження правознавців [2, с. 51].

Поширення тіньової економіки створює сприятливі умови для використання органами державної влади легальних процедур для задоволення певних вузькокорпоративних інтересів. До конкурентної боротьби з цим явищем залучають органи виконавчої влади – від фіскальних органів до пожежного нагляду чи санітарних служб, які, виконуючи свої безпосередні службові обов'язки, або й маючи певні матеріальні «стимули», можуть сприяти усуненню небажаних підприємств з ринку шляхом виконання ними вимог чинного законодавства [3, с. 55].

Розвиток тіньової економіки можна вважати об'єктивним наслідком недостатньої ефективності економічної стратегії української держави й водночас чинником її подальшого занепаду. Проблема тіньової економіки виходить за межі суто правових відносин і має передусім макроекономічну природу. Так, основними системними наслідками тінізації економічної сфери є: утрата дієвості важелів грошово-кредитної політики через значний обсяг обігу гривневої та валютної маси, що не підпадає під регулювання засобами банківської системи; недієвість фіскальних інструментів, марнотратство дефіцитних бюджетних ресурсів; занепад соціальної сфери, поширення тіньової зайнятості, зростання диференціації доходів населення; зниження рівня нагромадження та втрата частини інвестиційного потенціалу суспільства, вилучення ресурсів із процесу суспільного відтворення; гальмування переходу до інноваційної моделі розвитку через недостатній розвиток інвестування та неефективне відтворення людського капіталу. Таким чином, поширення тіньової економіки призводить до різкого зниження ефективності державної політики, ускладнення, а подекуди й неможливості регулювання економіки ринковими методами. Це змушує органи виконавчої влади звертатися до адміністративних інструментів регулювання, що, відповідно, слугує підґрунтям для поширення корупції, перешкоджає формуванню в Україні сучасної ринкової економіки, просуванню до участі в міжнародних організаціях [3, с. 203–204].

На мікрорівні негативні наслідки тінізації економіки виявляються в послабленні дієздатності суб'єктів господарювання можливостей до захисту їх прав власності й умов конкуренції через прозорі легальні механізми, у тому числі передбачені міжнародними економіко-правовими нормами. Це пов'язане як із

широким застосуванням самими суб'єктами «тіньового» інструментарію забезпечення власної конкурентоспроможності (отримання невиправданих податкових пільг чи інших преференцій, приховування частини прибутку, використання тіньової зайнятості, використання прихованих схем постачання та реалізації тощо), так і з використанням цього інструментарію фірмами-конкурентами, що ставить компанії, які працюють цілком легально, у невигідне конкурентне становище. Отже, зазначені чинники зумовили наявність значної зацікавленості в існуванні тіньової економіки чотирьох груп суб'єктів:

1. Суб'єкти, які активно впливають на процес формування політики. Оскільки суб'єкти тіньової економіки, нагромадивши значні капітали, зацікавлені в подальшому розвитку власного бізнесу, можливого лише поза межами вимог чинного законодавства, вони концентруються навколо владних структур у пошуках можливостей реалізовувати власні інтереси в спосіб прийняття чи коригування відповідних державних рішень. Подолання інтересів цієї групи видається досить складним, оскільки через зрощування державних і підприємницьких структур заходи щодо боротьби з тіньовими операціями часто (прямо чи опосередковано) сприяють конкуренції між різними тіньовими економічними угрупованнями. Водночас глобалізаційні процеси, що підвищують жорсткість вимог щодо прозорості ведення бізнесу компаніями, які працюють у конкурентному середовищі (досить показово це на прикладі умов виходу українських компаній на міжнародні фондові ринки), можуть прискорювати детінізацію бізнесу, принаймні великих компаній, зокрема їх перехід до цивілізованих форм мінімізації оподаткування.

2. Підприємці різного рівня, які вважають за доцільне частково чи в повному обсязі здійснювати операції поза межами чинного законодавства. Їх вплив на формування економічної політики є значно нижчим. Тому вони або потрапляють до сфери впливу та у цілковиту залежність від представників першої групи (зазвичай це стосується торговельно-посередницьких і фінансових структур), або використовують прогалини в законодавстві децентралізовано, на основі зв'язків із корумпованими державними чиновниками низової ланки та представниками кримінальної сфери.

3. Пересічні громадяни, які змушені поповнювати власні доходи за рахунок тіньової сфери. Це найчисленніша група,

можливості впливу якої навіть на місцеву владу є найменшою. Проте фактично сукупність її інтересів тісно переплетена з інтересами попередньої групи, хоча часто вона цього навіть не усвідомлює. Так, провадячи власний тіньовий бізнес, громадяни переходять до категорії підприємців, стикаючись зі специфічними для цієї групи проблемами, а також співпрацюють за різними напрямами з підприємствами, що функціонують у тіньовому секторі. Отримуючи «тіньову зарплату» як наймані працівники підприємства, що працює у тіньовій сфері, вони безпосередньо зацікавлені в подальшому продовженні тіньових операцій їх підприємства, яке навряд чи було б спроможне забезпечити таку саму зайнятість і рівень зарплати, працюючи офіційно. Подолання інтересу пересічних громадян до діяльності в тіньовій сфері за рахунок силових методів цілком можливе, проте створює загрозу суттєвого зниження реальних доходів населення та значного підвищення соціальної напруженості в суспільстві. Заохочення до детінізації зайнятості через реформування системи соціального захисту (передусім переходу до багаторівневого пенсійного та медичного страхування) є дієвішим заходом, проте може загострити конфлікт між працівниками та роботодавцями, оскільки суттєво підвищить вартість робочої сили для останніх.

4. Споживачі, які мають змогу за рахунок використання товарів і послуг, вироблених у тіньовому секторі, зменшити свої витрати. До такої споживчої поведінки їх спонукає низький рівень власних доходів, що зумовлює переважання міркувань ціни (дешевизни) продукції над міркуваннями її якості чи якості обслуговування. Наявність зазначеної зацікавленості сприяє стійкості «тіньової економіки» в Україні та суттєво обмежує державну політику детінізації [3, с. 204–205].

Подоланню негативних наслідків тінізації економіки України покликані сприяти заходи щодо протидії цьому явищу. Ідеться, по-перше, про заходи щодо детінізації економіки: «амністія» капіталів некримінального походження, передусім тих, що стосуються інноваційної сфери й інших суспільно значущих секторів; запровадження податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор юридичними особами, які пропонується надавати за фактичними результатами діяльності; звуження фінансової бази тіньового господарювання шляхом зниження рівня оподаткування фізичних осіб на величину документально

підтверджених коштів, витрачених на розвиток людського капіталу (освіта, підвищення кваліфікації тощо); реальне й радикальне спрощення погоджувальних і дозвільних процедур щодо здійснення підприємницької діяльності, особливо в інноваційній сфері; упровадження наявних теоретичних розробок із виявлення напівлегальних фінансово-промислових угруповань та ліквідації виявлених схем і легалізації капіталу; обов'язкове обґрунтування джерел походження грошових коштів під час купівлі товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму (житла, земельних ділянок, транспортних засобів і предметів розкоші); залучення до реалізації стратегії легалізації представників міжнародних організацій, спеціалізованих на протидії нелегальному господарюванню, та громадянського суспільства.

По-друге, доцільними є заходи щодо декриміналізації економіки: віднесення до переліку кримінальних злочинів «незаконного збагачення», що передбачено ст. 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності; реформування системи звітності правоохоронних органів відповідно до стандартів розвинених країн; розроблення комплексної теоретико-методичної бази визначення обсягів та протидії кримінальній і тіньовій активності; активізація участі в міжнародній системі протидії та легалізації економічної діяльності на різних рівнях міжнародного співробітництва [2, с. 51–52].

Список використаних джерел

1. Пожуєва Т. О. Вплив тіньової економіки на формування захищеності суб'єкта господарювання / Т. О. Пожуєва // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Вип. 1 (10). – С. 165-170.

2. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні / С. О. Баранов // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – № 3. – С. 47–55.

3. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. А. Жаліло. – Київ : НІСД, 2009. – 336 с.

Александренко О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

На сучасному етапі досить гостро постала у світі проблема тіньової економіки. Тіньові доходи, переміщення прибутків, приховані від фіскальних органів фінансові потоки призводять до посилення податкового навантаження на законослухняних платників податків та до інших негативних економічних наслідків. Наявність тіньової економіки, її масштаби становить загрозу економічній безпеці країни.

Існування тіньового сектору економіки зумовлено як економічними, так і соціальними, правовими, психологічними чинниками.

До рушійних сил тіньової економіки належать: порівняно високе податкове навантаження; надмірна «зарегульованість» економічної діяльності, адміністративні бар'єри ведення бізнесу; низька якість державних суспільних інститутів (відсутність захисту прав власності, незалежного суду, свободи інформації, суспільного контролю за діяльністю уряду тощо; низька якість врегулювання ринку праці, проблеми нелегальної міграції, нелегальної робочої сили; низька якість державних послуг і відсутність видимого для платника податків зв'язку між рівнем одержуваних їм державних послуг і обсягом його податкових зобов'язань; корупція серед представників контролюючих органів [1, с. 46].

Світовий досвід і численні дослідження доводять, що протидія тіньовій економіці має комплексний характер і повинна здійснюватися одночасно за різними напрямами. Зосередження заходів лише на одному напрямі (наприклад, посилення контролю) не приведе до успіху, а також може призвести до розростання тіньового сектору [2].

Серед прийнятих у світі практичних заходів, спрямованих на зниження тіньового сектору економіки, можна виділити:

– жорсткість вимог до заявок на право податкового відрахування в галузях із високими ризиками переходу «у тінь»;

– розширення практики використання даних третіх сторін про споживання наддорогих товарів і предметів розкоші;

– публікація у відкритому доступі імен відомих людей, які ухиляються від сплати податків (naming and shaming);

– створення системи стандартів або типових показників для галузей, які показували б співвідношення між витратами й випуском;

– примусове використання сертифікованих касових апаратів (із чорним ящиком) для організацій, що використовують готівковий розрахунок;

– примусове використання регістрів найманих робітників з обов'язковим зазначенням особистих даних працівника, відпрацьованого часу, виду діяльності організації та її назви;

– додаткові штрафи для платників податків, яких раніше вже було викрито в ухиленні від сплати податків;

– створення служби зв'язків із платниками податків, які пройшли аудиторську перевірку, для моніторингу поточного положення і забезпечення допомоги в разі потреби тощо [3].

Під час визначення найбільш ефективних методів боротьби з цим явищем в Україні, необхідно враховувати низку специфічних особливостей, частина з яких має ментально-психологічну природу і пов'язана радянським періодом. Скептичне ставлення до понять «приватна власність» і «приватне підприємництво», низький рівень фінансової та економічної грамотності призводять до того, що в суспільстві відсутнє розуміння шкоди, яку спричиняє тіньова діяльність. Розповсюджена серед представників контролюючих органів негласна «презумпція винуватості» бізнесмена чи платника податків, низький рівень захисту прав створює стимули «вирішувати питання» поза межами правового поля. Це призводить до поширення корупції та ще більшого ослаблення формальних суспільних інститутів. Унаслідок цього протидіяти цим процесам стає ще складніше. Таким чином, заходів, яких достатньо для інших країн, Україні може бути недостатньо (на

тлі високого рівня корупції та недовіри до роботи інститутів по захисту прав).

Складність боротьби з тіньовою економікою зумовлена також позицією суспільства, адже більшість громадян поблажливо ставиться до існування такого явища. За даними соціологічних досліджень, за останні десятиліття збільшилася кількість людей, які вважають, що тіньова економічна діяльність має певні плюси для суспільства [4].

За визначенням фахівців, рівень тіньової економіки в Україні коливається від 26 % до 56 %. Така розбіжність вказує на недосконалість наявних методик оцінювання обсягів тіньового сектору. Таким чином, існує ще одна проблема на шляху визначення методів мінімізації та подолання корупції.

Оскільки проблема тіньової економіки досить складна і має численні взаємопов'язані складові, то напрями боротьби з цим явищем мають стосуватися кожної з них.

Так, боротьба з конвертаційними центрами має відбуватись за такими ключовими напрямами: виявлення фірм-одноденок; жорсткий контроль над утворенням і ліквідацією компаній; контроль над банками, які застосовують схеми «викупу своїх векселів за готівку» та інші подібні схеми; законодавче закріплення вимог переводу всіх операцій з фінансовими інструментами на безготівкову основу; законодавча вимога щодо встановлення терміналів з приймання пластикових карт у секторах з високим ризиком переходу «в тінь».

Досвід протидії тіньовому сектору в контексті податку на додану вартість традиційно передбачає лише такі напрями: боротьба із трансферним ціноутворенням; боротьба з фірмами-одноденками; введення інноваційного автоматизованого податкового обліку; мінімізація списку об'єктів, оподатковуваних за пільговими ставками тощо [1, с. 56]. Для боротьби з відмиванням тіньових доходів необхідно також посилювати міжнародне співробітництво в галузі обміну податковою інформацією.

Таким чином, вирішення вказаної проблеми полягає в комплексному застосуванні різноманітних методів і засобів (правових, економічних, фінансових, соціальних, виховних). Це потребує організації та проведення численних досліджень з метою

вироблення конкретних дієвих заходів щодо боротьби з вказаним негативним і небезпечним за своїми наслідками явищем.

Список використаних джерел

1. Суслина А. Л. Борьба с теневой экономикой в России: частные аспекты общих проблем / А. Л. Суслина, Р. С. Леухин // Финансовый журнал. – 2016. – № 6. – С. 46–61.

2. Friedman E. Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries / E. Friedman, S. Johnson, D. Kaufmann, P. Zoido-Lobatón // Journal of Public Economics. – 2000. – № 76 (4).

3. Revenue Administration: Managing the Shadow Economy // IMF. – 2010.

4. Покида А. Масштабы и следствия развития ненаблюдаемой «серой» экономики в различных сферах жизнедеятельности российского общества [Электронный ресурс] / А. Покида // Центр социально-политического мониторинга РАНХиГС. – 2014. – Режим доступа: http://www.ranepa.ru/docs/Nauka_Konsalting/tenevaya-ekonomika.pdf. – Загл. с экрана.

Андрущенко І. Г. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ОДНА З ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ

Світові глобалізаційні процеси спонукають до активного розвитку відносин у сфері господарювання, виводять їх на міжнародний рівень. У сучасних умовах, тіньові відносини є необхідним елементом будь-якої економічної системи суспільства. Нелегальний товарообіг заборонених до вільного продажу товарів, організована злочинність, яка контролює значну частину економіки, посилення корупції та кримінального терору загрожують стабільності будь-якої держави, стримують економічне зростання, змушують суб'єктів господарювання керуватися правилами виживання в умовах конкурентної

боротьби. У період глобалізації такі види тіньової активності, як наркобізнес, незаконна торгівля зброєю, проституція, тероризм, відмивання «брудних» коштів, нелегальна трудова міграція тощо, постають однією з найгостріших проблем світової спільноти. Об'єктивні економічні закони стають другорядними, тобто атрибутом тих суб'єктів господарської діяльності, які не мають можливості виходу на тіньовий ринок. Держава, в якій тіньові відносини органічно вбудовані у формальну сферу, відрізняється від держави легальної та конституційної тим, що функції, які мають бути виключені з ринкового обігу, втрачають характер суспільного блага і стають предметом купівлі-продажу. Тіньова держава заснована на комерціалізації всіх цінностей і благ, на перетині понять «держава» і «ринок», де друге поглинає перше.

Основою структури тіньової економіки є відображення принципів і специфіки ринкової економіки: відособленість та самостійність структурних ланок, виробників, наявність стійкої фінансової системи, використання ринкової кон'юнктури, свобода у прийнятті рішень суб'єктами господарювання, конкуренція тощо. Отже, тіньову економіку необхідно розглядати як систему конкретних видів господарської діяльності, що мають певні джерела, що практично цілком копіює формальну сферу. Таким чином, основні види тіньової активності – це діяльність у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ як всередині національної держави, так і за її межами. Таким чином, тіньову економіку можна розглядати як своєрідний «дублікат» легальної економіки, що розвивається відповідно до загальних економічних принципів і перебуває в гармонійній рівновазі зі своїм середовищем. Будь-який вид господарської діяльності здійснюють під час взаємодії окремих суб'єктів. У процесі розгляду явища тіньової економіки як похідної від легального сектору доцільно визначати її як систему відносин між окремими індивідами, групами індивідів, індивідами й інституційними одиницями, між окремими інституційними одиницями з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг, результати яких з конкретних причин державні статистичні органи не враховують.

Під час здійснення аналізу наявного середовища тіньової економіки потрібно брати до уваги відмінності між причинами її виникнення та активного зростання.

Умови виникнення тіньового сектору формуються внаслідок особливостей розвитку різних сфер суспільної діяльності. У економічній сфері тіньову економіку породжують суперечності ринкового господарства, серед яких: тривалий спад виробництва; низький рівень одержуваних доходів у порівнянні з високою тривалістю робочого дня; ускладнення державних правил господарської діяльності; нестача фінансових ресурсів у підприємців тощо.

У соціальній сфері зростання тіньового сектору зумовлено соціальною структурою суспільства, тобто становищем різних груп населення і соціальною політикою держави (наприклад, високий рівень безробіття, низькі показники соціально-економічного розвитку).

У правовому секторі тіньові відносини розвиваються внаслідок недосконалості правових засад ринкового господарства та правозастосовної практики. Соціально-культурна сфера має інерцію історичного минулого, в якому набули становлення певні традиції та звичаї господарської діяльності, сформувалась етична основа підприємництва.

У контексті політичного життя суспільства на формування вищезазначеного становища впливає якість державної політики, ефективність державного впливу на тіньову економіку. Так, посилення державного регулювання, провокує зростання тіньового сектору економіки, підвищення рівня бюрократизації правил господарського життя, а також поширення корупції та свавілля чиновників.

На сучасному етапі розвитку цивілізації наукову спільноту цікавлять причини активного зростання тіньової активності в різних державах. Традиційно їх розподіляють на загальні та специфічні. Загальні є характерними для всіх моделей ринкової економіки, а специфічні – розкривають особливості тіньової економіки на рівні конкретної країни чи регіону. Серед загальних причин можна виділити недосконалість ринкової системи, що характеризується непереборними внутрішніми дисфункціями, що підштовхують суб’єктів господарювання приймати неоптимальні чи небажані для суспільства економічні рішення. Маючи прагнення

максимізувати прибуток, кожен суб'єкт господарювання бажає перемогти конкурентів. Перед учасниками тіньових процесів недоліки ринку постають як ситуації, які можна використати для отримання з мінімальними видатками і ризиком незаконного доходу й уникнути юридичної відповідальності.

Зауважимо, що проведення важливих ринкових реформ в умовах досить високого рівня монополізації економіки, її структурної диспропорції, спричинили формування негативних факторів, що дестабілізують національний розвиток, зокрема чинників зростання тіньової активності.

В умовах тотальної глобалізації навіть країни, які успішно розвиваються, піддаються ризику, адже цілком відкривають власну економіку глобальному простору. Проте ми не закликаємо до замкнутості, а до оптимальної доступності економіки країни світовому ринку, взаємної відкритості відносин, системного та ретельного контролю за товарними потоками, дотримання міжнародних правил співпраці, загального протистояння тінізації світової економіки, а також до співвіднесення рівня та масштабу співпраці з пріоритетами національної безпеки [1, с. 51–52].

Глобалізаційні процеси є неминучими і закономірними. Загострення національних проблем відбувається незалежно від рівня інтеграції держави в світовий простір. Однак, у разі ізоляції окремої країни, способи протистояння загрозам, що генеруються міжнародною спільнотою, будуть їй недоступні. Основним завданням всіх країн постає виявлення тих специфічних рис глобалізації, які можуть стати причиною розвитку тіньових процесів з метою їх своєчасного прогнозування та ліквідації.

Таким чином, упродовж останнього десятиліття тіньова економіка перетворилася в одну з глобальних загроз розвитку світової спільноти, обговорювану на численних міжнародних форумах. Глобальний характер тіньової економіки вимагає застосування невідкладних заходів усіма країнами – учасницями міжнародного ринку. Так, ускладнення наркоситуації, розвиток наркобізнесу навіть в тих державах, для яких такі процеси взагалі були нехарактерні, збільшення кількості людей, що вживають наркотики, спонукало більшість країн світу приєднатися до міжнародних конвенцій, присвячених контролю над наркотиками.

Список використаних джерел

1. Головко М. В. Закономерности развития теневой экономики в условиях глобализации : дис. … канд. экон. наук : 08.00.01 ; 08.00.14. / Мария Владимировна Головко. – Ростов н/Д., 2005. – 166 с.

Баранова В. В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ТУРБУЛЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ НА СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічна дифузія як прояв посилення міждисциплінарності в сучасній науці призвела до того, що поняття турбулентності з далекої від економічної науки сфери знань – механіки рідини і газу – почали вживати для визначення економічних систем, розвиток яких переходить від ламінарного руху до хаотичного с переважанням нелінійних процесів. Турбулентність в широкому контексті тлумачать як дуже поширене явище самоорганізації, в результаті якого відбуваються регулярні або нерегулярні (хаотичні) переходи від хаосу до порядку і навпаки.

Турбулентність – це особливо складна траєкторія руху і національної економіки, і окремої фірми в «вихровому потоці» різноманітних змін, під час якого їм доводиться постійно виживати і забезпечувати поступальний рух вперед. Турбулентність означає крайню ступінь нестабільності глобальної економічної системи, коли ймовірність досягнення точки її біфуркації і/або зламу є надзвичайно високою. Для турбулентності характерним є глибокий ризик в різних секторах (фінансовому і реальному). Він здатен спричинити деградацію та руйнування певної системи новою конфігурацією переділу глобального світу, ресурсів країн, посиленням конфлікту різних культур, розв'язанням регіональних збройних конфліктів.

На думку науковців, усі часи є турбулентними, оскільки містять різноспрямовані сили і дії. Однак для біполярного світу, де існувало дві протилежні системи, економічна турбулентність була невластива. Дві наддержави тримали все під контролем, у

своїй конкуренції «з нульовою сумою» забезпечували статус-кво. Турбулентна епоха чергових станів хаосу і порядку в економіці розпочалася наприкінці минулого століття. Тому дійсно існує «час турбулентності», який може формуватись упродовж десятиліть, але виникати завжди несподівано, маючи непередбачувані наслідки.

Серед основних причин виникнення турбулентності є такі:

– фінансовий капітал, потоки якого миттєво переміщуються в світі, супроводжуючись змінами потоків робочої сили, матеріалів енергії; цей капітал «текучий» і безвідповідальний;

– все більш запеклі ресурсні війни;

– глобальна соціально-екологічна криза, тобто масштабне використання ресурсоємних технологій масового виробництва, які забруднюють довкілля, а також глобальний демографічний перехід, що полягає в значній трансформації закону зростання загальної чисельності населення Землі: на тлі загального зменшення темпів зростання населення Землі демографічні зміни нерівномірні в різних регіонах (різні цивілізації, держави, етноси перебувають на різних демографічних стадіях);

– глобальні кліматичні зміни, що є результатом взаємодії природних факторів і діяльності людини.

Таким чином, турбулентність спричиняють не лише економічні, а й неекономічні чинники.

Фінансово-економічна криза в Україні зумовлена багатьма факторами, серед яких важливе місце посідає недосконаліть стратегічного розвитку вітчизняних підприємств. Турбулентний характер негативних змін в економіці (інфляція, ріст цін на сировину та матеріали, високі відсотки за кредит, зниження купівельної спроможності населення тощо) і складність вирішуваних нині завдань посилюють роль науково обґрунтованого планування щодо стабілізації соціально-економічних процесів і забезпечення високої ефективності усіх видів підприємницької діяльності. Сучасний темп змін в економіці є настільки значним, що стратегічне планування виявляється єдиним способом формального прогнозування майбутніх проблем і можливостей. За нестабільності зовнішнього середовища, досягти успіху можна лише тоді, коли вдається передбачити зміни і вжити необхідних профілактичних заходів.

Варто зауважити, що ринкові країни все частіше опиняються під впливом негативних фінансово-економічних тенденцій і кризових явищ, які підсилюються та прогресують завдяки викликам, що вже давно мають нелокальний характер, та сконцентровані в межах окремої країни. Саме тому, у сучасному світі формується нова економічна категорія – *«економічна турбулентність»*, яку розглядають в контексті теорії хаосу. Стан турбулентності вважають перспективним, тобто за вдалого маневрування, нестабільність створює потенціал та відкриває перед країнами нові можливості для розвитку. Для України, яка знаходиться в стані економічної турбулентності (часті та тривалі кризи, вплив глобальної економічної нестабільності), такий стан є можливістю структурної та технологічної перебудови економіки, розвитку та зміцнення нових перспективних галузей.

Сучасні темпи зростання інформації є настільки стрімкими, що стратегічне планування – це єдиний засіб прогнозування майбутніх проблем і можливостей підприємства. Воно забезпечує керівництву підприємства формування плану на тривалий період. Чітке уявлення про те, чого підприємство хоче досягти, допомагає йому знайти найбільш адекватні способи дій. За умов розроблення обґрунтованих планів для керівництва знижується ризик прийняття неправильного управлінського рішення. Стратегічне планування дає змогу забезпечити необхідний рівень управління підприємством.

Стратегія планування – це одна з функцій управління, що являє собою процес вибору цілей підприємства та способів їх досягнення. Стратегічне планування забезпечує основу для всіх управлінських рішень. Стратегічне планування стає актуальним для українських підприємств, конкурують як між собою, так і з іноземними корпораціями.

У межах стратегічного планування стратегія підприємства є ядром його управління. Стратегічний план має бути заснований на ґрунтовних дослідженнях та охоплювати період від трьох до десяти років. Він об’єднує структурні підрозділи підприємства загальною (спільною) метою, забезпечує односпрямованість і скоординованість усіх процесів. Це дає змогу найбільш повно й ефективно використовувати наявні ресурси, комплексно, якісно та швидко вирішувати різноманітні завдання управління.

Таким чином, метою стратегічного планування є покращення реакції підприємства на динаміку ринку та поведінку конкурентів, а також налаштування певного алгоритму дій для підготовки ефективного функціонування конкурентоспроможного підприємства. Необхідність застосування стратегічного планування не викликає сумніву. В нашій країні наявні передумови для його розвитку, серед яких: необхідність реакції на зміни умов функціонування підприємств; потреба в об'єднанні різних напрямів діяльності підприємств в умовах децентралізації та диверсифікації; наявність яскраво виражених конкурентних переваг і необхідність їхньої підтримки або створення; посилення конкуренції, інтернаціоналізація бізнесу; розвиток зв'язків із підприємствами, які використовують систему стратегічного планування; посилення інноваційних процесів; генерація та швидке освоєння підприємствами нових ідей тощо.

Отже, необхідним є розроблення нових правил ведення бізнесу. Це зумовлено змінами, що пов'язані з економічною турбулентністю в усьому світовому співтоваристві. Проте навіть ці серйозні кроки не гарантують економічну стабільність і непорушність позицій будь-якої країни. Потрібно пам'ятати непорушний закон хаосу: проектуючи одне, ми завжди будуємо щось інше, максимально наближене до проектованого.

Баулін О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Національної академії прокуратури України

СПЕЦІАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ПРОЯВАМ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Для забезпечення невідворотності покарання за окремі злочини, пов'язані з проявами тіньової економіки (фінансування тероризму, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, тощо), в Україні запроваджено спеціальне (заочне, in absentia)

кримінальне провадження. Його історичні витоки походять з часів давнього римського права. Воно властиве відомим сучасним національним моделям кримінальної юстиції країн як англо-американської, так і романо-германської правової сім'ї (Болгарія, Велика Британія, Данія, Естонія, Литва, Німеччина, Румунія, Чехія та ін.).

Правовою основою для цього став Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 року. Цей закон встановив порядок притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, передбачені ст. 110^2, 191, 209, 258^5 Кримінального кодексу України, і переховуються від органів розслідування та суду на території держав, що видають лише засуджених, стосовно яких набрав законної сили вирок суду, а з часом – і на окремих територіях, на яких через окупацію або проведення антитерористичної операції тимчасово не функціонують органи державної влади.

Згідно з ч. 2 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України зміст та форма спеціального кримінального провадження мають відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей, встановлених законом (гл. 24^1, п. 12 ч. 1 ст. 309, ч. 3, ч. 4 ст. 323, п. 20^1 розділу XI КПК України тощо), а сторона обвинувачення зобов'язана використати всі визначені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого на захист, доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя в разі здійснення провадження за його відсутності.

Таке провадження уперше було розпочато в середині 2015 р. стосовно колишніх голови Національного банку України, міністра доходів і зборів та інших посадових осіб, а станом на 1 вересня 2016 р. досудове розслідування здійснювалось у 338 спеціальних кримінальних провадженнях щодо 597 осіб (з них: органами поліції – у 37 щодо 41 особи, Службою безпеки України – у 156 щодо 168 осіб, прокуратурами регіонів – у 64 щодо 78 осіб, Генеральною

прокуратурою – у 16 щодо 240 осіб, військовими прокуратурами – у 51 щодо 53 осіб). За результатами такого розслідування до суду було скеровано 307 обвинувальних актів щодо 341 особи (органами поліції – у 32 щодо 35 осіб, Службою безпеки України – у 156 щодо 168 осіб, прокуратурами регіонів – у 60 щодо 74 осіб, Генеральною прокуратурою – у 4 щодо 5 осіб, військовими прокуратурами – у 43 щодо 44 осіб). Суди розглянули 16 проваджень і винесли обвинувальні вироки щодо 18 осіб.

Наведені дані слідчої та судової практики свідчать про певну ефективність української моделі заочної кримінальної юстиції, хоча в ній ще не повною мірою враховано увесь позитивний міжнародний досвід.

Сучасні стандарти здійснення спеціального кримінального провадження визначено у низці міжнародних документів. Так, про вироки, винесені за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), йдеться у п. «f» ст. 1, ч. 2 ст. 9, ст. 21, 22, 23 Європейської конвенції про міжнародну дійсність *кримінальних вироків* (1970). Звернемо увагу на положення ч. 2 ст. 14, п. «d» ч. 4 ст. 18 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом (1990). Вони вказують, що повернення з закордону одержаних злочинним шляхом доходів є майже неможливим без обвинувального вироку. Для цього держава повинна мати механізм його постановлення за відсутності обвинуваченого. Цього ж вимагають для міжнародного забезпечення здійснення конфіскації таких доходів ч. 2 ст. 24, п. «d» ч. 4 ст. 28 Європейської конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (2005).

Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № 6R(87)18 від 17 вересня 1987 р. «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» дозволяє судам першої інстанції держав-членів розглядати справи і ухвалювати рішення за відсутності обвинуваченого, якщо його попередньо проінформований про дату судового засідання і про право на законне чи інше представництво. У Резолюції 75(11) Комітету міністрів Ради Європи «Про критерії, які регламентують здійснення

провадження за відсутності обвинуваченого» від 19 січня 1973 р. сформульовано мінімальні правила для держав-членів.

У рішеннях Європейського суду з прав людини у справах «Колоцца проти Італії» (1985), «Пуатрімоль проти Франції» (1993), «Кромбах проти Франції» (2001), «Меденіца проти Швейцарії» (2001), «Шомоді проти Італії» (2004), «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» (2007) зазначено, що здійснення судового провадження за відсутності обвинуваченого не суперечить вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де закріплено право кожного на справедливий суд, якщо обвинуваченому належним чином повідомили про розпочате щодо нього судове провадження. Він може згодом домогтися ухвалення нового судового рішення за його участі, в якому б містилась оцінка обґрунтованості висунутих проти нього обвинувачень, а також з дотриманням інших гарантій його конвенціальних прав.

Порівняльний аналіз положень зазначених міжнародних документів і норм КПК України, що формують інститут спеціального кримінального провадження, дає підстави вважати, що він цілком відповідає європейським стандартам. Необхідно враховувати, що здійснення кримінального провадження має розпочинатись на підставі ухвали слідчого судді або суду щодо злочинів, перелік яких є вичерпним, за обов'язкової участі захисника і з гарантіями належного повідомлення підозрюваного (обвинуваченого) про його здійснення, зокрема через засоби масової інформації. Однак для посилення його ефективності під час використання у протидії кримінальним проявам тіньової економіки, розроблена схема потребує вдосконалення.

Так, ч. 2 ст. 297^1, п. 4 ч. 2 ст. 297^2 і п.20^1 розділу XI КПК України передбачають, що для здійснення спеціального досудового розслідування обов'язковим є оголошення підозрюваного в міжнародний та/або міждержавний розшук. Проте, на практиці відмова Інтерполу в здійсненні міжнародного розшуку або іноземної держави у здійсненні міждержавного розшуку неодноразово призводила до неможливості застосування спеціального кримінального провадження. Для забезпечення незалежності органів кримінальної юстиції України під час здійснення своєї діяльності від позиції міжнародних організацій та інших держав

у зазначених нормах КПК України потрібно закріпити лише ті повноваження, реалізація яких не виходить за межі юрисдикції України. Отже, бажано обмежитися лише згадкою про обов'язковість оголошення підозрюваного в розшук. Однак необхідно зобов'язати слідчого суддю (суд) перевіряти вжиття у кримінальному провадженні стороною обвинувачення відповідних заходів міжнародного співробітництва, передбачених розділом IX КПК України, адже в п. 4 згаданої раніше Резолюції 75(11) зазначено, що справу обвинуваченого не можна розглядати в суді за його відсутності, якщо є можливим і бажаним перенести судовий розгляд на територію іншої держави або звернутися із запитом про видачу.

Бех О. В. – начальник Головного управління національної поліції в Полтавській області

БІЛОКОМІРЦЕВА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ПОЄДНАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Білокомірцева злочинність – це злочини фінансового та економічного характеру, вчинених особами, які мають особливе соціальне становище у приватному та державному секторах.

Нині є чимало визначень поняття «білокомірцева злочинність», що передбачає здійснення нелегальної економічної діяльності фізичними і юридичними особами, а також їх об'єднаннями з метою отримання максимальної економічної вигоди. До основних видів білокомірцевої злочинності, яка є базовою складовою сучасного нелегального підприємництва, належать: шахрайство, фіктивне банкрутство, доведення до банкрутства, хабарництво та інші форми корупції, комп'ютерне шахрайство, шахрайство з дебетовими і кредитними платіжними картками, виробництво фальшивих грошей і цінних паперів, привласнення державного і корпоративного майна, використання чужих реєстраційних, особових і фінансових документів, нелегальні операції з цінними паперами, використання інсайдерської інформації, нелегальне використання ринку страхових послуг, ухилення від сплати податків, маніпулювання цінами, фіктивне

підприємництво, організація «конвертаційних» центрів, легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, тощо [1, с. 23].

Білокомірцева злочинність почала формуватися у середині XX ст. після становлення принципового підходу, відповідно до якого, економічними стали вважати злочини так званих білих комірців. Пізніше до економічних стали зараховувати і ширше коло злочинних діянь, пов'язаних зі зловживанням економічною владою. Уперше в науковий обіг поняття білокомірцевої злочинності ввів американський соціокримінолог Е. Сатерленд, який одним із перших звернув увагу на соціальну небезпеку злочинів, що вчиняють в ході своєї професійної діяльності респектабельні особи (бізнесмени та люди певних професій) [2]. Ці особи мають високе положення у суспільстві і використовують його з метою зловживання довірою.

Більшість визначень білокомірцевої злочинності містять такі ознаки (склади злочинів), як обман і зловживання довірою: «білокомірцева злочинність – це антигромадська, спрямована на збагачення поведінка, яку особи, що мають престижне соціальне положення, практикують в межах своєї професійної діяльності. Вони зловживають суспільною довірою, якою обов'язково користується їх група». П'ятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та поводження з правопорушниками (1975 р.) визнав злочини «білих комірців» найбільш небезпечними, що постають своєрідною «формою бізнесу». Були сформульовані основні її межі: здійснення злочинної діяльності з метою економічної вигоди; зв'язок з певними формами організації; використання професійної або посадової діяльності; високе соціальне положення суб'єктів цієї злочинності; наявність політичного впливу. Такий перелік ознак білокомірцевої злочинності дає науковцям змогу зараховувати її саме до категорії економічних правопорушень. Його було сформульовано на спеціальних слуханнях в юридичному комітеті Палати представників США (1979 р.): «це ненасильницькі злочини, пов'язані з обманом, корупцією або порушенням довіри; учинені в сфері економіки; учинені професіоналами, які вдаються до витончених прийомів з метою маскування власних дій як законних». Серед

білокомірцевих злочинів варто назвати: порушення адміністративних актів і постанов; порушення природоохоронного законодавства; фінансові порушення; порушення законодавства про захист і безпеку праці; «виробничі злочини» (виробництво і продаж товарів, які не відповідають встановленим вимогам якості та безпеки, або таких, що становлять загрозу для життя і здоров'я споживачів); «нечесна торговельна практика» (порушення умов конкуренції, встановлення договірних цін, нелегальний поділ ринка тощо); зловживання капіталовкладеннями; спричинення збитків компаньйонів, акціонерів (різні махінації з бухгалтерськими документами, акціями); злочини, що полягають в зловживаннях депозитним капіталом і заподіюють збитки кредиторів, гарантів (навмисні банкрутства, махінації з субсидіями); порушення правил вільної конкуренції (промислове шпигунство, штучне завищення або заниження цін, змова про фіксацію цін); злочини, що полягають в порушенні прав споживачів (випуск недоброякісної продукції, вживання якої призводить до спричинення шкоди споживачам, різні шахрайства, що заподіюють матеріальні збитки для споживачів); злочини, що зазіхають на фінансову систему держави (ухилення від сплати податків, порушення контролю за торгівлею і виробництвом); незаконна експлуатація природи і нанесення шкоди довкіллю (забруднення довкілля, порушення положень про будівництво тощо); махінації в сфері соціального страхування і пенсійного забезпечення; комерційні хабарі; комп'ютерні злочини [3; 4].

Таким чином, до злочинів цієї категорії можна зарахувати «всі правопорушення, учинені в процесі виконання професійних функцій». Тобто термін «професіонал» передбачає в цьому контексті, що злочини учиняють «білі комірці», «ділові люди» під час виконання своїх професійних функцій, а не використано в сенсі «професіонала-злочинця», похідного від поняття «професійна злочинність» в кримінології.

Список використаних джерел

1. Користін О. Є. Економіко-кримінологічний аналіз організованої економічної злочинності / О. Є. Користін // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми

сьогодення та шляхи їх вирішення : тези доп. наук.-теор. конф. (Київ, 20 берез. 2014 р.) / редкол. : В. В. Коваленко, В. В. Чернєй, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 16–25.

2. Базуряк І. М. Економічна злочинність та її ознаки [Електронний ресурс] / І. М. Базуряк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. - № 2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvlduvs/2008_2/08bimtyo.pdf. – Назва з екрана.

3. Каменський Д. В.Білокомірцева злочинність у США: поняття, системні ознаки та види / Д. В. Каменський // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2013. – № 3. – С. 21–30.

4. Черненко О. О. Кримінологічні засади запобігання економічній злочинності слідчими підрозділами Національної поліції України : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. / Черненко Олександр Олександрович. – Київ : Держ. наук.-дослід. ін-т МВС України. – 247 с.

Білоус Р. В. – начальник відділу Департаменту захисту економіки Національної поліції України

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИКОЮ (INTELLIGENCE LED POLICING)

Поліцейська діяльність, керована аналітикою Intelligence Led Policing (ILP) – це модель діяльності органів поліції, спрямована на підтримку інституційного управління та рішень уповноважених осіб завдяки аналізу інформації та поширенню даних. Засадами такої діяльності є здійснення кримінального аналізу, дії якого націлені на ідентифікацію та точне визначення взаємозв'язків між відомостями, що стосуються подій злочинного характеру, осіб, пов'язаних з ними, та даними, що походять з різних джерел, а також їх подальше використання правоохоронними органами і судами.

У процесі впровадження моделі ILP буде оптимізовано процес збирання, зберігання, накопичення та використання інформації. Це сприятиме підвищенню рівня якості

кримінального аналізу, що допоможе покращити якість розслідування кримінальних проваджень, проведення превентивних заходів, спрямованих на зниження рівня злочинності. Також це позитивно позначиться на якості стратегічного планування на наступний період.

Упровадження цієї моделі дасть змогу подолати проблеми, властиві системі аналітичного забезпечення, яка нині функціонує та не дає змогу вплинути на зниження рівня злочинності, що засвідчує щорічна статистика.

Основними складовими розвитку моделі ILP, які необхідно запровадити, є:

– інформаційні ресурси, спеціально підготовлені для використання у цьому аналізі;

– система їх наповнення всіма органами і підрозділами Національної поліції України;

– система оцінки інформації та джерел її надходження;

– спеціальне програмне забезпечення;

– стандартизовані форми аналітичних продуктів;

– інтеграція програмного забезпечення з інформаційною системою;

– наявність спеціально навчених працівників-аналітиків у практичних підрозділах Національної поліції України.

З цією метою необхідно:

– розробити і забезпечити практичне використання кваліфікаційних вимог до кандидатів на посади аналітиків (профілю професійної компетентності);

– популяризувати роботу аналітика, здійснювати заохочення професійної майстерності та спонукати працівників до підвищення професійного рівня шляхом збільшення розмірів грошового забезпечення;

– систематично проводити тренінги та практичні навчання з аналітиками для набуття теоретичних знань, практичних навичок і підвищення рівня кваліфікації щодо застосування математичних методів кримінального аналізу та відповідного програмного забезпечення;

– проводити зустрічі з аналітиками-практиками інших відомств і правоохоронних органів інших держав з метою обміну досвідом у сфері кримінального аналізу.

Вищевказану систему кримінального аналізу доцільно створити на базі Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102» Національної поліції України, а суб'єктами її користування будуть всі підрозділи, зокрема і захисту економіки.

Брисковська О. М. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії наук України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОТИПРАВНИХ ПОГЛИНАНЬ ТА ЗАХОПЛЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ

Нині в Україні зросли випадки вчинення суспільно небезпечних дій, пов'язаних із силовим протиправним захопленням підприємств різної організаційно-правової форми. У розвинених країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, а у нас – це інструмент перерозподілу власності та особистих інтересів [1, с. 78]. Масштаб захоплень приватної власності стає загрозливим не лише для окремих галузей бізнесу, а й для держави загалом, оскільки призводить до погіршення інвестиційного клімату в країні, спричиняє зростання корупції у виконавчих, судових та правоохоронних органах. З метою виявлення слідів злочину, з'ясування інших обставин, важливих для кримінального провадження щодо незаконного захвату майнових комплексів юридичних осіб, проводять огляд приміщень, предметів і документів. На першочерговому етапі після відкриття кримінального провадження проводять огляд та вилучення всіх документів, що стосуються переходу права власності на акції та переобрання керівництва. До них належать: реєстр акціонерів і виписки з нього, видані в різний час зацікавленим особам; розпорядження на передачу і договори відчуження цінних паперів; статути і засновницькі договори, протоколи загальних зборів акціонерів, протоколи рахункових комісій, бюлетені для

голосування, доручення на проведення дій всіх видів, накази про призначення посадових осіб підприємства, листування тощо. До того ж, під час оглядів необхідно вивчати документи, визначені п. 5 ст. 237 Кримінальним процесуальним кодексом України.

1. Свідоцтво про державну реєстрацію, засновницькі документи вивчають з метою здобуття відомостей про засновників, місце і час створення організації, органи, що керують нею, повноваження установчих зборів і керівника, процедуру голосування і ухвалення рішень, кількість і номінальну вартість акцій (долю, або частку), їх власників тощо. Криміналістичне значення може мати інформація про внесення у вказаних документах змін, доповнень, зокрема про зміну керівника виконавчого органу товариства, співзасновників. Також витребуванню підлягають копії засновницьких документів, що містять відомості, вказані в ст. 9 Розділі 2 Закону «Про акціонерні товариства» [2].

2. Вивченню і аналізу підлягають копії звітних документів, які надсилають до фіскальної служби і регіональних відділень.

3. Доцільно подати запити до Державної реєстраційної служби України, щоб отримати відомості про юридичних осіб для зіставлення даних, вказаних у засновницьких документах і внесених до державного реєстру. Відомості з Єдиного державного реєстру отримують відповідно до Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 10 червня 2016 р. № 1657/5 «Про затвердження Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», зареєстрованого в Міністерстві юстиції 10 червня 2016 р. за № 839/28969.

4. Отримати документи в Державній реєстраційній службі України за місцем реєстрації права власності про всіх власників на необхідний об’єкт нерухомості (юридична справа, яку заводять на кожен об’єкт нерухомості, що пройшов реєстрацію). Він має містити заяву про реєстрацію прав на нерухомість або операції з нею, оригінал договору купівлі-продажу, копію документа попереднього власника майна, що продається, яка встановлює право, а також виписку з Єдиного державного реєстру про юридичних осіб.

5. Обов'язково в провадженнях, що стосуються незаконного захвату майна юридичної особи, подають запити щодо роздруківки реєстру акціонерів, документації, яку реєстратор використовував для ведення реєстру (відомості про зареєстрованих осіб, передавальні, заставні та інші розпорядження) на певну, звітну дату, на момент учинення можливого порушення, у день здійснення перевірки. Також необхідно затребувати копії реєстраційного журналу (він містить інформацію на певну дату, відображає всі проведені операції з акціями і є прошитою книгою, на відміну від реєстру), дані журналу вхідних документів, анкети зареєстрованої особи.

6. Окрім того, аналізу підлягають документи, що супроводжують ухвалення рішень про проведення первинних зборів (особливо вивчаються рішення і процедури проведення повторних зборів), оголошення, запрошення, порядок денний, протокол зборів акціонерів, копії рішень, рішення, листування з акціонерами та інші документи, важливі для ухвалення рішення про відкриття кримінального провадження. Найбільше значення для криміналістичної оцінки мають протоколи загальних зборів учасників господарського товариства, на яких було прийнято рішення про обрання нових керівників підприємства. Обов'язковому вивченню підлягають протоколи зборів і всі супутні йому документи.

6. Під час проведення оглядів та обшуків необхідно звертати увагу на будь-які документи з банків, страхових компаній, записи у щоденниках та записниках, оскільки в них можуть міститись відомості про банківські установи, де ймовірно можуть знаходитись кошти, або про спеціальні сейфи для збереження цінностей, документів, що належать підозрюваним.

Одні й ті самі документи можуть знаходитись у різних установах. Під час порівняння усіх копій існує вірогідність виявлення доказової інформації. Такими документами, наприклад, можуть бути екземпляри статутних документів, які можуть зберігатися у самої юридичної особи, в податковій інспекції, а копії – в Державній реєстраційній службі (за наявності у юридичної особи нерухомості), у підприємства-реєстратора, в ліцензійному органі (за наявності ліцензії). Таким чином, необхідно призначити судово-криміналістичну

почеркознавчу та авторську експертизи на предмет наявності підробки вказаних документів [3].

Отже, під час оглядів та обшуків необхідно виявляти документи, які посвідчують право власності не лише підозрюваного, а й інших осіб (особливо близьких родичів) з метою перевірки фіктивності такого права власності шляхом отримання довідок про доходи сумнівних власників або проведення тактичного допиту їх самих та членів сім'ї, отримання відомостей про рід занять, обставини придбання майна у власність та встановлення ступеню зв'язків зі справжніми власниками майна. Майно на момент проведення досудового розслідування може перебувати у підозрюваних, наприклад, у довірчому управлінні, оформлено за договором зберігання, оренди тощо. Досить часто, навіть за умов оформлення майна на інших осіб, підозрювані користуються та розпоряджаються ним, вживають певні заходи до покращання стану майна (наприклад, будівель), а також зберігають у себе правоустановчі документи на таке майно. Ефективним засобом у процесі доказування фіктивності права власності на майно є отримання та пред'явлення особам, на ім'я яких складено правоустановчі документи, довідки про їхні доходи. До того ж, тактично правильно проведений допит таких осіб примушує їх вказати на справжнього власника майна.

Список використаних джерел

1. Копитко М. І. Рейдерство як проблема для функціонування бізнесу в Україні / М. І. Копитко // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2013. –Т. 18. – Вип. 4/2. – С. 78–81.

2. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: //http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17. – Назва з екрана.

3. Ковригіна В. Є. Протиправне поглинання господарських підприємств та проблеми юридичної відповідальності / В. Є. Ковригіна // Правова інформатика. – 2012. – № 4 (36). – С. 29–36.

Буряк М. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Трансфертне ціноутворення – це процес визначення трансфертної ціни, комплекс економічних відносин, що виникають у процесі визначення трансфертної ціни на будь-який об'єкт торгівлі між пов'язаними компаніями або структурними підрозділами однієї компанії, якщо об'єкт торгівлі перетинає митний кордон.

В Україні норми трансфертного ціноутворення запроваджено від 1 вересня 2013 року. Останні зміни до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення було внесено Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 21 грудня 2016 р. № 1797-VIII. Вони та набрали чинності 1 січня 2017 р. [1].

Податковий контроль за трансфертним ціноутворенням ґрунтується на принципі «витягнутої руки» (*arm's length principle*) – міжнародному стандарті, погодженому державами – членами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та країнами, які не є членами цієї організації (понад 70 країн світу). Він є рекомендованим до використання щодо встановлення трансфертних цін для податкових потреб. Цей принцип передбачає збільшення податкових зобов'язань пов'язаних осіб до рівня податкових зобов'язань непов'язаних осіб за умови відповідності комерційних та/або фінансових умов здійсненим ними операціям.

Головним рекомендаційно-методичним міжнародним документом в галузі податкового регулювання трансфертного ціноутворення є Настанови ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній і податкових служб, основні норми яких імплементовано в ст. 39 Податкового кодексу України. Виконання норм зазначеної статті щодо

трансфертного ціноутворення має відбуватися з урахуванням норм Закону України «Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 р. № 1636-VII. Відповідно до цього документа, юридичних осіб (відокремлені підрозділи) та фізичних осіб, які мають податкову адресу (місцезнаходження/місце проживання) на території вільної економічної зони «Крим», для цілей оподаткування прирівнюють до нерезидентів [2].

Нині вітчизняне законодавство не має можливості контролювати трансфертне ціноутворення вертикально інтегрованих компаній. З огляду на це, побудова дієвої системи державного регулювання трансфертного ціноутворення в Україні передбачає запровадження правил визначення цін для цілей оподаткування у зовнішньоекономічних операціях з пов'язаними особами. Необхідність запровадження таких правил та контролю їх дотримання можна пояснити поширенням практики штучного створення фінансових потоків між підприємствами, які належать до однієї транснаціональної корпорації (ТНК) або промислово-фінансової групи (ПФГ) та розташовані у різних країнах. Наявні інструменти трансфертного ціноутворення дають змогу ТНК та ПФГ виводити фінансові ресурси за межі вітчизняної економіки та нагромаджувати їх в економіках інших країн, а відповідно до стратегій цих корпорацій і бізнес-груп – оптимізувати їх податкові зобов'язання. Як наслідок, це звужує фінансовий потенціал національної економіки та негативно позначається на обсягах надходжень до бюджету України [3].

Ситуація з перерозподілом прибутків між країнами через трансфертне ціноутворення не є унікальною для України. За оцінками Світового банку близько дві третини операцій світової торгівлі здійснюють всередині ТНК. Це засвідчує потужність внутрішньофірмових каналів корпорацій та бізнес-груп як каналів переміщення фінансових ресурсів із національних економік. Прагнення власників ТНК та ПФГ щодо мінімізації податкових зобов'язань, нагромадження фінансових ресурсів у країнах зі сприятливим бізнес-кліматом або умовами для збереження капіталів за сучасних умов глобалізації, розвитку фінансової інфраструктури та податкової конкуренції

між країнами призводять до постійного збільшення масштабів прихованого виведення капіталів з країн, які розвиваються, і перехідних економік.

Попри загрозливі масштаби прихованого відпливу фінансових ресурсів із вітчизняної економіки, та поширення практики державного регулювання трансфертного ціноутворення у світі, в Україні така система не запроваджена. Відсутність чітко визначених правил трансферного ціноутворення та механізмів контролю за їх застосуванням дає змогу ТНК та ПФГ майже без перешкод виводити додану вартість, створену у вітчизняній економіці, до інших країн з метою ухилення від сплати податків і нагромадження активів поза її межами.

Трансфертне ціноутворення в Україні активно використовують корпорації для виведення прибутку в офшорні території, або в території зі сприятливим податковим кліматом. Саме таким розміщенням дочірніх компаній і зловживають ТНК. Причому під час проведення експортно/імпортних операцій товари навіть не перетинають кордон країни, а всі операції відбуваються власне лише на папері. Без належної фізичної перевірки, виконаної прикордонними органами, виявити такі псевдоопераціі досить складно.

Відповідно до звіту Державної служби фінансового моніторингу України, під час здійснення експортно-імпортних операцій основними протиправними схемами є: використання зовнішньоекономічних операцій для виведення капіталів з України, зокрема використання фіктивних імпортних контрактів (псевдоімпорт); експорт за заниженими цінами; імпорт за завищеними цінами; використання зовнішньоекономічних операцій для безпідставного формування податкового кредиту, незаконного відшкодування ПДВ і ухилення від його сплати, серед іншого йдеться про використання фіктивних експортних контрактів (псевдоекспорт, нетиповий експорт); придбання товарів, які підлягають експорту, за завищеними цінами з використанням фіктивних підприємств; імпорт за заниженими цінами; використання зовнішньоекономічних операцій для отримання податкових пільг.

Таким чином, задля успішної протидії ухиленню від сплати податків транснаціональними корпораціями, потрібно не зволікати з прийняттям і впровадженням нового законодавства

щодо регулювання трансферного ціноутворення, адже це негативно позначається не лише на обсягах надходжень до бюджету України, а й на іміджі держави загалом.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1797-VIII. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1797-19. – Назва з екрана.

2. Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України [Електронний ресурс] : Закон України від 12 серп. 2014 р. № 1636-VII. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1636-18. – Назва з екрана.

3. Державне регулювання трансферного ціноутворення в Україні як засіб протидії відпливу капіталу. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/739/.– Назва з екрана.

Вавриш А. В. – здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА ЯК СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Результати досліджень міжнародних експертів свідчать, що в країнах, які розвиваються, високий рівень тіньової економіки є притаманним передусім сфері будівництва [1]. Зокрема, за оцінками Ф. Шнайдера, у країнах ЄС рівень тінізації зазначеної галузі становить близько 33 % ВВП за середнього рівня тінізації економіки майже 20 % [2]. Тінізація будівництва зумовлена тіньовими земельними відносинами та нелегальним ринком праці, що є досить широким на будівництві. Недосконалі механізми спільного інвестування будівництва на земельних ділянках державної та комунальної власності також сприяють тінізації економіки.

Тіньові земельні відносини, що відбуваються поза легальною економікою, негативно впливають на керованість ринків землі та дієвість важелів їх державного регулювання. Це стримує розвиток будівництва, туризму та інших видів економічної діяльності [3].

Через неефективні процедури реалізації інвестиційних проектів суб'єктами державної або комунальної власності спільно з приватними інвесторами, останні можуть набувати право на земельні ділянки державної або комунальної власності на невигідних для держави або громади умовах [3]. Набуття права власності у такому разі часто здійснюють через вчинення шахрайства, корупційних злочинів та підроблення документів.

Тінізація будівництва зумовлена наявністю тіньового сегменту ринку праці у країнах, що розвиваються. Ринок праці значною мірою формується коштом некваліфікованих та низькооплачуваних робочих місць [3]. Такі робітники, працюючи на будівництві, часто вчиняють злочини проти власності, що безперечно несе небезпеку суспільству та державі. Зазначені фактори потребують реагування з боку держави.

Запобігання злочинності в теорії кримінології визначають як соціальну політику держави, спрямовану на подолання криміногенно-небезпечних суперечностей в суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витіснення (так зване загально-соціальне запобігання), а також як спеціальну випереджальну практику протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [4]. Запобігання злочинності у сфері будівництва слід розглядати як систему заходів, ужитих державою та спрямованих на подолання криміногенних правовідносин з метою суттєвого кількісного зниження показників злочинності у сфері будівництва. Важливу роль відіграє недержавна система забезпечення безпеки та запобігання злочинам, що є способом участі громадськості в забезпеченні безпеки суспільства. Проте в Україні така система перебуває на початковій стадії розвитку.

Так, наприклад, в США, Великій Британії, Франції та Італії недержавна система забезпечення безпеки та запобігання злочинам у сфері будівництва набула значного розмаху.

Її функціонування забезпечило вагоме зниження злочинності у сфері будівництва.

Практика закордонного досвіду засвідчує, що саме поєднання державних і недержавних заходів забезпечення безпеки та запобігання злочинам у сфері будівництва дає змогу суттєво знизити показники злочинності у різних сферах суспільного життя. Тому, на нашу думку, запровадження недержавної системи забезпечення безпеки та запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва дозволить все ж таки значною мірою знизити рівень злочинності, зокрема вчинення розкрадань майнових цінностей і грошових коштів різними категоріями осіб.

В Україні найбільша частка злочинів проти власності у сфері будівництва припадає на крадіжки легко-транспортабельних речей. Тому увага забудовників під час планування та подальшої реалізації недержавних заходів безпеки на об'єктах будівництва має бути зосереджена на охороні саме таких об'єктів.

Одним із складових чинників недержавної системи забезпечення безпеки та запобігання злочинам у сфері будівництва є страхування будівництва, адже страхувальника виконує роль додаткового контролера за якістю будівництва. Вивчення закордонного досвіду свідчить про те, що діяльність яка передбачає значний рух коштів та матеріальних цінностей, зокрема сфера будівництва, потребує багаторівневого контролю та жорсткої матеріальної відповідальності за недотримання закріплених норм, строків, технологій будівництва тощо. Саме зацікавленість суб'єкта будівельної галузі у беззаперечному виконанні вимог, стандартів і дотримання строків є ключовим фактором, оскільки контроль за виконанням організовано так, що кожне порушення тягне за собою матеріальну відповідальність, що з точки зору отримання прибутку суб'єктом будівництва є надзвичайно не вигідно. Тому кожен суб'єкт господарської діяльності, маючи на меті отримання законного доходу, докладає максимум зусиль, щоб уникнути «штрафних санкцій», зберегти ділову репутацію та отримати максимальний прибуток. В Україні страхування лише починає розвиватись та не є поширеним явищем. Однак попри це, воно є позитивним для запровадження заходів забезпечення безпеки та

запобігання злочинам у сфері будівництва, оскільки убезпечує забудовника від витрат, пов'язаних з викраденням майна та покращує якість будівництва. З огляду на сказане, доцільним постає запровадження обов'язкового страхування будівництва від ризиків, зокрема злочинних ризиків в Україні. Однак для цього необхідно реалізувати вказану ідею на практиці, тобто розробити відповідну законодавчу базу, надати державні гарантії та підтримку.

Серед недержавних заходів забезпечення кримінального провадження також є гарантування забудовником безпеки безпосередньо на будівництві. Такий захід передбачає вжиття комплексу заходів забудовником, спрямованих на охорону об'єкта будівництва та будівельного обладнання. Запровадження недержавної системи забезпечення безпеки та запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва дає змогу суттєво знизити рівень злочинності, оскільки на ринку надання послуг присутні безліч пропозицій від недержавного сектору забезпечення безпеки (охоронні фірми, холдинги тощо), які мають на озброєнні сучасні засоби фото- та відеофіксації, спостереження, пультової охорони тощо.

Найбільш вразливими до вчинення злочинів об'єктами будівництва є: неогороджені будівельні майданчики; будівництво доріг; шахрайства, пов'язані з орендою будівельного обладнання [5]. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що на території неогороджених будівельних майданчиків вчиняється переважна більшість злочинів, зокрема крадіжок. Менша частка злочинів прослідковується під час будівництва доріг, а шахрайство, пов'язане з орендою будівельного обладнання, вчиняють найрідше.

Так, під час планування заходів безпеки та охорони майна на будівельному майданчику необхідно: оцінити територію будівництва на предмет легкодоступних для вчинення крадіжок майна місць, розташування будівельного матеріалу та обладнання, зокрема транспортних засобів на будівництві; забезпечити належне огородження території будівництва, наявність надійних замків, парканів, бар'єрів, попереджувальних знаків; забезпечити належне освітлення та видимість території будівництва. Важливою є перевірка

наявності так званих сліпих зон, які не видно з моніторів відеоспостереження, а також наявність належного освітлення на всій території будівельного майданчику. Неосвітлені ділянки на території будівництва дають можливість злодію проникнути непоміченим на територію будівництва та вчинити злочин [6].

Таким чином, злочини у сфері будівництва становлять серйозну загрозу економіці держави. Гарантування безпеки та запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва дасть змогу суттєво знизити такі показники.

Список використаних джерел

1. Попова Л. М. Дослідження процесів тінізації в економіці України / Л. М. Попова // Право і безпека. – 2015. – № 1 (56) – С. 76–80.
2. Jütting, J. Informal employmentre-loaded [Electronic recourse] / J. Jütting, J. Perlevliet, T. Xeniogiani // OECD Development Centre. – Paris: OECD, 2008. – Mode of access: https://www.oecd.org/dev/39900874.pdf. – Title from the screen.
3. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов. – Київ : НІСД, 2011. – 96 с.
4. Голін В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / В. В. Голін. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
5. Watts, V. & Scrivener, J. Building Disputes Settled by Litigation. Comparison of Australia and the UK [Electronic recourse] / Watts, V. & J. Scrivener. – 1994. – Mode of access: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09613219508727421?journalCode=rbri20. – Title from the screen.
6. Equipment theft trends and theft prevention evention by National by National Equipment Register [Electronic recourse] / Albuquerque Police Department's Construction Industry Crime Alliance. – Mode of access: http://www.ner.net/video/Heavy-Equipment-Theft-Seminar-2010-5/APD%20Class%20May%202010.pdf. – Title from the screen.

Василевич Я. В. – ад'юнкт кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТУ ПРИВЛАСНЕННЯ ТА РОЗТРАТИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Ефективність протидії злочинам у бюджетній сфері переважно залежить від того, наскільки своєчасно підрозділи Департаменту захисту економіки Національної поліції (ДЗЕ НП) України отримали інформацію щодо їх підготовки і вчинення.

Джерелами інформації про порушення бюджетного законодавства можуть бути повідомлення і відповідні матеріали посадових осіб державних органів, які мають право здійснювати фінансовий контроль за дотриманням бюджетного законодавства. Вони повідомляють про факти, які стають відомі в результаті здійснення контрольних функцій (ревізії, перевірки фінансово-господарської діяльності), а саме:

– звіти про виконання бюджетів:

– кошторис доходів і видатків;

– кредитні угоди, угоди щодо виконання робіт чи надання послуг;

– рішення місцевих органів влади, в яких визначено напрями та порядок використання бюджетних коштів;

– неподаткові платежі, що надходять до місцевих бюджетів за рішенням органу, який прийняв рішення про стягнення платежів;

– угоди органів влади з контролюючими органами;

– матеріали органів фінансового контролю;

– звернення громадян про порушення бюджетних соціальних програм, які полягали в безпосередньому виділенні із відповідних бюджетів пільгових виплат, субсидій, компенсацій;

– повідомлення в ЗМІ про розкрадання бюджетних коштів;

– узагальнення матеріалів кримінальних проваджень;

– звіти фінансових і податкових органів;
– звіти органів, що виконують бюджет;
– звіти Рахункової палати;
– річні звіти Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України тощо.

Джерелом самостійного виявлення може бути також рапорт керівника оперативного підрозділу.

Інформацію про порушення бюджетного законодавства отримують за результатами:

– конфіденційного співробітництва (облік, отримання готівки, зняття в банку, витрачання, перерахування на розрахункові рахунки тощо);
– оперативних розробок в межах справ оперативного обліку чи розслідування кримінальних проваджень за злочинами, пов'язаними з порушенням бюджетного законодавства тощо;
– проведення ініціативного оперативного пошуку підрозділами поліції;
– аналізу інформації, що міститься у соціальних мережах та ЗМІ (місцевих і закордонних);
– діяльності оперативної служби чи інших оперативних, оперативно-технічних підрозділів (дані оперативних установок та розвідувально-пошукових заходів);
– спілкування з представниками громадських організацій та їх активістами, а також з керівниками та співробітниками органів державної влади.

Після цього керівник територіального органу поліції приймає рішення про доцільність виявлення та документування протиправних дій фігурантів шляхом проведення оперативно-розшукових заходів.

На підставі п. 1 ст. 6 Закону України «Про Оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, відповідно до ст. 9 цього Закону, виносять постанову про заведення оперативно-розшукової справи.

Висоцька І. Б. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку Львівського державного університету внутрішніх справ;
Горалько О. В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ІСНУВАННЯ КОРУПЦІЇ ТА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Суспільно-політичні перетворення, що відбулися в Україні, спричинили погіршення соціально-економічного становища. Поряд з військовою агресією, корупцію визнано однією з найголовніших загроз існування української держави.

Поняття «корупція» на сьогодні не має універсального визначення. Термін «корупція» походить від лат. *corruptio* – підкуп, хабар. Корупція – це неправомірна діяльність у сфері політики та державного управління, пов'язана з використанням посадовими особами доручених їм прав та владних можливостей для особистого збагачення. Нині корупція пронизує всі рівні державної влади, політики, судової та правоохоронної систем і підприємницьких структур. У світовому Індексі сприйняття корупції за 2016 р. Україна отримала 29 балів зі 100 можливих, посівши разом із Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном 131 місце зі 176 країн [1]. Такий рівень корупції загрожує політичній та економічній стабільності.

Вплив корупції на економіку є особливо небезпечним. Вона нівелює економічну політику держави, створює підґрунтя для зростання тіньової економіки, порушення податкового законодавства та правил підприємницької діяльності. Серед негативних наслідків корупції для економіки необхідно виокремити розширення тіньової економіки, порушення конкурентних механізмів ринку, неефективне використання бюджетних коштів, підвищення цін за рахунок збільшення «корупційних витрат», а також погіршення інвестиційного клімату.

На думку Е. де Сото «Тіньова економіка є стихійна і творча реакція народу на неспроможність корумпованої держави задовольняти основні потреби зубожілих мас» [2, с. 58]. Тіньова

економіка має негативні наслідки як для держави, так і для суспільства загалом. Високий рівень тіньової економіки призводить до деформації ринкового механізму, порушує режим конкуренції. Підприємства, що працюють в тіні, отримують низку переваг (несплата податків, отримання державних замовлень на непрозорій основі). Суттєвих негативних наслідків від тіньової економіки зазнає й держава (недоотримання податкових надходжень, скорочення видаткової частини державного бюджету, загострення соціальних проблем).

За розрахунками Мінекономрозвитку у січні-вересні 2016 р. рівень тіньової економіки становив 35 % від офіційного ВВП, що на 5 % менше у порівнянні з показником відповідного періоду 2015 р. *(рис. 1)* [3].

Рис. 1. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП)

Попри те, що рівень тіньової економіки скоротився, показники залишаються досить високими. Причинами цього є: соціально-економічна напруга та макроекономічна нестабільність; складність обчислення податкових платежів та непрозорість у використанні бюджетних коштів; зарегульованість і складність процедур реєстрації та отримання всіх необхідних дозвільних документів [4].

Рівень тінізації економіки у розрізі видів економічної діяльності засвідчив, що більше половини валової доданої вартості, створеної добувною промисловістю у фінансової сфері, та операцій з нерухомістю перебувають у тіні *(рис. 2)*.

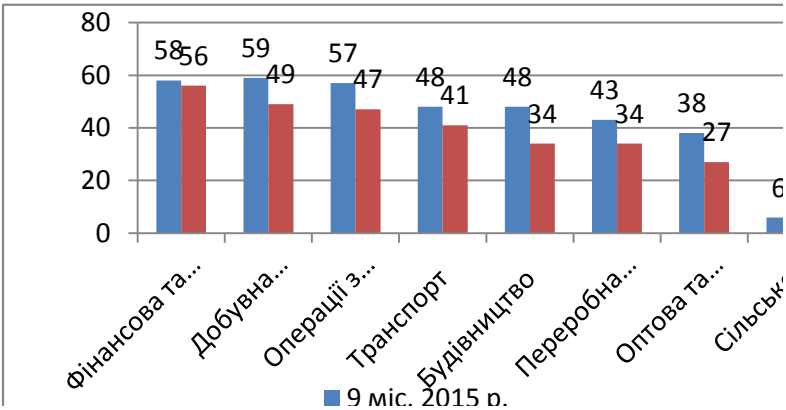

Рис. 2. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від офіційного обсягу ВВП відповідного виду економічної діяльності

Згідно з рисунком 2, наявна тенденція до зменшення рівня тіньового сектору в усіх основних видах економічної діяльності за підсумком дев'яти місяців 2016 р., якщо порівнювати з відповідним періодом 2015 року. Так, у будівництві рівень тіньової економіки скоротився на 12 %, в оптовій та роздрібній торгівлі – на 11 %, у добувній промисловості – на 10 %. Окрім того, змінився розподіл сфер діяльності за величиною частки тіньового сектору [3].

Серед основних причин зниження тінізації економіки можна виокремити такі: досягнення відносної макроекономічної стабілізації, зниження рівня інфляції, покращення умов ведення бізнесу (відповідно до рейтингу Doing Business-2017 Україна посіла 80 місце серед 190 країн [3]); виведення частини доходів працівників з тіні за рахунок зниження ставки ЄСВ. Результативність процесу детінізації економіки передусім залежить від здатності держави створити сприятливі умови для функціонування бізнесу в умовах добросовісної економічної конкуренції на ринку.

Корупція та тіньова економіка – це системні суспільні явища, що мали тривалий етап становлення, а тому необхідно чимало зусиль та часу, щоб побороти їх. З метою зниження

рівня корупції та тіньової економіки в Україні доцільно створити ефективну та дієву систему антикорупційного правосуддя, активно залучати бізнес до встановлення нових прозорих правил взаємовідносин суспільства влади та бізнесу.

Список використаних джерел

1. Індекс Корупції CPI-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016. – Назва з екрана.

2. Сото Э. де. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире / Э. де Сото. – М. : Catallaxy, 1995. – 285 с.

3. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні (за 9 місяців 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6/. – Назва з екрана.

4. П'ясецька-Устич С. В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально-економічних відносин суспільства [Електронний ресурс] / С. В. П'ясецька-Устич. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/9.pdf. – Назва з екрана.

Вязмікін С. А. – кандидат юридичних наук, перший заступник начальника Департаменту захисту економіки Національної поліції України

АНАЛІТИЧНА РОБОТА В МЕЖАХ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Аналітична робота – це підбір, узагальнення й аналіз (логічне дослідження) накопиченої інформації та підготовка на певних висновків, прогнозів і пропозицій для опрацювання аналітичних оглядів і прийняття рішень.

Аналітичну роботу здійснюють за такими напрямами:

а) оперативний аналіз (робота за конкретними кримінальними провадженнями з локальними даними, серед яких аналіз телефонних трафіків і транзакцій, даними про конкретну особу, об'єкта тощо);

б) тактичний аналіз (аналіз криміногенної ситуації на конкретній території за незначний проміжок часу, за певним видом злочину чи протиправної діяльності певної групи тощо);

в) стратегічний аналіз (виявлення тенденцій, закономірностей, прогнозування розвитку за значний період часу тощо).

Відповідно до такого поділу, доцільно передбачити роботу з інструментами та методами кримінального аналізу на всіх рівнях та в усіх оперативних підрозділах та органах досудового розслідування Національної поліції. Для якісного виконання необхідно забезпечити стандартизацію вмінь, навичок, алгоритму дій працівників-аналітиків та аналітичних продуктів.

Для протидії тінізації економіки необхідно впровадити чотири типи аналітичних продуктів.

Аналітичний звіт (звіт, огляд, довідка) – це аналітичний продукт, розроблений аналітичним відділом, відповідно до потреб ініціатора, із використанням наданих ним відомостей та інформації, що наявна в базах даних, який містить висновки та рекомендації (прогнози) аналітиків, а також може містити профіль ризиків і супроводжуватися графіками, зображеннями, схемами тощо;

Профіль (досьє) особи, об'єкта, організованої групи чи злочинної організації – це максимально повна інформація про об'єкт дослідження, відповідно до запиту замовника.

Витяг інформації – це аналітичний продукт, який був отриманий аналітичним підрозділом шляхом вибірки інформації з баз даних за умовами (критеріями) пошуку, які були зазначені ініціатором.

Інформаційне зведення – це аналітичний продукт у вигляді оброблених табличних даних, які були отримані аналітичним підрозділом шляхом вибірки їх з баз даних за умовами (критеріями) пошуку, вказаними ініціатором.

Таким чином, оптимізація процесу збирання, зберігання, накопичення та використання інформації безпосередньо сприяє покращенню якості здійснення кримінального аналізу і, як наслідок – покращенню якості протидії тінізації економіки.

Гелемей М. О. – кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЕКСТРЕМІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Нині проблема міжнародного екстремізму, гарантування миру та міжнародної безпеки є актуальною майже для кожної держави світу. Боротьба з тероризмом стала пріоритетним напрямом діяльності ООН та інших міжнародних організацій. Активізація екстремістських настроїв в Україні по-новому формулює завдання боротьби з їх фінансуванням і вимагає вжиття жорстких заходів контролю за фінансовими потоками. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів фінансової підтримки екстремістських і терористичних організацій має бути одним із ключових напрямів довгострокової стратегії діяльності державних органів. Це спричинено тим, що саме фінансування надає можливості для здійснення терористичних актів, забезпечуючи відповідну підготовку терористів, їх технічне оснащення та інші необхідні витрати. Таким чином, закриття потоків фінансування є найкращою зброєю в протидії тероризму. Розширення сфери фінансового контролю визначає характерні особливості діяльності державних органів щодо вирішення цих завдань. Напрацювання методик виявлення фінансування екстремістських організацій, відповідно до національного законодавства, розвиток міжнародних зв'язків та обмін інформацією є важливими умовами для виявлення і знешкодження фінансової інфраструктури, яка підтримує діяльність зазначених організацій. Боротьба з фінансуванням екстремізму має передбачати комплекс заходів організаційно-правового, економічного та політичного характеру в міжнародному та внутрішньодержавному просторі, які здійснюють всі учасники цього процесу з метою недопущення виникнення екстремістських поглядів і терористичних актів.

Фінансування екстремістської діяльності пов'язано з учиненням злочинів, що є «базовими» для цього угруповання, тобто таких, які, на думку учасників екстремістських

організацій, є найбільш безпечними під час вчинення (наприклад, за відсутності явних потерпілих) і фінансово вигідними. «Базовими» є злочини, які не можна зарахувати до таких, які вчиняють з корисливих інтересів. Проте іноді вчиняють злочини, які можна розглядати як ексцес. Зазвичай вони не мають на меті організацію фінансування екстремістської діяльності [1].

Питання фінансування діяльності й окремих заходів екстремістського угруповання особливо гостро постає в періоди, пов'язані з: формуванням угруповання; підготовкою, навчанням його учасників; підготовкою і проведенням масових виступів (організація масових заворушень і мітингів, вчинення нападів на громадян, знищення майна, вчинення терористичних актів, виготовлення друкованих матеріалів екстремістського характеру тощо).

Фінансування екстремістських організацій передбачає постійну або разову допомогу з боку комерційних, громадських, релігійних, державних (інших держав) організацій (установ) або від окремих осіб (донорів), зокрема (для останніх) за рахунок коштів, отриманих злочинним шляхом, а також внесків осіб, які є членами угрупування (рядових членів або лідерів). З огляду на самоорганізаційний характер екстремістських організацій, самофінансування, на нашу думку, є найбільш поширеним явищем.

Проведення відповідного фінансового моніторингу є ефективним в разі так званого пруденційного (попереднього, «раннього») нагляду, що дає змогу реєструвати потенційні можливості виникнення відповідних ускладнень і проблем у діяльності фінансових інститутів, пов'язаних із фінансуванням екстремістської діяльності [2, с. 52].

Важливим є встановлення осіб, які вийшли з угруповання через розчарування в його лідерах або в самій діяльності формування чи його ідеології. Для цього потрібно під час розслідування встановлювати факти виникнення конфліктних ситуацій у складі угруповання (вони є характерними для екстремістських угруповань, які традиційно спираються на молодь), виявляти «опозиціонерів» і «ренегатів», які в подальшому залишили екстремістське формування. Ці особи можуть дати вичерпні свідчення щодо питань фінансування угруповання на окремих етапах злочинної діяльності.

Також необхідно встановлювати факти злочинної діяльності екстремістського формування (організації), які не є «базовими» для цього формування, зокрема крадіжки, вимагання та інші злочини, які вчиняються з корисливих мотивів. Звісно, такі злочини члени подібних формувань вчиняють не на належному професіональному рівні, що надає можливість правоохоронцям їх розкрити, а винних притягнути до кримінальної відповідальності. Важливо, що в процесі розслідування таких правопорушень слідство може отримати інформацію і щодо безпосередньої діяльності екстремістського формування.

Список використаних джерел

1. Бояров В. І. Щодо особливостей фінансування екстремістської діяльності [Електронний ресурс] / В. І. Бояров. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2017/68.pdf. – Назва з екрана.

2. Воронов А. М. Административно-правовые меры противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансирование терроризма / А. М. Воронов и др. // Оперативник (сыщик). – 2015. – № 3. – С. 50–54.

Герасименко Л. В. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВИЙ БАНКІНГ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Нині Україна робить рішучі кроки щодо вступу до Європейського Союзу. Однак попри переваги європейської інтеграції, необхідно готуватися до виникнення нових загроз, пов’язаних з можливим порушенням національної безпеки країни. На сучасному етапі Європейський парламент активно обговорює та розробляє заходи щодо запобігання використанню альтернативних фінансових систем у легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

Особливістю сучасного світу є те, що досить активно розвиваються окремі технологічні послуги, які набувають популярності як альтернативні фінансові системи, регулювання яких перебуває поза межами ЄС. Відмивання коштів, податкове шахрайство, незаконна торгівля зброєю, наркотиками, контрафактною продукцією, торгівля людьми, рекет і вимагання – це надзвичайно прибуткові способи формування засобів для фінансування терористичних груп. За рік від зазначеної діяльності генерується близько 110 млрд євро. Спрямування цих коштів як засобу фінансування тероризму можливе не лише завдяки готівковим перевезенням та використанню традиційної банківської системи. Активного розповсюдження набуває використання альтернативного банкінгу, яким є система кредитного посередництва поза межами традиційних банківських систем.

Тіньова банківська діяльність, зокрема сек'юритизація, кредитування цінних паперів і операції РЕПО, є важливим джерелом фінансування фінансових організацій. Водночас для тіньової банківської діяльності характерними тісні зв'язки з регульованим державою фінансовим сектором. Навіть не зовсім точні оцінки розмірів тіньової банківської системи як в абсолютному вираженні, так і у вигляді частки в світовому фінансовому секторі, підтверджують, що окремі його компоненти є системно значущими. За результатами останніх досліджень міжнародних організацій загальна сума тіньових банківських активів, яку визначають категорією «інші фінансові посередники», становить майже половину розміру регульованою банківської системи. Загальний показник активів тіньового банкінгу становить 51 біліон євро. Якщо величина тіньового банкінгу є порівняно незначною відносно розмірів вторинного ринку її активів, то це детермінує стабільність фінансової системи загалом. Однак за таких розмірів, які притаманні тіньовому банкінгу сьогодні, фінансова система стає крихкою.

Тіньовий банкінг – це діяльність, подібна до інвестиційно-банківської, яку провадять в межах наявного законодавства, однак через посередницькі компанії (фонди і трасти, створені під спеціальні цілі компанії). Такі посередники зазвичай не мають права залучати вклади населення і не отримують банківських ліцензій. Їх діяльність мало чим відрізняється від діяльності інвестиційного підрозділу банку, але використання

таких «темних конячок» суттєво підвищує рівень гнучкості надання фінансових послуг за рахунок того, що вони практично непідвладні державним регуляторам.

Найпоширенішим видом легальних тіньових операцій є зворотний викуп активів у вигляді цінних паперів (операції «репо»). Існують також банківські операції, що дають змогу назавжди прибрати з балансу «проблемні» активи. Серед останніх особливо значного розвитку набули операції так званої сек'юритизації. Їх суть полягає в тому, що банк переоформляє свої кредитні вимоги (активи) в цінні папери, реалізацію яких на фінансовому ринку здійснюють через спеціальну посередницьку компанію. Таку компанію створює сам банк і контролює його. Банк продає кредитні вимоги спеціальній компанії оптом, змішуючи кредити різної якості та вартості. Спеціальна компанія розподіляє їх за рівнем якості (найчастіше якість – нижче будь-яких стандартів) на «пакети» з цінних паперів та перепродає в роздріб найбільш довірливим інвесторам на фінансовому ринку. Тобто відбувається продаж «кота в мішку». У 99 % випадків сек'юритизація банківських активів закінчується банальним обдурюванням інвесторів, а то й масштабною кризою. Однак банки формально є до цього непричетними, та уникають будь якої відповідальності.

Ризикоутворювальним чинником розвитку тіньового банкінгу та посилення його взаємозв'язку з регульованою банківською системою є політико-економічна дестабілізація, загострення якої можна спостерігати в сучасному світі. Міжнаціональні конфлікти та економічна нестабільність призводять до того, що активізуються терористичні загрози та посилюється фінансове підґрунтя існування та функціонування терористичних угруповань. Тіньовий банкінг, з одного боку, поглинає так звані класичні тіньові операції банків (особливо це стосується операцій щодо відмивання брудних коштів та їх легалізації з метою фінансування міжнародного тероризму), а з іншого – за його допомогою реалізуються різноманітні корупційні схеми, вивезення фінансового капіталу, сприяння його відтоку (евакуації), адже відплив прибутків до офшорів не можливо здійснити без безпосередньої участі банків**.**

Тіньовий банкінг органічно пов'язаний з сучасною інформаційно-мережевою складовою. Нині активно формується

своєрідний фінансовий усесвіт, пересаджений у віртуальну реальність та компактно представлений у глобальних Інтернет-мережах. Концепт поліцентричності геопростору підтверджує також фактична перманентність створення віртуальних компаній і офісів, учасники яких можуть мати спільний бізнес та здійснювати геомережеву електронну комерцію, перебуваючи в різних куточках світу. Зазначене дає підстави стверджувати про інтенсивний розвиток тіньового банкінгу в геофінансовому вимірі. Це призводить до неможливості забезпечення ефективного, оперативного та дієвого нормативно-правового регулювання для максимально ефективної нейтралізації тіньового банкінгу.

Гончарова В. О. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічних та соціальних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Тіньова економіка давно вже є проблемою світового масштабу, яку не в змозі розв'язати навіть розвинуті країни світу. На боротьбу з нею витрачають багато зусиль і засобів, але досягти позитивного результату, як свідчать дані проведених досліджень, не вдається. За даними дослідження рівня тіньової економіки в розвинутих країнах «за останні п'ятдесят років він зростає з року в рік» [1]. Вражають оцінки рівня тінізації економіки європейських країн. «За 45 років питома вага тіньового обороту в ВВП збільшилася в Швеції в 11 разів, в Німеччині майже в вісім разів і в Данії майже в чотири рази, а це показники самих розвинених країн світу. У більшості інших європейських державах, які входять до ОЕСР, у 2007 р. тіньовий оборот збільшився або залишився на рівні попередніх 8–10 років, або декілька знизився. За середніми показниками серед країн ОЕСР (розвинуті країни Європи, США, Канада, Японія та Нова Зеландія) він становив 15,8 % (Італія – 27,4 %, Греція – 31 %, Португалія й Іспанія – 22–23 %») [1].

Світова криза значно загострила проблему, рівень тінізації економіки знову збільшується.

Цікава тенденція прослідковується в Україні. На фоні збільшення рівня тінізації економіки в розвинутих країнах світу, цей показник за офіційними даними останніми роками має тенденцію до зменшення. Незалежні експерти надають неоптимістичні оцінки, говорячи про значну питому вагу тіньового сектору економіки в ВВП. Причому оціночні показники значно різняться в різних джерелах, що втім, характерно і для подібних розробок, які проводяться в інших країнах. Так, за офіційними даними у 2016 р. рівень тінізації економіки в Україні становив 35 % від ВВП [2]. За даними незалежних експертів цей показник становить від 50 до 60 %. Авторитетний дослідник тіньової економіки Ф. Шнайдер оцінював розмір тіні в Україні в 2014 р. у 52,8 % [3].

На нашу думку, аналітичні оцінки незалежних експертів є більш реальними, адже рівень корупції в Україні має катастрофічні оцінки. Так, в рейтингу EY EMEIA Fraud Survey наша країна посіла перше місце, хоча ще пару років тому входила лише в першу десятку [4]. За нашою державою в рейтингу зразу йдуть Кіпр і Греція [4].

За словами професора БМА (м. Рига) О. Павук «сьогодні йдеться про формування державно-кримінального паритету, при якому держслужбовці стають суб'єктами тіньової «силової економіки» та партнерами правопорушників» [1]. «В Україні 88 % опитаних визнали, що у країні розповсюджена корупція та хабарництво (у 2015 р. цей показник дорівнював 80 %)» [4]. За підсумками опитування, яке охопило 41 країну в регіонах Європи, Середнього Сходу, Індію та Африку (рейтинг EY EMEIA Fraud Survey), 51 % учасників визнали, що корупція в бізнесі все ще є проблемою для їх рідної держави [4].

Варто зазначити, що бізнесмени самі готові надавати хабарі за отримання контракту, або за для виживання власного бізнесу. Так, «майже 37 % опитаних українських бізнесменів визнали, що запропонували б хабар, щоб виграти контракт або утримати бізнес. До того ж, 27 % опитаних із 41 країни стверджують, що в їх бізнес-секторі поширена практика давати хабарі, щоб виграти контракт. Це число містить 14 % респондентів зі Східної Європи. 77 % опитаних членів рад

директорів і топ-менеджерів заявили, що могли б виправдати неетичну поведінку, спрямоване на виживання бізнесу» [4].

Усе це свідчить про відсутність моральних цінностей та моральної відповідальності як в представників вади, так і в бізнесменів. Тому сьогодні професор Г. В. Задорожний зазначає, що «втрата відповідальності − це втрата людиною здатності до істинного використання свободи. Свобода у відриві від відповідальності перетворюється у вседозволеність, народжує внутрішньо розірвану, як мінімум, роздвоєну людину, яка не може жити повноцінним життя» [5]. Він пропонує «ввести в науковий обіг категорію свободи-відповідальності» [5].

Ми можемо перелічити суто економічні чинники функціонування та розвитку тіньового сектору економіки такі, як відсутність економічного зростання, несприятливий бізнес-клімат, завеликий рівень оподаткування тощо. На нашу думку, цю проблему повинна виправити саме економічна наука. Проте необхідно згадати, що «ще триста років тому нікого не бентежило, що економіка була органічною частиною моральної філософії й позиціонувалася як суто етична дисципліна» [6]. А сьогодні «завдяки ринковому середовищу людина втратила орієнтацію в цінностях, отримавши можливість накопичення багатства, захопилася економічною владою, ілюзорним престижем і псевдоблагами, відмовившись від істинних людських якостей − безкорисливості, доброти, любові, поваги до справедливості, моральних норм, прагнення до справжньої свободи і самостійності тощо, місце яких зайняли гроші, влада, користь. Справжні цінності замінили на помилкові – антицінності» [7].

Таким чином, основним чинником боротьби з тіньовою економікою повинно стати дотримання морально-етичних норм, але для цього потрібно формувати моральну відповідальність у майбутніх державних діячів і бізнесменів під час вивчення економічної науки, предмет якої необхідно змінити, виходячи з її минулого.

Список використаних джерел

1. Павук О. Теневая экономика в мире и в Балтии (Лекция) [Электронный ресурс] / О. Павук // Балтийский курс. – Режим доступа: http://www.baltic-course.com/rus/ekonomiceskaja_istorija/?doc=83562. – Загл. с экрана.

2. Уровень теневой экономики в Украине снизился до 35 % ВВП – Минэкономразвития [Электронный ресурс] / Апостроф. – Режим доступа: https://economy.apostrophe.ua/news/finansy-i-banki/2017-02-14/uroven-tenevoy-ekonomiki-v-ukraine-snizilsya-do-35-vvp--minekonomrazvitiya/86871. – Загл. с экрана.

3. Давиденко, Б. Серая зона: 5 мифов украинской теневой экономики [Электронный ресурс] / Б. Давиденко, Т. Тыщук / Информационное агентство ЛІГАБизнесИнформ. − Режим доступа: http://www.liga.net/projects/shadow_economy. – Загл. с экрана.

4. Карпенко О. Украина возглавила рейтинг EY по восприятию уровня коррупции в бизнесе [Электронный ресурс] / О. Карпенко / Ain. Режим доступа: https://ain.ua/2017/04/10/ukraina-vozglavila-rejting-ey. – Загл. с экрана.

5. Задорожный Г. В. Личностный архетип «свобода-ответственность» как истинное основание хозяйства и исток спасения человечества в XXI веке / Г. В. Задорожный. // Социальная экономика. – 2013. – № 2–3. – С. 7–26.

6. Батурин В. К. Экономика как разрушенная философия / В. К. Батурин // Развитие и экономика. – 2013. – № 6. – С. 166–171.

7. Малашхия Г. Экономика человечная. Экономико-философские суждения / Г. Малашхия. – СПб. − Тбилиси: Универсал, 2009. – 250 с.

Гуцуляк М. Я. – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Електронна комерція швидко розвивається та залучає в цей процес нових суб’єктів, перетворюючись поступово на специфічний вид суспільних відносин, де учасниками є покупець, продавець, а в окремих випадках – держава. До того ж, електронна комерція є основою виникнення та

функціонування системи електронних платежів. Тому розуміння поняття електронної комерції є необхідним і важливим фактором для формування нормального мікроклімату суспільних відносин у сфері її функціонування, що відіграватиме важливу роль під час визначення предмета правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Електронна комерція є комплексним поняттям, яке у технологічному аспекті спирається на обмін комерційною інформацією через Інтернет, а у правовому аспекті – на систему електронних розрахунків, банківську платіжну систему, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через рахунки, відкриті в банку України.

Система електронних розрахунків охоплює готівкові та безготівкові розрахунки. Безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів із рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки здійснює банк на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [1].

Для здійснення банківської діяльності банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті. Банківські розрахунки здійснюють згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України. Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді. Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги, вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Щоб визначити, чи може електронна валюта виступати предметом фінансового злочину, необхідно визначити юридичну природу цього інструменту. Однак досі як в доктрині, так і зі сторони нормативно-правого визначення та закріплення поняття «електронна валюта» немає єдиного тлумачення. Так, згідно з п. 15.1 ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та

переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 р. № 2346-III, електронна валюта визначена як одиниця вартості, що зберігається на електронному пристрої, приймається як засіб платежу особами іншими, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [2]. Пункт 1.3 Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого постановою правління Національного банку України від 4 листопада 2010 р. № 481, дещо звужує трактування та закріплює поняття «електронні гроші» – одиниці вартості, що зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента. Використання електронних грошей – це комплекс відносин між емітентом, оператором, агентами, торговцями та користувачами щодо здійснення випуску, розповсюдження, розрахунків, обміну, погашення електронних грошей та поповнення електронними грошима електронних пристроїв [3].

Учасниками безготівкових розрахунків виступають банки та їх філії, підприємства, фізичні особи та інші клієнти банку, з рахунків яких списуються або на рахунки яких зараховуються кошти. Учасники безготівкових розрахунків відкривають рахунки в порядку, встановленому нормативно-правовими актами Національного банку з питань відкриття та використання рахунків, а також рахунки для обліку коштів у розрахунках за конкретними операціями (акредитиви, розрахункові чеки тощо). Під час здійснення розрахунків можуть бути застосовувані розрахункові документи на паперових носіях та в електронному вигляді.

В Україні встановлено правила використання під час здійснення розрахункових операцій за наступними видами платіжних інструментів: меморіального ордера; платіжного доручення; платіжної вимоги-доручення; платіжної вимоги; розрахункового чека; акредитива; інкасового доручення (розпорядження). Платіжні картки – це електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, який використовують для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів з власних рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків

через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Залежно від умов, за якими здійснюються платіжні операції з використанням платіжної картки, можуть застосовуватися дебетова, дебетово-кредитна та кредитна платіжні схеми. Дебетова схема передбачає здійснення користувачем платіжних операцій з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку.

Під час застосування дебетово-кредитної схеми користувач здійснює платіжні операції з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку, а в разі їх недостатності або відсутності – за рахунок наданого банком кредиту. Кредитна схема передбачає здійснення користувачем платіжних операцій з використанням платіжної картки за рахунок коштів, наданих йому банком у кредит або в межах кредитної лінії [4].

Мобільні платіжні інструменти – це платіжні засоби, реалізовані в апаратно-програмному середовищі мобільного телефону або іншого бездротового пристрою користувача. Наприклад, з червня 2012 р. клієнти Приватбанку можуть обслуговуватись у банкоматах без використання платіжної картки. Також право доступу до карткового рахунку надається за підсумком введення PIN-коду картки, а також разового паролю, який надходить як SMS-повідомлення на мобільний номер користувача. Отже, для доступу до роботи із банкоматом особа використовує одразу два електронні платіжні засоби: мобільний та опосередковано – картковий (введення PIN-коду), що не суперечить вимогам чинного законодавства.

Еквайринг – це діяльність кредитної організації, що включає здійснення розрахунків з підприємствами торгівлі (послуг) за операціями, що здійснюються з використанням банківських карт через POS-термінали, і здійснення операцій із видачі наявних грошових коштів утримувачам банківських карт, що не є клієнтами цієї кредитної організації. Еквайринг у межах України здійснюють лише юридичні особи – резиденти, які уклали договір з платіжною організацією.

Інтернет-еквайринг – це прийом до сплати платіжних карт через Інтернет з використанням спеціально розробленого web-інтерфейсу, що дає змогу провести розрахунки в Інтернет-

магазинах і сплатити на спеціальних електронних платіжних системах різні послуги (мобільний зв'язок, комунальні послуги, Інтернет, фіксований телефонний зв'язок тощо).

Мобільний еквайрінг встановлюють продавці, яким необхідно забезпечити оплату клієнтом товарів або послуг в зоні присутності клієнта. Переносні POS-термінали можуть бути підключені до смартфону або планшету на базі iOS або Android, а також до персонального комп'ютера. Тарифи на встановлення мобільного POS-терміналу аналогічні тарифікації послуг класичного терміналу [5].

Банкомат – це електронний програмно-технічний комплекс із вмонтованою спеціалізованою ЕОМ, призначений для здійснення автоматизованих операцій прийому-видачі та переказу наявних грошових коштів, зокрема з використанням платіжних карт, передачі розпоряджень банку про перерахування грошових коштів з банківського рахунку клієнта та виконання інших операцій: оплати товарів, послуг; для автоматизованого складання документів, що підтверджують відповідні операції (видача паперових касових чеків).

Термінали самообслуговування – це автоматизовані системи розрахунків, які не вимагають присутності спеціалістів для проведення платежів. Оплата виконують зручним для клієнта способом (як за допомогою картки, так і готівкою). За допомогою терміналу самообслуговування можна поповнити рахунок мобільного телефону, погасити кредит, сплатити комунальні послуги, Інтернет-провайдерів, кабельного телебачення тощо.

Клієнт-банк – це форма банківського обслуговування клієнтів, побудована на використанні інформаційних технологій, що забезпечують клієнтам можливість дистанційного отримання фінансової інформації та управління банківськими рахунками [6]. Клієнт-банк дає змогу:

– здійснювати моніторинг коштів на поточному рахунку. Тобто уповноважений працівник підприємства (особа, наділена правом першого та другого підпису на платіжних документах) може не ходити в банк і при цьому контролювати рух коштів на поточному рахунку, з'ясовувати особу платника та призначення платежу. Завдяки цьому можна, приміром, оперативно відвантажувати продукцію споживачам за фактом її оплати;

– отримувати виписки з поточного рахунка тощо.

На сьогодні для здійснення платіжних операцій у Інтернет-мережі можна скористатися такими платіжними системами:

– українськими: Інтернет. Гроші, Глобал Мані, LiqPay, iPay.ua, Plategka.com;

– міжнародними: EGold, LibertyReserve, PayPal, PerfectMoney, Skrill, Fethard, EasyPay, WebMoney, CyberPlat, e-Port, Assist, RBK Money, PayCash, MoneyMail, Z-Payment, КредитПилот, Рапида [3].

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [Електронний ресурс] : Постанова Національного банку України від 21 січ. 2004 р. № 22. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/z0377-04. – Назва з екрана.

2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/2346-14. – Назва з екрана.

3. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України [Електронний ресурс] : Постанова Національного банку України від 4 листопада 2010 р. № 481. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/z1336-10. – Назва з екрана.

4. Електронні платіжні системи в Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studme.com.ua/ 149807278857/informatika/elektronnye_platezhnye_sistemy_interne te.htm. – Назва з екрана.

5. Платежі та розрахунки за товари і послуги в електронній комерції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //pidruchniki.com/ 10590502/ informatika/ platezhi_rozrahunki _tovari_poslugi_elektronniy_komertsiyi. – Назва з екрана.

6. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів [Електронний ресурс] : Постанова Національного банку України від 5 листоп. 2014 р. № 705. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14. – Назва з екрана.

Демешко М. В. – здобувач кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ НЕПРИБУТКОВИХ ОРАНІЗАЦІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

Проблему використання некомерційних організацій (НКО) з метою відмивання коштів досліджують Група розроблення фінансових заходів (ФАТФ), Велика сімка, ООН, а владні верхівки багатьох регіонів світу. В межах ФАТФ, відбулася імплементація Рекомендації 8 (Некомерційні організації). Метою Рекомендації 8 є встановлення того, щоб НКО не використовували терористичні організації, видавали себе за легітимних суб'єктів; використовували легальні установи як канали для фінансування тероризму, зокрема з метою уникнення заморожування рахунків, або приховування або маскували таємні переміщення коштів, призначених для законних цілей, але використаних для терористичних цілей [1].

Ризико-орієнтований підхід, за якого застосовують цільові заходи під час ідентифікації загроз використання НКО для відмивання коштів через фінансування тероризму, є важливим. У цьому контексті необхідно враховувати їх різноманітність в межах окремих національних секторів, різний ступінь уразливості кожного сектору до використання у відмиванні коштів та фінансуванні тероризму, потребу забезпечити продовження процвітання законної благодійної діяльності, а також обмеженість ресурсів і повноважень, доступних для протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

ФАТФ визнає наміри представників сектору НКО зробити цей сектор і діяльність НКО прозорими, запобігти несанкціонованому використанню НКО з метою відмивання коштів та фінансування тероризму.

До таких новітніх інструментів збору коштів для реалізації ідей належить фандрайзинг і краудфандинг. Вони є ефективним носієм створення платформи для благодійництва. Нині новітні технології залучення грантів (фандрайзинг, краудфандинг, краудсорсинг тощо) використовують на рівні з

благодійними концертами, збором пожертв, благодійними аукціонами. Серед них можна назвати так звані благодійні скриньки, благодійні марафони, благодійні лотереї, спонсорство, меценатство.

Фандрайзинг найчастіше використовують некомерційної організації, що реалізуються через внутрішню (планування, організація діяльності, мотивація персоналу тощо) і зовнішню площину (економічний, політичний, законодавчий контексти).

До НКО, що не є платниками податку, належать громадські об'єднання, політичні партії, творчі спілки, релігійні організації, благодійні організації, пенсійні фонди.

Доходи неприбуткових релігійних організацій використовують також для здійснення неприбуткової (добродійної) діяльності, передбаченої законом для релігійних організацій (надання гуманітарної допомоги, здійснення благодійної діяльності, милосердя).

Серед популярних нині способів отримати кошти на благодійні цілі став фандрайзинг як різновид благодійної діяльності. Існує чимало визначень цього поняття. На нашу думку, влучним є визначення сформульоване А. М. Соколовою. Фандрайзинг – це «професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів з різноманітних джерел для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проектів, яка потребує спеціальних знань і навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора» [2, с. 13–16].

Можна виокремити такі ключові особливості фандрайзингу:

– цілеспрямована одноразова або довготривала акція з метою зборів коштів;

– акція, реалізована в обов'язковому порядку через двосторонню або багатосторонню взаємодію між особою, яка потребує фінансової допомоги, та благодійником (спонсором, меценатом та донором).

– кінцевою метою фандрайзингу є реалізація соціального проекту (благодійного заходу), об'єднаного спільною метою, що за своєю природою є некомерційним;

– бенефіціаром може виступати благодійна або інша некомерційна організація;

– джерелом надання коштів є комерційні та некомерційні організації.

Фандрайзинг може набувати різних форм. До найбільш традиційних джерел фінансування належать пожертвування фізичних осіб; залучення спонсорів, які переходять з приватного до державного бізнесу, проведення цільових/благодійних заходів зі збору коштів; гранти, розподілені зарубіжними фондами; фінансування з державного бюджету; членські внески.

Нині під приводом благодійництва часто збирають кошти для приватних цілей, що не завжди відповідають умовам доброчесності та прозорості. Регулярним є використання НКО задля збирання коштів через фандрайзинг з метою відмивання коштів. Зазвичай ці джерела є легітимними, зокрема пожертвування, грошові або майнові блага, які надають такі організації, як фонди або благодійні установи.

Таким чином, досить тяжким постає процес відслідковування мети використання цих коштів та наслідків їх реалізації. Застосування різноманітних проміжних способів збору благодійних пожертв (краудфандинг, фандрайзинг) задля збирання коштів унеможливлює швидкий пошук та ідентифікацію кінцевих бенефіціарів отримання такого роду активів.

Список використаних джерел

1. Відмивання доходів отриманих від корупції, Група з розробки фінансових заходів (FATF), липень 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fatfgafi.org/ topics/methodsandtrends/documents/launderingtheproceedsofcorruption. – Назва з екрана.

2. Соколова А. М. Фандрайзингова діяльність: сутність, особливості та перспективи розвитку / А. М. Соколова // Економіка та держава. – 2013. – № 1. – С. 13–16.

Джужа А. О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

Корумповані мережі тісно пов'язані з організованою злочинністю [1]. Ресурси, отримані в результаті експорту металів, функціонування транспорту, зв'язку, енергетики, лісового господарства, оптової торгівлі, фінансування військових замовлень Збройних сил України тощо, розподіляються за схемами корупційних мереж.

До складу корупційних мереж належать:

– комерційні та фінансові структури, що реалізовують отримані вигоди, доходи, пільги;

– державні службовці, які забезпечують відповідні рішення;

– силове прикриття з боку корумпованих працівників органів Міністерства внутрішніх справ [2], Служби безпеки України [3], прокуратури, фіскальної й фінансової служби та інших силових відомств. Найбільші корупційні мережі належать Міністерству фінансів, Міністерству економіки, Мін'юсту, Фіскальній службі, судам тощо. У судах всіх рівнів, кримінальних і загальної юрисдикції, діють всім відомі розцінки на виконання конкретних дій, прийняття тих чи інших рішень. Особливо корумпованими є господарські суди. Корумпованою галуззю також є будівництво та реконструкція будівель і споруд, приватної, зарубіжної фінансової та матеріальної допомоги. Мережі формуються навколо всіх українських природних монополій (Нафтогаз України і Міністерство інфраструктури).

У результаті побудови потужних корупційних мереж на високому і «найвищому» рівнях «низова корупція» виявилася відірваною від них і продовжує існувати за рахунок поборів з населення. Українська корупція все більше форм повсякденної та звичної справи. Зростає толерантність ставлення до цього негативного явища. За даними опитування, проведеного у 2015 р. газетою «Економічна правда» на запитання: «Чи доводилося Вам давати хабар? (якщо були відповідні умови)» відповіді

респондентів розподілились таким чином: під час влаштування на роботу – 60 % бізнесменів; 40 % – службовців; у разі влаштування дитини до школи відповідно 50 % і 50 %; у процесі вступу до інституту – 70 і 60 %; перебуваючи в лікарні – 82 і 35 %; у військкоматі з приводу призову в армію – 75 і 60 %; в разі притягнення до кримінальної відповідальності – 80 і 70 %; під час отримання квартири, житла – 60 і 40 %; в разі реєстрації або продовження реєстрації фірми – 88 і 46 %; для розмитнення вантажів – 97 і 42 %; під час отримання водійських прав, реєстрації автомобіля, проходженні техогляду – 81 і 66 % [4].

Віктимологічне моделювання корупції – це відносно новий напрям кримінології та віктимології, спрямований на створення моделей віктимності жертв корупційних злочинів з метою вироблення заходів з надання своєчасної віктимологічної допомоги жертвам корупції [5].

Нині віктимологічна модель корупції передбачає заохочення громадянами та представниками юридичних осіб використання уповноваженими особами свого службового становища (статусу) і посадових повноважень для незаконного отримання матеріальних благ і переваг. Вивчаючи питання вчинення корупційного злочину можна говорити про так звані двосторонні угоди, під час яких «покупець» отримує можливість використовувати державну структуру в своїх цілях, а чиновник «продає» свої службові повноваження, послуги громадянам або представникам приватного бізнесу.

Модель корупційної віктимності визначають як потенційну здатність громадянина або представника приватного бізнесу стати жертвою корупційного злочину через певні особистісні властивості або віктимогенні обставин.

Віктимологічна допомога жертвам корупції – це заходи, які здійснюють міжнародні, державні і недержавні структурами щодо надання правової та психологічної підтримки жертвам корупції.

Корупційна злочинність є кримінологічною категорією, що являє собою комплекс злочинів, які безпосередньо зазіхають на інтереси державної влади та публічної служби, учинених публічними особами. Вони полягають в незаконному отриманні ними матеріальних благ і переваг, а також наданні таких благ і переваг.

Оскільки віктимологія вивчає жертв корупційних злочинів, то теоретично передбаченою є наявність потерпілого – фізичної особи, хоча потрібно розуміти, що від корупційної злочинності страждають і соціальні групи, і суспільство, і держава загалом [5].

Окрім жертв корупції в системі державної служби вітчизняне кримінальне законодавство дає змогу вивчити жертв корупційних злочинів, вчинених особами, які виконують управлінські функції в інших сферах життєдіяльності суспільства.

Корупція в нашій країні охопила більшість сфер влади і управління. До того ж, вона водночас руйнує моральні підвалини громадянського суспільства. У цьому полягає віктимогенність корупції, оскільки масштаби її значущі з числа осіб, які займаються підкупом.

Жертвами корупційної злочинності стають громадяни, представники ділових кіл, які звертаються до урядових і парламентських кіл, правоохоронних органів, а також структури та відомства, пов'язані з розглядом і вирішенням питань приватизації, фінансування, кредитування, здійснення банківських операцій, створення і реєстрації комерційних організацій, ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності, розподілу фондів, проведення земельної реформи тощо.

Варто вказати на наявність віктимологічної тенденції: нині бажання населення давати хабарі знижується попри зростаючий на них попит в бюрократичному апараті. Так, згідно з віктимологічними дослідженнями показують, місць, куди несуть хабарі представники ділових кіл, стало значно менше. Водночас суми хабарів надмірно зросли через монополізацію ринку хабарів.

Сутність віктимологічної безпеки жертв корупції полягає в захищеності потенційних жертв корупційної злочинності від первинного і/або повторного корупційного впливу.

У зарубіжних країнах рівень забезпеченості державних службовців не є високим, проте дає змогу успішно здійснювати власні обов'язки, будувати фінансові плани на майбутнє тощо. У такій віктимологічній ситуації чиновник застережений державним забезпеченням від потенційної можливості брати хабар. Йому не вигідно ставити під удар власну кар'єру. Відповідно і громадяни, які звертаються до такого чиновника, свідомо захищені від впливу віктимогенних чинників корупції.

Коли в нашій країні стане можливим зробити чиновника самодостатньою фігурою, це також буде гарантувати віктимологічну безпеку населення від корупційної злочинності.

Таким чином, віктимологічна реабілітація жертв корупції – це система взаємопов'язаних і взаємозумовлених державних заходів, спрямованих на відновлення порушених прав жертв корупційної злочинності, а також на компенсацію заподіяної шкоди і відновлення їх ділової репутації.

Список використаних джерел

1. Багрий-Шахматов Л. В. Соотношение коррупции, рэкета и организованной преступности / Л. В. Багрий-Шахматов // Юридична освіта і правова держава. – 1997. – С. 196–200.

2. Гадойбоев С. А. Поняття і причини корупції серед особового складу органів внутрішніх справ України / С. А. Гадойбоев // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 5. – С. 36–40.

3. Менделеев Д. Корупция для служебного пользования / Д. Менделеев // Зеркало недели. – 2016. – № 16 (262). – С. 13.

4. Корупція в Україні. Експрес аналіз за результатами опитування [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2015. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/. – Назва з екрана.

5. Джужа А. О. Основні напрями удосконалення віктимологічного запобігання правопорушенням в Україні: монографія / А. О. Джужа. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 304 с.

Діденко І. В. – аспірант кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

ПРОЯВИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У КОНТЕКСТІ ЗРОСТАННЯ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Невіддільним сегментом від тіньової економіки є і залишається корупція як складне соціально-економічне та політичне явище, що поєднує в собі витоки соціальної та економічної кризи. Під час переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки популярності набули

корупційні явища, що стали засобами досягнення приватних інтересів. Серед них варто назвати непотизм, кронізм і фаворитизм як прояви конфлікту інтересів, що призводять до поширення корупції загалом.

До головних способів отримання тіньових доходів варто зарахувати: нелегальний експорт капіталів і корупцію; нелегальні валютні й зовнішньоекономічні операції; випуск і реалізація необлікованої продукції та надання необлікованих послуг; кримінальний промисел (вимагання, наркобізнес, розкрадання), фінансове шахрайство; отримання тіньових доходів шляхом прихованого вилучення з обігу різниці між офіційними і реальними цінами на товари та послуги; незаконна приватизація державної власності; розкрадання державних, акціонерних і колективних підприємств [1].

Корупція постає засобом підвищення конкурентоспроможності економічного суб'єкта, що надає можливість максимізувати прибутки. У тіньовій економіці виділяють такі види, як білокомірцева, сіра (неформальна) та чорна (підпільна) [2, с. 10–17].

Корупційні прояви найбільш притаманні для білокомірцевого сектору, для якого характерними є підкуп посадових осіб, зловживання владою, надання переваг близьким чи друзям (кумівство), використання привілейованого становища так званими політичними династіями тощо. Таким чином, економічні переваги зазначених методів створюють підґрунтя для розвитку тіньової діяльності України.

Щодо з'ясування витоків взаємозв'язку наведемо певні тези:

– непотизм та кронізм є видами конфлікту інтересів, що має на меті призначення осіб, які мають безпосереднє чи опосередковане відношення до особи керівника;

– особи, яких призначають на конкретні посади, не мають відповідного рівня компетентностей;

– непотизм передбачає призначення та подальший кар'єрний ріст осіб, які перебувають у родинних зв'язках з керівником;

– кронізм має на меті реалізацію несправедливих рішень відносно близьких осіб, які внаслідок дружніх відносин, отримали посади уповноважених осіб органів державної влади або місцевого самоврядування;

– спільним для осіб, які отримують відповідні посади за рахунок фаворитизму та кронізму та непотизму, є відсутність конкурсного відбору на засадах прозорості та неупередженості.

Усе вищезазначене можна пояснити тим, що учасники тіньової економіки змушені давати неправомірну вигоду, коли їх викривають в недотриманні вимог законодавства під час здійснення економічної діяльності.

Так, за неопотизму об'єктом суспільних відносин в непотизмі є суспільні процеси, що дають змогу отримувати економічні блага. Суб'єктами в такому разі є непотіар – особа, що володіє затребуваними благами і надає їх за умови вигідних відносин, та непотіат – особа, яка отримує перевагу під час отримання блага за допомогою непотіара [3].

Аналогічно підприємці з неформального сектору можуть використовувати власні зв'язки, щоб уникати відповідальності за ведення тіньового бізнесу.

З огляду на це, необхідно виділити чотири головні типи корупції:

– неправомірна вигода у торгівлі, пов'язана з функціонуванням чорного ринку, протизаконними фінансовими та майновими операціями, ухиленням від сплати податків, фальсифікацією фінансових документів;

– патронажна система, що виникає тоді, коли реалізація незаконних угод сконцентрована в руках обмеженої кількості осіб;

– непотизм призводить до виникнення несправедливих і нераціональних значних поступок під час укладання угод, призначення родичів та близьких на ключові посади в системі управління, пільгової купівлі власності, надання привілейованого становища у державницькому секторі тощо;

– кризова корупція, що знайшла свій вияв в умовах соціально-економічної та політичної кризи українського суспільства [4].

Таким чином, нині конфлікт інтересів виявляється через такі форми, як непотизм, кронізм, фаворитизм, лобізм і створює значне коло варіацій, що допомагає зрозуміти на скільки корумпованим є середовище, де вже давно було знівельовано поняття професіоналізму, компетентності та відповідальності. Саме непотизм, кронізм, фаворитизм та лобізм як різновиди конфлікту інтересів безпосередньо пов'язані з тіньовим

сектором, оскільки слугують зручним інструментом отримання переваг за рахунок привілейованого становища.

Список використаних джерел

1. Фактори які впливають на поширення корупції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sd.netua/2012/03/08/&ktori-yaki-vplivayut-na-poshirennya-korupciyi.html. – Назва з екрана.
2. Перов Є. В. Теневая экономика как признак конфликтогенности экономической системы общества / Є. В. Перов. – Вестник ВГУ. – 2016. – № 3. – С. 10–17. – (Серия «Экономика и управление»).
3. Ямилов Р. М. Непотическая экономика: непотические отношения в экономике [Электронный ресурс] / Р. М. Ямилов // Экономика и менеджмент инновационных технологий. – 2015. – № 8. – Режим доступа: http://ekonomika.snauka.ru/2015/08/9542. – Загл. с экрана.
4. Краус Н. М. Детермінанти тіньової економіки в інноваційних умовах господарювання : монографія / Н. М. Краус. – Полтава : Дивосвіт, 2014. – 148 с.

Єфімов В. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ДИРИЖИЗМУ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Нині у наукові літературі домінує думка, що проблема тіньової економіки набула загальнодержавного значення. Головною метою для деяких суб'єктів господарювання постає отримання надприбутків. Вони не замислюються про те, чи не обернеться ця діяльність збитками для інших галузей, чи не зашкодить економічному здоров'ю нації. До того ж, треба

звертати увагу на прибутки, які містять ознаки злочинного походження. Можливість зосередження таких значних розмірів злочинних капіталів зумовлює відтворення кримінального промислу, що змінює легальні форми суспільно-економічних відносин на тіньові.

В агропромисловому комплексі (АПК) приховано 20 % тіньової економіки України [1].

Особливої уваги заслуговує переробна галузь АПК, де активно застосовують механізми виготовлення неврахованої продукції, тобто тієї, що виготовляється під прикриттям законної господарської діяльності. Найбільш вражені проникненням злочинних інтересів є сфери обігу спирту, лікеро-горілчаних та тютюнових виробів [2, с. 2–3].

Поглиблено аналізуючи тіньову економічну діяльність в АПК України, можна окреслити основні напрями зловживань у цій важливій галузі за минулі періоди реформування та теперішній не менш важливий етап розвитку побудови сучасної моделі господарювання [3]:

1) напрями, які характеризують галузь незалежно від її трансформації: розкрадання матеріальних цінностей, державного або колективного майна; зловживання службовим становищем; неефективне та нецільове використання бюджетних і позабюджетних коштів; шахрайство з фінансовими ресурсами, фіктивне підприємництво; недбале зберігання, нестача і псування сільськогосподарської продукції;

2) напрями, які виникають лише в період реформування: порушення під час реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств порядку прийняття рішень з питань реформування, невиконання рішення в частині створення на базі вказаних підприємств нових агроформувань; невідповідність вимогам чинного законодавства статутних документів новостворених агроформувань (наприклад, стосовно правонаступництва); відсутність належного контролю з питань реорганізації підприємств, інвентаризації майна сільгоспвиробників; невключення осіб, які мають право на отримання земельної частки (паю), до списків на їх одержання; безпідставне включення осіб, які не мають права на одержання

земельної частки (паю), до списки на їх отримання; несвоєчасний розгляд сільськими, селищними радами заяв членів колективних сільськогосподарських підприємств, які мають право на земельну частку (пай), та вчинення перешкод під час виділення його в натурі; встановлення розміру орендної плати нижче рівня, передбаченого законодавством; зловживання спеціалістів земельних ресурсів під час виготовлення документів, необхідних для одержання державного акту на право власності на землю.

Так, А. В. Волошенко вперше у науковій літературі України проаналізував та ввів у науковий вжиток поняття «антикорупційний дирижизм». На його думку, дирижизм – це прояв державою управлінсько-регулятивної активності у важливих сферах і сегментах суспільного розвитку і передусім в економіці [4]. Цей напрям залишається відносно новим, хоча сам термін існував на Заході ще в середині минулого століття.

АПК є базовою сферою економіки та становить значну частину у формуванні ВВП України.

Світовий досвід здійснення антикорупційних заходів засвідчує, що без побудови системи антикорупційного дирижизму зазначений напрям не буде ефективним. Зокрема осторонь від контролю над корупцією та тіньовою економікою залишається громадське суспільство.

Через відсутність ефективного механізму фінансового регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств їх діяльність здійснюється у складних умовах. Через наявну диспропорцію цін на готову продукцію знижуються доходи виробників. Соціальний захист працівників галузі на рівні, визначеному чинним законодавством, не забезпечується.

Така ситуація передбачає необхідність подолання наявних недоліків функціонування АПК України та оптимізації державного регулювання, а саме застосування комплексу заходів: структурна перебудова АПК; оптимізація земельної реформи; удосконалення оподаткування підприємств АПК; удосконалення кредитного механізму забезпечення діяльності АПК; захист і підтримка національних товаровиробників; формування державного замовлення на сільськогосподарську

продукцію; створення ефективної інфраструктури; реалізація соціально-правових програм [5].

Необхідно зазначити, що реалізація більшості розроблених державних заходів, програм подолання тіньової економіки в АПК України можлива лише за умови політичної та громадської підтримки цієї сфери щодо усунення причин, які призвели до поширення тіньової економіки та криміналізації соціально-економічних відносин сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел

1. В АПК приховується 20 % тіньової економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vkurse.ua/ua/economics/v-apk-skryvaetsya-20-tenevoy-ekonomiki-ukrainy.html. – Назва з екрана.
2. Єфімов В. В. Оперативне забезпечення протидії викраданням, що вчинюються організованими злочинними угрупованнями у переробній сфері АПК (за матеріалами підрозділів ДСБЕЗ і БОЗ МВС України) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 21.07.04 / Єфімов Володимир Веніамінович; Дніпропетр. Держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2007. – 19 с.
3. Прояви тіньової економіки в агропромисловому комплексі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.br.com.ua/referats/Pravo/30413-1.htmlhttps://www.br.com.ua/referats/Pravo/30413-1.html. – Назва з екрана.
4. Волошенко А. В. Проблеми застосування антикорупційного дирижизму в економіці України [Електронний ресурс] / А. В. Волошенко. – Режим доступу: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2015/2015_6/4.pdf. – Назва з екрана.
5. Березіна Л. М. Світовий досвід державного регулювання АПК: уроки для України [Електронний ресурс] / Л. М. Березіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Chem_Biol/nvlnau/Ekon/2010_16/Beresina.pdf. – Назва з екрана.

Жук І. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

БАНКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: КРИМІНАНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Політична та фінансова кризи в державі спровокували масове виведення офіційного капіталу та різке зростання рівня тінізації національної економіки. В цих умовах детінізація фінансових потоків, протидія відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, постають ключовими завданнями на шляху реформування соціально-економічної системи в Україні. Це відображено у Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року від 30 грудня 2015 р., а також у Плані заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, затвердженому спільною Постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 11 лютого 2016 року. Банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу відіграють визначальну роль в організаційно-правовому механізмі протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом. У більшості випадків злочинці використовують банківські установи для здійснення відповідних фінансових операцій з уведення коштів, здобутих злочинним шляхом, у легальний обіг. Найпоширенішими способами легалізації злочинних доходів можна виділити такі: укладання кредитних договорів і договорів банківського вкладу; здійснення валютообмінних операцій; переказ коштів через банківські рахунки в Україні та за кордон на підставі фіктивних угод; отримання в банках коштів з рахунків на фіктивних підставах тощо.

Відповідно до Законів України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р., «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним

шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р., а також до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 26 червня 2015 р., банки зобов'язані: здійснювати ідентифікацію, верифікацію та вивчення клієнта; забезпечувати виявлення та реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, і повідомляти про них спеціально уповноважений орган; своєчасно та в повному обсязі подавати на запит цього спеціально уповноваженого органу необхідну інформацію, документи, копії тощо; вживати заходів щодо запобігання розголошенню інформації, яку подають спеціально уповноваженому органу тощо.

За невиконання або неналежне виконання зазначених обов'язків у законодавстві передбачено настання відповідальності, зокрема кримінальної (за ст. 209^1 Кримінального кодексу (КК) України «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму»). Практика застосування цієї норми є досить невтішною. Відповідно до статистики Генеральної прокуратури України, у 2016 р. було обліковано всього два випадки вчинення такого правопорушення; досудове розслідування проводилось щодо семи правопорушень; лише одну особу, винну у вчиненні злочину, було виявлено, і стосовно жодної матеріали не було направлено до суду [1]. Злочин цього виду передбачає наявність трьох обов'язкових ознак:

1) діяння: умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, Державній службі фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) (ч. 1); розголошення у будь-якому вигляді інформації, яку було надано зазначеному уповноваженому органу (ч. 2);

2) наслідку: заподіяння істотної шкоди правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним або громадським інтересам чи інтересам окремих юридичних осіб;

3) причиново-наслідковий зв'язок.

Згідно зі ст. 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» до фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, належить операція, якщо сума, на яку її здійснено, дорівнює чи перевищує 150 000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї або проводять та надають можливість доступу до азартних ігор, – 30 000 гривень). Також фінансова операція повинна мати одну або більше таких ознак: переказ коштів на анонімний рахунок за кордон і надходження коштів з анонімного рахунка з-за кордону; купівля-продаж за готівку чеків, дорожніх чеків, інших платіжних інструментів; фінансові операції з готівкою; обмін банкнот на банкноти іншого номіналу; перерахування або отримання коштів неприбутковою організацією; виплата особі виграшу в лотерею та інші. У разі, якщо в суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підозри щодо фінансової операції, то вона підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу.

Суб'єктами злочину виступають: за ч. 1 ст. 209^1 КК України – спеціально призначений відповідальний працівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу, до обов'язків якого належить подання інформації до Держфінмоніторингу (правовий статус та перелік його повноважень передбачено ст. 7 вищевказаного Закону); за ч. 2 ст. 209^1 КК України – особа, якій інформація, що надається Держфінмоніторингу, стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю.

Якщо вчинення зазначених діянь не спричинило істотної шкоди, то винна особа підлягає адміністративній відповідальності за ст. 166^9 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Список використаних джерел

1. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2016 року [Електронний ресурс] // Статистична інформація Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst 2011.html?dir_id=112659&libid=100820. – Назва з екрана.

Загуменна Ю. О. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ВНУТРІШНЯ ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Гарантування економічної безпеки України є одним із найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги представників владних структур, громадських і політичних рухів, науковців і громадськості. Цей процес є гарантом державної незалежності, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян. Досить важливим є ретельне дослідження економічного становища України і прийняття кардинальних рішень щодо його покращення.

Під час дослідження внутрішньої економічної безпеки варто розмежувати поняття національної безпеки, внутрішньої економічної безпеки та економічної безпеки держави.

Варто виділити основні структурні елементи економічної безпеки, а саме: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, соціальна, інноваційно-технологічна, продовольча та зовнішньоекономічна безпеки [1, с. 74–75].

У системі національної безпеки внутрішня економічна безпека виконує чітко визначені функції, що передбачає суттєве функціональне навантаження. Її сутність полягає у тому, що вона є матеріальною основою національної суверенності. Це визначає реальні можливості щодо гарантування інших видів безпеки. Тобто економічна безпека – це підґрунтя для функціонування всіх інших її складових, що належать цієї системи (військової, технічної, продовольчої, екологічної).

Правову основу для забезпечення національної безпеки України становлять Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», Стратегія національної безпеки України, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, міжнародні договори, згоду на обов’язковість яких було надано Верховною Радою України, а також інші нормативно-правові акти.

Відповідно до Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, найбільш актуальними постають такі загрози, як кризові явища в національній економіці, неефективність антикризових заходів, що призводять до виснаження фінансових ресурсів держави, обмежують її можливості стосовно фінансового забезпечення реалізації державної політики національної безпеки.

Досі невизначеним є зміст державних заходів у сфері внутрішньої економічної безпеки, що впливає на розроблення державної стратегії забезпечення економічної безпеки від внутрішніх загроз. Відсутні методологічні підходи до оцінювання реалізації державної політики у сфері економічної безпеки національної економіки. Внутрішня економічна безпека країни набуває першочергового значення, оскільки вона визначає напрями для прийняття основних соціально-економічних рішень.

Внутрішня безпека будь-якої держави – це системна категорія права, політичної економії та політології, що тісно пов'язана з категоріями територіальної єдності й недоторканності, агресії та примусу, економічної незалежності та економічного суверенітету тощо.

Економічна безпека є ключовою складовою національної безпеки. Вона відображає причиново-наслідковий зв'язок між економічною могутністю країни, її воєнно-економічним потенціалом та національною безпекою. Економічна безпека держави – це стан рівноваги і соціально-орієнтованого розвитку національної економічної системи, якого досягають шляхом реалізацією комплексу форм і методів економічної політики.

Державна і внутрішня безпеки є поняттями одного рівня з позиції горизонтальної структури, а у вертикальній структурі державна безпека є одним із рівнів національної безпеки [2, с. 212].

У контексті внутрішньої економіки, економічна безпека описує такий її стан, за якого забезпечується захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави. Життєво важливими інтересами є сукупність потреб, які забезпечують існування та прогресивний розвиток особистості, суспільства, держави.

Теорія потенційних конфліктів, що останніми роками набула поширення, є основою науки про економічну безпеку національної економіки. Суттєвість теорії потенційних конфліктів ґрунтується на твердженні, що все існуюче в світі – це різні форми існування енергії, які перебувають в постійних потенційних конфліктах. Отже, світобудова базується на перетворенні однієї форми енергії в іншу, що передбачає зміну рівнів їх потенціалів. Відповідно до положень теорії потенційних конфліктів, поява нової незалежної держави на арені світового співтовариства водночас породжує її конфліктність з іншими країнами.

Під час аналізу внутрішньої економічної безпеки необхідно виділити три основні її складові:

– економічна незалежність – можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі в міжнародній торгівлі;

– стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізаційних чинників;

– здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни.

Належного рівня внутрішньої економічної безпеки можна досягти за допомогою здійснення єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо досягти виходу з кризи, налагодити механізм управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Таким чином, внутрішня економічна безпека – це складова частина національної безпеки, її фундамент і матеріальна основа. У системі національної безпеки, внутрішня економічна безпека виконує чітко визначені функції. Її сутність

полягає в тому, що економічна безпека є матеріальною основою національної, що визначає реальні можливості щодо гарантування інших видів безпеки [3].

Список використаних джерел

1. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави [Електронний ресурс] / І. І. Яремко // Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». – 2015. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf. – Назва з екрана.

2. Нікітенко О. І. Теоретичні проблеми удосконалення забезпечення внутрішньої безпеки держави правоохоронними органами : монографія / О. І. Нікітенко. – Херсон, 2011. – 400 с.

3. Никифорчук Д. Й. Економічна безпека: навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук. – Київ: Алерта ; Центр учб. літ-ри, 2010. – 368 с.

Задорожний А. А. – кандидат юридичних наук, заступник начальника Київського обласного управління Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

На сьогодні вся світова спільнота акцентує на необхідності подолання тіньового сектору економіки як складової походження «брудних» коштів та посилення заходів щодо протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму. Аналіз стану злочинності в Україні свідчить про тенденцію якісної зміни економічної злочинності, що полягає в збільшенні розмірів шкоди заподіяної злочинами.

Актуальність цього питання передусім зумовлена наявною значною суспільною небезпекою й загрозами для України, що виражена у високій питомій вазі готівкової складової в структурі загальної грошової маси, що є в тіньовому обігу, і можливостями злочинців легалізувати свої незаконні доходи.

Тому подолати зазначене явище одній державній структурі не під силу. За таких обставин необхідним є об'єднання інтелектуальних та організаційних зусиль багатьох державних інституцій, які спроможні не лише викрити, а й припинити незаконні фінансові операції, маскування злочинного походження коштів або іншого майна.

Сучасна злочинність, якій властива організованість, професіоналізм, діяльність якої спричиняє особливо тяжкі наслідки, становить небезпеку не лише інтересам держави, а й всій світовій спільноті. Злочинність як явище, проникаючи в органи законодавчої влади й державного управління, правоохоронні установи, завдає значних збитків суспільству та державі, а також конкретній людині.

На сучасному етапі досить прибутковим та розповсюдженим видом нелегального бізнесу для обслуговування організованої злочинності є незаконна конвертація безготівкових коштів. «Конвертаційні центри» створюють групи осіб, які мають досвід у цій діяльності й тісно пов'язані з фінансовими установами. Причому рахунки таких структур найчастіше відкривають саме в підконтрольних банківських установах, де є змога повністю контролювати грошові потоки. За рахунок цього забезпечується максимальний захист таких коштів. Дії з легалізації (відмивання) злочинно отриманих коштів через так звані конвертаційні центри набули в Україні такого поширення, що можна констатувати появу нових видів «підприємницької» діяльності.

Зазначені кримінальні прояви завдають значну шкоду вітчизняній економіці та сприяють реалізації злочинних схем щодо розкрадання як державних бюджетних коштів, так і грошових коштів приватних структур. Саме це відвертає закордонних інвесторів та суттєво гальмує економічний розвиток держави загалом.

Науковий аналіз чинного законодавства України у сфері протидії злочинності, а також сучасної кримінологічної характеристики злочинності засвідчує недосконаліть засобів боротьби, передбачених законодавством, що на практиці ускладнює чи робить неможливим своєчасне виявлення та ефективне розслідування окремих злочинів, поновлення прав потерпілих і відшкодування їм збитків, завданих цими злочинами.

Активізація протидії злочинності потребує чіткого правового, організаційного, матеріально-технічного, фінансового, кадрового забезпечення, системності, координованості сил і засобів.

Умовою значного підвищення ефективності такої діяльності є нагальна потреба вдосконалення законодавчо-нормативного врегулювання практичних дій співробітників правоохоронних органів, зокрема відповідних оперативних підрозділів.

Для прийняття ефективних заходів оперативні підрозділи повинні мати можливість здійснювати систематичний збір та аналіз інформації з відповідних джерел для використання оперативних даних як у стратегічних, так і тактичних цілях. Підготовка оперативних даних потребує отримання, оброблення та аналізу значного обсягу інформації про осіб та організації, яких підозрюють у причетності до вчинення злочину. Методи, що застосовують для отримання й використання такої інформації, мають бути регламентовані законодавством.

На сучасному етапі ефективна боротьба з легалізацією злочинних доходів є неможливою без комплексного застосування організаційних та тактичних прийомів встановлення джерел цих коштів та викриття осіб безпосередньо причетних до процесу легалізації. Світова практика і досвід вказують, що найбільш ефективними заходами є застосування комплексу відповідних тактичних прийомів з активним комплексним використанням як оперативних, так й інформаційних можливостей органів та підрозділів, покликаних державою на протидію такому небезпечному і складному явищу, як легалізація злочинних коштів.

Вивчення сутності конвертації безготівкових коштів у готівку, маскування походження цих коштів, тактики їх викриття відповідними підрозділами та документування вказаної злочинної діяльності має важливе теоретичне й практичне значення, оскільки дає змогу використовувати набуті знання під час вдосконалення нормативно-правових актів та розроблення сучасних методик викриття зазначених злочинів.

До того ж, перспективним питанням у контексті подолання як тіньового обігу коштів загалом, так і легалізації злочинних доходів зокрема залишається реформування системи оподаткування та започаткування декларування доходів і видатків населенням.

Запорожець Р. А. – аспірант наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ

Сьогодні економіка України потерпає від негативного впливу тіньового сектору. Нині пильна увага економістів прикута до тіньової економіки, оскільки вона зачіпає інтереси суспільства. Тіньовий сектор економіки зі своїми специфічними, властивими лише йому соціально-економічними рисами є обов'язковим елементом економічної системи.

Сучасні процеси глобалізації світової економіки впливають на глобальний характер криміногенних процесів, тінізацію економіки та зміцнення її потужного джерела – організовану злочинність[1].

Тіньова економіка в Україні стала однією з найважливіших не лише економічною, а й соціально-політичною проблемою, адже її обсяг становить від 40 до 60 % ВВП. Обсяг капіталу, що перебуває за межами України, але має українське походження, з початку встановлення її незалежності, сягає приблизно 30 млрд дол. США. Українські дослідники стверджують, що близько 40 % працездатного населення мають ті чи інші доходи від тіньової економіки [2].

В економіці багатьох країн іпотечний ринок відіграє важливу роль у забезпеченні макроекономічної стабілізації, стимулюванні інвестиційних процесів та здатний позитивно впливати на зменшення соціальної напруженості. Однак вітчизняний іпотечний ринок через низку особливостей свого розвитку поки що не може дієво впливати на забезпечення економічної рівноваги та покращення соціального становища.

На сучасному етапі іпотеку переважно визначають як інструмент стимулювання економічного розвитку, проте низка сучасних дослідників стверджує, що іпотечне кредитування відіграє важливу роль як інститут регулювання соціально-економічного розвитку, функції якого виходять за межі суто економічної сфери [3; 4]. Це стосується того факту, що іпотека як інститут здатна позитивно впливати на низку показників, що характеризують соціальний капітал країни, а саме: збільшення

прошарку середнього класу, покращення психологічного клімату, розвиток ринкових традицій, зменшення соціальної напруженості в суспільстві, розширення можливостей громадян щодо самовизначення тощо. Зростання обсягів іпотечного кредитування позитивно впливає на динаміку зайнятості (створення додаткових робочих місць у будівництві та суміжних галузях), а отже може бути дієвим чинником подолання соціальної нестабільності, яка зазвичай супроводжує економічну кризу. Розвиток інституту іпотеки через покращення забезпечення житлом дає змогу розв'язати низку інших соціальних проблем: зміцнення сім'ї, зростання народжуваності, зростання рівня довіри в суспільстві. В останньому випадку йдеться також про формування договірно-правових відносин і створення атмосфери відповідальності, пов'язаної з виконанням зобов'язань, взятих на себе учасниками цього ринку, що є вкрай необхідними умовами розвитку ринкових традицій у суспільстві. Система іпотечного кредитування здатна змінити характер потреб широких соціальних верств, що змінює стратегію поведінки і способи адаптації до ринкових умов. Таким чином, формується новий тип особистості, якому властиві раціоналізм, відповідальність, цілеспрямованість, дисципліна, висока працездатність [5].

Ринок житлового будівництва посідає особливе місце в економіці будь-якої країни, головним чином через наявність глибокого зв'язку з більшістю інших галузей економіки, які продукують засоби виробництва і товари тривалого споживання. Так, навіть незначне збільшення попиту і пожвавлення ринку нерухомості й будівництва одразу позначається на підвищенні попиту в інших галузях економіки.

Кошти, спрямовані на купівлю житла, потрапляють в оборот підприємства, що задіяне в технологічному ланцюгу інвестиційно-будівельного процесу. За умови дотримання державою продуманої житлової політики і надання житловому будівництву статусу пріоритетної галузі саме воно може стати «локомотивом» розвитку реального сектору економіки. Згідно з різними оцінками, цільове вкладення однієї грошової одиниці в іпотечне житлове кредитування дає три грошові одиниці приросту ВВП [6].

Серед проблем, що постають у процесі розвитку іпотечного кредитування в країнах із перехідною економікою, фахівці виділяють такі: низька платоспроможність населення і

висока частка тіньового сектору в економіці, який не декларує доходів; відсутність довгострокових і недорогих кредитних ресурсів; неефективні судові процедури звернення, стягнення та реалізації застав; недостатньо розвинена інфраструктура ринку, відсутність кредитних бюро, кваліфікованих оцінювачів тощо; високі державні мита, збори і податки під час видачі іпотечних кредитів і випуску іпотечних облігацій; слаборозвинений фондовий ринок [7].

Успішне формування і розвиток національної системи іпотечного кредитування, здатної позитивно впливати на покращення соціально-економічних умов, можливе лише за умови активної політики держави, спрямованої на безпосередню підтримку та розвиток іпотечного ринку, механізмів спільного інвестування, мобілізації заощаджень, створення нових інструментів і вдосконалення процедур надання кредитів. Такий висновок дає змогу правильно зрозуміти роль держави у формуванні національної системи іпотечного кредитування в перехідний період економічного розвитку, що полягає у встановленні загальних правил, які забезпечують ефективність взаємодії всіх учасників процесу житлового кредитування. У разі необхідності прямо чи опосередковано вони надають можливість використовувати бюджетні кошти для залучення додаткових приватних інвестицій у житлову сферу і сприяння населенню у придбанні житла. Таким чином, стимулювання розвитку вітчизняного іпотечного ринку – це важливе завдання політики держави, спрямованої на покращення соціально-економічного становища в країні. Методи проведення економічної політики у сфері формування і розвитку іпотечної системи можна розподілити на загальні та спеціальні, властиві лише для ринку іпотечного кредитування. Загальні методи економічної політики поділяються на методи кредитно-грошової та податкової політики. Методи кредитно-грошової політики спрямовані на зміну грошової пропозиції з метою регулювання сукупного обсягу виробництва, зайнятості та рівня цін.

Список використаних джерел

1. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні / С. О. Баранов // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – № 3. – С. 47–55.

2. Черниш О. М. Тіньова економіка : особливості та шляхи легалізації [Електронний ресурс] / О. М. Черниш // Ефективна економіка. – 2009. – № 3. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=68&p=1. – Назва з екрана.
3. Евтух А. Виды ипотек и возможности их развития в Украине / А. Евтух // Іпотечний ринок в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2001 р.). – Київ, 2002. – С. 157–162.
4. Савич В. І. Іпотечне кредитування в Україні: суперечності та тенденції розвитку / В. І. Савич. – Івано-Франківськ : Галицька академія, 2006. – 552 с.
5. Афанасьева Л. В. Институциализация отношений ипотеки : социоструктурный анализ / Л. В. Афанасьева. – Новочеркаск, 2005. – 27 с.
6. Гринько О. Л. Ресурсне забезпечення банківського іпотечного житлового кредитування : монография / О. Л. Гринько. – Севастополь : СевНТУ, 2006. – 273 с.
7. Разумова И. А. Ипотечное кредитование / И. А. Разумова. – СПб. : Питер, 2005. – 208 с.

Запотоцький А. П. – кандидат юридичних наук, здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Стрімкий розвиток будівельної галузі в Україні стимулює ринок нерухомості, сприяє розвитку будівельних компаній, корпорацій, покращує інфраструктуру міст і надає нові робочі місця. Така позитивна динаміка розвитку однієї з провідних галузей економіки нашої держави супроводжується значним обсягом різноманітних фінансових операцій, обігом у значних розмірах готівки, матеріальних цінностей, техніки, будматеріалів тощо, стимулюючи розвиток суміжних галузей ринку надання товарів і послуг. Однак поруч із позитивними

тенденціями розвитку сфери існує низка проблемних питань. Так, використовуючи множинність процесів, що відбуваються на об'єктах будівництва, втілюючи злочинні схеми з використанням підроблених документів, печаток, штампів тощо, маючи на меті незаконно привласнити значні суми коштів виділених на будівництво та інші матеріальні цінності, злочинці вчиняють розкрадання, використовуючи прогалини в законодавстві, недосвідченість окремих категорій осіб, корупційні зв'язки, відсутність належного обліку й охорони майна, яке перебуває на буд майданчику, а також інші фактори. Усе вищезазначене в комплексі призводить до того, що кількість злочинів у сфері будівництва щороку зростає, набуваючи дедалі активніше латентного характеру.

Саме тому з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі й розкрадань у сфері будівництва, у процесі отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному проваджені слідчий проводить слідчі (розшукові) дії, порядок і підстави проведення яких зазначено в КПК України.

Аналізуючи судову практику, ми дійшли висновку, що з-поміж усіх слідчих (розшукових) дій огляд є найбільш поширеним, оскільки найчастіше використовується працівниками правоохоронних органів під час розкриття та розслідування кримінальних проваджень, у тому числі стосовно злочинів у сфері будівництва.

Загалом у криміналістиці слідчий огляд прийнято розглядати передусім як родове, збірне поняття, що об'єднує в собі всі види огляду, до яких вдається слідчий: огляд місця події, огляд місцевості або приміщення, огляд предметів, документів тощо [1].

Однак вивчення судової практики щодо кримінальних проваджень стосовно злочинів у сфері будівництва надає можливість дійти висновку, що найбільш поширеним видом огляду під час розслідування досліджуваних злочинів є огляд документів.

Основним завданням огляду документів є виявлення ознак, що свідчать про матеріальне або інтелектуальне підроблення, а також встановлення порушень проектно-

кошторисної документації, допущених забудовником у процесі будівництва [2, с. 140].

У переважній більшості стосовно злочинів у сфері будівництва найчастіше мають місце не матеріальні, а інтелектуальні підроблення. Пов'язано це насамперед із доступністю високоякісних засобів офісної оргтехніки, що дає змогу виконувати необмежену кількість якісних копій та різних варіантів одних і тих самих документів. З огляду на схильність зловмисників до вчинення протидії розслідуванню, зокрема шляхом перескладання підроблених документів, зволікати з проведенням огляду документів не варто, адже це може призвести як до втрати доказової інформації яку містять останні, так і до їх повного знищення.

Також під час проведення слідчого огляду необхідно обстежити документи, у яких відображено фінансово-господарські операції з проведення будівельно-монтажних і ремонтних робіт, наприклад: договори підряду; бухгалтерські документи; фінансово-звітні документи пов'язані з проведенням будівельно-монтажних і ремонтних робіт; документи, що підтверджують наявність у забудовника право на проведення відповідних будівельно-монтажних і ремонтних робіт; документи, що підтверджують наявність у забудовника дозволу на зведення конкретного об'єкта будівництва; документи, що відображають приймання-передачу об'єкта завершеного будівництва та/або факт виконання будівельно-монтажних або ремонтних робіт; проектно-кошторисна документація на кожен з об'єктів будівництва.

У провадженнях стосовно злочинів у сфері будівництва об'єктом огляду також можуть бути різні предмети, а саме:

1) персональні комп'ютери;

2) цифрові носії електронної інформації (жорсткі диски, флеш-карти, компакт-диски);

3) прилади, які зловмисники використовували для виготовлення підроблених документів;

4) інші предмети, які використовуються під час будівництва, мають значення для розслідування та були вилучені з місць проведення будівельних робіт.

Проведення максимально ефективного огляду документів є можливим за умов фіксації таких елементів: 1) основних

реквізитів документа (на чиє ім'я його складено або виписано, де, коли і ким складено та видано); 2) особливостей матеріалу (колір і спосіб виготовлення); 3) детального дослідження змісту тексту; 4) встановлення наявності ідентифікуючих ознак (номер бланка, водяні знаки, порядковий номер, печатки, штампи); 5) наявність виправлень, помарок, пошкоджень, підтирок; 6) спосіб заповнення документа (рукописний чи машинописний); 7) колір використаних барвників; 8) наявність підписів. У разі, якщо огляд документів на місці здійснити неможливо, їх вилучення здійснюють відповідно до ч. 5 ст. 237 КПК України.

Загалом огляд проводять з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та інших матеріальних об'єктів, з'ясування обстановки події та встановлення обставин, що мають значення для провадження [3, с. 87]. Під час проведення огляду предметів, призначених для створення, зміни та накопичення електронної інформації, можна виявити: по-перше, ознаки виготовлення різних копій і варіантів документів, наявність ознак підробки; по-друге, виконавця цих документів; по-третє, дату виготовлення та внесення зміни в документи, що мають значення для розслідування. Так, наприклад, встановити факт редагування початкового змісту документів можна шляхом дослідження електронних версій даних документів, створених за допомогою персонального комп'ютера.

Отже, тактика огляду місця події в провадженнях стосовно злочинів у сфері будівництва загалом ґрунтується на загальних криміналістичних рекомендаціях із проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, однак містить певні особливості, на які слід обов'язково звертати увагу під час розкриття та розслідування вищевказаних кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько- російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько ; за ред. В. Я. Тація. – Харків : Право, 2001. – 560 с.

2. Задерко С. В. Особенности расследования корыстных преступлений в сфере строительства, связанных с

фальсификацией проектно-сметной и отчетной документации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Задерко Сергей Викторович. – Ростов н/Д, 2013. – 210 с.

3. Кусаинов Д. Ш. Особенности расследования мошенничества в сфере жилищных отношений : дисс. ... канд. философ. наук : 12.00.09 / Кусаинов Дархан Шыныбекович. – Караганда, 2015.– 247 с.

Ігнатюк О. В. – кандидат юридичних наук, здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИЙ ДІЙ

За уважного вивчення відповідних параграфів КПК Німеччини виявляється цікава особливість: німецький законодавець не проводить чіткої межі між власне оперативно-розшуковим заходом і слідчою дією.

У § 100-а КПК Німеччини наводяться підстави для контролю телефонних переговорів. При цьому назвати перелік цих підстав вичерпним навряд чи можливо, оскільки саме формулювання норми передбачає неоднозначне тлумачення. Окрім того, практично не обмежено і коло осіб, щодо яких може бути прийнято рішення про прослуховування телефонних переговорів [1].

Перелік злочинів, у зв’язку з вчиненням яких проводять контроль телефонних переговорів, загалом традиційний, хоча й є окремі, властиві лише Німеччини, риси, зокрема:

а) злочини проти миру, державна зрада, загроза демократичній правовій державі, видача державної таємниці або загроза зовнішній безпеці;

б) злочини проти оборони країни;

в) злочини проти громадського порядку;

г) ухилення від військової служби, підбурювання або сприяння дезертирству або підбурювання до непокори;

д) злочини проти безпеки військ НАТО, дислокованих на території ФРН».

Перелік злочинів, у зв'язку з якими допускають контроль телефонних переговорів, продовжується діяннями загально-кримінального характеру:

– підроблення грошей або цінних паперів;
– викрадення людей;
– вбивство з обтяжуючими обставинами, просте вбивство;
– злочини проти особистої свободи;
– розбій або розбійне вимагання;
– приналежність до банди.

У КПК Австрії одразу два розділи покликані регулювати правовідносини, що складаються з приводу використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час доказування у кримінальних справах – розділи V «Контроль (спостереження) за передачею інформації засобами зв'язку» і VI «Оптичний та акустичний контроль (спостереження) за особами із застосуванням технічних засобів» [2] відповідно.

Підстави для проведення заходу з контролю (спостереження) за передачею інформації, передбачені § 149-а розділу V, у загальному випадку традиційні та охоплюють розкриття кримінально караного діяння, покарання за вчинення якого може бути призначено у вигляді позбавлення волі на строк понад один рік, а також намір сприяти розкриттю умисно вчиненого кримінально караного діяння. Якщо перша з наведених підстав повністю перебуває в кримінально-процесуальному полі, то друга тяжіє до сфери оперативно-розшукової діяльності.

Зміст розділу VI КПК Австрії – це певна юридична інновація, оскільки далеко не всі національні кримінально-процесуальні законодавства передбачають настільки детальне опрацювання питань обґрунтованості, допустимості та використання в якості доказів у кримінальних справах матеріалів оптичного і акустичного контролю (спостереження) за особами із застосуванням технічних засобів.

На відміну від контролю (спостереження) за передачею інформації засобами зв'язку, підстави для застосування оптичного і акустичного контролю істотно жорсткіші, обов'язковими тут є:

– обґрунтована підозра, що особа, яка перебуває під спостереженням, вчинила викрадення іншої особи або певним

чином протиправно заволоділа нею, і якщо спостереження обмежується часом і місцем примусового тримання викраденої особи;

– обґрунтована підозра, що особа, яка перебуває під спостереженням, вчинила злочин, за вчинення якого покарання становить понад десять років позбавлення волі.

Під час здійснення оптичного і акустичного спостереження з використанням технічних засобів повинні дотримуватися неодмінні умови, які полягають у безперспективності або істотному ускладненні розслідування умисно вчиненого злочинного діяння, караного позбавленням волі на строк більше одного року, іншими методами, і в дотриманні принципу пропорційності використовуваного заходу тяжкості вчиненого протиправного діяння.

Строк проведення заходу, пов'язаного з оптичним і акустичним контролем, хоча і пов'язаний зі збереженням зовнішніх умов, що вимагають проведення такого контролю, проте в цьому випадку законодавець вважав, що доцільно обмежити цей строк одним місяцем.

Відповідно до вимог § 149-ж розділу VI КПК Австрії, відзняті (записані) матеріали мають подвійну природу: з одного боку, – процесуальну, тобто є доказами у кримінальних справах, а з іншого – оперативно-розшукову, тобто слугують підставою для можливого кримінального переслідування особи, але знову ж таки із перспективою їх подальшого використання як доказів.

Питання використання інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукових заходів, при доказуванні по кримінальних справах також врегульовані КПК Італії. Кримінально-процесуальне законодавство названої країни у цьому аспекті постійно вдосконалюється, прагнучи відповідати сучасному рівню розвитку науки і технології; лише упродовж останніх років кодекс було доповнено низкою норм, що передбачають можливість зняття процесуально значимої інформації з комп'ютерних каналів зв'язку.

За загальним правилом італійське законодавство передбачає два шляхи отримання інформації, якій згодом може бути надано статус доказу: 1) прослуховування телефонних та

інших переговорів, і зняття інформації з інших комунікаційних каналів; 2) контроль кореспонденції.

Конституція Італії гарантує право громадян на «свободу і конфіденційність» кореспонденції. За певних обставин це право може бути обмежене. Переважно такі обмеження пов'язані з проведенням слідчих дій, але є виняток. Однією з обставин, що дають право співробітникам правоохоронних органів здійснювати контроль кореспонденції, італійське законодавство називає наявність достатніх підстав вважати, що поштові відправлення містять інформацію або відомості, які сприяють виявленню або збереженню доказів, можуть бути втрачені. Як видно, йдеться не про самі докази, а лише про інформацію, яка може виявитися корисною для їх виявлення. Сформульоване так правове положення вказує на те, що контроль кореспонденції в цьому випадку слід розглядати як оперативно-розшуковий захід [3].

Таким чином, на підставі аналізу законоположень інших країн щодо використання результатів оперативно-розшукових заходів (або негласного розслідування) у процесі доказування у кримінальних справах та його співвіднесення з українським законодавством, можемо констатувати, що значну їх частину було імплементовано під час розроблення нового КПК України 2012 р., зокрема шляхом виділення й змістовного наповнення гл. 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії».

Список використаних джерел

1. Тагієв С. Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С. Р. Тагієв // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 13. – С. 98–101.

2. Уголовно-процессуальный кодекс Австрийской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // http:www/risdka.gv.at. – Загл. с экрана.

3. Уголовно-процессуальный кодекс Итальянской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http:www/parlamento.it/parlam/leggi/home.htv. – Загл. с экрана.

Ісаков П. М. – кандидат історичних наук, доцент кафедри пенітенціарної діяльності Інституту кримінально-виконавчої служби

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Тіньова економіка є вкрай негативним економічним, політичним, соціальним явищем. Основні причини, які її породжують, це:

– численні людські пороки (жадібність, егоїзм, корумпованість, несправедливість, які остаточно викорінити неможливо);

– хибна (податкова) політика влади (свідома чи ні), яка робить чесну легальну працю в чинному законодавчому полі невигідною або просто неможливою.

Проблема України полягає в тому, що зважаючи її на інтелектуально-технічний, економічний, культурний потенціали, рівні розвитку громадянського суспільства, державних інститутів питома вага тіньового сектору економіки в країні становить від 50 % до 60 % її ВВП. Ці показники свідчать те, що: 1) існує смертельна загроза незалежності держави. З такою тіньовою економікою немає майбутнього у жодної держави, оскільки у неї не буде коштів на оборону, безпеку, соціальні виплати, освіту, охорону здоров'я, культуру, а борги з відсотками потрібно рано чи пізно віддавати; 2) корумпованість, безпорадність влади, яка не спроможна виправити наявний стан речей, вкрай негативно позначається на сприйнятті України на міжнародній арені.

Установи виконання покарань (УВП) є віддзеркаленням суспільства і держави з усіма притаманними їм недоліками (враховуючи специфіку контингенту, який відбуває в них покарання). Основними характерними видами тіньової діяльності в УВП є:

– розкрадання державного майна. У зв'язку з реформуванням кримінально-виконавчої системи, створенням нової управлінської вертикалі (замість ліквідованих Державної пенітенціарної служби України та її територіальних органів управління) масштаби цього явища помітно зросли. Цьому

також сприяло повільне проведення реформування, невизначеність та хаос у вищезазначених адміністративно-управлінських ланках перед їх ліквідацією. Цьому сприяють такі чинники: наявність значної частини представників застарілої управлінської ланки в новостворених органах управління (міжрегіональних управліннях, департаментах, управліннях Міністерства юстиції України), з якими старі схеми та зв'язки продовжують діяти; слабкість відомчого контролю (попри створення слідчих підрозділів органу Державної кримінально-виконавчої служби України);

– випуск і реалізація необлікованих товарів, надання неврахованих послуг. Це має декілька причин: бажання керівництва УВП отримати неправомірну вигоду; часткова нерентабельність легального виробництва УВП (відсутність підтримки з боку держави; моральна та фізична деградація обладнання, виробничих будівель; високі податки; затрати на електроенергію; відрахування, визначені як для промислових підприємств, хоча праця засуджених до позбавлення волі ніколи не була такою ефективною, як праця вільної людини); незаконні прохання представників місцевих правоохоронних органів та інших органів державної влади (здійснення ремонтів, отримання товарів широкого вжитку тощо), відмовляти щодо яких керівництво УВП не завжди хоче і може; потреба в коштах для вирішення поточних питань стосовно забезпечення нормального функціонування УВП через значне недофінансування кримінально-виконавчої системи з боку держави (40–60 %); необхідність в коштах для «відкатів» представникам органів місцевої влади, без яких останні не бажають розміщувати замовлення на підприємствах УВП;

– підкуп працівника державного підприємства УВП, прийняття пропозицій, обіцянки або отримання неправомірної вигоди службовою особою через низький рівень заробітної плати персоналу;

– пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі (недостатнє фінансування кримінально-виконавчої системи за постійного зростання вимогливості до персоналу з боку держави призводить до того, що персонал УВП часто змушений використовувати фінансові ресурси кримінального світу, через що відбувається зрощення

кримінальних структур з адміністрацією УВП, яка в умовах нестабільності, невпевненості в майбутньому, непрестижності служби, ігнорування державою законних інтересів персоналу на фоні постійного розширення прав і свобод засуджених не може ефективно протистояти впливу криміналітету);

– незаконна приватизація державного майна (об'єктів нерухомості тощо);

– приписки, підробка службової документації (завищені та нереальні виробничі плани «згори» спонукають до цього на місцях);

– корупція та шахрайство з фінансовими ресурсами;

– незаконне використання державного майна, коштів, природних ресурсів та корисних копалин (наприклад, гранітні, піщані кар'єри, сільгоспугіддя);

– привласнення різниці між реальними і звітними цінами на товари та послуги під час їх реалізації (особливо через посередників або приватних підприємців, які розміщують свої замовлення на підприємствах УВП в ролі субпідрядників);

– приховування реальних доходів суб'єктів господарювання від оподаткування.

Основними складовими механізму зниження тіньової діяльності на підприємствах УВП є:

– підняття престижу служби в кримінально-виконавчій системі як найдієвішого запобіжника корумпованості персоналу (від цього на 80 % залежить успішна реалізація політики держави);

– створення умов для легалізації тіньових структур;

– стимулювання підприємницької діяльності УВП через податкову, цінову політику, державні замовлення, розвиток державно-приватницького партнерства у в'язничній системі, підтримка пріоритетних напрямів, «списання» безнадійних боргів, штрафів перед бюджетом підприємств УВП та реструктуризація інших;

– застосування жорстких адміністративних і каральних заходів щодо зниження кримінальних видів підприємництва;

– усунення державних корумпованих структур та їхніх представників на всіх рівнях влади.

Калиновський О. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВІ

Упродовж останніх десятиліть в Україні відбувалося злиття влади і бізнесу. Такий зв'язок став підґрунтям масштабної корупції в сферах соціальних відносин, особливо в економіці.

Розбалансованість в системі управління економікою призвело до парадоксу в ринковій трансформації суспільства. Підприємництво, яке в розвинутих країнах є головною рушійною силою економічного зростання, в Україні виявилось непродуктивним і навіть погіршило соціально-економічне становище широких верств населення.

Економіка України стала ареною для торгів за привілеї та програми перерозподілу між найсильнішими кланами і соціальними групами населення. Злочинні угруповання активно поширювались в господарській і фінансовій діяльності підприємств, заполонили паливно-енергетичний комплекс з метою створення різного роду комерційних структур. За безпосередньої участі державних чиновників вчинявся тиск на вибір експортерів стратегічно важливої сировини, формування цін і обсягів реалізації, розподіл валютних і гривневих коштів, отриманих від експорту.

До того ж, ситуація була ускладнена тим, що корупція в Україні набула небезпечних масштабів, особливо в сфері економіки. На хід економічної реформи негативно вплинуло видання численних підзаконних актів, які на передній план висунули інтереси державних інституцій, а не суспільства.

Передумовами високого рівня тінізації економіки України є неефективний інституціональний базис регулювання підприємництва та незадовільні умови здійснення підприємницької діяльності. Відповідно до розрахунків

австрійського економіста Ф. Шнайдера, рівень тіньової економіки в Україні становить 52,8 % від офіційного ВВП. Збільшення рівня тінізації економіки на початку періоду кризового спаду в 2008 р. (з 28 до 34 %) супроводжувалося зміною структури тіньового сектору. Розширення обсягів виробництва поза легальною економікою переважно супроводжувалося виходом у тінь легально працюючих підприємств, а не розширенням діяльності в межах наявного тіньового сектору економіки. За збереження пропорцій виробництва між легальним і нелегальним секторами економіки, частину доданої вартості, утвореної у легальному секторі економіки, масово виводили в тінь [1, с. 20, 23–24].

Для економічних правовідносин нині властиві визначальні демократичні принципи: публічність, відхід від адміністративної опіки та безпосереднього впливу на виробничі процеси; законність, що передбачає діяльність на підставі і для виконання закону, безперервне охоплення виконавчо-розпорядчим впливом об'єктів управління; цілеспрямованість, діяльність відповідно до визначеної мети.

Створення численних антикорупційних органів в Україні дало змогу лише зупинити поширення корупції та зрозуміти її масштаби, обсяг статків державних службовців і бізнесменів, здобуті за допомогою використання корупційних схем.

Слушною є думка, що «...корупція за своїм змістом є передусім економічною проблемою» [1, с. 236–237]. Вона передбачає комерційну діяльність чиновників, спрямовану на отримання особистого чи корпоративного прибутку; використання службового становища для привласнення державних коштів і матеріальних цінностей шляхом легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом через власні або наближені комерційні структури.

Таким чином, саме з економіки державні службовці отримують кошти і засоби для свого існування, а тому вона залишається найуразливішою ланкою. Причиною цього є недовершеність розпочатих реформ і відсутність реальних важелів державного управління.

Для розроблення дієвих механізмів протидії корупції важливе значення має визначення сфер економіки, де вона набула найбільшого поширення. Корупція суттєво впливає на рівень інвестицій в економіку, на співвідношення інвестицій і ВВП. Тобто зменшення корумпованості бюрократів призводить до збільшення інвестицій. Ці підтверджено чисельними дослідженнями, проведеними під егідою Світового банку (див.www.worldbank.org).

До того ж, рівень впливу корупції на інвестиційні потоки визначають за її формами. У країнах, де владна еліта залучена до корупційної діяльності, остання може значно підірвати реформи і якість розвитку країни, а саме – підвищити рівень бідності [2, с. 30].

Таким чином, до негативних наслідків впливу корупції на економіку дослідники зараховують розширення тіньової економіки, що призводить до зменшення податкових надходжень та послаблення бюджету. Через це: держава втрачає фінансові важелі управління економікою; загострюються соціальні проблеми, пов'язані з невиконанням бюджетних зобов'язань; порушуються конкурентні механізми ринку; уповільнюється поява ефективних приватних власників (передусім через порушення в ході приватизації, а також штучних банкрутств, пов'язаних з підкупом чиновників); відбувається неефективне використання бюджетних коштів, зокрема під час розподілу бюджетних асигнувань та цільових кредитів.

Список використаних джерел

1. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2011. – 96 с.

2. Беган Є. І. Генеза економіко-математичних моделей оцінювання стану корупції / Є. І. Беган // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 236–243.

3. Скрипник А. Детермінанти корупції в Україні / А. Скрипник // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 29–43.

Князєв Ю. В. – слідчий слідчого відділу Житомирського ВП УНП в Житомирській області

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ДЕТІНІЗАЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

На сучасному етапі пильна увага економістів прикута до тіньової економіки, оскільки вона зачіпає життєво важливі інтереси всього суспільства. Тіньовий сектор економіки має специфічні, властиві лише йому соціально-економічні риси. Він є важливим елементом економічної системи, який поширюється в усіх сферах національної економіки та призводить до непоправних втрат для державного бюджету і економіки держави загалом.

Тіньова економіка в Україні серйозною перешкодою для розвитку конкурентоспроможності країни, зростання соціальних стандартів життя населення та євроінтеграції. Розв'язання цих проблем постало викликом для українського суспільства після політичних змін в країні, які відбулися упродовж 2013–2014 років.

Економічні реалії сьогодення засвідчують поширення обсягів тіньового сектору економіки України за межі допустимих. За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку, у січні-вересні 2016 р. рівень тіньової економіки становив 35 % від офіційного ВВП, що на 5 % менше за показники відповідного періоду 2015 року [1]. Така ситуація потребує активізації теоретичних і практичних досліджень сутності процесу тінізації економіки, обмеження її негативних, упровадження важелів прямого та опосередкованого впливу на обсяги тіньової економіки України, а також забезпечення теоретичних надбань для формування загальнонаціональної концепції детінізації економіки.

Необхідно визначити основні чинники тінізації економіки України, до яких належать:

– високий рівень корупції (130 місце із 168 країн світу);

– низька ефективність функціонування органів судової системи;

– відсутність чіткої державної програми з протидії організованій злочинності;

– неефективне державне регулювання економіки;

– неефективне адміністрування податків, що підтверджують рейтингові оцінки цієї сфери;

– проблеми ринку праці та зростання рівня безробіття;

– недосконаліть бюджетної системи, низький контроль за використанням бюджетних коштів;

– низька ефективність держави щодо забезпечення інституційних основ розвитку конкурентоспроможної економіки;

– непередбачуваність змін у податковому законодавстві, що не дає змогу суб'єктам господарювання вибудовувати стратегію розвитку, сумісну з державною податковою політикою, та спричиняє збільшення кількості помилок економічних суб'єктів під час нарахування та сплати податків і зборів.

На жаль, недостатність державних зусиль щодо подолання тінізації економіки також зумовлює негативні наслідки для розвитку держави загалом. Таким чином, відбувається викривлення принципів громадянського суспільства, формування негативного іміджу країни серед міжнародної спільноти, перешкоджання налагодженню торговельно-економічних відносин між вітчизняними та іноземними партнерами тощо. Це потребує активних дій держави, зокрема здійснення конкретних заходів щодо детінізації економіки. Серед них ключовими є:

– легалізація капіталів некримінального походження, передусім спрямованих в інноваційну сферу й інші суспільно значущі сектори;

– запровадження податкових стимулів до інвестування коштів в інноваційний сектор юридичними особами, які пропонується надавати за фактичними результатами діяльності;

– звуження фінансової бази тіньового господарювання шляхом зниження рівня оподаткування фізичних осіб на величину документально підтверджених коштів, витрачених на розвиток людського капіталу (освіта, підвищення кваліфікації тощо);

– реальне і радикальне спрощення погоджувальних і дозвільних процедур щодо здійснення підприємницької діяльності, особливо в інноваційній сфері;

– упровадження наявних теоретичних розробок з виявлення напівлегальних фінансово-промислових угруповань та ліквідації виявлених схем і легалізації капіталу;

– обов'язкове обґрунтування джерел походження грошових коштів під час купівлі товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму (житло, земельна ділянка, транспортний засіб тощо);

– розроблення комплексної методичної бази визначення обсягів та протидії кримінальній і тіньовій активності;

– активізація участі в міжнародній системі протидії та легалізації економічної діяльності на різних рівнях міжнародного співробітництва.

Оскільки тіньовий капітал у процесі функціонування тісно пов'язаний з владними структурами, то розірвати цей зв'язок є головним завданням обмеження тіньової діяльності. Саме в цій площині боротьби з корупцією і організованою злочинністю має бути зорієнтована основна діяльність правоохоронних органів. Необхідно посилити довіру до влади шляхом ефективного захисту населення від різного роду фінансових шахрайств, надійного захисту його заощаджень, капіталів і самого інституту приватної власності.

Отже, результативність процесу детінізації економіки залежить від спроможності держави створити безпечні, сприятливі умови, що надасть можливість суб'єктам господарювання нарощувати економічну та інвестиційну активність в легальній економіці, функціонуючи з дотриманням принципу підтримки добросовісної економічної конкуренції на ринку.

Список використаних джерел

1. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні/2016/ [Електронний ресурс] // Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Мінекономрозвитку : [сайт]. – Режим доступу: www.me.gov.ua. – Назва з екрана.

Комірчий П. О. – кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, голова правління громадської організації «Всеукраїнський центр протидії корупції та сприяння правоохоронним органам», заступник голови громадської ради при МВС України

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проблема гарантування економічної безпеки країни постає водночас з формуванням державності, становленням національних інтересів загалом і економічних інтересів зокрема. В історії будь-якої країни можна згадати періоди, коли ця проблема загострювалася або ставала менш помітною, однак вона існувала завжди.

Поступове узагальнення та відстеження думок експертів щодо формування загроз економічній безпеці, їх структури та вагомості свідчить, що найбільш небезпечними за ступенем деструктивного впливу є внутрішні економічні загрози національній безпеці держави, накопичені у виробничій і бюджетно-податковій сферах, а також у загальній системі відтворення та примноження матеріально-технічного, фінансового та людського капіталу України. Такий підхід фахівців корелює з їх оцінками впливу сфер управління та суспільних відносин на формування загроз економічній безпеці України.

В економічній літературі багато уваги приділяють негативним явищам, пов’язаним з причинами та наслідками тінізації та криміналізації економіки. Зростання питомої ваги економічних злочинів, тіньової економіки, криміналізація економічних відносин, корупція посіли перше місце за вагомістю загроз економічній безпеці.

Поширення тіньової економіки призводить до різкого зниження ефективності державної політики, унеможливлення регулювання економіки ринковими методами із застосуванням інструментів грошово-кредитної та податкової політики. Це зумовлює необхідність звернення органів виконавчої влади до адміністративних інструментів регулювання, що становить підґрунтя для поширення корупції та гальмує процес розвитку

ринкової економіки в Україні, перешкоджає просуванню до членства у міжнародних організаціях.

До того ж, поширення тіньової економіки сприяє корупції. Набуваючи вагомості на початковому етапі, а також за відсутності належної протидії адміністративного і економічного характеру, тіньові структури поступово перетворюються на своєрідну економічну субкультуру. Вони поширюють вплив і моделі економічної поведінки на всі сфери життєдіяльності суспільства в обсягах, що постійно зростають.

Таким чином, союзниками тіньової економіки стають представники держави – зацікавлені у власному збагаченні високопоставлені державні чиновники. Завдяки підтримці державних чиновників потужним корпоративно-бюрократичним групам в Україні вдалося отримати контроль над окремими сферами економічної діяльності. Вони мають змогу нав'язувати необхідні рішення органам державної влади та блокувати рішення, що суперечать їхнім інтересам.

Корупція в Україні стала однією з основних загроз національній безпеці. Вона визначає неефективність всієї системи державної влади та місцевого самоврядування і є однією з ключових причин гальмування вітчизняного економічного розвитку та провадження реформ. Це ганебне, руйнівне явище здатне породжувати кризові стани у різних галузях суспільного та економічного розвитку кожної держави. Корупція є передумовою існування організованої злочинності.

Сфера економіки – це те середовище, заради впливу на яке чиновник і вступає у корупційні зв'язки. Економічна сфера живить корупцію, оскільки може принести значні прибутки. Зворотний вплив корупції на економіку є особливо небезпечним, оскільки знижує ефективність економічної політики держави, змушує приватний бізнес переходити у тіньовий сектор. Це передбачає порушення законодавства, спотворює систему оподаткування і правила підприємницької діяльності, підштовхує підприємців вирішувати свої питання поза правовим полем.

Протидія поширенню тіньової економіки та корупції повинна мати комплексний характер і бути синонімом реформи державного значення. Враховуючи той факт, що тіньова економіка – це складне явище, то її структура не може бути

спрощеною, кожна складова якої має власні системи та підсистеми.

Подолання тіньової економіки та корупції є необхідною умовою вступу України до ЄС. На думку З. С. Варналія, трансформація тіньової економіки та подолання корупції є не лише чинником економічного зростання, вирішення низки соціальних питань, а й першочерговим завданням на шляху до євроінтеграції України.

На сучасному етапі варто зауважити, що абсолютно подолати корупцію неможливо. Можна лише мінімізувати її вплив, серед іншого на економічну безпеку. Для цього потрібно застосовувати такі заходи.

1. В умовах недостатнього рівня довіри населення до органів державної влади потрібно популяризувати ідею активної протидії проявам корупції. Виконувати ці дії мають саме інститути громадянського суспільства, а держава повинна їм в цьому сприяти.

2. Антикорупційні громадські організації мають створити дієву коаліцію, яка стала б повноправним партнером держави.

3. Необхідно формувати у громадян негативне ставлення до корупції та корупціонерів, змінювати традиційне стереотипне ставлення до корупції як до можливого способу розв'язання особистих проблем та підвищення матеріального стану посадовців.

4. Варто стимулювати активність громадянського суспільства щодо запобігання та протидії корупції, зокрема шляхом залучення інститутів громадського суспільства до реалізації антикорупційних заходів.

5. Потрібно підвищити об'єктивність та забезпечити прозорість прийняття органами влади управлінських рішень.

6. Необхідним етапом є відновлення довіри бізнесу до влади, що забезпечить для суб'єктів господарювання можливість прозоро та легально здійснювати підприємницьку діяльність.

7. Важливим є швидкий та ефективний розгляд звернень громадян, надання їм відповідей та роз'яснень в онлайн-режимі.

8. Варто мінімізувати корупційні ризики й усунути інші причини, що зумовлюють вчинення корупційних правопорушень.

9. Розв'язанню наявної проблеми буде сприяти покращення професійного рівня та виховання доброчесності у

осіб, уповноважених виконувати функції держави та місцевого самоврядування.

10. Необхідно створити ефективну систему виявлення корупції в усіх сферах життєдіяльності, що забезпечуватиме невідворотність юридичної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення.

Корольчук В. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ, В УКРАЇНІ

Підхід до злочинності, пов'язаної з податком на додану вартість, як до соціально негативного явища має передбачати відповідну стратегію боротьби з нею. Одним із напрямів такої протидії є запобігання злочинності, тобто «діяльність держави й суспільства, спрямована проти злочинності з метою утримання її на якомога мінімальному рівні за допомогою впливу на причини й умови, які її породжують» [1].

У кримінології запобігання злочинності тлумачать як багаторівневу систему державних і суспільних заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин і умов [2; 3].

Загальним об'єктом запобігання злочинності, пов'язаної з податком на додану вартість, серед іншого, є її причини й умови, тобто криміногенні соціальні явища економічного, соціального, психологічного й іншого характеру, які визначають стан і динаміку злочинності, а також негативні процеси в мікросередовищі, особа злочинця тощо.

Діяльність щодо запобігання злочинності цього типу пов'язана з реалізацією карної політики держави у сфері економічної безпеки. Так, уживані державою заходи стримують, запобігають, припиняють злочини в зазначеній сфері. Держава для досягнення названої мети робить усе, щоб створити й зміцнити в суспільстві атмосферу спокою й стабільності,

усунути загрозу економічним інтересам суспільства й держави. Відповідно, якщо певна частина суспільства переходить на передкримінальний або злочинний шлях, здійснюється вплив на цю категорію громадян. Оскільки існування в суспільстві злочинів, пов'язаних із податком на додану вартість, є об'єктивним, державі необхідно розв'язувати проблему виправлення зазначених осіб та їх ресоціалізації.

Заходи із запобігання злочинності в цій сфері спрямовані на досягнення певної стратегічної мети. Вона полягає в протидії криміногенним процесам у суспільстві та в заходах щодо скорочення злочинності в зазначеній сфері.

На сьогоднішні законодавство України про запобігання злочинності ґрунтується на Конституції України й міжнародних договорах України. У структурі вітчизняного законодавства не передбачено спеціального автономного закону, який безпосередньо регулював би всі аспекти запобігання злочинів, у тому числі й окремим їх видів.

Норми профілактичного характеру переважно зафіксовані в законах, які визначають статус силових відомств. З їх урахуванням розробляють інструкції, методичні рекомендації із профілактики й запобігання злочинності, зокрема у сфері оподаткування, де детально регламентують необхідні функції й методи. Профілактичні заходи в законах закріплені у фіксаційній формі, а у відомчих інструкціях вони детально пророблені й чітко регламентовані.

До компетенції Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо запобігання злочинності, пов'язаної з податком на додану вартість, належать: 1) визначення пріоритетних напрямів провадження державної політики з питань запобігання злочинності, пов'язаної з податком на додану вартість; 2) прийняття й зміна законів про запобігання злочинів, пов'язаних із податком на додану вартість, контроль за їх виконанням, а також розроблення, фінансування й реалізація державних програм, спрямованих на запобігання цій злочинності; 3) координація та методичне забезпечення діяльності центральних органів виконавчої влади із запобігання злочинності в цій сфері; 4) розроблення й затвердження державних стандартів щодо запобігання злочинам; 5) встановлення єдиної державної

системи статистичного обліку й звітності у сфері запобігання злочинності, пов'язаної з податком на додану вартість; 6) наділення органів місцевого самоврядування окремими повноваженнями стосовно профілактики аналізованих злочинів, передача матеріальних і фінансових ресурсів, необхідних для здійснення переданих повноважень, контроль за їх реалізацією; 7) захист прав і свобод громадян у межах запобігання зазначеним злочинам.

Органи місцевого самоврядування можуть бути наділені такими повноваженнями, як розроблення, фінансування й реалізація регіональних програм, спрямованих на профілактику злочинності, пов'язаної з податком на додану вартість.

Запобігання злочинності в кримінології вважають елементом більш загального поняття «боротьба зі злочинністю» або альтернативного йому поняття «протидія злочинності». Якщо запобігання злочинності передбачає вплив на причини й умови, які зумовлюють злочини й злочинність, впливають на їх розвиток, то боротьба зі злочинністю (протидія злочинності) означає здійснення різних видів правоохоронної діяльності щодо виявлення, розкриття й припинення, розслідування злочинів, установлення винних і їх покарання [3, с. 318–334].

Запобігання злочинності в зазначеній передбачає багаторівневу систему державних і суспільних заходів, спрямованих на усунення, ослаблення або нейтралізацію причин і умов протиправних дій. У зв'язку з цим існує певна диференціація термінології у сфері запобіжної діяльності. Так, запобігання злочинності, пов'язаної з податком на додану вартість означає самостійну, багатоаспектну й багаторівневу діяльність, яка містить у собі запобігання, припинення й профілактику таких кримінально караних діянь.

Список використаних джерел

1. Криминология : курс лекций / под ред. В. Н. Бурлакова, С. Ф. Милюкова, С. И. Сидорова, Л. И. Спиридонова. – СПб., 1995. – 424 с.

2. Теоретические основы предупреждения преступности / [Ю. М. Антонян, А. Э. Жалинский, В. К. Звирбуль и др.] ; отв.

ред.: В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. – М. : Юрид. лит., 1977. – 256 с.

3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : в 3 кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре, 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

Кравченко Н. С. – кандидат юридичних наук, провідний фахівець інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ФОРМА КРИЗИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Важливою складовою ринкової системи господарювання є тіньова економіка. Однією з особливостей її прояву визнано існування неконтрольованого державою виробництва, обміну, розподілу і споживання товарно-матеріальних цінностей, робіт і послуг, унаслідок чого державний бюджет недоотримає податкові надходження, а країна втрачає додаткові ресурси та інвестиції для забезпечення стабільного економічного зростання, а також не може повною мірою виконати власні соціальні зобов'язання перед законослухняними громадянами.

Під час загострення проблеми пошуку додаткових ресурсів та інвестицій для стимулювання розвитку країни у кризовий та посткризовий період актуальним стає пошук шляхів детінізації економіки.

Нині економіка України перебуває в не досить сприятливому стані через негативний вплив тіньового сектору. Саме тому пильна увага економістів прикута до тіньової економіки, адже вона проникає в усі сфери національної економіки та призводить до непоправних втрат для державного бюджету і економіки країни загалом.

Актуальність проблеми детінізації зумовлена прагненням України приєднатись до ЄС, де панівними є засади законності, демократії, вільного руху ресурсів, доходів, робочої сили, а також функціонування легальної відкритої економіки. Питання

детінізації національної економіки певною мірою властиве всім країнам світу, адже стовідсотково легальної економіки не існує. Вивчення світового досвіду та позитивних зрушень щодо детінізації є надзвичайно важливим для сучасної України, адже рівень тінізації української економіки є досить високим.

Тіньова економіка безпосередньо пов'язана з кризовими процесами в суспільстві. Вона є формою кризи державного управління, системним явищем господарювання асоціальної природи, і виявляється в розвитку кризового потенціалу економічної структури суспільства, держави, а також у розвитку їх дисфункціональності [1, с. 21].

Отже, тіньова економіка об'єктивно пов'язана з розвитком процесів державного управління економікою, їх циклічністю, накопиченням у них кризових явищ та їх проявів.

Сутнісними ознаками кризи державного управління економікою в Україні є такі:

а) розростання економічних і соціальних конфліктів, які набувають гострого політичного характеру (для їх вирішення відповідні органи державної влади повинні змінити політичний курс, стратегію, методи та засоби подолання кризи управління економікою, проте жодних суттєвих зрушень в цьому напрямку не відбувається);

б) нездатність державної влади в контексті управління та подолання конфліктів, що дедалі поширюються, регулювати соціально-економічні процеси на основі трансформації структур і вдосконалення методів управління;

в) тривала розбалансованість структурно-функціональної системи державного управління економікою та політичних інституцій влади, нестабільність взаємодії та зв'язків із зовнішнім і внутрішнім середовищем тощо.

Відновлення організації економічної влади у суспільстві – це стан у розвитку кризи, коли зникають її прояви, організація економічної влади відновлює свою здатність до забезпечення високого рівня негентропійних процесів управління. Реалізація цього способу подолання кризи не передбачає повернення до вихідного становища, а навпаки – прагне до переведення розвитку системи організацій на інший рівень зі збереженням коріння системи, яке відтворюється у всіх її метаморфозах [2, с. 66].

У звіті Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України йдеться про те, що процес детінізації в Україні стримують проблеми, які негативно позначаються на показниках розвитку економіки країни загалом. Серед них варто згадати такі: збереження несприятливої зовнішньоекономічної ситуації; погіршення товарно-транзитних відносин з Російською Федерацією; збереження фінансових ризиків в умовах банкрутства банків та недоотримання кредитних коштів від Міжнародного валютного фонду; проведення на території України антитерористичної операції [3].

Таким чином, поряд з внутрішніми економічними загрозами, що становлять найбільшу небезпеку для вітчизняної економіки та її демократичних перетворень, існують також зовнішні загрози, на які потрібно зважати. До них належать: тінізуючий вплив транснаціональної тіньової економіки; тінізація енергоринку, що посилює енергетичну уразливість внаслідок критичної залежності країни від імпорту енергоносіїв; новітня «тиха» ізоляція вітчизняних ринків від сучасних технологій; негативний вплив світових фінансових процесів, зокрема спекулятивного характеру, на стан вітчизняного валютного та фондових ринків; можлива втрата ринків збуту через протидію конкурентів, їхніх політичних лобістів. Подолання зовнішніх загроз пов’язано з успішною реалізацією трансформаційних процесів, забезпеченням соціально-економічного зростання.

Отже, сутність трансформаційного процесу державного управління економікою в Україні має полягати, з одного боку, у відмові від старих методів, принципів, структур і функцій управління, уникненні дубляжу повноважень у сфері економічної політики між чинними та новостворюваними органами державної влади, а з іншого – у нарощуванні системи нових, нетрадиційних інституціональних структур.

Список використаних джерел

1. Іванов Ю. Б. Тіньова економіка в контексті кризи державного управління / Ю. Б. Іванов // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 21–24.

2. Предборський В. А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів : монографія / В. А. Предборський. – Київ : Задруга, 2014. – 400 с.
3. Рівень тіньової економіки знизився до 35 % від ВВП [Електронний ресурс] : матеріали прес-служби Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dc0d7cd5-ad6a-42ff-963a-e0d45ee23888&title=RivenTinovoiEkonomikiZnizivsia Do35-VidVvp. – Назва з екрана.

Криволапов В. М. – ад'юнкт наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК НЕГАТИВНИЙ ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Поширення нових інформаційних технологій, підґрунтям чого є активне використання комп'ютерної техніки та засобів комунікацій, оптимізації та автоматизації процесів в усіх без виключення сферах життєдіяльності, спричинило нівелювання кордонів та переплетення національних економік та національних інфраструктур країн світу. Вказані тенденції сприяли формуванню єдиного світового інформаційного простору, де кожен може отримати доступ до будь-якої інформації в будь-якій точці планети, дистанційно управляти власними активами та активами компанії, укладати господарські угоди з іноземними суб'єктами господарювання без необхідності особистого контакту тощо. Так, інформаційний простір став водночас місцем і безпосередньо інструментом вчинення злочинів. Відтепер злочин не потребує попередньої «обробки клієнта» та особистого контакту з потенційною жертвою. Головним інструментом правопорушника стає лише комп'ютер та доступ до інформаційно-комунікаційних систем, де він за допомогою комп'ютерних вірусів та інших заборонених технічних засобів може отримати доступ до баз даних, банківських рахунків, автоматизованих систем управління тощо.

Популярність Інтернету цілком закономірна, оскільки користувач має: цілодобовий доступ до значних обсягів інформації; можливість швидко здійснювати обмін інформацією з іншими користувачами; змогу проводити банківські, торгові, біржові операції з будь-якого місця у зручний час тощо. Банківська система України є однією зі сфер, де найбільш широко та активно використовують сучасні можливості інформаційних технологій та Інтернет-мережі. Таким чином, ця сфера привертає все більшу увагу злочинців. Несанкціоноване списання коштів з банківських рахунків, шахрайство з платіжними картками, втручання в роботу Інтернет-банкінгу, розповсюдження комп'ютерних вірусів, DDoS атаки на Інтернет-ресурси, шахрайство в інформаційних мережах – це не повний перелік кіберзлочинів, тобто злочинів у сфері інформаційних та комп'ютерних технологій. За оцінками експертів щорічні збитки від діяльності кіберзлочинців перевищують 100 млрд доларів США [1].

Нові технології обману стали доступні передусім завдяки широкому поширенню банківських карт і онлайн-банкінгу. За інформацією Національного банку України, в банківській системі України найчастіше вчиняють такі види кіберзлочинів у сфері карткового бізнесу.

1. Банкоматне шахрайство:

– скімінг – виготовлення, збут і встановлення на банкомати пристроїв зчитування/копіювання інформації з магнітної смуги платіжної картки та отримання ПІН-коду до неї;

– використання «білого пластику» для підроблення (клонування) платіжної картки та зняття готівки в банкоматах;

– Transaction Reversal Fraud – втручання в роботу банкомату під час проведення операцій з видачі готівки, яке залишає незмінним баланс карткового рахунку після фактичному отриманні готівки зловмисником;

– Cash Trapping – заклеювання диспансеру банкомата для присвоєння зловмисником готівки, яка була списана з карткового рахунку законного утримувача картки.

2. Шахрайські операції в торговельно-сервісних мережах:

– укладання фіктивних угод торговельного еквайрингу для обслуговування підроблених платіжних карток;

– викрадення реквізитів платіжних карток, зокрема із застосуванням технічних засобів їх «клонування»;

– операції на суму нижче встановленого ліміту без проведення авторизації;

– використання в платіжних системах втрачених (викрадених, підроблених) платіжних карт.

3. Шахрайство в Інтернет-мережі:

– викрадення реквізитів платіжних карток;

– проведення операцій із використанням викрадених реквізитів платіжних карток;

– діяльність щодо створення програмних засобів для викрадення реквізитів платіжних карток (фітинг – створення фіктивних web-сайтів і здійснення фальсифікованої інформаційної розсилки повідомлень, поширення комп'ютерних вірусів та троянських програм, перехоплення трафіку тощо).

4. Шахрайські схеми в системах дистанційного банківського обслуговування (ДБО):

– впровадження комп'ютерних вірусів і троянських програм для прихованого перехоплення управління ПК клієнта з установленим програмним забезпеченням ДБО (віруси типу Gamker і Carberp, банківські трояни для крадіжки інформації (Neverquest));

– відкриття рахунків, проведення несанкціонованих операцій та отримання готівки в результаті неправомірних операцій у системах ДБО;

– незаконне отримання платежів від закордонних відправників через міжнародну систему SWIFT унаслідок втручання в роботу комп'ютерів і клієнтських систем ДБО закордонних банків. Розглянемо більш детально один із виділених нами типів кіберзлочинів у сфері карткового бізнесу. Скімінг (від англ. *skim* – знімати вершки) – це різновид шахрайства з платіжними картками, за якого на банкомат встановлюють спеціальний пристрій (скімер). Скімінговий пристрій – це електронний пристрій, який прикріплюють до отвору для введення картки в банкомат для зчитування персональної інформації з магнітної стрічки банківської картки

клієнта. Щоб дізнатися PIN-код, шахраї встановлюють на банкомати міні-камери і накладки на клавіатуру. Після цього злочинці мають доступ до карткових рахунків громадян [2].

За інформацією прес-служби Міністерства внутрішніх справ України, очевидною є тенденція щодо зростання використання шахрайських пристроїв. Так, у 2013 р. було виявлено близько 160 скімінгових пристроїв на банкоматах, в 2012 р. – 73, у 2011 р. – 45.

Проблема пошуку ефективних способів протидії злочинам із застосуванням інформаційно-комунікаційних систем уже доволі тривалий час перебуває в центрі уваги як міжнародної спільноти, так і державних органів України. Зважаючи, що піднесення технологій проходить швидше ніж приймаються нормативно-правові акти, які їх регулюють, а об'єми незаконно отриманих коштів кіберзлочинцями зростають, потрібно на сталій основі віднаходити шляхи розв'язання нових проблем, пов'язаних з такими галузями, як транскордонний доступ правоохоронних служб до даних, захист даних та обмін інформацією між приватними і державними структурами. З огляду на імовірні негативні наслідки даного явища, міжнародна спільнота постійно працює над пошуком заходів, які дозволяють зменшити загрози впливу кіберзлочинності на суспільство.

Список використаних джерел

1. В Україні зростає фінансова кіберзлочинність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.finance.ua/ua/~/2/0/all/2013/12/15/314801. – Назва з екрана.

2. Киберпреступность: украинские банки на линии удара (информационно-аналитические материалы) : круглый стол [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lfr.org.ua/ru/analytics/822-2013-26-11-analytics.html. – Назва з екрана.

Крижна В. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ

Тіньова економіка в Україні нині стала важливою не лише фінансовою, а й економічною проблемою. Наявність тіньового сектору стає глобальною проблемою сучасності. В Україні вирішальну роль у його розвитку відіграли повільні темпи і непослідовність економічних перетворень. Тому тіньова економіка виступає не лише і не стільки причиною, скільки наслідком деформації легальної економіки.

З метою досягнення високого рівня прибутків тіньова економіка незаконно збільшує тіньові прибутки, створюючи тіньовий капітал шляхом використання тіньової зайнятості населення, здійснення тіньових бартерних угод, маклерства, фіктивних фінансових операцій тощо.

Практика економічного розвитку багатьох країн світу свідчить про існування тіньової економіки навіть за умов розвинених ринкових відносин. Проте особливо гостро проблема тінізації постає в країнах, де відбуваються зміни соціально-економічного устрою.

Головними фінансовими причинами поширення тіньової економіки загальновідомі є недосконале законодавство, податковий тягар, надмірне регулювання державою ринків праці та продукції. Тіньова економіка – це фінансово-економічна діяльність, пов’язана з незаконним привласненням особою або групою осіб частини створеної вартості або частки майна ; неконтрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей. Фінансово-економічну діяльність в тіньовому секторі здійснюють поза законом, що унеможливлює стабільний розвиток суспільства та набуває актуальності у зв’язку з формуванням централізованих фондів коштів. Неефективна податкова політика призводить до зменшення надходжень до бюджетів всіх рівнів, тобто змушує підприємства та підприємців приховувати свої прибутки [1].

Механізмами одержання тіньових доходів є:

– нелегальний експорт капіталів;

– отримання тіньових доходів шляхом прихованого вилучення з обігу різниці між офіційними і реальними цінами на товари і послуги;

– корупція;

– нелегальні валютні та зовнішньоекономічні операції;

– випуск і реалізація необлікованої продукції;

– надання необлікованих послуг;

– вимагання, розкрадання, грабежі;

– фінансове шахрайство;

– незаконна приватизація державної власності;

– розкрадання в державних, акціонерних і колективних підприємствах [2].

Тінізація економіки призводить до приховування підприємствами реальних обсягів доходів, ухиляння від сплати податків, створення фіктивних підприємств тощо.

Корупція несуттєво впливає на загальний рівень державного управління. Проте за тотальної тінізації економічних процесів корупція може перетворитися на структуроутворюючий елемент державного управління. Найтиповішим проявом корупції є підкуп чиновників і державних діячів усіх рівнів (неправомірна вигода). За американськими оцінками, на підкуп впливових чиновників великі злочинні угруповання витрачають від 30–50 % своїх прибутків. Таким чином, корупція – це не лише форма злочинного збагачення бюрократичного державного апарату, а й процес приватизації державної влади тіньовими структурами [3].

Однією з причин виникнення тіньового сектору економіки є низька заробітна плата та високі податки фонду оплати праці.

Можна виділити низку об’єктивних факторів, які пояснюють значні обсяги тіньової економіки: високі податки; недостатня прозорість податкового законодавства та внесення змін до нього; непрозорі приватизаційні процеси; втручання владних структур усіх рівнів у діяльність суб’єктів господарювання; корупція органів державної влади та місцевого самоврядування [4].

Також необхідно виокремити конкретні негативні наслідки впливу тіньової економіки на якісний рівень життя

населення: несправедливий розподіл національного доходу; криміналізація суспільства; недовіра до органів державної влади; дискримінація суб'єктів господарської діяльності; скорочення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів; нелегальний експорт капіталів і зменшення обсягів інвестицій в економіку; залежність від іноземних позик; втрата промислового та інтелектуального потенціалу нації.

Детінізація української економіки пов'язана з комплексним її реформуванням, спрямованим на усунення чинників. Це негативно впливає на економіку, а саме спричиняє:

– скорочення офіційних джерел ресурсно-фінансового забезпечення підприємств;

– порушення інтересів між суб'єктами економічно-фінансових відносин, що скорочує базу розширеного відтворення одних суб'єктів на користь іншим;

– зростання штучного завищення витрат на ресурси, вузли та напівфабрикати (за деякими товарними групами українські ціни перевищили світові);

– прояви монопольної поведінки.

Формування державної політики, визначення напрямів і заходів щодо детінізації економіки зумовлені положеннями Закону України «Про основи національної безпеки України». У нормативному акті зазначено: подолання тінізації економіки можливе шляхом реформування податкової системи, оздоровлення фінансової та кредитної системи, припинення відпливу коштів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси.

Таким чином, у кожній сфері прояву тіньової економіки потрібно шукати різні способи детінізації, адже специфічність кожної галузі не дає змоги звести все під стандартне трактування. Так, сферу підприємництва необхідно легалізувати шляхом удосконалення системи оподаткування, у добувній промисловості слід здійснювати прозорий розподіл спеціальних дозволів і ліцензій на здійснення діяльності, у сфері виплати заробітної плати працівникам – ліквідувати диспропорції в оплаті праці та ввести диференціацію оподаткування. Тобто необхідно створити фінансові умови для легалізації тіньового сектору й усунення державних корумпованих структур на всіх рівнях влади.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Тіньова економіка як загроза національній безпеці / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 9 (52). – С. 14–18.
2. Предборський В. А. Тінізаційний аспект процесів початкового нагромадження капіталу в Україні / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6 (73). – С. 26–30.
3. Озерський І. В. Тіньовий сегмент економіки / І. В. Озерський // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 1. – С. 28–31.
4. Варналій З. С. Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З. С. Варналій // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 56–57.

Кришевич О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ: МАХІНАЦІЇ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

З весни 2014 р. в Україні виведено з ринку майже 90 банків і деякі з них було закрито за активну участь у тіньовій економіці: легалізацію нелегальних доходів або, навпаки, виведення легальних грошей в тінь. Тіньова економіка в нашій країні різко перевищує середньосвітовий рівень. Тіньова економіка – це економічна діяльність, що суперечить законодавству даної держави. Усі види діяльності, які здійснюються за плату, не відображається в офіційній статистичній звітності, тобто не піддаються обліку з боку держави, зокрема податкових органів Тіньова економіка – це сукупність нелегальних господарських дій, які класифікуються законодавством як кримінальні злочини різного ступеня тяжкості. Причиною існування тіньової економіки є матеріальна зацікавленість всіх верств «учасників» тіньової економіки в отриманні додаткового доходу за межами законодавства.

Банківське шахрайство на сьогодні є розповсюдженим явищем у світі, оскільки через банківську галузь здійснюється перерозподіл значних фінансових потоків. Схеми реалізації шахрайства у банківському секторі є багатогранними. Їх специфіка зумовлена різноманітністю операцій банківських установ (кредитні, депозитні, валютні, платіжні операції, зокрема через Інтернет).

Банківське шахрайство слід розділити на дві групи: внутрішнє банківське шахрайство, що здійснюють його співробітники або треті особи, які отримали доступ до внутрішньої інформаційної бази фінансової установи. Також одним з елементів таких зловживань постає шахрайство керівників банку, що полягає в доведенні банківської установи до банкрутства за рахунок здійснення неправомірних дій або виведення активів, що є загрозою фінансового становища банку і його клієнтів. Серед видів внутрішнього банківського шахрайства можна виокремити такі: «крадіжка особистості», яку вчиняють працівники банку шляхом незаконного отримання персональної інформації клієнта з метою її подальшого продажу або вчинення протиправних дій з використанням персональних даних; незаконні операції з використанням конфіденційної інформації, що передбачають неправомірні операції з цінними паперами на основі внутрішньої інформації про діяльність банка-емітента; інвестиції у ризикові операції уповноваженою особою банку без відома останнього; видача фальшивих кредитів за участі спеціаліста кредитного відділу банківської установи на основі підроблення документів, створення неіснуючих фізичних/юридичних осіб або надання кредитів особам на основі фальшивих документів чи застави; створення фальшивого банку з метою залучення певної суми депозитів і зникнення з ринку; шахрайство з використанням електронних засобів зв'язку, що передбачає розкрадання банківських ресурсів на щоденній основі за допомогою електронних комунікацій (наприклад, переведення коштів інсайдером на поточний рахунок в офшорний банк).

Зовнішнє банківське шахрайство пов'язано зі зловживаннями з боку зовнішніх суб'єктів щодо банківської установи. Найбільш поширеними способами зовнішнього шахрайства у банківському секторі є: шахрайство з платіжними

документами на основі їх підроблення; шахрайство з кредитними/платіжними картками за рахунок підроблення особистості, крадіжки самої картки або її реквізитів (кардінг, фішинг); кредитування неіснуючих позичальників, що передбачає навмисне або ненавмисне ухвалення рішення про видачу позики на основі фальшивих заяв підставних або інших осіб; підроблення даних фінансової звітності з боку третіх осіб з метою завищення вартості компанії, застави, зменшення рівня заборгованості, що використовують для залучення інвестиційних ресурсів із банківської системи; відмивання коштів, тобто приховування джерела походження доходів, що здійснюють за допомогою операцій купівлі/продажу цінних паперів; використання фондів, отриманих злочинним шляхом, як застави для отримання кредитних ресурсів; «крадіжка особистості» з метою відмивання грошей, отримання кредитних карток і позик в банку, яку вчиняють сторонні до банку суб'єкти (персональну інформацію може бути вкрадена через фальшиві документи, що посвідчують особу); фішинг персональної інформації в Інтернет-мережі через комп'ютерні системи та іншими способами.

Можна констатувати, що шахрайству майже неможливо повністю запобігти, але фінансові установи спроможні знизити ймовірність переростання такої загрози у реальний ризик та мінімізувати ймовірні втрати, знижуючи завдяки цьому рівень неформальних грошових потоків. Для ефективної протидії шахрайству у фінансовому секторі банківські установи повинні врегулювати бізнес-процеси, мати сучасне інформаційно-технологічне оснащення, дієві системи внутрішнього контролю, ризик-менеджменту і корпоративного управління. Фінансовим установам необхідно вчасно оновлювати програмне і технічне забезпечення операційної діяльності з метою захисту від посягань хакерів, комп'ютерних вірусів та інших намагань вчинення протиправних дій. У контексті протидії фінансовому шахрайству також дієвою є система корпоративного управління, що передбачає забезпечення топ-менеджментом і виконавчим органом моніторингу й нагляду за інвестиційно-фінансовою діяльністю фінансової установи та її клієнтів у зв'язку з ускладненням характеру операцій, збільшенням їхнього обсягу. Вища ланка управління фінансовою установою має сприяти

створенню організаційної структури з наданням пріоритетів комплексному ризик-менеджменту, відповідності законодавчій базі внутрішнім регулюючим документам, високим стандартам корпоративної поведінки на кожному структурному рівні.

До основних превентивних заходів шахрайству в банківському секторі слід зарахувати: розроблення організаційної стратегії та засобів контролю, спрямованих на побудову інструментів моніторингу, класифікації, аналізу потенційних загроз (витрат) в результаті внутрішніх і зовнішніх зловживань; налагодження дієвої комунікаційної політики між підрозділами банку і службою безпеки; поточне звітування за результатами моніторингу підозрілих операцій і передання відповідної інформації до підрозділів аудиту, ризик-менеджменту, служби безпеки і вищої ланки менеджменту; періодичне оцінювання операційних процедур банку щодо їх відповідності встановленим службою безпеки нормам; проведення тренінгів для співробітників банку, що спрямовані на підвищення рівня знань щодо виявлення і протидії шахрайству у банківському секторі.

Кузьменко Б. В. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій Таврійського національного університету;
Заіка Ю. О. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В ПОСТРАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ ТА ЕНЕРГЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Ключовими особливостями еволюції політичної влади в Україні з моменту набуття нею статусу незалежної стали: 1) здійснення «революції згори», цілеспрямоване самоперетворення номенклатурно-комуністично-тоталітарної влади, поява нових «генетично» пов'язаних із попередніми, типів і різновидів владних відносин; 2) криміналізація, корумпованість владних структур, державного бюрократичного

апарату, посилення ролі тіньової групової політики й економіки, активізація владних домагань та впливу на прийняття «потрібних» політичних рішень з боку публічно неоформлених центрів влади, її «мафієзація», виникнення феномену «п'ятої влади»; 3) ситуація, за якої криза, руйнація і падіння державної комуністичної ідеології, попри всі очікування та сподівання, не стали чинником руйнації сутності тоталітарної влади.

У новітній політичній теорії тоталітаризм визначають як такий тип політичного режиму, політичної та суспільної системи, якому внутрішньо притаманний всеохоплюючий (тотальний) контроль з боку влади над суспільством і особою. Причому увагу акцентують на ролі ідеології (есхолатичної й теологічної за своєю орієнтацією та революційної за змістом), яку правляча еліта нав'язує населенню як «єдино правильне вчення», а також на репресіях або загрозі їх застосування, що й уможливлює панування влади над індивідом і суспільством. Найважливіша особливість динаміки владних відносин полягає в еволюційній трансформації політичної влади в новий тип власності через нелегітимне, тіньове привласнення та розподіл тотально-одержавленої «загальнонародної» власності її фактичним розпорядником – колишньою партійною бюрократією з ініціативи її прагматичної частини. Із середини 1980-х років розпочалися: конверсія політичної і державної влади, комуністичної номенклатури у кланово-корпоративну, номенклатурно-капіталістичну (тіньову) економічну і політичну владу; інтенсивна концентрація цієї ново-старої влади за відсутності контролю з боку суспільства; формування нової посткомуністичної промислове-фінансової олігархії. Унаслідок цього виникло нове співвідношення політики й економіки, пряме і безпосереднє перетворення колись привласненої власності на політичну та державну владу і навпаки.

Протягом останніх двох десятиліть в Україні, як і в переважній більшості посткомуністичних країн, поступово сформувалася самодостатня (зі значними матеріальними та фінансовими ресурсами) тоталітарно-олігархічна за сутністю система влади. У ній асимілювалися прагматична «реформаторська», ґрунтовно трансформована ортодоксальна комуністична номенклатура, а також більша частина неокомуністичної номенклатури та олігархічних кланів.

Зокрема, можливим став підкуп державних чиновників. Політична влада стала універсальним товаром, що має певну вартість. Цей товар став предметом купівлі-продажу на чорному, закритому для переважної більшості громадян політичному ринку. Закономірним став поступовий вихід із тіні на політичну авансцену та прагнення суспільного визнання, публічної та громадянської легітимізації лідерів колишніх і нинішніх кримінально-номенклатурно-корпоративних кланів або їх уповноважених представників. Офіційно проголошена в усьому пострадянському просторі боротьба з корупцією, мафією є виявом демагогії та популізму. Жодних зрушень і успіхів у цій боротьбі немає.

Основними причинами високого рівня тінізації сучасної української економіки є неефективний інституціональний базис регулювання підприємництва, незадовільні умови здійснення підприємницької діяльності. Такими прийнято вважати: недієвість механізмів антикорупційного законодавства; неефективність функціонування судової та правоохоронної системи; неефективне адміністрування податків; суперечливість і дублювання законодавчої та нормативно-розпорядчої бази в окремих секторах; високий рівень злочинності; відсутність історичної практики дотримання норм та моральних стандартів законослухняної поведінки під час ведення господарської діяльності та сплати податків у суб'єктів господарювання та громадян.

Інституційний розвиток України є ключовою проблемою. Через низьку конкурентоспроможність українська економіка посіла в рейтингу 134 місце з 183 країн світу. Надзвичайно низько експерти оцінили ситуацію у сфері захисту прав міноритарних власників (138 місце), ефективності законодавчих органів у регуляторній сфері (138 місце), захисту прав власності (135 місце), незалежності судової влади (134), тягаря державного регулювання (125), довіри до правоохоронних органів (122), організованої злочинності (116), прозорості державної політики (114). За показником легкості здійснення підприємницької діяльності, 2011 року Україна посіла 149 рейтингову позицію серед 183 країн світу.

У реальному секторі економічна злочинність найбільше позначилася на енергетиці. На неї припадає кожен десятий злочин у сфері економіки. Лише у 2003 році підконтрольні

державі обленерго безкоштовно відпустили електроенергії на 570 млн грн. Понаднормативні комерційні втрати в мережах становили майже 8 млрд кВт/год. Ще одна проблема – підвищена криміногенність і наявність значного тіньового сегмента у вугільній галузі. Це зумовлено значним бюджетним фінансуванням і комерціалізацією збуту продукції. Бюджетне фінансування галузі останніми роками збільшилося на третину, а видобуток скоротився на 5 % (4,5 млн тонн). Кредиторська заборгованість у 2,8 рази перевищила дебіторську. Отже, що більше держава дає, то більше втрачає. Окрім вугільної промисловості, складна криміногенна ситуація наявна також і в інших галузях паливно-енергетичного комплексу, зокрема, в електроенергетиці. Переважна більшість суб'єктів енергоринку є збитковими, утрати електроенергії в мережах досягли загрозливих масштабів, галузь має значні зобов'язання перед бюджетом, поширюється тіньова приватизація підприємств енергетичної сфери. Вирішенню проблемних питань функціонування та розвитку зазначеної сфери перешкоджає також боротьба фінансово-промислових структур і кримінальних угруповань за контроль над цією стратегічно важливою сферою та грошовими потоками.

Купранець І. М. – кандидат юридичних наук, заступник Голови Національної поліції України – начальник Департаменту захисту економіки

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Аналіз сучасного стану функціонування системи державних закупівель в Україні засвідчує, що на сьогодні залишається значна кількість нерозв'язаних проблем щодо нормативно-правового врегулювання цієї сфери сучасних відносин. На тлі цих процесів з'являється значна кількість зловживань. Вивчення та аналіз процедур закупівель, здійснених розпорядниками державних коштів, дають змогу дійти висновку, що більшість злочинів та інших правопорушень під час проведення державних закупівель мають системний характер.

На сьогодні спостерігаються численні факти проведення фіктивних тендерів за завищеними цінами, монополістичної змови учасників, просування на ринок «своїх» або фіктивних фірм, існування системи так званих відкатів і кумівства. З метою створення фіктивної конкуренції досить часто проводять торги, коли родинні фірми-учасники подають різні за ціною тендерні пропозиції для формального дотримання процедури державної закупівлі. Крім того, поширення набула практика, коли низка фірм, виграючи тендер, вказують найкращі умови та, як наслідок, укладають договір, але потім цей договір не виконують, унаслідок чого замовник несе збитки, оскільки на проведення нового тендера бракує часу.

Після проведення торгів не відслідковують якість виконання договорів із закупівлі. Зокрема, нерідко наявна змова замовника й учасника щодо невиконання або неякісного виконання договорів, оскільки не передбачено обов'язкового інформування щодо виконання договору на всіх його стадіях.

Найбільш корупційною є процедура торгів, яку застосовують під час проведення тендеру шляхом застосування переговорної процедури закупівлі, що в питомій вазі державних закупівель становить близько 5,2 %. Саме через цю процедуру службові особи державних установ і підприємств – замовників вчиняють низку злочинів.

Зазвичай замовник знаходить «свою» фірму, що, відповідно, знаходить ще дві фірми, які вказують у тендерних пропозиціях вищі ціни, ніж перша. У подальшому замовник оприлюднює на веб-порталі уповноваженого органу прийняття рішення (повідомлення) про те, що тендер виграла фірма, яка запропонувала більш низьку ціну, але насправді така ціна в півтора-два рази перевищує ринкову (відповідно, відкат становить 10–30 % від суми закупівлі).

Узагальнення здійснених процедур державних закупівель протягом 2015–2016 років засвідчує, що однією з причин завдавання державі збитків під час проведення тендерів є те, що розпорядники державних коштів, фінансові служби й тендерні комітети замовників, порушуючи свої функціональні повноваження, не проводять попереднього вивчення та аналізу ринку товарів, робіт, послуг і цін на ньому, що є важливим чинником ефективності проведених торгів. Відсутність такої інформації в кожному другому випадку здійснених торгів призводить до акцепту цінових пропозицій учасників за ціною,

яка значно перевищує середньоринкову, що діє на ринку на час проведення торгів.

Вивчаючи й аналізуючи чинний Закон України «Про публічні закупівлі» та інші нормативно-правові акти з питань здійснення державних закупівель, можна дійти висновку, що тендерний комітет замовника, його службові особи практично не несуть жодної відповідальності за неправильне проведення або навмисне порушення процедур закупівлі. Так, результати торгів скасовують, оголошують нову процедуру з метою досягнення вигідного службовим особам підприємства-замовника результату.

Крім того, слід констатувати низку недоліків зазначеного Закону, на які слід звернути увагу. По-перше, ч. 2 ст. 16 не містить обов'язкового кваліфікаційного критерію наявності фінансової спроможності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, довідка з банку про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами). По-друге, у п. 1 ч. 1 ст. 30 визначено підставу відхиляння тендерних пропозицій (не надав забезпечення тендерної пропозиції, якщо таке забезпечення вимагалося замовником), яка являється дискримінаційною для бюджетних установ, що не можуть планувати видатки на вказані цілі.

Кучмєєв О. О. – кандидат психологічних наук, здобувач вищої освіти ступеня «магістр» Національної академії внутрішніх справ

ПРОЗОРЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ РОЗВИТКУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Нині Україна має проблему відсутності належного регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Відсутність такого регулювання створює можливості для корупції, що може полягати у вибірковому необґрунтованому використанні державних ресурсів для підтримки суб'єктів господарювання, якими володіють особи «наближені» до посадових осіб – розпорядників таких ресурсів. До того ж, селективна підтримка певних суб'єктів

господарювання призводить до монополізації такими суб'єктами господарювання відповідних ринків. Це стає можливим через відсутність у конкурентів можливості отримати такі економічні ресурси або преференції за нормальних умов та створює передумови для розвитку тіньової економіки в Україні. Прикладом такої ситуації може бути погашення державою відсотків за кредитами компанії Activ Solar на суму близько 200 млн гривень [1].

Україна підписала та ратифікувала 16 вересня 2014 року Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію) [2]. Таким чином, наша держава взяла на себе зобов'язання побудувати систему регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання за зразком системи, яка ефективно функціонує понад 50 років у ЄС. На виконання відповідних положень Угоди про асоціацію, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 1 липня 2014 р. № 1555-VII [3]. Проте, з огляду на великий обсяг підготовчої роботи, яку необхідно зробити задля забезпечення можливості виконання норм згаданого Закону, набрання ним чинності було відстрочено до 2 серпня 2017 року.

Стаття 262 Угоди про асоціацію визначає, що *«будь-яка допомога, надана Україною або країнами – членами Європейського Союзу з використанням державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих товарів, є несумісною з належним функціонуванням цієї угоди в тій мірі, в якій вона може впливати на торгівлю між сторонами»*. Наведене визначення державної допомоги деталізовано відповідними нормами Закону. Зокрема, відповідно до ст. 4 цього Закону, поняття «державна допомога» охоплює такі форми державної підтримки суб'єктів господарювання: надання субсидій та грантів, дотацій; надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктами господарювання; надання гарантій, кредитів на пільгових

умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; зменшення зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; надання прямо чи опосередковано товарів та послуг за цінами, що нижчі за ринкові, або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, що вищі за ринкові; збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів.

На нашу думку, Угода про асоціацію та Закон впроваджують декілька механізмів, які допоможуть мінімізувати корупційні ризики під час надання державної допомоги та сприятимуть виведенню економіки України із тіні. У преамбулі Закону зазначено, що його метою є підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги, здійснення контролю за її допустимістю.

По-перше, це створення єдиного реєстру державної допомоги. Уся державна допомога, надана суб'єктам господарювання, має бути внесена до цього реєстру. Реєстр буде відкритим, і користування ним буде здійснюватися на безоплатній основі. Відтак, коли інформація щодо державної допомоги буде консолідованою і відкритою, значно знижуються шанси приховати факти держаної допомоги, до якої можуть виникнути питання щодо її обґрунтованості та законності.

По-друге, це надання Антимонопольному комітету України повноважень щодо погодження державної допомоги за принципом *stand still*. Частиною 4 ст. 9 Закону встановлено, що надання нової державної допомоги може бути лише після отримання відповідного рішення Антимонопольного комітету. Отже, після набрання чинності Законом, органи державної влади або місцевого самоврядування вже не зможуть на власний розсуд вирішувати, яку допомогу і кому надати – все це буде погоджувати Антимонопольний комітет після проведення відповідної перевірки обґрунтованості надання такої допомоги.

По-третє, це визначення чітких критеріїв допустимості державної допомоги. Розділом 2 Закону передбачено вичерпний перелік критеріїв, за якими державна допомога є допустимою, або може бути визнана такою. Також визначено категорію державної допомоги, щодо якої вимога про її обов'язкове повідомлення не застосовується. На наше глибоке переконання,

визначення цих критеріїв значно зменшує дискреційні повноваження органів державної влади або місцевого самоврядування у частині надання державної допомоги. Отже, навіть якщо певна посадова особа буде перебувати під незаконним впливом суб'єкта господарювання, така особа не буде мати повноважень «посприяти» зазначеному суб'єкту господарювання в отриманні ним від держави коштів, знижок та/або інших пільг.

По-четверте, Угодою про асоціацію та Законом встановлено механізми забезпечення прозорості державної допомоги. Так, ст. 263 Угоди передбачає, що будь-яке підприємство, яке надає послуги, що мають загальний економічний інтерес, та отримують компенсацію за їх надання від держави, зобов'язані зберігати ці кошти на окремих бухгалтерських рахунках.

Отже, на нашу думку, впровадження системи контролю за наданням державної допомоги, через перелічені вище механізми, буде сприяти мінімізації корупції у сфері надання державної допомоги і запобігання розвитку тіньової економіки в Україні. Це призведе до кращого захисту конкуренції, підвищення інвестиційної привабливості України та розвитку економіки.

Список використаних джерел

1. Звіт щодо семінару «Створення системи регулювання державної допомоги в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2014/09/Report-on-State-Aid-Stakeholders-Seminar-on-25-June-2014-UKR.pdf. – Назва з екрана.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1477320382731910. – Назва з екрана.

3. Про державну допомогу суб'єктам господарювання [Електронний ресурс] : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1555-VII. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1555-18. – Назва з екрана.

Лапко О. В. – заступник начальника Департаменту захисту економіки Національної поліції України

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Після прийняття 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у національному законодавстві з'явилося посилання на можливість сприяння оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Чільне місце в теорії посідає понятійний апарат. Теорія оперативно-розшукової діяльності (ОРД) правоохоронних органів є концептуальною системою, що відображає об'єктивні закономірності оперативно-розшукової практики. Мова теорії є засобом розбудови цієї системи теоретичних положень.

Отже, існують деякі відмінності між конфіденційним співробітництвом у кримінальному провадженні та оперативно-розшуковій діяльності, зокрема: за правовим статусом, суб'єктним складом і процесуальним оформленням конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

1. *Правовий статус.* Правову основу конфіденційного співробітництва в кримінальному провадженні становлять Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України, а в ОРД, окрім КПК України, закони України «Про Національну поліцію України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державну таємницю», «Про органи і служби в справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» тощо.

2. *Суб'єктний склад.* Відповідно до вимог ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» конфіденційне

співробітництво в підрозділах Національної поліції здійснюють оперативні підрозділи: кримінальної та спеціальної поліції.

Статтею 275 КПК України передбачено, що слідчий має право використовувати інформацію, отриману від осіб, з якими встановлено конфіденційне співробітництво, під час проведення негласних слідчих розшукових дій, або залучати їх до них. Однак слідчий не виступає суб'єктом, який здійснює ОРД.

Таким чином, відсутність нормативної правової регламентації поняття конфіденційного співробітництва не дає змогу практикам трактувати його абсолютно однозначно, що призводить до використання різних підходів у практичній реалізації інституції конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному провадженні.

Конфіденційне співробітництво в оперативно-розшуковому та кримінальному проваджені запропоновано тлумачити як взаємодію громадян з оперативними підрозділами правоохоронних органів або розвідувальних органів України, що полягає в наданні ними на добровільних засадах систематичної законспірованої допомоги у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності.

Ларіна О. В. – кандидат юридичних наук, старший викладач, викладач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Жодну країну світу не захищена від поширення нелегальної економіки, а в період кризи та стагнації відсотки прихованих капіталів збільшують в рази.

Тіньова економіка загрожує фінансовій безпеці країни, зменшує ефективність виконання інструментів грошово-кредитної політики, або взагалі нівелює їх використання, суттєво впливає на об'єм і структуру ВВП [1, с. 256].

Проблемі оцінювання обсягів тіньової економіки, її особливостям в Україні, пошуку єдиного і точного визначення поняття «тіні» та способів протидії їй присвячено низку праць

провідних вітчизняних науковців, серед яких: В. Д. Базилевич, З. Варналій, О. Ладюк, І. Мазур, Т. Ковальчук, В. Мандибура, Р. Моторин, А. Сухоруков, О. Турчинов, І. Приварникова, Т. Шматковська та ін. Зарубіжні науковці також приділяли увагу цьому питанню, а саме: Ф. Шнайдер, Г. Абадінскі, Дж. Арвай, Д. Блейдс, П. Гутман, Б. Даллаго, Е. де Сото, Л. Ебергард, Р. Клітгаард, П. Мауро, С. Роз-Аккерман, С. Роттенберг, В. Танзі, У. Тіссен, Е. Фейге, Н. Бокун, В. Дадалко, Л. Дрекслера.

Тіньова економіка наявна майже в усіх сферах соціально-економічних відносин (дрібні підприємництва, великі компанії, органи державної влади). Такими прикладами можуть бути: нелегальна заробітна плата (в конвертах) або виплата заробітної плати не за трудовим договором, а за цивільно-правовою угодою (уникнення сплати соціальних внесків); готівкові операції, що не обліковуються; відмивання грошей; підпільне виробництво; «чорні ринки» тобто незаконні ринки збуту; шахрайство; незаконна діяльність; відкати та хабарі.

Причин існування тіньової економіки є багато, тому науковці їх класифікують на соціально-економічні, політичні, правові, морально-етичні.

Експерти Ради Європи в країнах СНД визначають чотири основні сфери кримінальної активності, які можуть бути джерелом нелегальних прибутків. До них належать ухилення від сплати податків, корупція, контрабанда та нелегальне маніпулювання процесом приватизації.

Зростання тіньового сектору економіки призводить до структурних деформацій і нестабільності соціально-економічного розвитку країни, а також перешкоджає процесу розбудови держави, демократизації суспільства та європейської інтеграції України. Також це явище призводить до скорочення державних доходів, що створює проблему дефіциту державного бюджету.

Тінізація економіки призводить до розвитку правового нігілізму, посилення процесів криміналізації економічних відносин, заміщення прозорого державного контролю кримінальним, поширення корупції в органах державної влади, що підриває довіру до держави [2, с. 63].

Дослідники тіньової економіки В. П. Мартинюк та К. А. Хомяк зазначають, що високий рівень тінізації

національної економіки України породжують конкретні чинники:

– неефективне державне регулювання економіки, тобто недовіра бізнесу до держави і навпаки, високий рівень бюрократизації, недосконале законодавче забезпечення;

– неефективне адміністрування податків, що підтверджують рейтингові оцінки цієї сфери;

– проблеми ринку праці, пов'язані з низькими економічними стимулами до офіційного працевлаштування працівників, зростання рівня безробіття;

– недосконале грошово-кредитне регулювання, яке полягає в непрозорому рефінансуванні комерційних банків і встановленні гнучкого валютного курсу;

– недосконаліть бюджетної системи, низький контроль за використанням бюджетних коштів;

– недосконаліть судової та правоохоронної системи, відсутність чіткої державної програми протидії організованій злочинності;

– непродуктивний відплив капіталу з України.

– корупція [3].

Таким чином, тіньова економіка функціонує поряд з легальною економікою, хоча її наявність суперечить державному устрою та закону. Основною метою детінізації економіки України є створення необхідних умов для покращення інвестиційного клімату, зниження податкового та регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин.

Список використаних джерел

1. Лаврик С. С. Сучасні проблеми подолання тіньової економіки України / С. С. Лаврик // Финансы, учет, банки. – 2016. – № 1 (21).

2. Руденок О. І. Тіньова економіка: причини, наслідки та шляхи подолання / О. І. Руденок // Управління розвитком. – 2013. – № 19 (159).

3. Мартинюк В. П. Боротьба з тіньовою економікою як пріоритетний напрям зміцнення фінансової безпеки [Електронний ресурс] / В. П. Мартинюк, К. А. Хомяк. – Режим доступу: www.dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/1337/1/2.pdf. – Назва з екрана.

Левченко Ю. О. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ГЕНЕЗИС ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Від початку перехідного періоду в Україні активізувалася проблема тіньової економіки – не контрольованого суспільством виробництва, розподілу, обміну й споживання товарно-матеріальних цінностей і послуг, тобто приховуваних від органів державного управління й громадськості соціально-економічних відносин між окремими громадянами та соціальними групами.

У сучасному світі з проблемою тінізації економічних процесів стикаються майже всі країни. Обсяги тіньового сектору в економічно розвинутих країнах світу утримують на рівні, що унеможливлює суттєвий вплив на соціально-економічні процеси в суспільстві (5–12 % ВВП). Водночас у разі, якщо тіньовий сектор становить 30 % ВВП, настає критична межа, перевищення якої свідчить про функціонування в країні відтворювальної системи тіньових економічних відносин.

За твердженням експертів МВФ, питома вага тіньової економіки підвищується на ранніх етапах переходу до ринку, однак потім починає знижуватися з прогресом реформ та скороченням корупції в органах державної влади. Водночас наявні й інші приклади. Так, у Білорусі та Узбекистані, де питома вага тіньового сектору, відповідно, становить 19,3 та 6,5 % ВВП, ринкові реформи здійснювалися повільно, проте завдяки державному втручанню, запровадженим обмеженням і санкціям фактично вдалося обмежити зростання тіньової економіки [1].

Серед країн Центральної та Східної Європи і на пострадянському просторі за масштабами тіньового сектору Україна, на жаль, і далі утримує одну із чільних позицій. Оцінки масштабів тіньової економіки в Україні коливаються в межах від 40 до 80 % ВВП залежно від методу оцінки [2].

Ризики тіньової економіки пов’язані з незаконною торгівлею, організованою злочинністю та корупцією.

Передумовами збільшення масштабів нелегальної економічної діяльності експерти ВЕФ вважають об'єднаний зв'язками світ (networked world), неспроможність глобального управління та економічну нерівність. Економічна нерівність розглядається одночасно як чинник формування сприятливого середовища для тіньового обігу товарів і, як наслідок, тінізації міжнародних торговельних потоків. Збільшуючи вартість ведення легального бізнесу, тіньові економічні відносини стримують розвиток національних економік та посилюють нерівність як всередині країн, так і між ними. Нелегальна торгівля об'єктами інтелектуальної власності негативно впливає на дієвість стимулів здійснення інноваційної та інвестиційної активності, що також негативно позначається на економічному розвитку. Хоча обсяги тіньової економіки у країнах, що розвиваються, як правило, більші, ніж у розвинених країнах з класичною ринковою економікою, значна частка попиту на нелегальні товари формується саме у розвинених країнах. Глобалізація фінансових систем, розвиток міжнародних банківських мереж, електронних торговельних систем та мереж здійснення операцій з нерухомим майном, за недостатньої координації діяльності країн щодо детінізації світових торговельних та фінансових потоків, створюють умови для використання фінансових інструментів і маніпулювання інструментами трансфертного ціноутворення з метою оптимізації оподаткування та відмивання грошей [3].

Однак генезис тіньової економіки не можна пояснювати окремими причинами або факторами. Своїм корінням походження тіньових процесів сягає у неправильні, не адекватні існуючій економічній системі дії владних, регулюючих і контролюючих структур держави, форми та методи господарювання, а також у соціально-психологічні спотворення господарської поведінки суб'єктів економічного порядку, які суперечать об'єктивним економічним законам і не відповідають інтересам переважної більшості населення.

Суть поняття «тіньова економіка» науковці визначають по-різному, зокрема як: економічну діяльність, яка з якихось причин не враховується офіційною статистикою і не потрапляє до ВНП (Е. Фейг); сферу прояву економічної активності, спрямованої на одержання доходів від заборонених видів

діяльності або на ухилення від суспільного (державного) контролю та від сплати податків у межах легальних видів економічної діяльності (О. Турчинов).

Відповідно до законодавства України, тіньова економіка – це заборонена законом діяльність із виробництва товарів і послуг, що здійснюється з метою збагачення, а також правомірна ринкова економічна діяльність, результати якої частково або повністю не враховуються в державній звітності й оподаткуванні. З цієї дефініції випливає багатогранність проявів тіньової економіки від неврахованої або прихованої діяльності до кримінальних дій, що суперечать правовим нормам суспільства.

Основними напрямами поширення та прояву тіньової економіки в Україні слугує тіньова політика, корупція та злочини у сфері економіки. Тіньова політика становить комплекс заходів щодо лобіювання корисливих інтересів нової кланово-олігархічної еліти тіньового бізнесу у сфері управління державою.

Тіньова економіка стала небезпечним фактором для прогресивного економічного й політичного розвитку України. Ця небезпечність посилюється з огляду на те, що у сфері тіньової економіки переважає так звана кримінальна складова. За оцінками Національного банку України, поза контролем банків в обігу перебуває 4,8 млрд грн, що становить майже половину грошової маси. Це один із показників тінізації економіки України. Гроші, які знаходяться в обігу поза банками, обслуговують товарообіг, що не оподатковується, тобто тіньову економіку.

Якщо комплексно розглядати проблему тінізації економіки в Україні, то можна виділити низку об’єктивних чинників та умов, які зумовлюють надзвичайне зростання обсягів тіньової економіки на сучасному етапі розвитку держави:

1) соціально-економічна криза в країні;

2) непослідовність економічних і соціальних реформ;

3) неврегульованість суспільно-економічних відносин;

4) недосконалість фіскальної політики держави;

5) відсутність стабільного законодавства, яке регламентує економічну діяльність;

6) прогалини в чинному законодавстві;

7) небезпечний рівень корумпованості державних службовців;

8) бартеризація взаєморозрахунків між суб'єктами господарювання.

Слід погодитись із позицією, що в структурі тіньової економіки можна виділити чотири сегменти:

– легальний (світлий), причиною якого є недосконалість чинного законодавства;

– напівлегальний (темний), у якому суб'єкти узаконеної діяльності ухиляються від сплати податків;

– неофіційний (сірий), до якого належать незареєстровані форми підприємництва;

– підпільний (чорний), безпосередньо пов'язаний із порушенням чинного законодавства [4, с. 160–161].

Загалом у контексті проблеми зменшення обсягів тіньового сектору в Україні необхідно впроваджувати комплекс ефективних реформ в економічній та політичній сферах держави.

Про заходи протидії тіньовій економіці мають бути системними, що реалізуються на політичному, законотворчому, управлінському рівнях, а також на рівні підзаконної нормотворчості. Серед заходів, що застосовуються на законотворчому рівні, перевага надана кримінологічній експертизі законопроектів. До заходів, що застосовуються на управлінському рівні, віднесено контроль у сфері здійснення господарської діяльності й обмін інформацією між контролюючими органами [5].

Явище тінізації економіки впливає на всі сфери функціонування національної економіки. Тому політика влади має бути спрямована на подолання цього негативного явища, що забезпечить очищення економіки й покращення фінансового клімату держави.

Список використаних джерел

1. Шелудько Н. М. Проблема тіньової економіки в Україні / Н. М. Шелудько // Фінанси України. – 2002. – № 9. – С. 80–87.

2. Havrylyshin O. Growth Experience in Transition Countries. 1990-98-1999. – Occasional Paper 184. – Washington : International Monetary Fund.

3. Global Risks Report 2011 Sixth Edition. An initiative of the Risk Response Network. January 2011 / World Economic Forum

[Electronic Resource]. – Mode of access: http://riskreport. weforum.org/global-risks-2011.pdf. – Title from the screen.

4. Предборський В. Транснаціональна тіньова економіка як активний тінізатор національного економічного простору / В. Предборський // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 6. – С. 159–163.

5. Маслій І. В. Про систему заходів протидії тіньовій економіці / І. В. Маслій // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 124–126.

Макаренко Н. К. – кандидат юридичних наук, доцент, здобувач Національної академії внутрішній справ

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА СУЧАСНОЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Упродовж останніх десятиліть було написано значну кількість наукових праць, автори яких досліджували феномен транснаціональної злочинності та її вплив на інші види злочинності, зокрема професійну, аналізували її витоки, форми, можливості протидіяти цій соціальній патології.

Транснаціональна злочинна діяльність – це найраціональніший і професійний вияв кримінальної поведінки, для якого визначальним є намагання мінімізувати можливі ризики та отримати максимальний прибуток.

Особливістю сучасної транснаціональної злочинної діяльності є чіткий розподіл «праці» (як всередині злочинної організації, так і між окремими злочинцями), спеціалізація та професіоналізація.

Чисельність транснаціональних злочинних організацій інколи перевищує 1000 осіб, які становлять сотні окремих ланок глобальної мережі, дислокуються в різних країнах, де здійснюють свою злочинну діяльність.

Однак значна чисельність збільшує ймовірність викриття організації та виникнення конфліктів всередині неї. Окрім того, прагнення якнайшвидше отримати надприбуток втягує членів організації в ризиковані операції, що можуть загрожувати

безпеці як окремих ланок, так і організації загалом. Вищезазначене зумовлює необхідність вимагати від усіх учасників високого рівня кримінального професіоналізму і набору певних особистісних якостей.

Учасники транснаціональної злочинності переважно мають риси, властиві рецидивним і професійним злочинцям. Важливою ознакою є постійний або систематичний характер і спеціалізація відповідної діяльності. Її наслідком постає набуття характеру кримінального професіоналізму: наявності відповідних знань, навичок, умінь, стереотипів поведінки особи і знарядь «злочинного ремесла». Для більшості транснаціональних злочинців кримінальна діяльність є основним джерелом доходів.

Злочинцям цього типу властивий високий ступінь участі в справах кримінального світу, стійка антисуспільна орієнтація, що досягає рівня стійкої злочинної установки. Вчинення злочинів для них є звичною справою, під час якої елементи, що перешкоджають досягненню злочинного результату, просто усувають.

Вивчаючи проблеми взаємозв'язку транснаціоналізації та злочинності, вчені вважають, що під впливом умов, створених транснаціоналізацією, відбувається зміна структури злочинності, переоцінка її суспільної небезпеки. Вплив транснаціоналізації на злочинність полягає в її трансформації на національному рівні, а також в її намаганнях активно використовувати наслідки і переваги транснаціоналізації у злочинній діяльності.

З огляду на це, нині правоохоронні органи все частіше виявляють угруповання, що складаються з незначної кількості професійних злочинців, які компенсують малу чисельність залученням «підрядників» для виконання різних завдань. Серед «підрядників» можуть бути як вуличні хулігани, яких наймають для того, щоб «покарати» кого-небудь, так і професіонали в сфері юриспруденції, бізнесу, технологій, безпеки тощо.

З упевненістю можна констатувати, що головною відмінною рисою світової злочинності є поява «злочинця – інтелектуала», здатного на різних рівнях (інформаційному, технічному, організаційному, фінансовому) використовувати ті переваги, які надає глобалізація. Варто звернути увагу на те, що

фактори інформаційної глобалізації нині породжують нові форми інтелектуальної злочинності, ефективних засобів боротьби з якими досі не розроблено.

Про появу нового формату злочинної діяльності, що спирається на високий інтелектуальний потенціал та розвинені технології глобальної комунікації свідчить поява кримінального хакерства. Його суб'єктами є професійні комп'ютерні злочинці, які переслідують яскраво виражену корисливу мету. Злочинцями такого типу є близько 90 % усіх злочинів, які пов'язані з розкраданням матеріальних цінностей в особливо великих розмірах. Саме ця категорія злочинців є найбільш небезпечною для суспільства і держави. Вони становлять кістяк кіберзлочинності, яка передусім пов'язана з криміналізацією Інтернету.

Маковоз О. С. – кандидат економічних наук, доцент, т.в.о. завідувача кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ

ОЦІНКА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Трансформаційні зміни в національній економіці Україні супроводжуються тінізацією економічних відносин. Спостерігається зменшення державних підприємств і зростання кількості суб'єктів приватного сектору економіки.

Питанням дослідження взаємозв'язку тіньової економіки та економічної безпеки підприємства присвячено чимало наукових праць провідних вітчизняних учених, зокрема В. Базилевича, О. Барановського, З. Варналія, Л. Герасименко, О. Джужі, З. Живко, О. Користіна, В. Мандибури, І. Приварникової [1–5].

Попри значну кількість наукових напрацювань із цієї проблематики, досі залишаються актуальними питання аналізу впливу тіньової економіки на економічну безпеку підприємства. Економічна безпека як категорія економічної науки відображає складну систему економічних відносин на різних етапах суспільного виробництва – на рівні макро- та мікроекономіки. Орієнтація України на створення сприятливого бізнес-

середовища та інтеграцію до Європейського Союзу вимагає дотримання сучасних вимог, передбачених для системи економічної безпеки підприємства. Вітчизняні підприємства дедалі активніше замислюються над розробкою ефективних систем захисту власної економічної безпеки. Так, ринкові механізми не здатні автоматично виконувати цю функцію. Держава може забезпечити лише захист від найбільш важливих і значних небезпек. Як зазначають О. Користін, О. Барановський, Л. Герасименко, О. Джужа, безпека суб'єкта залежить від різних факторів. Шкоду інтересам підприємця може бути завдано внаслідок несприятливої економічної політики держави, протиправних дій конкурентів, кризових явищ в економіці, непередбачених змін кон'юнктури ринку, стихійного лиха, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності, соціальної напруги тощо [1]. Потреба в захисті від небажаних зовнішніх впливів і всебічних внутрішніх змін – це базова, основна потреба для будь-яких суб'єктів господарювання. На сьогодні саме тіньова економіка є однією з найбільших загроз економічній безпеці підприємства, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та перешкод інтеграції України в європейське співтовариств. Тіньова економіка містить у собі юридичну діяльність, яка виконується поза досяжністю державних органів. Ці заходи зазвичай поділяють на дві категорії, які є загальними для всієї Європи. Перша категорія – це неоголошена (офіційно не зафіксована) праця, на частку якої припадає приблизно дві третини з тіньової економіки. До цієї категорії можна віднести заробітну плату, яка офіційно не фіксується для уникнення оподаткування або документування. Друга категорія – це заниження доходів підприємств. Передусім до неї слід віднести таких суб'єктів господарювання, які мають значні готівкові кошти [2]. В. Мандибура вважає, що у вузькому розумінні тіньова економіка обмежується лише тими видами економічної діяльності та відповідними відносинами, які за змістом є або протиправними, або суспільно небезпечними (що на практиці не завжди збігається) [4, с. 12–14]. Протягом січня-вересня 2016 року на майже 1,6 тис. підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності виявлено порушення, які призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів на

загальну суму понад 2,1 млрд грн, з яких під час використання державних ресурсів – на суму майже 1,7 млрд грн, комунальних ресурсів – на суму 448,4 млн грн [6]. Основними причинами переходу легальної економіки в тіньову є надто високі податкові навантаження; надмірна регламентація економічної діяльності; невиправдане збільшення масштабів державного втручання в економіку. Якщо в країні невисокий рівень оподаткування, відсутні або зведені до мінімуму адміністративні бар'єри, прозора та проста процедура створення, реорганізації й ліквідації підприємств, то мотивація підприємців до приховування своєї діяльності у тіні сягає мінімуму [5].

Сучасне управління системою економічною безпекою підприємства пов'язане з нейтралізацією впливу тіньової економіки. Вітчизняні підприємства постійно зазнають нових викликів, ризиків і загроз. Конфлікт економічних інтересів держави та підприємств поширює тіньову економіку. Очевидно, що тіньова економіка певним чином впливає на економічну безпеку підприємства. Таким чином, для забезпечення економічної безпеки підприємства слід аналізувати вплив тіньової економіки на її стан. Сьогодні в Україні розрахунок рівня тіньової економіки здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки України від 18 лютого 2009 року № 123 [7]. Загалом, на думку В. Базилевича, для визначення масштабів неформальної діяльності використовують дві групи методів: мікрометоди (прямі) та макрометоди (опосередковані) [1, с. 40–41].

Для підприємств доцільно водночас використовувати сукупність методів для оцінки впливу тіньової економіки всі функціональні складові економічної безпеки (фінансові, інтелектуальні, кадрові, техніко-технологічні, політико-правові, інформаційні, екологічні й силові). Також слід ураховувати, що аналіз економічної безпеки підприємства складається з комплексу якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких вважають рівень економічної безпеки, який визначається станом використання факторів виробництва. Цей показник залежить від здатності управлінського апарату підприємства ефективно протидіяти можливим ризикам і загрозам тіньових економічних процесів. Таким чином, тіньова

економіка суттєво впливає на всі економічні відносини. Доцільним є оцінювання впливу тіньової економіки на результативність діяльності підприємств. Саме оцінка обсягів тіньової економіки на рівні окремого підприємства надасть можливість здійснити об'єктивний аналіз діяльності та прийняти обґрунтоване управлінське рішення, що стане запорукою економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Методичні оцінки масштабів тіньової економіки / В. Базилевич, І. Мазур // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 36–44.
2. Варналій З. С. Детінізація економіки як чинник розвитку підприємництва / З. С. Варналій, З. Б. Живко // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 4. – С. 38–49.
3. Користін О. Є. Економічна безпека : навч. посіб. / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко, О. М. Джужа. – Київ : Алерта, 2010. – 368 с.
4. Мандибура В. О. Тіньова економіка України як об'єкт спеціального наукового дослідження / В. О. Мандибура. – Київ, 1998. – 118 с.
5. Приварникова І. Ю. Тіньова економіка України: причини, обсяги та шляхи їх зниження / І. Ю. Приварникова, К. В. Степанюк // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 163–167. – (Серія «Економіка і підприємництво»).
6. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki. – Назва з екрана.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 18 лютого 2009 року № 123. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=4bb297a0-c900-404f-8c6f-5f76f18b1503&title=NakazMinekonomikiVid18-02-2009-123proZatverdzhenniaMetodichnikhRekomendatsiiRozrakhunkuRivniaTinovoiEkonomiki. – Назва з екрана.

Мартиненко В. О. – голова Громадської спілки «Центр запобігання та протидії корупції», голова Громадської ради при МВС України

АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА КОРУПЦІЇ

Тіньова економіка і корупція нероздільні. Матеріальний ефект від корупції є частиною тіньової економіки. Тіньова економіка породжує корупцію, а корупція – тіньову економіку.

Їх взаємозв'язок можна розділити на декілька ключових аспектів.

По-перше, тіньова економіка може існувати і розвиватися лише в умовах корумпованості всіх гілок влади.

По-друге, корупція змушує тіньову економіку залишатися в тіні і вести нелегальний бізнес.

По-третє, тіньова економіка створює фінансову основу корупції, а корупція підтримує фінансову основу тіньової економіки.

По-четверте, корупція стимулює створення основи для формування нових сфер тіньової економіки.

П'яте, тіньова економіка формує корупційні взаємовідносини в усіх сферах, що безпосередньо впливають на її процвітання.

Поняттям «тіньова економіка» тлумачать як господарську діяльність фізичних і юридичних осіб, яку здійснюють поза межами державного контролю, а отже, вона не відображена в офіційній статистиці. Тобто це вся діяльність, яку не враховує бухгалтерський облік. Тіньова економіка охоплює декілька видів. Скрита тіньова економіка – це законодавчо дозволена, але офіційно не облікована діяльність в межах формалізованих структур і процедур. Це так звана тіньова діяльність керівного персоналу організацій. Неформальна тіньова економіка – це законодавчо дозволена, але не облікована діяльність неформальних структур чи діяльність поза формалізованими взаємовідносинами і процедурами, що переважно властива малому бізнесу. Нелегальна тіньова економіка – це законодавчо заборонена скрита діяльність чи та, на яку немає обов'язково необхідного дозволу. До цього виду належить протиправна чи кримінальна діяльність.

Таким чином, тіньова економіка – це складний комплекс різних видів економічної діяльності, основними ознаками яких є вихід за межі чинного законодавства.

Тіньова економіка – це завжди негативне соціально-економічне явище. Воно є базою для виникнення і розвитку організованої злочинності, що стримує розвиток відкритої економіки і породжує корупцію у всіх сферах, до яких має відношення.

Серед причин корупції варто визначити такі:

– економічні – низька заробітна плата чиновників, наявність у них повноважень, використовуючи які вони можуть впливати на процеси в суспільстві;

– інституційні – високий рівень закритості в роботі державних відомств, відсутність прозорості, громіздкість і заплутаність звітності;

– соціальні – недостатня інформованість та самоосвіта, небажання нести відповідальність і перекладання її на чиновників, небажання брати участь у формуванні державної політики тощо.

Значною мірою поширення тіньової економіки пов'язано з об'єктивною реакцією підприємств і населення на нездатність держави ефективно управляти економічними процесами. Існування настільки величезного тіньового сектору є неможливим без потужної підтримки і прикриття сформованої в державі системи корупційних взаємовідносин.

Перехід легального бізнесу в тінь часто є вимушеною реакцією бізнесу на жорсткі підходи держави щодо ведення діяльності (великі податкові та кредитні ставки, які забирають майже весь дохід і неминуче призводять до банкрутства). З метою запобігання цьому бізнес часто шукає шляхи отримання додаткових доходів у тіні.

Тіньовий бізнес використовує ті самі технології, що і кримінал, а тому за високого рівня тіньової економіки відбувається повне зрощення бізнесу і криміналу. Тіньова економіка в Україні як соціальне явище розвивалася в умовах наявності прогалин у законодавстві, економіці та в фінансово-кредитній сфері. Цьому передувало зростання фінансових можливостей криміналітету, зрощування корумпованих представників різних влад, державного апарату і злочинного світу, які мали спільну мету – надмірне збагачення та отримання влади.

Миронюк Т. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ТІНІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) визнав поширення тіньової економіки, макроекономічну розбалансованість та обмеженість ресурсів основними глобальними ризиками майбутнього десятиліття [1].

Недостатня ефективність міжнародних інституцій та національних органів управління у протидії тіньовій економіці призводять до її подальшого активного поширення. Попри загрозливі масштаби означеної проблеми, досі відсутній цілісний та скоординований між країнами план дій щодо подолання тіньової економіки. Наявні програмні документи стосуються або подолання її окремих проявів (відмивання «брудних» коштів, боротьби з економічною злочинністю тощо), або спрямовані на протидію тіньовій економічній діяльності у масштабах національних економік.

Оскільки проблема тінізації є міжнародною, масштаби тінізації глобальної економіки та загрози, пов'язані з її існуванням і поширенням, потребують негайного розроблення скоординованої стратегії протидії цьому негативному явищу. Останнім часом дослідники вказують на певні позитивні зрушення у сфері детінізації економіки. Вони виявляються у: вирівнянні перепадів у економічній кон'юнктурі (особливо за умов економічної кризи, коли за рахунок перерозподілу ресурсів забезпечується виробництво у тіньовій сфері); пом'якшенні певних соціальних суперечностей за рахунок нелегальної зайнятості; легалізації тіньового капіталу, який надалі обкладають податками. Водночас зазначені зміни є тимчасовими і не можуть бути основою для сталого економічного розвитку.

Основні напрями запобігання тінізації глобальної економіки передбачають:

– проведення національних аудитів економік країн з метою оцінювання масштабів видів тіньової економічної діяльності та їх впливу на формальну економіку;

– оцінювання національних регуляторних систем щодо оподаткування, ліцензування праці, навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки, захисту прав споживачів, прав інтелектуальної та промислової власності задля визначення можливостей їх спрощення та зменшення вартості їх дотримання;

– дослідження впливу праці мігрантів, зокрема дешевої праці, на національний добробут і дотримання корпоративних стандартів праці;

– запровадження спеціальної допомоги інтеграції для вразливих груп населення (меншин, біженців, вимушених переселенців та ін.);

– посилення електронного моніторингу й нагляду за грошовими потоками банків та інших фінансових інститутів;

– запровадження жорстких правил щодо готівкових транзакцій та збільшення штрафів за незадекларовані й необліковані готівкові рахунки;

– поліпшення взаємодії, інформаційного обміну, обміну позитивним досвідом щодо моніторингу, дізнання та кримінального переслідування між регіональними, національними та міжнародними правоохоронними органами;

– посилення контролю за транзакціями за участі офшорних юрисдикцій;

– удосконалення правил і норм, які регулюють діяльність фінансових ринків;

– забезпечення прозорості фінансових інструментів;

– запровадження та/або вдосконалення нормативних актів щодо лобіювання та діяльності професійних асоціацій, управління державним майном, посилення контролю за підробленими товарами тощо;

– забезпечення діяльності з інформування та адекватного захисту свідків [2].

Однією зі складових подолання тіньової економіки є система протидії відмиванню «брудних» коштів, координує яку міжурядова організація FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering – Міжнародна група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів). Вперше на офіційному рівні протидію відмиванню злочинних доходів обговорювали на

Міжнародній конференції з питань боротьби зі зловживанням наркотиками та їх незаконним обігом у грудні 1988 р. у Відні (Австрія). Під час цього заходу було прийнято Конвенцію ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин [3], яку Україна ратифікувала 27 листопада 1991 року [4]. Хоча у зазначеному документі ще не було вжито сам термін «відмивання доходів», проте було визначено кримінальний зміст дій, пов'язаних з відмиванням доходів, отриманих від незаконного обігу наркотиків:

– переказ власності, якщо відомо, що така власність отримана в результаті будь-якого правопорушення або участі в ньому, з метою приховування незаконного джерела власності чи задля надання допомоги особі, яка бере участь в учиненні такого правопорушення, для того, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за власні злочинні дії;

– приховування справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, справжніх прав щодо власності, або її приналежності, якщо відомо, що така власність отримана у результаті правопорушення або участі в ньому;

– придбання, володіння або використання власності, якщо на момент її отримання було відомо, що така власність отримана у результаті правопорушення або участі в ньому;

– володіння обладнанням, матеріалами або речовинами, якщо відомо, що їх використовують (призначені для використання) з метою незаконного культивування, виробництва або виготовлення будь-яких наркотичних засобів чи психотропних речовин;

– участь, причетність або залучення до злочинної змови з метою вчинення будь-якого правопорушення або правопорушень, передбачених Конвенцією, спроби вчинити таке правопорушення, а також співучасть, підбурювання, сприяння під час їх учинення.

Першим кроком у встановленні єдиних міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню доходів та формуванні правової бази відповідної міжнародної системи заходів було прийняття FATF у 1990 р. Сорока рекомендацій [5], які згодом доповнили ще Дев'ять спеціальних рекомендацій. Зазначені

рекомендації охоплюють правове забезпечення протидії відмиванню доходів та визначають заходи, які необхідно вживати фінансовим організаціям з метою запобігання відмиванню доходів, а також встановлюють інституційні принципи організації та принципи міжнародного співробітництва у цій сфері. Приєднавшись до системи FATF у 2002 р., Україна створила підрозділ фінансової розвідки так званого адміністративного типу – Державний департамент фінансового моніторингу, який згодом перетворено на Державну службу фінансового моніторингу.

Список використаних джерел

1. Global Risks Report 2011 Sixth Edition. An initiative of the Risk Response Network [Electronic resource] : January 2011 // World Economic Forum. – Mode of access: http://riskreport. weforum.org/global-risks-2011.pdf. – Title from the screen.

2. Pleskachevskiy V. The underground economy: a threat to democracy, development and the rule of law [Electronic resource] / V. Pleskachevskiy. – Mode of access: http://assembly.coe.int/ ASP/Doc/DocListingDetails_E.asp?DocID=13532. – Title from the screen.

3. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин (Віденська) [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 19 груд. 1988 р. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main. cgi?nreg=995_096. – Назва з екрана.

4. Про ратифікацію Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Постанова Верховної Ради УРСР від 25 квіт. 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 24. – С. 277.

5. Сорок рекомендацій [Електронний ресурс] // Група з розробки заходів по боротьбі з відмиванням коштів (FATF). – Режим доступу: http://10.200.205.205/content/File/Site_docs/2008/ 20.09.08/40_ukr_new-3.htm. – Назва з екрана.

Неганов В. В. – аспірант Національної академії внутрішніх справ

РЕВІЗІЇ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й ПОДАТКОВІ ПЕРЕВІРКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ

Тіньова економіка в Україні – комплекс видів економічної діяльності, заборонених законодавством України, або тих, які з різних причин не враховані в офіційній статистиці [1]. До видів тіньової діяльності в Україні належать, серед іншого, приховування доходів або перебільшення видатків, шахрайство, відмивання коштів, незаконна господарська діяльність, так звані відкати.

Ураховуючи зазначене, можна стверджувати, що доходи, отримані внаслідок учинення певних видів злочинів, які безпосередньо не можна віднести до видів тіньової діяльності, у подальшому потрапляють до тіньової економіки. Наприклад, незаконні доходи, отримані внаслідок розтрати майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, можуть надалі приховувати від оподаткування, або легалізувати, що, відповідно, вже буде підпадати під визначення тіньової діяльності.

Формою протидії проявів тіньової економіки в Україні є досудове розслідування злочинів проти власності, або злочинів у сфері службової діяльності. У змісті ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України [2] визначено, що документами (документальними доказами) у кримінальному провадженні слід вважати висновки ревізій та акти перевірок. На підставі доказів у кримінальному провадженні суд встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [3], інспектування покладено на орган державного фінансового контролю. Воно відбувається у формі ревізії, яка полягає в документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, покликаної забезпечувати встановлення фактів порушення

законодавства, винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб.

Так, згідно з публічним звітом про діяльність Державної аудиторської служби України за 2016 рік [4], за результатами ревізій та перевірок виявлено втрат фінансових і матеріальних ресурсів на понад 2,6 млрд грн. На понад 1,9 тис. підприємств, установах та організаціях встановлено більш ніж 1,3 млрд грн незаконних і не за цільовим призначенням проведених витрат і недостач матеріальних та фінансових ресурсів, у тому числі майже 780,4 млн грн – за операціями з бюджетними коштами. До правоохоронних органів було передано понад 1,4 тис. ревізійних матеріалів, за результатами розгляду яких розпочато 669 досудових розслідувань (причому відсоток їх кількості становить 46,1 % від кількості переданих до правоохоронних органів матеріалів ревізій, що є показником ефективності ревізії як інструменту виявлення та фіксування проявів тіньової економіки).

Статтею 75 Податкового кодексу України [5] визначено, що документальною вважається перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати всіх передбачених цим Кодексом податків і зборів, а також дотримання валютного й іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та яка проводиться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, регістрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов’язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також отриманих в установленому законодавством порядку контролюючим органом документів та податкової інформації, зокрема за результатами перевірок інших платників податків. У ст. 86 Податкового кодексу України йдеться, що в акті перевірки зазначають як факти заниження, так і факти завищення податкових зобов’язань платника.

Згідно з результатами перевірок у 2015 році [6], до бюджету донараховано 36,5 млрд грн грошових зобов'язань, у тому числі за результатами планових документальних перевірок – 18,5 млрд грн, позапланових – 18,0 млрд грн. Із донарахованих податкових зобов'язань погашено унаслідок застосування податкового компромісу 7,0 млрд грн (у чому числі за плановими документальними перевірками – 3,5 млрд грн, позаплановими – 3,5 млрд грн), узгоджено 4,6 млрд грн (із них за плановими документальними перевірками – 1,8 млрд грн, позаплановими – 2,8 млрд грн), із яких до бюджету надійшло 2,9 млрд грн (у тому числі за плановими документальними перевірками – 1,3 млрд грн, позаплановими – 1,6 млрд грн).

Таким чином, за результатами перевірки можна встановити факти порушення платником податків законодавства у сфері сплати податків і зборів, що є проявом тіньової економіки. Водночас платникові податків, згідно з підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, пропонують досягнути податкового компромісу. Це, згідно з положеннями ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України, є підставою для закриття кримінального провадження за ст. 212 Кримінального кодексу України [7]. Таким чином, у разі досягнення податкового компромісу фіскальному органу вдається зменшити обсяги тіньової економіки на суму донараховних податкових зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Літвінцев Р. Причини тіньової економіки України [Електронний ресурс] / Р. Літвінцев. – Режим доступу: http://www.klubok.net/article2533.html. – Назва з екрана.

2. Кримінальний процесуальний Кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. – Назва з екрана.

3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939-XII. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/2939-12. – Назва з екрана.

4. Публічний звіт про діяльність Державної аудиторської служби України за 2016 рік [Електронний ресурс] / Державна

аудиторська служба України. – Режим доступу: http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/document?id=136324. – Назва з екрана.

5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. – Назва з екрана.

6. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік [Електронний ресурс] / Державна фіскальна служба України. – Режим доступу: http://sfs.gov.ua/data/files/131201.pdf. – Назва з екрана.

7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. – Назва з екрана.

Овчаренко Л. В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Тіньова економіка є явищем складним, багатоплановим і суперечливим. Нині серед науковців триває дискусія щодо змісту зазначеного явища.

Іноземні та українські науковці (Е. де Сото, Е. Фейг, П. Гутманн, З. С. Варналій, І. І. Мазур, В. А. Предборський, О. В. Турчинов та інші) у своїх працях розглядають категорію «тіньова економіка» із різних теоретичних позицій. Цілком слушним можна вважати визначення поняття тіньової економіки як економічної діяльності, яку не враховують і не контролюють офіційні державні органи, а також діяльність, спрямовану на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства [1, с. 6]. Також слід констатувати її вплив на розвиток і формування людського капіталу в сучасних економічних умовах.

Ураховуючи орієнтацію економіки України на інтеграцію в європейську економіку на сучасному етапі, необхідно посилити конкурентоспроможність українських підприємств та

української продукції. Одним із факторів, що прискорить бажаний результат, є посилення інтелектуальної, інноваційної складової господарської діяльності. Інтелектуальні зусилля, спрямовані на зміцнення економіки, пов'язані з розвитком такого фактору, як людський капітал.

Інвестиції в людський капітал мають низку специфічних ознак. Першою особливістю є обмеженість тривалості життя. Чим раніше здійснюють вкладення, тим швидше вони починають давати віддачу.

Друга особливість пов'язана з тим, що не кожне інвестування в людину можна вважати внеском у людський капітал. Витрати, пов'язані з антисоціальними навичками, завдають шкоди суспільству та є недоцільними.

Третя особливість полягає в тому, що людський капітал формується переважно в результаті певних інвестицій у людину (людей) і крім інвестиційних витрат потребує доброї волі та чималих зусиль власне «об'єкта інвестування». Незалежно від джерел інвестування (держава, підприємство, сім'я чи особисто людина) нарощення та використання людського капіталу значною мірою контролює власне людина. Тому такий елемент людського капіталу, як мотивація, є особливо важливим, адже забезпечує процес відтворення (формування, нагромадження, використання, інвестування) людського капіталу [2, с. 448].

Функціонування людського капіталу, віддача від його застосування зумовлені волею людини – власника цього капіталу, її індивідуальними інтересами та перевагами, зацікавленістю, відповідальністю, світоглядом і загальним рівнем культури, зокрема економічної. Тому капіталовкладенням у людину притаманний вищий, ніж для звичайних капіталовкладень, ступінь ризику та невизначеності, а зміни в обсязі людського капіталу залежно від витрат принципово неможливо оцінити з тією самою точністю, що й фізичний капітал. Вкладення в людський капітал дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний мультиплікативні ефекти.

Ринок потребує впровадження новацій з метою перемоги в конкурентній боротьбі. За наявності тіньової складової в економіці України, що призводить до відсутності інформації для здійснення державними структурами відповідних структурних зрушень та змін, на сьогодні виникло чимало

загроз і ризиків, які позначаються на можливості швидкого зростання. Серед них можна виокремити:

– поглиблення невідповідності професійно-кваліфікаційної структури пропозиції робочої сили попиту на неї. Крім власне професійно-кваліфікаційної невідповідності, загострюється проблема якісної невідповідності національної робочої сили вимогам постіндустріально-орієнтованої моделі господарства України;

– поляризація престижної та непрестижної діяльності. В Україні під окремі види праці та трудової активності формуються власні соціальні групи. Ці процеси в перспективі загрожують поляризацією продуктивної і непродуктивної, а також престижної і непрестижної праці, усупереч потребам ефективного економічного й соціального розвитку нації;

– падіння рівня доходів і заробітної плати, низький рівень оплати праці;

– формування глобального віртуального простору, що збільшує мобільність інтелектуального продукту до рівня, коли втрачається необхідність його територіального наближення до місць впровадження в матеріальне виробництво;

– надмірне поширення неофіційної зайнятості в потенційно перспективних галузях і самозайнятості в технологічно нерозвинутих видах економічної діяльності.

З метою збереження та подальшого розвитку трудових знань і навичок у високотехнологічній сфері слід провадити найбільш оптимальну й послідовну політику щодо розміщення на території України технологічно складних та інтелектуально насичених виробництв. Така політика має бути спрямована на реальне, а не декларативне, формування інноваційної моделі розвитку економіки держави. Крім збільшення поточних доходів, вона може створити потужні підойми масштабного й проривного розвитку інтелектуального людського капіталу нації.

Запорукою подолання невідповідності професійно-кваліфікаційної структури пропозиції робочої сили попиту на неї є запровадження комплексу заходів одночасно у двох споріднених сферах: по-перше, подолання кризи щодо узгодження трудових навичок і знань, потрібних на робочому місці, з пропозицією системи освіти та професійної підготовки; по-друге, відновлення масштабної професійно-кваліфікаційної орієнтації населення за допомогою більш досконалих методів інформування та пропаганди [2, с. 450].

Людський капітал – найбільш цінний ресурс сучасного суспільства, важливіший, ніж природні ресурси або накопичене багатство. Правильна оцінка людського капіталу демонструє об'єктивну оцінку всього капіталу підприємства, а також благополуччя країни та суспільства. Перехід на новий щабель економічного розвитку є, передусім, результатом посилення інноваційної активності й упровадження нововведень у виробництво.

Список використаних джерел

1. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов. – Київ : Артек, 1995. – 300 с.

2. Яковенко Р. В. Проблеми та перспективи розвитку людського капіталу / Р. В. Яковенко, Р. О. Козенко // Наукові праці КНТУ. – 2010. – Вип. 17. – С. 447–451. – (Серія «Економічні науки»).

Окушко А. В. – аспірант наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ВСТАНОВЛЕНИХ ПРАВИЛ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН І ПРЕКУРСОРІВ

Кримінальне провадження щодо порушень правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів потребує чіткої організації та планування. Дослідження організації та планування досудового розслідування цих злочинів, на нашу думку, передбачає передусім розроблення питань про початок досудового розслідування, визначення типових слідчих ситуацій, висунення типових слідчих версій та організації належної взаємодії підрозділів під час розслідування злочинів, передбачених ст. 320 Кримінального кодексу України.

Ефективність, повнота, усебічність та об'єктивність розслідування порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здебільшого залежить від чіткої організації та планування

процесу розслідування, правильної оцінки й вирішення слідчим ситуації в кримінальному провадженні.

Результати вивчення судової практики (загалом у Єдиному державному реєстрі судових рішень зафіксовано 123 вироки за ст. 320 Кримінального кодексу України) дають змогу виокремити типові ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Так, їх умовно можна поділити на декілька видів залежно від характеру первинної інформації про подію та її учасників.

Перша типова ситуація. На території (у приміщенні) суб'єкта господарської діяльності виявлено відсутність або, навпаки, надлишки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсори, інформація про способи їх походження чи обставини знищення частково відома. Дані про особу (групу осіб), яка причетна до цього порушення, також відсутні.

Друга типова ситуація. На території (у приміщенні) суб'єкта господарської діяльності виявлено порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Водночас факт їх витоку в незаконний обіг не встановлено, а дані про особу (групу осіб), яка причетна до цього порушення, частково відомі.

Третя типова ситуація. На території (у приміщенні) суб'єкта господарської діяльності виявлено наркотичні засоби, психотропні речовини чи прекурсори, обіг яких має відбуватися відповідно до встановлених правил. Інформація про способи порушення цих правил та обставини походження наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів відсутня. На місці вчинення злочину може бути виявлено особу чи групу осіб, причетних до вчинення протиправних дій.

Для кожної слідчої ситуації характерні відповідні слідчі (розшукові) дії, які виконують у певній послідовності. Комплекс зазначених дій безпосередньо залежить від характеру слідчої ситуації.

Попри можливу наявність різних слідчих ситуацій, алгоритм першочергових дій у кожній з них є практично однаковим. У першій – слідчій має здійснити огляд місця події (зазвичай це об'єкти чи приміщення, де було виявлено

відсутність або, навпаки, надлишки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – медичний пост, аптека, аптечний склад, лікарня тощо, а також виробничі, складські й інші приміщення суб'єктів господарської діяльності, де могли вчиняти протиправні дії) з метою процесуального закріплення виявлених фактів та обставин (наявність чи відсутність наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, конкретні порушення встановлених правил обігу наркотиків). У подальшому необхідно реалізувати тимчасовий доступ до посадових інструкцій та наказів суб'єкта господарювання про закріплення осіб за здійсненням операцій з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, отримати копії відповідних журналів обліку обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, за потреби – фінансово-бухгалтерської документації. Вилучені наркотичні засоби, психотропні речовин і прекурсори слід направити на криміналістичну експертизу матеріалів, речовин та виробів. Також потрібно здійснити огляд документів або призначити щодо них криміналістичну почеркознавчу експертизу.

Надалі доцільно визначити коло осіб, які підлягають допиту як свідки, встановити, коли та в якій черговості це зробити, а також конкретизувати, які факти й обставини підлягають з'ясуванню під час допиту кожного з них. За результатами проведених експертиз, допиту свідків та вивчення посадових інструкцій визначають коло осіб, які можуть бути причетні до порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що наведені типові слідчі ситуації, які виникають під час досудового розслідування порушень встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, передбачають висунення й перевірку слідчих версій, сприяючи найбільш оптимальному обранню напряму розслідування.

Павленко Н. Г. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕЛЕГАЛЬНИХ БУРШТИНОКОПАЧІВ

За офіційними гучними заявами посадовців та аналітиків, утрати держави від грабунку національного багатства України – бурштину становлять щорічно близько двох мільярдів доларів США. Це суттєво перевищує показник бюджету таких важливих галузей, як освіта й наука. Загальна сума цих утрат протягом останніх трьох років навіть перевищує річний бюджет на оборону країни [1].

Попри те, що в Україні існують спеціалізовані державні підприємства з видобутку бурштину (наприклад, державне підприємство «Укрбурштин» у складі державної акціонерної компанії «Українські поліметали» та державне підприємство «Бурштин України»), офіційні показники їхньої фінансової діяльності свідчать про хронічну неприбутковість цих компаній. Десятиліттями держава «не помічала» нелегального видобутку бурштину, котрий давав хоч і нелегальний, проте стабільний дохід населенню поліських сіл з високим рівнем безробіття.

Будь-які спроби розв'язати проблеми нелегального видобутку бурштину без легального працевлаштування бурштинокопачів приречені на безрезультатність. Але недостатньо було б просто прийняти окремий закон, котрий регулював би відносини в цій сфері, створивши простий і дієвий механізм легалізації нелегальних бурштинокопачів.

Законопроект «Про видобування та реалізацію бурштину» (автори – П. В. Дзюблик, Б. С. Розенблат, М. В. Томенко та інші) став спробою вирішити це питання на законодавчому рівні, хоча й мав суттєві недоліки. Розглянемо їх детальніше.

Відповідно до законопроекту, окремі старателі мали об'єднуватись у відповідним чином зареєстровану старательську артіль. Детального механізму реєстрації такої артілі документ не передбачав.

Старательські артілі за законопроектом мали укладати договори про видобування бурштину з первинним надрокористувачем – комунальними підприємствами, створеними обласними радами. На їх створення, відповідно, потрібен час і бажання депутатів відповідних рад. Первинні користувачі теж не відразу отримували б дозвіл на користування бурштиномісткими надрами – такі дозволи їм мали надавати лише після отримання відповідної інформації в Державній службі геології та надр України.

Після цього первинні користувачі мали розробляти бурштиномісткі території на ділянки розмірами до 5 га, від 5 до 10 га та понад 10 га, оголосивши прийом заявок артілей на користування зазначеними ділянками.

Далі первинний користувач мав розглядати заявки кожної артілі, щоб у подальшому повідомити про внесення її до реєстру або аргументовано відмовити. Після реєстрації заявки артіль отримувала право на укладення договору про видобуток бурштину на певній території.

Але на цьому, відповідно до законопроекту, перелік узгоджень не закінчується. Так, комунальне підприємство протягом двох місяців із дня опублікування оголошення про прийняття заявок мало подати до Державної служби геології та надр України заяву про надання дозволу на користування надрами старательським артілям і проект поділу бурштиноносних територій на ділянки.

Також первинний користувач мав узгоджувати надання ділянок артілям з обласною радою та обласним управлінням екології.

Законопроектом було передбачено такі витрати старательських артілей:

– плата за кожен гектар ділянки в розмірі однієї мінімальної заробітної плати в місячному розмірі, встановленому законом на день укладення договору;

– щоквартальне відшкодування комунальному підприємству витрат, пов’язаних зі старательською ділянкою;

– 20 % відсотків доходу від видобутку бурштину;

– витрати на замовлення технологічного проекту розробки ділянки в спеціальній проектній організації.

Такий технологічний проект мав погоджуватися з обласним управлінням Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України, а також обласним управлінням екології. Відповідно, згадані організації могли б затвердити проект або повернути його із зазначенням мотивованих зауважень.

Також старательська артіль мала узгодити з комунальним підприємством схему розташування гірничодобувних об'єктів відповідно до розробленої останнім власної схеми (у законопроекті не зазначено строки та механізм цього узгодження).

Отже, законопроект замість спрощення механізмів залучення легалізації бурштинокопачів демонструє «вкрай зарегульований» механізм управління в цій сфері. Імовірно, саме наведені недоліки спричинили негативний результат голосування – Верховна Рада України своїм рішенням відхилила законопроект.

На нашу думку, новий законопроект, покликаний врегулювати описані відносини, повинен ґрунтуватися на таких принципах:

– провідна роль у процесі видобутку бурштину має належати не державним компаніям, а приватним особам та їх об'єднанням;

– державні органи повинні мати монополію на скупку видобутого бурштину-сирцю (з цією метою на місцях варто створювати відповідні закупівельні пункти);

– вивезення бурштину-сирцю за кордон має бути максимально обмежено (якщо держава зацікавлена в розвитку власної галузі обробітку бурштину, а не бажає залишатися сировинним придатком);

– законопроект має бути позбавлений будь-яких обмежень, які б унеможливлювали швидку легалізацію численної армії «чорних копачів».

Список використаних джерел

1. Вдовиченко А. Закон про бурштин. Грабіжники заплачуть і заплатять… податки з награбованого? [Електронний ресурс] / А. Вдовиченко, П. Єрмаков, О. Ремезова. - Режим доступу: https://gazeta.dt.ua/energy_market/zakon-pro-burshtin-grabizhniki-zaplachut-i-zaplatyat-podatki-z-nagrabovanogo-_.html. – Назва з екрана.

Павленко С. О. – кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ

Сучасна організована злочинність становить небезпеку не лише для національних інтересів окремих держав, а й є загрозою для міжнародної безпеки, оскільки набуває транснаціонального характеру. Особливо це стосується країн з нестабільною соціально-політичною та економічною ситуацією, що перебувають на етапі економічної та політичної трансформації, зокрема України [1, с. 99].

Організовані групи і злочинні організації контролюють левову частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом (наркобізнес, нелегальна міграція тощо) [2].

Корупція постає одним із найважливіших елементів організованої злочинності. На сучасному етапі звичайні й розрізнені злочини поступаються місцем великомасштабним злочинним акціям, глибокому проникненню через корумповані зв'язки в економіку і фінансову систему, спробам впливати на політику держави в цьому середовищі [3, с. 66].

Корумповані зв'язки, налагоджені в органах законодавчої, виконавчої та судової влади, призводять до залежності державних органів від кримінальних структур. Це забезпечує прийняття необхідних для них рішень через порушення чинного законодавства або суспільних норм.

Згідно зі статистичною звітністю правоохоронних органів України за 2008–2013 рр. [4, с. 69], нині наявна тенденція до зростання за певні періоди кількості виявлених організованих груп і злочинних організацій з корумпованими зв'язками у понад два рази: від 15 у 2008 р. до 27 у 2009 р., 29 – у 2010 р., 38 – у 2011 р., 36 – у 2012 р. [5]. Їх питома вага загалом збільшилась з 3,97 % у 2008 р. до 8,72 % – у 2013 році.

Відповідно до статистичних даних Міністерства внутрішніх справ України, за 2014 р. із 135 виявлених організованих груп і злочинних організацій 22 (16,3 %) мають корумповані зв'язки [5], що значно більше за показники 2013 року. У 2015 р. виявлено лише 11 організованих груп і злочинних організацій з корумпованими зв'язками, що на 37,3 % менше за показники аналогічного періоду 2014 року.

Організовані групи та злочинні організації з корумпованими зв'язками виявляють досить рідко. На думку науковців, це варто пов'язувати не зі зменшенням кількості корумпованих державних службовців, а зі зниженням ефективності та повноти розслідування кримінальних проваджень [6].

Офіційна статистика повною мірою не відображає рівень і динаміку розповсюдження злочинів цього виду внаслідок високого рівня їх латентності, складності виявлення та документування, а також високого ступеня прихованості та можливості уникнення відповідальності за зазначені корупційні діяння.

Деякі фахівці вважають, що організована злочинність не є загрозою для України. Якщо вивчати це явище лише з позицій облікованих суспільно небезпечних діянь, то за збереження нинішньої динаміки упродовж декількох десятків років вона може просто зникнути [7].

Очевидно, що корупція є вигідною як власне для корупціонера (спосіб його збагачення), так і для тих осіб та структур (організованих злочинних угруповань), які задовольняють власні інтереси, використовуючи корумпованих чиновників. Останні можуть використовувати корупційні зв'язки для різних цілей (отримання прибутку, самозахист від дії закону та інших форм соціального контролю, проникнення в легальні структури державної влади).

Отже, суспільна небезпечність корупції у контексті організованої злочинності полягає в тому, що вона є умовою існування останньої, складовою її стратегії, захисним механізмом. Корумповані чиновники та правоохоронці сприяють не лише безпеці організованої злочинної діяльності, а й створюють режим найбільшого сприяння для протиправних комерційних операцій та усувають перешкоди, коли доводиться мати справу з державними установами [7, с. 83].

Організована злочинність прагне: захопити найважливіші сфери життєдіяльності суспільства й держави – органи влади й управління; встановити контроль над фінансово-промисловими групами, окремими підприємствами, суб'єктами підприємницької діяльності; лобіювати власні інтереси в законодавчих органах та органах державного управління [8, с. 3].

Попри такі негативні характеристики, відсутня цілеспрямована і науково обґрунтована політика у сфері протидії злочинності, зокрема і організованій [9, с. 5]. За роки незалежності в Україні не було розроблено доктрину та концепцію протидії цьому небезпечному явищу. Чинні нормативні документи з цього питання переважно мають декларативний характер, є неконкретними [9, с. 5].

У філософії є методологічний принцип – «бритва Оккама». Він полягає в тому, що не варто множити сутності без нагальної необхідності. Таким чином, у контексті нашої проблеми зауважимо, що не варто приймати закони лише заради їх кількості та загальної звітності, намагаючись замінити якість кількістю.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії / М. А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 16. – С. 99–110.
2. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1000/2011. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/documents/14091.html. – Назва з екрана.
3. Суворов О. М. Поняття службових злочинів корупційної спрямованості та їх криміналістична характеристика / О. М. Суворов // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 4 (25). – Т. 7. – С. 66–71.
4. Юрченко О. М. Національне антикорупційне бюро: перспективи діяльності / О. М. Юрченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією : наук.-практ. журн. – 2014. – № 2 (33). – С. 69–73.
5. Статистичні відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні

правопорушення за період з 2008 по 2013 рр. (у таблицях) // Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України. – Київ : [б. в.], 2014. – 14 с.

6. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Бусол Олена Юріївна. – Київ, 2015. – 479 с.

7. Шостко О. Ю. Сучасний стан організованої злочинності в України [Електронний ресурс] / О. Ю. Шостко. – Режим доступу: http://plaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/83859/83462. – Назва з екрана.

8. Мірошниченко С. С. Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. С. Мірошниченко. – Київ : [б. в.], 2007. – 21 с.

9. Максимів О. Д. Теоретичні засади політики України у сфері протидії злочинності : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Максимів Ольга Дмитрівна. – Львів, 2016. – 21 с.

Павленко Н. В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНСТИТУТ НЕФОРМАЛЬНОГО КУРАТОРСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМНОЇ КОРУПЦІЇ

В уявленні пересічних громадян корупція зазвичай асоціюється з діяльністю представників апарату державного управління, оскільки саме з адміністративною формою корупції їм найчастіше доводиться стикатись у повсякденному житті. Проте набагато загрозливішим для суспільства є інший вид корупції, який отримав назву «захоплення держави». Він виявляється в здійсненні впливу на прийняття законодавчих актів, а також рішень виконавчої і судової влади, які створюють інституційні умови для отримання несправедливої вигоди конкретними суб'єктами господарювання. Вибірковий характер отриманих преференцій не лише спотворює умови конкуренції з усіма негативними наслідками для функціонування ринків і

добробуту споживачів. Він також укорінює екстрактивні економічні та політичні інститути, які викривляють розподільчі відносини, посилюють диференціацію доходів населення та гальмують економічне зростання.

Одним із важливих інструментів захоплення держави є інститут неформального кураторства, донедавна більш відомий під назвою «інститут смотрящих». Сьогодні він отримав більш респектабельну назву, проте не змінив свого призначення – забезпечити стабільне надходження тіньових фінансових ресурсів у розпорядження вищих ешелонів політичної еліти.

Прообраз цього інституту з'явився ще наприкінці 1990-х років за часів президентства Л. Кучми, коли в усіх міністерствах було запроваджено посаду держсекретаря, до основних завдань якого належав президентський контроль за фінансовими потоками відповідної галузі. Згодом посаду було скасовано, проте функція залишилась і перейшла до неформальних кураторів, якими ставали особи з найближчого оточення чергового Президента. Переважно це – невідомі широкому загалу люди, хоча іноді ними можуть бути депутати, а також замісники або радники міністрів. Зустрічаються серед них і представники кримінального світу.

Очевидно, що корупція в Україні існувала задовго до появи неформальних кураторів, але з їх інтеграцією у владні відносини вона набула системного характеру. Інститут неформальних кураторів відіграє ключову роль у корупційній вертикалі, оскільки саме він слугує єднальною ланкою між низовою (адміністративною) та верховою (захоплення держави) корупцією.

Залежно від сфери, за якою здійснюють нагляд, функції кураторів можуть відрізнятися. Водночас до них зазвичай належить не лише акумуляція корупційних платежів, отриманих чиновниками від бізнесу і населення, а й кадрові призначення на керівні посади в органах державної влади та на об'єктах державної власності, контроль за приватизаційними процесами, нагляд за виведенням фінансових ресурсів із бюджетів різних рівнів і державних підприємств.

Існують певні неформальні куратори і в правоохоронних органах, що спричиняє незаконне втручання у їх діяльність, перешкоджає здійсненню правосуддя, уможливлює

використання правоохоронних органів як інструменту тиску в політичній боротьбі або економічній конкуренції.

Неформальні куратори виконують також функції лобістів приватних бізнес-інтересів, забезпечуючи отримання преференцій як окремим бізнес-структурам, так і цілим галузям. Вони також виконують роль «даху» для тіньового бізнесу.

Взаємодія неформальних кураторів із суб'єктами, що працюють у підконтрольних сферах, встановлюється за типом патрон-клієнтських відносин, що є типовим для суспільного порядку обмеженого доступу. Неформальні куратори замикають на собі мережу численних непублічних та непрозорих соціальних зв'язків, які ґрунтуються на принципі взаємності та мають партикулярний характер. Такі зв'язки дають змогу клієнтам знизити рівень трансакційних витрат або отримати доступ до преференцій. Натомість патрон отримує ренту, джерелом якої є надприбуток монополій, корупційні платежі, виведені з бюджету та державних підприємств фінансові ресурси тощо. Особистий фінансовий інтерес неформального куратора полягає в отриманні певного відсотку із зібраних на користь патрона коштів.

Видобуток ренти та перерозподіл її між різними угрупованнями всередині владної еліти робить соціальний порядок обмеженого доступу відносно стабільним, оскільки знижує стимули до застосування сили в тих, хто потенційно може до неї вдатися. Акумульовану неформальними кураторами ренту політична еліта використовує для утримання та зміцнення своєї влади, боротьби з опозиційними силами, контролю засобів масової інформації, підкупу виборців. Усе це зміцнює екстрактивні політичні інститути, перешкоджає оновленню політичних еліт та зумовлює поширення корупції, роблячи останню невід'ємним елементом системи державної влади, який нищить державу зсередини.

Отже, можна дійти висновку, що інститут неформального кураторства:

– є типовим для суспільного порядку обмеженого доступу;

– слугує важливим інструментом захоплення держави;

– є формою систематизації корупції та вбудовування її у владні відносини;

– сприяє зниженню величини окремих видів трансакційних витрат та отриманню преференцій бізнес-структурами;

– має неформальний характер, а отже, до нього важко застосувати правоохоронні заходи;

– не зможе бути знищений доти, поки панують екстрактивні політичні та економічні інститути;

– може бути обмежений лише за умови комплексної реформи політичної та судової системи, а також систем державного управління, державних закупівель, управління державною власністю та регуляторної системи, які запровадять інститут політичної відповідальності та імплементують принцип верховенства права, здатні звузити поле корупції та знизити підпорядкування закону, перекриють шляхи розкрадання державної власності та бюджетних коштів. Якщо вказані інституційні реформи не вдасться запровадити, владні еліти, незважаючи навіть на зміни в їх персональному складі, будуть повертатися до налагоджених схем видобування ренти, а неформальні куратори залишатимуться в суспільній свідомості благодійниками, а не злочинцями.

Паламарчук К. В. – ад'юнкт кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ РОЗБОЮ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Лише справедливо призначене покарання може убезпечити від вчинення нових злочинів як тією особою, так й іншими. Покарання за вчинений злочин має відповідати загальним засадам його призначення, які повинні бути правильно, чітко та раціонально прописані у законодавстві, та адаптовані до потреб суспільства. Відповідно до основних положень, закріплених в Загальній частині Кримінального кодексу (КК) України, мають бути побудовані санкції кримінально-правових норм Особливої частини. Призначення справедливого покарання здебільшого залежить від конкретизації положень про ті чинники, які впливають на його законодавче визначення. Покарання є

найсуворішим заходом державного впливу на особу, яка вчинила злочин і зобов'язана відповісти за його наслідки. Законодавче визначення покарання наявне в ч. 1 ст. 50 КК України: покарання є заходом примусу, що застосовують від імені держави за вироком суду до особи, яку визнали винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1]. Покарання має на меті не лише кару, а й виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів. В юридичній літературі наголошено, що покарання полягає не лише в здійсненні певної відплати від імені держави винній особі за вчинений нею злочин, а й в створенні належних умов ресоціалізації злочинця та превентивної діяльності.

На думку науковців, під час встановлення міри кримінальної відповідальності та покарання у відношенні «діяння – особа», перша ланка є визначальною. У міжнародно-правових актах визначено, що кожна держава за вчинення кримінального злочину передбачає застосування таких санкцій, які відповідають ступеню його небезпеки. Тому критерієм індивідуалізації покарання у ст. 65 КК України є врахування судом ступеня тяжкості злочину.

На сучасному етапі у законодавстві визначено такі межі покарання за розбій у ст. 187 КК України: 1) за ч. 1 – позбавлення волі на строк від трьох до семи років; 2) за ч. 2 – позбавлення волі на строк від семи до десяти років із конфіскацією майна; 3) за ч. 3 – позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років із конфіскацією майна; 4) за ч. 4 – позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна. Відповідно до ступеня суспільної небезпеки злочину, законодавець (згідно з класифікацією, поданою в ст. 12 КК України) зараховує розбій до тяжких (ч. 1, 2 ст. 187 КК України) та особливо тяжких (ч. 4 ст. 187 КК України) злочинів. Нижче розглянемо зазначені покарання докладніше.

Покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк мають досить широку амплітуду коливань (розбіжностей) між мінімальною та максимальною межею. Так, «розрив» між нижньою та верхньою межею покарання у вигляді позбавлення волі в ч. 1 ст. 187 КК України становить чотири роки, у ч. 2 ст. 187 КК України – три роки, у ч. 3 ст. 187 КК України – п'ять років, ч. 4 ст. 187 КК України – сім років. Причому, таких значних відмінностей за покарання у вигляді позбавлення волі не

має жодна інша норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за корисливі посягання на власність. Попри те, що широка амплітуда коливань санкцій статей КК України є характерною для вітчизняного законодавства, ми переконані, що вказана ситуація не відповідає адекватній оцінці суспільної небезпеки, яку несе вчинений злочин, та може призвести до зловживань під час призначення судами покарань.

Описану ситуацію розглядала низка українських правників. Вони пропонували способи її вирішення. Так, П. А. Воробей, М. Й. Коржанський та В. М. Щупаковський акцентують на таких проблемах: по-перше, межі покарання, визначенні у кримінально-правових нормах, є надто широкими; по-друге, надто широкі межі в санкціях статей призводять до того, що покарання визначає не законодавець, а суд; по-третє, не можна вважати раціональним такий широкий спектр для судового розгляду, а тому його необхідно обмежити, встановивши проміжок між верхньою та нижньою межею санкцій у два-три або один-два роки позбавлення волі [1, с. 126–127]. Цей невмотивований та нераціональний розрив між верхньою та нижньою межею покарання призводить до несправедливого призначення покарання за однаковий склад злочину різним особам, адже в аналогічних за своєю фабулою справах можна прийняти діаметрально протилежні рішення. З огляду на таку законодавчу ситуацію, варто законодавчо скорегувати в бік зменшення розрив між верхньою та нижньою межею покарання у вигляді позбавлення волі у ч. 1, 3, 4 ст. 187 КК України.

Таким чином, наведені позиції не дискредитують сучасні світові тенденції щодо гуманізації покарання, втілені й в українському кримінальному законодавстві. Вони слугують виключно пошуку компромісу у вкрай складній ситуації визначення та призначення покарання, яке має бути співмірним вчиненому злочину, особливо коли йдеться про розбій.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 4-те вид., переробл. та доповн. – Київ : Юридична думка, 2007. – 1184 с.

2. Воробей П. А. Завдання і дія кримінального закону / П. А. Воробей, М. Й. Коржанський, В. М. Щупаковський. – Київ, 1997. – 156 с.

Пастушенко С. В. – кандидат юридичних наук, провідний фахівець інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Україна не єдина країна у світі, що має нерозв'язані проблеми наявності тіньових капіталів і доходів. Тінізація економіки у світі збільшується щорічно збільшується в світових масштабах. Водночас за висновками експертів, Україна належить до країн із найбільш тінізованою економікою, що є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни та зростання соціальних стандартів життя населення. Вона є відображенням активної криміналізації економічних процесів, високої корумпованості органів державної влади і низької правової та податкової культури юридичних та фізичних осіб.

Сама теорія тіньової економіки та її структури вже має певну власну історію розвитку, оскільки подолала етапи від виділення простих, одномірних структур до виникнення та розвитку складних, гетерогенних утворень, побудованих на багатомірних основах.

Важливе значення для управління процесом детінізації економічних відносин у системі економічної безпеки має поділ проявів цього явища на особливі сфери залежно від рівня їх небезпеки.

Потужність певної сфери тіньового управління (з точки зору тіньового потенціалу його об'єктивного фактора) передусім пов'язана з рівнем тіньового усуспільнення виробництва в цій сфері – перетворенням економічного процесу, розпорошеного на окремі відокремлені ланки та єдиний тіньовий інтегрований економічний процес.

У сфері тіньової складової неформальної економіки застосовують індивідуальну працю – за характером споживання знарядь праці, та сімейну - за організацією праці. Організаційно-управлінська діяльність у зазначеній сфері переважно злита з самим процесом праці. Вона не потребує спеціальної професійної освіти, адже організаційні професійні навички можна набути

безпосередньо у процесі праці. Попри значну поширеність неформального сектору в деяких країнах, зокрема і в Україні, тіньова «потужність» цієї сфери, обсяги її тінізації все одно поступаються сфері офіційно-публічної економіки [2, с. 47].

Складнішою за суб'єктивно-об'єктивними характеристиками економічного розвитку є сфера традиційних кримінальних промислів. Так, за рівнем організації та характером застосування знарядь праці виробництво має індивідуальний чи обмежено колективний характер. Організаційно-управлінська функція може бути відокремлена від самого процесу праці. Водночас зазвичай не існує потреби застосування спеціальних наукових знань щодо організації процесу управління у формі професійної освіти, підготовки та діяльності професійних управлінців-менеджерів.

Поширення тіньової економіки негативно позначається на дієвості механізмів та інструментів глобального управління, управління національними економіками. Основними сучасними проблемами тінізації економічних відносин у глобальному вимірі визнано тіньову зайнятість та тіньові фінансові потоки [3, с. 5].

До основних інструментів тінізації фінансових потоків належать мінімізація податкових зобов'язань, ухилення від оподаткування, виведення коштів за межі України, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, а також порушення бюджетних видатків.

Найістотнішими чинниками тінізації національної економіки є: неефективне державне регулювання економіки - відсутність довіри бізнесу до держави та держави до бізнесу; висока бюрократизація; недосконале інституційне та законодавче забезпечення; неефективне адміністрування податків; проблеми ринку праці, пов'язані з низькими економічними стимулами до офіційного працевлаштування працівників та зростанням рівня безробіття; недосконале грошово-кредитне регулювання; недосконалість бюджетної системи і низька якість контролю за використанням бюджетних коштів; недосконалість судової та правоохоронної системи; рівень загальної злочинності.

З огляду на це, можна виокремити три структурних елементи тіньової економіки: неформальну, приховану і підпільну (кримінальну). Неформальна економіка – це сегмент тіньової економіки, що виявляється в дозволеній, але формально

не зареєстрованій (не включеній до статистичної звітності) економічній діяльності. Ця частина тіньової економіки в Україні відіграє роль амортизатора, оскільки створює робочі місця та виробляє товари, які доступні для споживання найбіднішим верствам населення. Це той позитив, який у нестабільних політичних, економічних і соціальних умовах відкриває можливість для виживання найбіднішим верствам населення. Прихована економіка – це легальна економічна діяльність, яку частково або цілком не фіксують в статистичній звітності (ухиляння від сплати податків шляхом приховування доходів). Тому, на нашу думку, детінізація економіки стосується лише неформальної та прихованої частин тіньової економіки, оскільки вона передбачає створення такого інституційного середовища, в якому були б гарантовані права та визначені права власності, а тіньова економіка була б неефективною. З цією метою потрібно застосовувати методи заохочувального, а не репресивного характеру [1, с. 82].

Високий рівень організації вчинення злочинів є небезпечним чинником, який характеризує сучасну економічну злочинність. Чітка організація, стійкі зв'язки членів угруповання – це саме ті елементи, які дають змогу вчиняти економічні злочини, створюючи складні та заплутані схеми. Тому організована злочинність представляє найбільший інтерес під час розроблення методик запобігання економічній злочинності [4, с. 68–69].

Тіньова економіка, яка має об'єктивний характер, існує в будь-яких країнах світу. Якщо у високорозвинених країнах поведінку суб'єкта тіньової економічної діяльності пояснюють девіацією від норми, то в трансформаційних економіках також застосовують поняття девіації в межах норми. Причиною останньої є «прогалини» в чинному законодавстві, що надають можливість виходити в тінь, не порушуючи законів (наприклад рейдерство).

Таким чином, основною метою детінізації економіки України є створення необхідних умов для поліпшення інвестиційного клімату, зниження податкового та регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин. Вказані реформи також дадуть поштовх щодо забезпечення економічного розвитку, який є неможливим за умов високих показників тіньової економіки.

Список використаних джерел

1. Засанська О. В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою / О. В. Засанська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 76–84.
2. Предборський В. Тінізаційний потенціал глобальних відносин наднаціонального рівня та стратегія його обмеження / В. Предборський // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 5. – С. 46–47.
3. Прилипко Ю. І. Модифікації фінансового методу оцінки тіньової економіки / Ю. І. Прилипко // Статистика України. – 2009. – № 1. – С. 4–9.
4. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2016. – 96 с.

Поліщук Г. С. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ

Однією зі складових тіньової економіки, що становлять потенційну загрозу не лише для економічної системи країни, а й для навколишнього природного середовища, є нелегальне видобування природних ресурсів. Така діяльність нерідко набуває злочинних форм.

Загальновідомо, що кримінально-правовий вплив здатний суттєво впливати на охорону довкілля та раціональне використання природних ресурсів. Причому цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. Обґрунтоване законодавче регулювання застосування заходів кримінально-правового впливу й ефективна правозастосовна діяльність здатні підвищити рівень дотримання та виконання кримінально-правових норм. Недостатньо продуманий і помилковий підхід законодавчих або правозастосовних органів у цій сфері, навпаки, здатний блокувати або помітно знизити потенціал

кримінально-правової заборони в запобіганні злочинних посягань екологічного характеру.

Водночас, як справедливо зазначається в юридичній літературі, оптимальним дослідженням є аналіз фактичної ситуації, а не норм права в якості самостійного об'єкта [1, с. 83]. Відтак, доцільним є не лише аналіз кримінально-правових норм із використанням формально-логічних прийомів і засобів тлумачення права, а оцінка отриманих результатів з позиції ефективності зазначених норм.

Досягнення ефективності в протидії злочинному заволодінню природними ресурсами неможливе без відповідних кримінологічних і статистичних досліджень, отримання достовірної інформації щодо кількісних та якісних показників злочинів цієї категорії та її комплексного аналізу.

Незаконне заволодіння природними ресурсами представлене доволі широким коло злочинів, які водночас є складовою більш масштабного утворення – екологічної злочинності. До злочинних посягань, пов'язаних із заволодінням природними ресурсами, належать: незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239^1 Кримінального кодексу (КК) України), незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239^2 КК України), порушення правил охорони або використання надр (ст. 240 КК України), порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244 КК України), незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України), незаконне полювання (ст. 248 КК України), незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України).

Як засвідчують публікації в науковій літературі [2], частка злочинного заволодіння природними ресурсами в загальній структурі екологічної злочинності становить понад 90 %.

Аналіз статистичних відомостей дає змогу оцінити рівень злочинного заволодіння природними ресурсами: 2015 року – 2859 злочинів. Понад половину з них припадало на незаконну порубку лісу – 1487. Майже однакові частки становлять браконьєрські посягання (незаконне полювання та незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом) і порушення правил охорони або використання надр (23,7 та 21,8 % відповідно). Решту (2,5 %) становить

незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель і незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах.

Жодного злочину, передбаченого ст. 244 КК України «Порушення законодавства про континентальний шельф України», не обліковано не лише минулого року, а й за весь період існування зазначеної кримінально-правової норми.

Розглядаючи ж судимість за злочини цієї категорії, можна зазначити, що загалом протягом 2015 року було засуджено 906 осіб. Так, 96,8 % засуджених за злочинне заволодіння природними ресурсами або були звільнені від покарання, або ж до них застосовували такий вид покарання, як штраф. Інші види покарання, передбачені санкціями кримінально-правових норм екологічного характеру, практично не застосовували. Так, із загальної кількості засуджених лише дев'ять осіб було засуджено до позбавлення волі, троє – до громадських робіт, а 17 – до обмеження волі.

Отже, низький запобіжний потенціал правозастосовної діяльності у сфері протидії злочинному заволодінню природними ресурсами, невиконання каральної та превентивної функції практики притягнення порушників до кримінальної відповідальності та призначення покарання за порушення екологічного законодавства потребує змін у конструкції відповідних кримінально-правових норм.

Дослідження практики застосування норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочинне заволодіння природними ресурсами, дає змогу зробити припущення, що процес удосконалення цих норм, їх подальшої декриміналізації та депеналізації не буде обмежений.

Список використаних джерел

1. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права / М. Ансель // Очерки сравнительного права / отв. ред. В. А. Туманов. – М. : Прогресс, 1981. – С. 36–86.

2. Турлова Ю. А. Криминологическая характеристика экологической преступности в Украине / Ю. А. Турлова // Legea si Viata. – 2015. – № 3/2. – С. 95–99

Полтораков О. Ю. – кандидат політичних наук, радник Національного інституту стратегічних досліджень

«ПРИВАТИЗАЦІЯ НАСИЛЬСТВА»: ГЕОСТРАТЕГІЧНІ КОНТЕКСТИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Суспільствознавці зазначають, що вже майже століття триває бурхливий розвиток економічної глобалізації, яка в цьому контексті постає як «лібералізація торгівлі, що триває, зростання іноземних інвестицій і перетікання капіталів, послаблення влади національних держав та посилення ролі глобальних інститутів, договорів із міжнародної торгівлі» [1].

У межах глобалізації, що вже давно охоплює практично всі сфери людського буття, національний процес (принаймні у вимірі суспільно-економічного розвитку) став остаточно перетворюватися на міжнародний. У результаті таких процесів транснаціональний бізнес, глобальне громадянське суспільство стали визначати істотні параметри міжнародно-політичної стратегії різних країн, особливо невеликих. «Результати того, що зовнішня політика Сполучених Штатів останніми роками більшою мірою приватизується, залишаються недостатньо вивченими й малозрозумілими», – пише в цьому контексті експерт американського Інституту світової безпеки Дж. Ньюхаус [2].

Принципово важлива особливість сучасної геостратегічної ситуації пов'язана з феноменом «приватизації насильства» [3; 4]. Він полягає передусім у тому, що в контексті (чергової) світової гібридної війни (в стані якої зараз перебуває глобалізований світ) [5] на Заході поширення набули соціальні настрої, згідно з якими головна загроза національній безпеці більшості сучасних країн пов'язана із міжнародним тероризмом чи так званими державами-банкрутами або «державами, що не відбулися» (failed states). Реальна проблема полягає в тому, що тероризм – це лише один із багатьох проявів суспільних реалій «приватизованого насильства», який дедалі урізноманітнюється та постійно зростає. Відповідне «право на масове застосування насильства» (традиційна прерогатива держави або революції) привласнюють собі вже не держави чи об'єднання або їх офіційні представники, а різноманітні неофіційні й неурядові групи, рухи

та організації. А чинник «ослаблення держави в умовах постмодерніті» (З. Бауман) лише поглиблює цю тенденцію.

Нові реалії «світу приватизованого насильства» вплинули на стратегії безпеки не лише в національному, а й у міжнародному (від субрегіонального до глобального) вимірах.

По-перше, транснаціональний бізнес (інституціоналізований ТНК та ТНБ) стає новим повноцінним суб'єктом міжнародної економічної та, принаймні опосередковано, політико-економічної безпеки. Водночас, як вважають А. Негрі та М. Хардт, економічні відносини стають дедалі менш залежними від політичного контролю, а національна держава занепадає. Унаслідок цього «імперія стає політичним суб'єктом, що ефективно регулює ці глобальні обміни, суверенною владою, яка править світом» [6]. Уточнюючи цю тезу, російський дослідник Б. Кагарлицький відзначає, що «принципова новизна сучасності полягає не в тому, що національна держава слабшає, а в тому, що корпорації приватизують її» [7].

По-друге, зросла важливість геоекономічної складової міжнародної безпеки. У роки холодної війни питання геополітичної безпеки домінували над проблемами геоекономічними. Радянський Союз задля забезпечення геополітичної безпеки (в її воєнно-політичному та геостратегічному вимірах), з одного боку, жертвував соціально-економічною складовою національної безпеки (добробут власного населення), а з іншого – «садив на економічну голку» лояльні політичні режими країн «третього світу» на догоду власним геостратегічних амбіціям. Останнім займалися також США.

По-третє, змінилися сутнісні характеристики «ринку озброєнь», який поступово перетворюється з державоцентричного (централізованого) на роздержавлений (децентралізований). У роки холодної війни та блокового протистояння воєнно-політична конфронтація виливалася в низку локальний збройних конфліктів, основними постачальниками ресурсів для яких (зброї та техніки, радників і техніків) були ключові воєнно-політичні гравці (США та СРСР із сателітами), які досить жорстко контролювали відповідні «ринки». Після епохи масштабного протистояння виникла проблема утилізації значних арсеналів зброї та воєнної техніки, а також суміжного «надлишкового майна». Так, у багатьох країн колишнього соціалістичного табору, які перейшли у фазу

системної соціально-економічної кризи, не вистачало ресурсів навіть на зберігання чи охорону цих «стратегічних запасів».

По-четверте, унаслідок розвитку подій за сценарієм «приватизації насильства» держава стала сприймати приватний сектор як повноцінного рівноправного партнера у сфері забезпечення національної та державної безпеки. Ідея такої «приватизації національної безпеки» полягає в тому, що підприємці здебільшого діють ефективніше, ніж держава.

По-п'яте, «епоха тероризму», початок якої знаменували теракти в Нью-Йорку та Вашингтоні (2001), Мадриді (2004), Лондоні (2005) та інших містах, вплинули на суб'єктивний вимір безпеки – домінування настроїв незахищеності, а отже, суттєву актуалізацію потреб у безпекових послугах, які, на думку населення, держава не може задовольнити.

На тлі цього шаленими темпами став зростати сектор біржових продажів акцій компаній, що спеціалізуються на наданні безпекових послуг (фізичної охорони, індивідуального захисту тощо) чи відповідної продукції (системи охорони, спостереження тощо).

Список використаних джерел

1. Лоуен П. Глобальне громадянське суспільство, глобалізація та екологізм [Електронний ресурс] / П. Лоуен. – Режим доступу: http://www.mta.ca/faculty/socsci/environs. – Назва з екрана.

2. Ньюхаус Дж. Дипломатия инкорпорейтед / Дж. Ньюхаус // Россия в глобальной политике. – 2009. – № 3.

3. Полтораков А. Ю. Приватизация насилия: социополитический контекст / А. Ю. Полтораков // Политика и общество. – 2009. – № 10. – С. 15–24.

4. Шульц О. С. «Приватизация» насилия и информационная война в XXI веке / О. С. Шульц // Московский журнал международного права. – 2003. – № 4 (52). – С. 45–52.

5. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна – Київ : НІСД, 2017. – 496 с.

6. Хардт М. Империя / М. Хардт, А. Негри. – М. : Праксис, 2004. – 440 с.

7. Кагарлицкий В. Майкл Хардт, Антонио Негри. Империя / В. Кагарлицкий, О. Кильдюшов // Критическая Масса. – 2004. – № 3.

Пустовіт В. А. – старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України

ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України», на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві є тінізація національної економіки, активізація корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу та політики, організована злочинна діяльність [1].

Емпіричний аналіз можливостей тіньової економіки засвідчує, що найбільш сприятливими умовами для її розвитку є зовнішньоекономічна діяльність. Це пов'язано з особливостями перетину кордонів, масовістю режимів та операцій з експорту й імпорту товарів, недосконалістю законодавства в цій сфері тощо.

Специфічне місце в тіньовій економіці за своїми обсягами посідають тіньові обіги в експортно-імпортних відносинах, оскільки зовнішньоекономічна діяльність є однією з найбільш прибуткових видів господарської діяльності. У країні сформувалася організована мережа нелегального (тіньового) обігу, переказу за кордон товарних, валютних, сервісних та інтелектуальних ресурсів.

Це є наслідком негативного впливу штучно створеного дисбалансу в межах взаємодії фінансово-господарського та правового механізмів. Причому функції координатора перебирають на себе корумповані представники правоохоронних і контрольно-дозвільних органів. Вони на власний розсуд вирішують питання щодо розміру податків, митних платежів, обов'язкових зборів, кількості та сортності товарів тощо.

Так, здійснений співробітниками Департаменту захисту економіки Національної поліції України 2016 року аналіз структури й обсягів експортних та імпортних операцій засвідчує, що тіньові потоки, організовані комерційними структурами, контролюють посадові особи регіональних митниць і

територіальні податкові інспекції, а також представники місцевих органів державної влади, впливові бізнес-структури.

Згідно з оприлюдненою інформацією заступника голови Національної поліції – начальника Департаменту захисту економіки, 49 кримінальних проваджень у сфері службової діяльності відкрито стосовно працівників фіскальних і митних органів, серед яких 21 – за вимагання та одержання неправомірної вигоди. Нині 31 працівникові фіскальної та митної служб повідомлено про підозру в хабарництві [2].

Останніми роками від учасників аграрного ринку надходить дедалі більше повідомлень про суттєве зростання тінізації операцій із купівлі-продажу продукції АПК та харчової промисловості, яка в структурі експорту товарів у 2016 році становила найбільшу частку (42 %).

Так, в Україні зерно та олійні культури активно скуповують кримінальні елементи та компанії, розраховуючись із продавцем готівкою, здебільшого валютою, що є українським «ноу-хау» останніх двох-трьох років. Основними причинами цього явища є такі:

1) періодична наявність трьох курсів купівлі-продажу валюти на ринку (Національний банк України, міжбанк, обмінні пункти) завдяки неефективній політиці Національного банку;

2) зміна режиму оподаткування в агропромисловому комплексі та скасування спеціального режиму сплати ПДВ, що також стимулює перехід у тінь;

3) обов'язковий продаж валюти за курсом, встановленим Національним банком України, а не ринком (бізнес утрачає, а окремі структури отримують можливість заробляти на інсайді);

4) виведення готівкового капіталу за кордон та його легалізація;

5) бездіяльність фіскальних і правоохоронних органів;

6) бажання власників бізнесу та виробників створити запас валюти в Україні або за кордоном в умовах відчутних ризиків і війни [3].

Також це створює нерівні умови конкуренції на ринку, змушуючи легальних підприємців переходити в тінь, щоб залишатися конкурентоспроможними. Завдяки злочинним схемам повз бюджет проходять величезні суми коштів, які могли б бути

спрямованими на розвиток господарств, підтримку галузі, розвиток сімейних ферм тощо.

У контексті стрімкого зростання обсягів виробництва агропромисловий комплекс України на сьогодні є одним з основних бюджетоутворюючих секторів національної економіки (частка у зведеному бюджеті України за останні роки – близько 20 %), що забезпечує 12 % ВВП, 9–13 % валової доданої вартості країни, 22 % зайнятості населення та 38 % вартості експорту. Можна лише уявити, які здобутки міг би демонструвати агропромисловий комплекс у разі вжиття дієвих заходів щодо детінізації економічних процесів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Це б зумовило залучення десятків мільярдів доларів інвестицій в аграрну інфраструктуру, зупинило б демографічну катастрофу в сільській місцевості, забезпечило б значні видатки з державного бюджету для підтримки аграріїв.

Зважаючи на викладене, з метою запобігання та протидії правопорушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності доцільно:

1. Імплементувати в національне податкове законодавство України рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що відображені в Плані дій щодо запобігання розмиванню податкової бази та переміщенню прибутку (Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting), найважливішими серед яких є:

– запровадження правил оподаткування контрольованих іноземних компаній;

– використання додаткової звітності з трансфертного ціноутворення для міжнародних груп компаній;

– удосконалення правил стосовно обмеження витрат за фінансовими операціями із пов’язаними особами – нерезидентами;

– запобігання зловживанням у зв’язку із застосуванням договорів про усунення подвійного оподаткування;

– приєднання до автоматичного обміну фінансовою інформацією;

– запобігання уникненню статусу постійного представництва.

2. Передбачити зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, оскільки практика застосування норм

законодавства про адміністративну відповідальність за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 162^1 Кодексу України про адміністративні правопорушення) є неефективною.

Список використаних джерел

1. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15. – Назва з екрана.

2. Протидія корупції у митних та податкових органах: 31 посадовцю повідомлено про підозру [Електронний ресурс] / Міністерство внутрішніх справ України : [офіційний сайт]. – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/4339_Protidiya_korupcii_u_mitnih_ta_podatkovih_organah_31_posadovcyu_povidomleno_pro_pidozru_FOTO.htmM. – Назва з екрана.

3. Мірошніченко І. Тінь на полях. Як зупинити незаконні операції на агроринку [Електронний ресурс] / І. Мірошніченко. – Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/columns/2017/03/27/623100/. – Назва з екрана.

Сагайдак Ю. В. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правового регулювання економіки Юридичного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із основних напрямів державно-правового регулювання суспільних відносин у сфері економіки є реалізація положень Основного Закону щодо реформування кримінальної відповідальності за економічні злочини, адже такі процеси спрямовані на захист та гарантування прав і свобод людини й громадянина, наближення національного законодавства до європейських стандартів. Незважаючи на поступальні рухи України в бік демократизації, гостро стоїть питання реформи кримінального законодавства у сфері господарських

правопорушень, що зможе забезпечити стабільне функціонування соціально-економічних відносин, збереження бізнес-середовища та забезпечення робочих місць.

Звертаючись до теорії, зауважимо, що декриміналізація – це процес встановлення підстав відпадання суспільної небезпеки діянь, визнання недоцільності кримінально-правової боротьби з ними та скасування їх кримінальної караності [1].

Декриміналізація злочинів, тобто діяння, характер і ступінь суспільної небезпечності яких не потребує жорсткого реагування, мають бути переведені до категорії адміністративних правопорушень або взагалі виключені з кола правопорушень. Декриміналізація – це процес, зворотній криміналізації. Обидва застосовують у державній політиці, адекватній принципам гуманізму, справедливості, економії кримінально-правової репресії. Така політика чітко визначає місце кримінального права в системі державно-правової охорони об'єктів захисту – як допоміжного, а не головного засобу в системі стримування злочинності [2].

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року [3], низка статей, які передбачали кримінальне покарання за вчинення економічних злочинів, утратили чинність. Натомість покарання було замінено на адміністративні штрафи. Штраф суд може замінити на інше покарання лише в разі його несплати в термін, передбачений судовим рішенням.

Законом скасовано кримінальну відповідальність за ті діяння у сфері господарської діяльності, які сьогодні втратили ознаки підвищеної суспільної небезпеки, достатньої для переслідування їх у кримінальному порядку. Зокрема, скасовано кримінальну відповідальність за склади злочинів, передбачених ст. 202 «Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг», ст. 203 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності», ст. 207 «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті», ст. 208 «Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків», ст. 214 «Порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння», ст. 215

«Підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків», ст. 217 «Незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірного клейма», ст. 218 «Фіктивне банкрутство», ст. 220 «Приховування стійкої фінансової неспроможності», ст. 221 «Незаконні дії в разі банкрутства», ст. 223 «Розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску», ст. 225 «Обман покупців та замовників», ст. 226 «Фальсифікація засобів вимірювання», ст. 228 «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій», ст. 234 «Незаконні дії щодо приватизаційних паперів», ст. 235 «Недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання чинного Кримінального кодексу України» [4].

За вчинення вищеназваних правопорушень встановлюють адміністративну відповідальність у вигляді накладення штрафів.

Законодавчим актом також визначено, що взяття під варту не може бути застосоване до раніше не судимої особи, яку підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, за винятком випадків, коли вона переховується від органів слідства або перешкоджає розслідуванню справи.

Законом встановлено перелік складів злочинів у сфері господарської діяльності, притягнення до відповідальності за які можливе виключно на підставі скарги потерпілого. Причому порядок притягнення до кримінальної відповідальності за скаргою потерпілого передбачає, що відповідна кримінальна справа підлягає закриттю в разі, якщо потерпілий примириться з обвинуваченим до моменту видалення суду в нарадчу кімнату для постановлення вироку.

Законодавчим актом передбачено зміни до окремих статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення у сфері господарської діяльності. Так, наприклад, зміст ст. 162 цього Кодексу значно розширено. Тепер адміністративним правопорушенням вважають не лише скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави, а й ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 162^1); незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків (ст. 162^2). Усі ці

правопорушення передбачають штрафи від 600 до 5000 НМДГ [5], щоправда, на нашу думку, такий розмір штрафів зовсім не компенсує українській державі збитки за вчинені діяння (адже 600 НМДГ становить лише 10 200 грн).

Звертаючись до практики реформування кримінальної відповідальності за економічні злочини в сусідніх державах, треба сказати, що аналогічні ініціативи були здійснені в три етапи: спочатку була пом'якшена відповідальність за економічні злочини, потім з 68 складів злочинів були виключені нижні межі строку позбавлення волі, тим самим давши можливість судам самим визначати мінімальну тривалість покарання за певне злочинне діяння і нарешті – поправки, що передбачають закриття справ у економічних злочинах, якщо правопорушник відшкодував завдану ним шкоду і виплатив п'ятикратний штраф.

Реформування кримінальної відповідальності за економічні злочини відбулося і в Республіки Казахстан. Підтвердженням цьому став Закон Республіки Казахстан «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Республіки Казахстан з питань вдосконалення правоохоронної діяльності й подальшої гуманізації кримінального законодавства» від 9 листопада 2011 року № 490-IV. У Грузії протягом 2004–2011 років було впроваджено низку реформ, одна з яких стосувалася кримінального законодавства. Так, у Брюсселі між Грузією і єврокомісаром із розширення сусідської політики Євросоюзу було підписано угоду про виділення Європейським Союзом Грузії вісім мільйонів євро на реформування кримінального кодексу. Отже, зазначена реформа кримінального законодавства в Україні постає як цілком закономірна й очікувана [6].

Звісно, позитивні аспекти реформи з декриміналізації вселяють певну надію на перспективу розвитку демократичного суспільства й наближення до європейських принципів гуманізму. Проте не слід забувати, що в Україні статистика вчинення економічних злочинів залишається невтішною.

Так, відповідно до статистичних даних АМКУ, за 2015 рік розглянуто 5 048 заяв і звернень з приводу порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що на 11,6 %

більше, ніж у 2014 році [7]. Наведені дані свідчать, що економічні злочини становлять серйозну загрозу для розвитку економіки та суспільства в Україні. До того ж, на статистиці негативно позначається фактор переоцінки можливостей держави щодо регулювання ринкових відносин і тенденції в тіньовій економіці. Посилення корупції призводить до виживання в умовах економічної війни [8].

Зважаючи на критицизм і демократичну ідеологію українського громадянського суспільства, процес декриміналізації може передбачати суспільно-правові ризики. Плюралізм може призвести до неадекватної оцінки реформи, зумовивши появу ілюзії безкарності [6].

Отже, аналіз означеної проблематики дає змогу дійти висновку, що декриміналізація економічних злочинів в Україні пов'язана з переоцінкою ступеня їх суспільної небезпеки шляхом зміни кримінального закону, унаслідок чого дія або бездіяльність, які раніше визнавали злочином, переходить у категорію незлочинних, тобто до адміністративних правопорушень, що наповнює бюджет України і зменшує кількість ув'язнених, мотивує підприємця виходити з тіні, а отже, наблизить національне законодавство до європейських стандартів. Водночас слід ураховувати можливі ризики процесу декриміналізації, які полягають у відсутності єдиної ідеології розвитку суспільства, можливість трактувати процеси декриміналізації як ілюзію безкарності, непрозорість організаційно-правового механізму розподілу штрафів.

Список використаних джерел

1. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы декриминализации и пенализации / А. И. Коробеев. – Владивосток : Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1987. – 268 с.

2. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / [П. С. Берзін та ін.] ; за заг. ред. В. Навроцького. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 711 с.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у

сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листоп. 2011 р. // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 8.

4. Кримінальний Кодекс України: станом на 26 квіт. 2017 р. / Верховна Рада України. – Київ : Парлам. вид-во, 2001. – (Серія «Бібліотека офіційних видань»).

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство України зі змінами та доповненнями. – Київ : Центр учб. літ., 2014. – 228 с.

6. Заєць В. А. Декриміналізація господарських злочинів: можливості для підприємництва й загрози для суспільства / В. А. Заєць // Часопис Київського університету права – 2013. – № 1. – С. 381–382.

7. Офіційний сайт Антимонопольного Комітету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547. – Назва з екрана.

8. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. Курс лекцій : навч. посіб. / С. Й. Кравчук. – Київ : Кондор, 2009. – 282 с.

Садченко М. М. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ

Нині тіньова економіка становить серйозну проблему для суспільства, оскільки, як стверджують науковці, вона є нездоланною. Навіть для найпрогресивнішого суспільства ця проблема є актуальною, проте різниця полягає в її кількісних показниках. Так, за оцінками експертів, у провідних країнах світу вона існує в межах 10–15 % ВВП держави. Серйозна небезпека для економіки держави настає тоді, коли частка тіньової економіки наближається до 50 % ВВП. Обсяги тіньової економіки України науковці оцінюють від 35 % до 55 % ВВП.

Деякі дослідники стверджують, що в незначних обсягах (близько 10 % ВВП) тіньова економіка є навіть корисною. Їх аргументи засновані на загальновідомій класифікації тіньової

економіки, відповідно до якої існує три її види: прихована, неформальна та нелегальна. Прихована тіньова економіка передбачає, що легально господарюючий суб'єкт ухиляється від сплати податків у повному обсязі. Неформальна тіньова економіка полягає в тому, що суб'єкт не порушує закон, однак з-поміж різних законних способів здійснити певну діяльність обирає ті, які не обкладаються податком. Так, людина ремонтує власну квартиру власноруч, а не винаймає професіоналів. Нелегальна тіньова економіка – це діяльність, яка не може бути оподаткованою, оскільки цілком є незаконною (наприклад, торгівля людьми).

Досвід різних країн, і зокрема України, підтверджує, що неформальна та прихована тіньова економіка значно залежить від економічного добробуту держави. Так, експерти стверджують, що нерідко малий бізнес на початку свого існування не міг би вижити, якби сплачував усі податки та збори, передбачені законодавством. Тому іноді часткове ухиляння від сплати податків є чи не єдиним шляхом для бізнесу розвинутись та згодом сплачувати вже більші податки. Так само неформальна тіньова економіка дає змогу заощаджувати кошти, які пізніше будуть витрачені вже на оподатковувану діяльність. Якщо загальний обсяг тіньової економіки незначний, то це сприяє розвиткові бізнесу та збільшенню ВВП держави.

Однак тривале існування тіньової економіки зі значними обсягами (понад 40 % ВВП) привчає суб'єктів господарювання до того, що для них стає звичним приховувати реальний фінансовий стан, ухилятись від сплати податків. З часом вони починають розглядати обов'язок щодо сплати податки як марне витрачання грошей, цілком необов'язкове та навіть нерозумне для підприємця. Саме такі процеси нині відбуваються в Україні, тому зменшувати обсяги тіньової економіки в нашій країні зараз досить складно. Однак в Україні наявна тенденція, загальновизнана щодо інших країн світу: якщо умови для бізнесу стають менш обтяжливими, то обсяги тіньової економіки зменшуються. За умови постійної та непримиренної боротьби з незаконним сегментом тіньової економіки суб'єктам господарювання вигідніше виходити з тіні.

Варто зауважити, що доволі ефективним є спосіб боротьби з тіньовою економікою, за якого підконтрольними стають не стільки фінансові операції суб'єктів господарювання, скільки доходи фізичних осіб. Так, цей підхід показав себе доволі ефективним у Німеччині, де отримати нелегальний дохід значно легше, ніж витратити його. Без можливості розпоряджатися отриманими коштами сам факт їх отримання втрачає сенс.

В Україні існує тенденція до такої боротьби. Нещодавні зміни, внесені до Сімейного кодексу щодо обчислення та нарахування аліментів, дають можливість використовувати непрямі підтвердження отримання особою доходів у секторі тіньової економіки. Наприклад, якщо людина, яка офіційно отримує мінімальну заробітну плату, купує машину або їздить у дорогі закордонні поїздки, то це може стати підставою для визнання її доходів більшими за офіційні. Окрім того, якщо встановити обсяг доходів особи неможливо встановити або особа є безробітною, то розмір аліментів визначають залежно від розміру прожиткового мінімуму або розміру середньої заробітної плати у регіоні. Це робить приховування доходів невигідним.

Отже, подібні зміни законодавства є досить позитивними, оскільки вони наближують Україну до світових стандартів протидії тіньовій економіці.

Список використаних джерел

1. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: icps.com.ua/assets/uploads/.../t_novaekonom_kaukra_ni.pdf. – Назва з екрана.

2. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні / С. О. Баранов // Visnyk NAPA, 2015.

3. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] :Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14. – Назва з екрана.

Сафронов С. О. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ, ЯКІ НЕ СПРИЯЮТЬ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ

Наявність тіньової економіки можна розглядати як закономірний наслідок відсутності дієвого правового механізму щодо протидії цьому явищу. На сучасному етапі розвитку юридичної науки донині немає наукового консенсусу щодо визначення поняття «тіньова економіка» та її суттєвих ознак. Не визначено це поняття й на нормативно-правовому рівні. Така ситуація, на жаль, не є сприятливою для розроблення концептуальних правових засад протидії тіньовий економіці. Безумовно, в Україні існують певні делікти, спрямовані на захист економіки, але відсутня правова норма, якою передбачено відповідальність за діяння, що призвели до тінізації економіки. Парадоксальним є те, що дії чи бездіяльність, які зумовили негативні системно-економічні зміни в суспільстві, формально здійснюються в межах законів, а тому і юридичної відповідальності за створення умов, що призводять до тінізації економіки, не існує. Якщо настання негативних економічних наслідків у межах держави переважно розцінюється як помилка, котра має наслідком звільнення з посади або втрату рейтингу серед виборців, що можливо розцінювати як вид відповідальності, то за показники зростання або стабільного існування тіньової економіки немає жодної формально-правової відповідальності. До того ж, в Україні не розроблено чіткого правового механізму щодо відшкодування винною особою шкоди, якої було завдано економіці шляхом її тінізації у зв'язку з прийняттям/неприйняттям законотворчих або інших управлінських рішень, зокрема і політичних. Через зазначені чинники штучно складається ситуація, що сприяє існуванню та розвитку тіньової економіки. З юридичної позиції, тіньової економіки не існує, а з фактичної - вона є реальністю. За таких обставин можна висновувати про існування багаторівневого

укладу життя суспільства, у якому одночасно функціонують офіційна та тіньова економіки.

Майже в усіх офіційних джерелах, зокрема в підручниках для навчання студентів, зазначено, що тіньова економіка не підлягає ані державному, ані суспільному контролю й, нібито, її доходи не оподатковуються. Проте є підстави вважати, що це не зовсім так. Аналіз результатів опитування колишніх співробітників міліції та працівників поліції України дозволяє стверджувати, що в межах тіньової економіки існують вдало створені методи контролю, оподаткування й відповідальності за порушення правил ведення тіньового бізнесу та взаємозв'язків у ієрархії суб'єктів тіньового капіталу. Інакше кажучи, у сфері тіньової економіки налагоджено систему структурного управління та контролю. Сьогодні всім відомі такі породження тіньової економіки, як «тіньовий уряд», «тіньова юстиція», «подвійна бухгалтерія», «податкова № 2», «відкати» тощо. Власне, у державі одночасно діє дві форми виробництва, розподілу, обміну та споживання товарно-матеріальних цінностей, грошей і послуг. Грошові кошти тіньової економіки інтегруються з коштами нетіньової економіки, зрештою стають складовою єдиного сумарного показника діяльності суспільства.

За свідченнями вищезазначених респондентів, доходи кримінальної економіки в 5-20 разів перевищують доходи некримінальної тіньової економіки. З того слід розуміти, що вчинення економічних злочинів є вигіднішим, аніж ведення хай навіть протиправного, але незлочинного тіньового бізнесу. В економічному сенсі ведення тіньового бізнесу сьогодні є вигіднішим за прозорий бізнес, оскільки дає більше прибутків. Чи подолаємо ми економічну злочинність і тіньову економіку з урахуванням панівної на цей час формули бізнес-успіху, що ґрунтується на постулаті «отримання прибутку та його примноження»?

Для того, видається, необхідно легалізувати деякі види забороненої діяльності. Їх узаконення дозволить узяти під державний контроль прибутки, одночасно знизивши рівень злочинності й навантаження на правоохоронців.

Варто відзначити, що навіть економісти припускають розходження з приводу розуміння змісту й обсягу тіньової економіки та її інтерпретації. Деякі з них розглядають ознаки

тіньової економіки як суто умовні та вважають тіньову економіку невід'ємною компонентою економіки. Таким чином, правову прогалину, про яку йшлося вище, можна вважати недоліком методологічного характеру, оскільки вона спричиняє нерозуміння ознак тіньової економіки, через що залишаються невизначеними об'єкти правової уваги та державного контролю.

Сучасній тіньовій економіці України притаманні такі особливості:

1) національна тіньова економіка сконсолідувалася зі світовою тіньовою економікою, обмеження щодо економічної діяльності іноземців у стратегічних сферах економіки України майже усунено;

2) організовані злочинні групи у сфері економіки вдало адаптуються в суспільно-економічній формації. «Тіньовики» забезпечують наявність товарів, які користуються попитом, надають роботу з прийнятною оплатою праці - вищою порівняно з легальним сектором економіки;

3) тіньова економіка поглинула всі сфери життєдіяльності людини й налагодила механізми отримання неправомірних доходів у нематеріальних і неприбуткових галузях, наприклад у галузі інтелектуальної власності, у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, у галузі освіти тощо;

4) спостерігається тенденція до інтеграції всіх структур тіньової економіки. Особливо небезпечною є тенденція до об'єднання некримінальної тіньової економіки з кримінальною економікою;

5) через новітні телекомунікаційні технології та форми банківських послуг змінився «темп» ведення бізнесу. Електронні гроші, електронні гаманці, віртуальні рахунки й електронний обіг документів дозволяють ігнорувати межі державного кордону, усувають часові обмеження для здійснення банківських операцій і конвертації валюти. Тіньовий бізнес вдало це використовує в процесах тіньового обігу грошових коштів, цінних паперів і навіть банківських металів. За лічені хвилини можна відправити кошти за кордон, придбати там майно або продати його. Водночас працівники правоохоронних органів України обтяжені складними процедурами в плані здійснення взаємодії з іноземними та міжнародними правоохоронними органами та банками.

Безумовно, ці особливості слід ураховувати під час розгляду питання з приводу побудови системи протидії тіньовий економіці.

Зазначене обґрунтовує соціальну необхідність невідкладного розроблення загальної програми щодо вжиття адекватних заходів для налагодження дієвого державного механізму протидії тіньовій економіці. Така програма повинна мати комплексний характер, оскільки її головним завданням має бути побудова антисистеми, здатної протистояти вдало сконструйованій і налагодженій системі тіньової економіки. Рух у цьому напрямку слід розпочати з права, оскільки воно є формальним регулятором суспільних відносин і проголошує норми поведінки, зокрема й у сфері економіки.

Перспективність подальших наукових досліджень убачаємо у вирішенні питання щодо розроблення нормативно-правового поняття тіньової економіки, визначення її ознак, розроблення пропозицій із приводу встановлення юридичної відповідальності за діяння, що сприятимуть існуванню стійких показників тіньової економіки або їх зростанню, а також розроблення механізму відшкодування шкоди, завданої економіці шляхом її тінізації у зв'язку з прийняттям/неприйняттям законотворчих або інших управлінських рішень.

Севрук В. Г. – кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ І ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, СФОРМОВАНИМИ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ

Сучасна Україна долає шлях значних перетворень: змінюється структура економічних відносин, формуються нові суб'єкти власності й політичної діяльності, трансформуються базові цінності, влаштування життя, змінюється устрій життя, традиції. Цей динамізм зумовлює загострення в інших сферах життя українського суспільства проблем зростання етнічної злочинності. Історія доводить, що етнічні відносини становлять

групу найскладніших проблем, які впливають на стан злочинності в країнах [1, с. 235] та на економічну ситуацію загалом. Тому організована етнічна злочинність — складне явище, чинник політичної та економічної нестабільності в суспільстві.

Здійснений Міністерством внутрішніх справ України аналіз криміногенної ситуації в державі свідчить про те, що етнічна злочинність є одним із дестабілізуючих чинників, що негативно позначається на криміногенній ситуації в державі, насамперед у великих містах та обласних центрах [2].

Така ситуація пов'язана з тим, що етнічна злочинність адаптується до трансформацій соціально-економічної структури суспільства і динамічно реагує на суспільний та правовий контроль з метою його уникнення.

Існують організовані злочинні групи, що поділяються за етнічними, культурними та історичними зв'язками. Деякі з них відомі за своїми національними назвами («в'єтнамське земляцтво», «китайська дружба», «африканська єдність» тощо). Злочинні групи можуть мати регіональний рівень, охоплювати більшість регіонів України, бути ширшими за межі національних кордонів і набувати транснаціонального характеру [3].

З поглибленням міждержавних економічних, соціальних, культурних зв'язків транснаціоналізація організованої злочинності набула лавиноподібного характеру. Нині організована етнічна злочинність за своїми масштабами і руйнівним впливом, власне, створює реальну загрозу безпеці всього людства.

На чолі етнічних організованих злочинних груп зазвичай лідери та їх найближче оточення однієї національності. Причому кримінальні інтереси таких формувань виявляються найчастіше в досить віддалених місцях від територій споконвічного проживання. Їхній спосіб життя і поведінка зберігають і мають відтінки етнічних правил і традицій [4]. Тому в сучасних умовах посилюються економічні та політичні протиріччя в багатьох регіонах, відбувається посилення етнічних діаспор, деякі з яких згодом практикують протиправну діяльність [5, с.136].

Особливістю української тіньової економіки є поширене використання фіктивних суб'єктів господарювання для оформлення безтоварних операцій або тих, що не відповідають

дійсності. Так, у процесі здійснення імпортних операцій з використанням реквізитів фіктивних підприємств занижується кількість і митна вартість товарів, які ввозяться, у результаті чого злочинці отримують надприбутки, які надалі відмиваються. Доказування такого відмивання потребує значних затрат часу і зусиль з боку правоохоронних органів. У зовнішньоекономічній діяльності існує зворотній крок, коли в перебігу експорту товарів у господарчий ланцюжок включають кілька фіктивних структур, які нібито брали участь у закупівлі товарів та їх перевезенні. Пізніше, під час виходу за кордон, цю продукцію чи товари оформлює вже легальний платник податків, і саме він подає до ДПС заявку на відшкодування нібито сплаченого податку на додану вартість. Таким чином утворюється одне з самих поширених джерел накопичення брудних грошей, коли на першому етапі за рахунок фіктивних структур відбувається несплата податку на додану вартість, а надалі легальний платник податків незаконно звертається за відшкодуванням з державного бюджету несплаченого ПДВ. У результаті вчиняється розкрадання бюджетних коштів, а офіційне отримання незаконного відшкодування грошей в органах ДПС фактично завершує процес легалізації таких доходів [6].

Отже, маємо відзначити, що окремі форми організованої злочинності незаслужено залишено поза увагою – ідеться про етнічні організовані угруповання, що незаконно функціонують у сфері економіки. Таке ставлення, на наш погляд, є невиправданим на тлі тривалої криміналізації економічних відносин. Вважаємо, що і теорія, і практика ОРД не повинні залишатися осторонь цих проблем, перекладаючи всю відповідальність на плечі кримінологів і фахівців інших галузей знань. Вважаємо, що визначених цілей можна досягти лише консолідовано [7, с. 51].

На цей час в Україні під підозрою в здійсненні відмивання грошей та відстеження фінансових потоків, що використовуються для фінансової підтримки тероризму, перебувають етнічні злочинні угруповання вихідців з Чечні та країн Близького Сходу. Вони отримують кошти від наркобізнесу, рекету своїх земляків і всі вони мають норми відрахування відсотків від злочинного доходу на потреби «джихаду». Також зафіксовано їх діяльність з розповсюдження

фальшивих доларів США, досить якісно вироблених на Близькому Сході.

Варто зауважити, що етнічна організована злочинність - це не просто професійна кримінальна діяльність, а кримінально-комерційна діяльність, що означає тісний зв'язок основних джерел, що утворюють фінансовий (економічний) базис етнічних організованих злочинних груп і співтовариств.

Зокрема, етнічну організовану злочинність у сфері економіки слід розуміти як сукупність злочинів економічної спрямованості, вчинюваних у складі організованих злочинних груп і злочинних організацій (співтовариств), утворених на етнічній основі (за національною ознакою) з метою отримання матеріальних вигод від організації кримінального бізнесу, а також злочинного доходу за рахунок виведення з-під офіційного правового, податкового та фінансового контролю частково або повністю об'єктів з виробництва й реалізації продукції високоприбуткових галузей економіки, що мають такі специфічні ознаки:

- наявність спільності мови, національних звичаїв і традицій, тісних контактів з діаспорою;
- прагнення до матеріальної вигоди за допомогою кримінальної спеціалізації (набуття вузькопрофесійних навичок і умінь у злочинному промислі);
- переважання (більше половини) в складі організованих злочинних формувань осіб некорінних національностей;
- налагодження корупційних зв'язків з представниками етнічних діаспор у складі органів влади і управління, в їх числі етнічної батьківщини [7, с. 54].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що для демократичного й економічного розвитку світового співтовариства на початку XXI ст. найбільшою небезпекою залишається значне збільшення рівня національної, транснаціональної та етнічної злочинності, що містить у собі традиційно кримінальні, економічні й терористичні та інші загрози. Окремо слід зауважити, що жодних напрацювань відносно протидії етнічній організованій злочинності у сфері економіки в наукових працях донині практично не накопичено, хоча проблема, на наше переконання, є надзвичайно гострою і потребує негайного вирішення.

Список використаних джерел

1. Медведєв О. В. Етнічна злочинність в циганському середовищі / О. В. Медведєв // Право і суспільство. - 2014. - № 4. - С. 235-241.

2. Шнайдер А. Операція «Мігрант» в Черняхівському районі на Житомирщині / А. Шнайдер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dp.dmsu.gov.ua/component/content/article/358-ukrainska/novyny/u-rehionakh/dnipropetrovska-oblast1/2888-provedeno-seminar-naradu-z-kerivnykamy-terytorialnykh-pidrozdiliv-hudms-ukrainy-v-dnipropetrovskii-oblasti. - Інформація з екрана.

3. Криміналістика / за ред. В. Ю. Шепітька. - 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ : Ін Юре, 2004. - 728 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buklib.net/books/31613/

4. Геворгян Г. М. Криминологические проблемы борьбы с организованными этническими преступными формированиями в России : дис. … канд.юрид.наук / Г. М. Геворгян. - М., 2000.

5. Севрук В. Г. Організовані групи та злочинні організації, що сформовані на етнічній основі: проблеми сьогодення / В. Г. Севрук // Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. – С. 135-136.

6. Осика І. М. Огляд міжнародного науково-практичного семінару «Протидія економічній злочинності» [Електронний ресурс] / І. М. Осика. - Режим доступу: http://www.shag.com.ua/osika-igor-mikolajovich-vikladach-kafedri-kriminalistiki-nacio.html.?page=2. – Назва з екрана.

7. Иванов П. И. О понятии «этническая организованная преступность в сфере экономики» / П. И. Иванов // Оперативник (сыщик). - 2013. - № 2(35). - С. 48-56.

Святченко В. М. – здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В СТ. 368[4] КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (ПІДКУП ОСОБИ, ЯКА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ)

Безпосереднім об'єктом підкупу особи, яка надає публічні послуги, є законна діяльність таких осіб. Одним з відправних положень щодо надання правильної кримінально-правової оцінки підкупу особи, яка надає публічні послуги, є уточнення базових понять «професійна діяльність» та «публічні послуги». Досліджуючи поняття «професійна діяльність», варто звернути увагу на схожі, але різні за сутністю та значенням поняття, а саме «професія» та «професійна діяльність». Так, за класифікатором професій, професія – це здатність особи виконувати роботи, які вимагають певної кваліфікації. Спираючись на положення закону України «Про страхування» та Класифікатор професій, О. А. Файєр дійшов висновку, що професійну діяльність, по-перше, здійснюють особи-професіонали, особливі ознаки яких визначено Класифікатором професій; по-друге, їх діяльність може спричинити шкоду третім особам. Для правильної оцінки діяльності як професійної необхідно визначити наявність її структурних елементів, передусім таких як масовість, особлива відповідальність осіб, які здійснюють професійну діяльність, високі вимоги до таких осіб з боку суспільства, інтелектуальний характер тощо [1, с. 128–129].

Відсутність закріплення в положеннях чинного законодавства поняття публічних послуг істотно ускладнює практику застосування КК в частині можливості притягнення до кримінальної відповідальності за підкуп особи, яка надає публічні послуги. До того ж, у положеннях закону України «Про адміністративні послуги» зазначено, що не можна зараховувати до суспільних відносин, які пов'язані з наданням публічних послуг, такі: 1) здійснення державного нагляду (контролю); 2) метрологічного контролю і нагляду; 3) акредитації органів з оцінки відповідності; 4) досудового слідства; 5) оперативно-

розшукової діяльності; 6) судочинства, виконавчого провадження; 7) нотаріальних дій; 8) виконання покарань; 9) доступу до публічної інформації; 10) застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 11) провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею; 12) набуття прав на конкурсних засадах; 13) набуття прав стосовно об'єктів, обмежених у цивільному обігу, виконання покарань [2].

У вітчизняному законодавстві окремі переліки платних публічних послуг та порядок їх надання наведено в розрізнених підзаконних нормативно-правових актах. Так, залежно від суб'єкта (чи місця) їх надання розрізняють види публічних послуг, що надають: державні та комунальні заклади охорони здоров'я, вищі медичні навчальні заклади та науково-дослідні установи; заклади фізичної культури і спорту, утримувані за рахунок бюджетних коштів; навчальні заклади, інші установи та заклади системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності; дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, що утримуються за рахунок бюджетних коштів; заклади культури, засновані на державній та комунальній формі власності; бюджетні наукові установи; бюджетні установи державної системи страхового фонду документації у сфері створення, формування, ведення і використання страхового фонду документації; бюджетні установи, що належать до сфери управління Державного агентства водних ресурсів України; бюджетні установи природно-заповідного фонду; організації, що входять до єдиної системи державного резерву; установи і організації телебачення і радіомовлення, засновані на державній формі власності; архівні установи, що утримуються за рахунок бюджетних коштів; Державна фельд'єгерська служба України; державні хлібні інспекції Автономної Республіки Крим та областей; державні насіннєвими інспекції; відділи державної реєстрації актів цивільного стану; підрозділи Міністерства внутрішніх справ України та Державної міграційної служби України; органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори (їх виробничі майстерні й підсобні господарства) та інші установи Державної кримінально-виконавчої служби України, що утримуються за рахунок бюджетних коштів; відділи державної реєстрації актів цивільного стану; Державна кримінально-виконавча служба України; підрозділи

Міністерства внутрішніх справ України та Державної міграційної служби України; підрозділи Міністерства надзвичайних ситуацій України. Залежно від характеру чи змісту розрізняють такі види платних послуг: побутові, на провадження діяльності з надання яких необхідне придбання торгового патенту) [3]; соціальні [4]; адміністративні – як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, змінення чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [2]. Зважаючи на відсутність законодавчої дефініції поняття публічних послуг, науковці вдалися до спроб розробити наукову дефініцію цього поняття. Так, наприклад, Є. Талапіна та Ю. Тіхоміров виділяють такі сутнісні ознаки публічних послуг: а) спрямованість послуг на реалізацію суспільних інтересів; б) необмежене коло користувачів такими послугами; в) надання таких послуг органом державної, муніципальної влади або іншим суб'єктом; г) базуються як на публічній, так і приватній власності [5, с. 5].

Акцентуючи увагу на юридичній значущості державних послуг, розрізняють два їх види: а) послуги, що полягають у вчиненні юридичних дій (державна реєстрація суб'єктів, об'єктів, фактів, дій, ліцензування, атестація, акредитація, видача дозволів тощо); б) послуги, що полягають у вчиненні фактичних дій (консультування, надання медичної допомоги, надання інформації з інформаційних баз даних тощо) [6, с. 13].

Своєю чергою, М. І. Хавронюк зауважує, що публічними послугами можна вважати лише ті, що надаються публічним сектором (тобто органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної та комунальної форми власності), а в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектору (публічної влади) і за рахунок публічних коштів (тобто коштів державного чи місцевих бюджетів). Причому для визначення природи послуги пріоритетом є не безпосередній суб'єкт її надання, а суб'єкт, який несе відповідальність за надання такої послуги, а також джерело фінансування надання цього виду послуг, тобто вид бюджету. Залежно від суб'єкта, що надає публічні послуги чи відповідає за їх надання, можна

виділити два види публічних послуг: а) державні - їх надають органи державної влади (переважно виконавчої), державні підприємства, установи, організації, органи місцевого самоврядування в порядку виконання делегованих державою повноважень за рахунок коштів Державного бюджету; б) муніципальні - їх надають органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади та підприємства, установи, організації в порядку виконання делегованих органами місцевого самоврядування повноважень за рахунок коштів місцевого бюджету [7, с. 73–74]. Отже, публічними послугами, за ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» КК, є: 1) адміністративні послуги, які надають органи державної влади, державні підприємства, установи і організації, а також органи місцевого самоврядування під час здійснення делегованих повноважень та згідно з наведеним вище переліком; 2) послуги, які надають на професійній основі так звані «самозайняті особи», серед іншого особи, які здійснюють належну професійну діяльність та під час здійснення ними своєї професійної діяльності; 3) послуги, що надають юридичні особи приватного права [8, с. 131–132].

Список використаних джерел

1. Файєр О. А. Поняття професійної діяльності та її структурні елементи / О. А. Файєр // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3 (31). – С. 128–129.

2. Про адміністративні послуги: закон України від 6 вересня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 76. – Ст. 3067.

3. Про затвердження переліку платних побутових послуг, на провадження діяльності, з надання яких придбавається торговий патент: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. №1258 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 7. – Ст. 332.

4. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. №12 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. Т. 1. – Ст. 42.

5. Талапина Э. Публичные функции в экономике / Э. Талапина, Ю. Тихомиров // Право и экономика. – 2002. – № 6. – С. 5–10.

6. Публичные услуги и право: науч.-практ. пособ. / под ред. Ю. А. Тихомирова. – М. : Норма, 2007. – 234 с.

7. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – Київ : Атіка, 2011. – 424 с.

8. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України / П. П. Андрушко. – Київ : Атіка, 2012. – 332 с.

Солодовнікова Х. К. – кандидат психологічних наук, старший лаборант Центру вивчення проблем адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРОРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ДЕТІНІЗАЦІЇ

Нині вивчення проблем тероризму в контексті детінізації є нагальною потребою. На сучасному етапі світові тенденції розвитку суспільства змушують визнати, що тероризм і тіньова економіка виникли та набули становлення одночасно з людиною.

Аналізуючи світовий досвід теоретичних досліджень тероризму, є підстави стверджувати, що його фінансують за рахунок: а) державного бюджету певних країн; б) «тіньових» коштів, отриманих нелегітимним шляхом.

Варто зауважити, що у світовій судовій практиці напрацьовано дієвий інструментарій щодо відшкодування шкоди, заподіяної терактом, прикладом чого може виступити позов США до Саудівської Аравії щодо теракту 11 вересня 2001 року.

Однак існують проблеми не лише зі встановленням та покаранням винних у теракті, а й визначенням джерел їхніх доходів та фінансування терактів. Обидві проблеми значно

ускладнюють процес відшкодування шкоди, заподіяної в результаті теракту.

До того ж, український законотворець намагався розв'язати вищезгадані проблеми (ст. 19 Закон України «Про боротьбу з тероризмом») за рахунок державних виплат постраждалим від теракту, а також постраждалим від злочину, учиненому із застосуванням насильства із подальшим стягненням витрат із винних. Закордонна практика підтверджує, що в такому разі також застосовують реституцію.

На нашу думку, попри декларовані в нормативно-правових актах України механізми протидії тероризму, у зв'язку з відсутністю фундаментальної світоглядної концепції щодо зменшення негативних наслідків як тероризму, так і «тіньової економіки», що повинна передбачати не лише вузький підхід (вузькоекономічне тлумачення тіні, суто юридичне трактування тероризму тощо), їх необхідно розглядати як міждисциплінарні наукові проблеми.

Зазначений підхід стає популярним в наукових дослідженнях українських вчених. Так, І. І. Мазур у своїй праці «Детінізація економіки України: теорія та практика» вивчає психологічні причини існування тіні в економіці [1].

Варто зазначити, що без такої концепції неможливим є розроблення ефективної стратегії протидії корупції, що зараз є нагальною, поширеною проблемою в Україні.

Так само існує проблема розроблення дієвого інструментарію протидії тероризму. Зокрема, відсутність світоглядної концепції його розуміння заважає правозастосуванню в сфері відшкодування шкоди, заподіяної терактом. Про це свідчить судова практика в Україні, де постраждалі від терактів на Сході змушені отримувати відмови судів щодо задоволення позовних вимог відшкодування майнової шкоди, отриманої під час теракту.

Світова практика протидії тероризму засвідчує, що джерелами його фінансування є контрабанда зброї, наркотичних речовин, торгівля людьми тощо.

Стаття 2 абз. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначає правові основи протидії тероризму. В ній зазначено, що Україна серед інших міжнародно-правових актів,

керується також Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму [2].

В українському законодавстві наявні прогалини в сфері відшкодування шкоди, що є однією з основних проблем щодо забезпечення прав і законних інтересів. Так, одним із головних способів такого відшкодування є реституція, тобто висунення цивільного позову до винної або відповідальної за відшкодування особи.

Однак реституція в багатьох випадках не гарантує повного і всеосяжного задоволення інтересів потерпілого. Передусім це пов'язано з:

– відсутністю в осіб, яких визнали винними у вказаному злочині необхідного майна або доходів, які дали б відшкодувати заподіяну шкоду;

– невстановленням під час слідства винних осіб, що знищує сподівання потерпілих на задоволення своїх інтересів.

Останнім часом юристи та законодавці у розвинених країнах, розробляють та застосовують механізми, спрямовані на повне або часткове відшкодування шкоди, заподіяної в результаті вчиненого злочину, за рахунок держави. Такий підхід є логічним, оскільки держава бере на себе відповідальність за дотримання правопорядку та забезпечення безпеки всіх членів суспільства, а також відшкодування шкоди, завданої терористичним актом (ст. 2-11 Європейської Конвенції «Про відшкодування шкоди, завданої жертвам насильницьких злочинів» [3], ст. 3, 22, 27–30, 55, 56 Конституції України [4] тощо).

Варто додати, що відповідальність за відшкодування шкоди, заподіяної злочином, лягає на державу також через те, що її органи не спромоглися здійснити профілактику та запобігти цьому злочину.

У контексті проведення антитерористичної операції на Сході України, актуальною є практика США щодо відшкодування шкоди, заподіяної терактом. Поширеним є використання норм деліктного права, які надають потерпілим від неправомірної поведінки засоби для відшкодування заподіяної шкоди.

Список використаних джерел

1. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика: монографія / І. Мазур – Київ : Київ. ун-т, 2006. – 239 с.
2. Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15. – Назва з екрана.
3. Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (ETS N 116) [Електронний ресурс] : Міжнар. док. від 24 листоп. 1983 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_319. – Назва з екрана.
4. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254 к/96-ВР. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1480862699952296. – Назва з екрана.

Стрельченко О. Г. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ;
Стрельченко К. А. – студент Одеського медичного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ РЕФОРМИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В Україні досі немає чітко визначеного обсягу державних гарантій щодо забезпечення громадян безоплатною медичною допомогою. Не обмежений законом обсяг цих гарантій неможливо покрити суто завдяки публічним фінансам. Через це громадяни змушені зазнавати значних витрат на оплату медичних послуг і ліків безпосередньо з власних кишень [1]. Існуюча система фінансування охорони здоров'я не може захистити їх від катастрофічних витрат у разі захворювання.

Неефективна модель фінансового забезпечення зумовлює структурну неефективність системи загалом [1]. Попри те, що Україна витрачає на охорону здоров'я значну частку від ВВП (у 2013 році – 7,8 %), значна частка медичної інфраструктури є застарілою, а медичні працівники є однією з найменш оплачуваних професій. Державні видатки покривають лише

близько половини (54,5 % у 2013 році) всіх витрат на охорону здоров'я, а решту доплачують пацієнти з власних кишень. Це спричиняє значну нерівність у доступі до лікування. За даними дослідження 2015 року [2], лише 10 % респондентів оцінили якість медичної допомоги в Україні як належну (це найнижчий рейтинг у Європі).

За таких умов уся система охорони здоров'я вимагає докорінної модернізації. Ця Концепція пропонує практичні кроки, яких необхідно вжити протягом 2016–2020 років для забезпечення реформи фінансування охорони здоров'я в Україні.

Концепцію розроблено з урахуванням відповідних положень Угоди про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» у Верховній Раді України восьмого скликання, Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [3], а також Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 років. В її основу покладено прагнення до передового сучасного світового досвіду реформування систем охорони здоров'я, який підтримує ВООЗ та інші міжнародні організації, що намагаються розв'язати проблемами ефективності систем охорони здоров'я в усьому світі.

Нова сучасна модель фінансування системи охорони здоров'я, яка передбачає чіткі й зрозумілі гарантії держави щодо медичної допомоги, кращий фінансовий захист для громадян у разі хвороби, ефективний і справедливий розподіл публічних ресурсів та скорочення неформальних платежів.

Реформа спрямована на подолання головної проблеми фінансування системи охорони здоров'я – неефективності витрачання публічних коштів та її наслідків: необхідності громадянам самостійно «дофінансовувати» систему з власної кишені, несправедливості розподілу коштів і медичних послуг, фінансової незахищеності людей у разі хвороби, низьких доходів медичного персоналу, відсутності необхідних ресурсів там, де цього потребує пацієнт.

Неефективність полягає в тому, що наявна модель фінансування системи охорони здоров'я не здатна забезпечувати належну віддачу системи (надання медичних послуг прийнятної якості в необхідному обсязі та фінансовий захист населення від витрат у разі хвороби) відповідно до обсягу коштів, які ця система споживає. Навіть за сучасного обсягу

фінансування система охорони здоров'я України могла б забезпечувати кращі результати.

Міжнародна практика вирізняє три основні завдання, які виконує система фінансування охорони здоров'я. Ідеться про збір коштів на охорону здоров'я, їх об'єднання для найкращого покриття фінансових ризиків, пов'язаних із хворобою, а також розподіл коштів (закупівля медичних послуг). В Україні кожна з трьох складових потребує докорінної модернізації, за винятком, принаймні до проведення інших реформ, складової збору коштів.

Збір коштів для фінансування системи охорони здоров'я в Україні здійснюється за рахунок загальних податків. Протягом усіх років незалежності лунають численні політичні декларації про необхідність запровадження системи обов'язкового соціального медичного страхування, яка дозволила б використовувати для збору коштів надходження від цільового страхового внеску. Однак спроби розробити відповідний якісний закон та прийняти його були безрезультатними.

Причому, як свідчить сучасний міжнародний досвід, різновид моделі збору коштів (соціальне страхування чи загальні податки) сам по собі не має критичного значення для ефективності роботи системи. У світі існує багато доказів як неефективності систем охорони здоров'я, орієнтованих на соціальне страхування (наприклад Росія), так і високої ефективності систем, у яких збір коштів здійснюється за рахунок загальних податків (наприклад, Велика Британія, Данія, Італія, Іспанія, Норвегія, Швеція).

Безперечно, збір коштів через цільовий страховий внесок розширює можливості щодо підвищення прозорості й підзвітності системи. Однак необхідні для цього стратегії цілком можуть бути втілені у системі, що використовує для збору коштів загальні податки.

Отже, покладання надій на негайне запровадження обов'язкового соціального медичного страхування як на панацею від усіх проблем не має надійного підґрунтя. Запровадження такої системи може бути одним з інструментів поліпшення фінансування системи охорони здоров'я, але не раніше, ніж будуть проведені більш нагальні реформи.

Такими реформами є зміни до інших двох складових функції фінансування – об'єднання коштів і закупівлі медичних

послуг (розподілу коштів). Саме їхня недосконаліть призводить до більшості проблем у фінансуванні системи охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Lekhan V. Ukraine: Health System Review / V. Lekhan, V. Rudiy, M. Shevchenko // Health Systems in Transition. – 2015. – Vol. 17 (2). – P. 1–153.

2. Дослідження інформаційно-аналітичного центру «RATING Pro». Використано результати опитувань Eurobarometer, International Social Survey Programme, опитування International Republican Institute та спеціального національного опитування Соціологічної групи «Рейтинг» у червні 2015 року (2000 респондентів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratingpro.org/research/ukrainian-medicine-reform-2.html. – Назва з екрана.

3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 8.

Тацієнко В. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ФІНАНСОВІ РОЗСЛІДУВАННЯ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Процес євроінтеграції України нині є одним із першочергових завдань уряду. Питання ефективної імплементації вивчають найуспішніші науковці в галузі економіки, фінансів та права. Однак досі це не дало однозначно позитивних результатів щодо вирішення поставлених завдань. Основною проблемою в цьому контексті залишається успішна адаптація всіх сфер діяльності України у ході процесу інтеграції до європейських стандартів. Постійні зміни навколишнього середовища, пов'язані з багатьма чинниками (кризові явища в економіці, проведення антитерористичної операції, погіршення

економічних взаємовідносин з Росією тощо), додаткового ускладнюють цей процес [1, с. 175].

Глобалізація світових фінансових ринків призвела до поступового розмивання кордонів між внутрішніми і зовнішніми джерелами незаконного капіталу, схемами його відмивання незалежно від місця злочину або отримання доходу від злочинної діяльності. Розвиток ринку фінансових послуг, посилюючи взаємозв'язок між різними фінансовими інститутами, дав змогу злочинцям використовувати практично будь-який із них для відмивання коштів. Ефективна протидія злочинам у фінансовому секторі можлива лише шляхом об'єднання політичних і правових зусиль держав. Пріоритетним напрямом входження України до регіональної та глобальної системи протидії злочинам у фінансовому секторі є вектор європейського співробітництва, і передусім у межах європейських регіональних організацій [2, с. 36].

Ми розуміємо, що розвиток сучасної системи фінансових розслідувань не може бути ефективним без урахування найкращих світових практик і розробок у цьому напрямі [3]. Для розуміння сутності категорії «фінансові розслідування» та можливості її використання у вітчизняній практиці доцільно вивчати досвіду країн, у яких боротьба з економічною злочинністю в умовах ринкової економіки має багатшу історію, правоохоронні органи набули достатньо досвіду, а також активного розвитку набули недержавні інструменти протидії злочинній діяльності, зокрема у фінансовій сфері. Фінансове розслідування – це вивчення фінансової звітності та відслідковування фінансових операцій, що спрямоване на виявлення фінансових порушень та злочинів. Фінансові злочини тлумачать як узагальнене поняття, що поширюється на різноманітні види незаконних дій, пов'язаних з отриманням, використанням і розподілом фінансових ресурсів, а саме: підроблення цінних паперів і грошей, відмивання коштів, шахрайство з кредитними картками, порушення податкового законодавства тощо [4, с. 190]. Ключовими категоріями фінансових розслідувань є: економічна злочинність (зокрема податкова); злочини, що формують нелегальну економіку;

фінансування тероризму й здійснення інших тяжких та особливо тяжких злочинів. Більшість протиправних дій у фінансовому секторі є розгалуженими в просторі та часі, здійснюються із застосуванням заздалегідь вирахуваних схем, які юридично майже бездоганні, що, на перший погляд, не дає підстав вважати їх злочинними. Викриття таких злочинів можливе лише шляхом здійснення комплексу оперативно-розшукових та кримінально-процесуальних дій, спланованих на підставі результатів поглибленого аналізу значних обсягів інформації фінансово-економічного змісту. Предмет фінансових розслідувань формує така інформація [5, с. 256]:

– перенаправлення фінансових і товарних потоків і/або викривлення інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання під час вчинення економічних злочинів;

– фінансові й товарні потоки, їх маскування й відображення в системах банківського й неофіційного обліку під час наркоторгівлі, торгівлі зброєю, людьми або людськими органами, контрабанди, порнобізнесу, контролю над проституцією й нелегальною трудовою міграцією тощо;

– фінансові потоки, їх маскування й відображення в системах банківського й неофіційного обліку в процесі організації та вчинення терористичних дій, бандитизму, екстремістської діяльності, а також формування незаконних збройних формувань тощо.

Накопичений в Європі досвід забезпечення фінансової безпеки держави засвідчує, що в Україні має бути створено єдиний центральний орган виконавчої влади, відповідальний за профілактику і розслідування всіх видів фінансових правопорушень і здійснення фінансового контролю. Необхідною постає імплементація у вітчизняне законодавство європейської моделі органів, що поєднують в собі контрольно-ревізійні функції та функції досудового розслідування у сфері запобігання та протидії фінансовим правопорушенням.

Таким чином, основне завдання проєвропейських реформ полягає в зменшенні обсягів тіньової економіки, запобіганні відмиванню коштів, контрабанді та корупції з приведенням їх до

мінімального, економічно безпечного рівня. Одним із заходів щодо розв'язання цього питання є демілітаризація податкової міліції та створення на її засадах (а також департаментів МВС України і Служби безпеки України) служби фінансових розслідувань. Створення Служби фінансових розслідувань України – це стратегічний крок для поліпшення бізнес-клімату, залучення інвестицій та подальшого розвитку економіки.

Список використаних джерел

1. Козьмук Н. І. Імплементація європейських стандартів функціонування фінансової системи в умовах інтеграції України у європейський простір / Н. І. Козьмук // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2015. – Т. 20, Вип. 1 (2). – С. 175–178.
2. Бисага К. В. Нормативно-правове регулювання в Європейському Союзі протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення (наднаціональний рівень) // Вісник НАДУ при Президентові України. – 2016. – № 3. – С. 35–42.
3. Продан М. Сучасна система фінансових розслідувань має враховувати найкращі світові практики [Електронний ресурс] / М. Продан. – Режим доступу: http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/296965.html. – Назва з екрана.
4. Лепський С. І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності / С. І. Лепський // Право і суспільство. – 2014. – № 2. – С. 189–194.
5. Лепський С.І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань / С. І. Лепський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 251–257.

Тильчик В. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету державної фіскальної служби України;
Литвиненко О. А. – аспірант кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету державної фіскальної служби України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВИМ ВІДНОСИНАМ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ

Енергетична безпека передбачає спроможність держави забезпечити захист життєво важливих економічних інтересів в енергетичній сфері, створити стан захищеності у енергетичній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз. Значні грошові й матеріальні потоки, приватизація, можливість впливу на політичні процеси в країні зумовили тінізацію відносин в енергетичній сфері. Це викликало необхідність розроблення довгострокових програм щодо подальшої реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року.

Необхідність удосконалення адміністративно-правового забезпечення протидії тіньовим відносинам у енергетичній сфері стане передумовою зменшення кількості правопорушень у енергетичній сфері, позитивно вплине на проведення реорганізації структури галузі, сприятиме розвитку енергетичної безпеки держави, як складової національної безпеки.

Проблеми адміністративно-правового забезпечення протидії тіньовим відносинам частково у своїх працях розглядали провідні вітчизняні вчені-юристи, серед яких: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, В. В. Коваленко, В.М. Попович, В. Я. Тацій, О.В. Тильчик та інші. Однак нині відсутня концепція протидії тінізації економіці, а основні заходи реалізуються в контексті програмних документів протидії та запобігання корупції в Україні.

Організаційно-правові заходи запобігання тінізації відносин в енергетичній галузі передбачають усунення недоліків державного управління в цій сфері. Так, у рішеннях РНБО України «Про стан реалізації державної політики щодо

забезпечення ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів», а також «Про розвиток ринків паливно-енергетичних ресурсів у рамках реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» ідеться про неефективність існуючих механізмів державного управління й адміністративного впливу на діяльність паливно-енергетичного комплексу [1].

В. М. Попович стверджує, що для розроблення системи державних заходів протидії тінізації суспільно-економічних відносин необхідно визначити стратегію збалансованої кримінальної, загальноправової, соціально-економічної, обліково-технологічної, інформаційно-технологічної та технічної політики держави. Передусім слід відмовитися від поверхових, кон'юнктурно-ситуаційних підходів до розв'язання означених проблем. Спрямованість і структуру таких організаційних та правових заходів доцільно розробляти на основі комплексного підходу, тобто враховуючи економіко-правову спеціалізацію всіх наявних різнопрофільних джерел тінізації суспільно-економічних відносин. Саме завдяки цим засадам можна визначити оптимальний баланс між ринковою саморегуляцією та державним регулюванням економічних відносин, а також відрізнити здорову підприємницьку ініціативу від шахрайства [2, с. 211–212].

Наявна система управління паливно-енергетичним комплексом формувалася спонтанно, діяла переважно в корпоративно-бюрократичних інтересах корумпованих владних структур і вузького кола тіньових монополістів ринку енергоресурсів, унаслідок чого держава втратила важелі впливу на економічну діяльність провідних підприємств галузі, а також контроль над активами в паливно-енергетичній сфері [3, с. 191].

У цьому контексті доцільно навести висловлювання В. Б. Авер'янова, який наголошував на необхідності зміни застарілої ідеології функціонування публічної влади, заснованої на владно-розпорядчому впливі на фізичних і юридичних осіб та адміністративному примусі [4, с. 98]. Розроблення доктринальних положень новітньої ідеології відомий науковець пов'язував із недопущенням абсолютизації управлінської функції в діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоуправління при одночасному зменшенні ролі публічно-сервісних послуг (надання дозвільно-ліцензійних, реєстраційних

послуг, розгляд звернень, прийняття зобов'язальних рішень, вирішення спорів) [4, с. 103].

Таким чином, ідеологія адміністрування в енергетичній сфері має базуватися на засадах збалансування інтересів громадян, держави, власників енергетичних об'єктів.

Усувати недоліки державного управління, що спричиняють правопорушення в зазначеній сфері, доцільно починати з інституційних змін адміністративно-правової доктрини, принципів організації та методів здійснення державної влади, зокрема виконавчої.

Тому державне управління паливно-енергетичним комплексом має не лише відповідати організаційно-функціональній структурі галузі, а й реально забезпечувати єдине централізоване керівництво, міжгалузеву взаємодію та координацію, ефективний контроль за діяльністю учасників енергетичних відносин з боку державних органів, які діяли б на основі ефективного правового регулювання та забезпечення протидії тінізації економіки в енергетичній сфері.

Список використаних джерел

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лип. 2013 р. № 1071-р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-%D1 %80. – Назва з екрана.

2. Попович В. М. Теорія і практика детінізації економіки : монографія / В. М. Попопвич. – Ірпінь : Акад. ДПС України, 2001. – 546 с.

3. Головкін Б. М. Злочинність у паливно-енергетичній сфері України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / [Б. М. Головкін, Г. Ю. Дарнопих, І. О. Христич та ін.] ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2013. – 248 с.

4. Пасенюк О. М. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики / [О. М. Пасенюк, О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пасенюка. – Київ : Істина, 2007. – 608 с.

Тильчик О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету державної фіскальної служби України

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Організаційне забезпечення протидії тінізації економіки пов'язане з питанням суб'єктів цієї діяльності та визначенням їх правового статусу. Слід визнати, що на сьогодні відсутнє уявлення про таких суб'єктів.

Зазначену прогалину намагаються усунути теоретики, причому не завжди дотримуючись навіть вимог формальної логіки в групуванні суб'єктів під рубрикою «суб'єкти державної протидії тіньовій економіці». До таких суб'єктів Я. Ю. Радюкова та М. О. Федорова включили: а) носії господарських інтересів – соціальні групи (малозабезпечені верстви населення, зокрема пенсіонери, інваліди, студенти та інші); б) представники зацікавлених господарських інтересів тобто громадські організації, що представляють та захищають інтереси (професійні спілки, спілки підприємців, фермерів, суб'єктів торгівлі, студентів тощо); в) виконавці господарських інтересів (ієрархічна система державних органів виконавчої влади) [1]. Цінність такої класифікації є дещо сумнівною. Вона потребує певних уточнень як щодо застосованого критерію (вочевидь, ідеться про відношення суб'єкта до господарського інтересу) та підстав віднесення автором суб'єктів до певної групи.

Слід зазначити, що на сьогодні однією із найважливіших сфер суспільного життя, у яких реалізує свої внутрішні та зовнішні функції держава, є економічна, а тому економіка – один із основних об'єктів державного управління. З позиції методології та практики забезпечення економічної безпеки важливим є положення ст. 17 Конституції України [2], відповідно якої забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави поряд із забезпеченням суверенітету, територіальної цілісності України [3, с. 253].

Проголошені та реально здійснювані на сьогодні реформаційні процеси, передбачають реформу інституційного

забезпечення захисту економічних інтересів держави. Один з основних векторів реформ пов'язаний із зменшенням чисельності правоохоронних органів і скороченням штатної чисельності їх співробітників. За останнім напрямом можна констатувати реальне скорочення чисельності кадрового складу органів, які протидіють правопорушенням у сфері економіки, що загалом відповідає визначеним пріоритетам державної політики у вказаній сфері щодо доцільності зміщення акцентів з боротьби зі злочинами на їх превенцію. Водночас аналіз нормативно-правових актів та їх проектів, присвячених врегулюванню питань реформування правоохоронних і контролюючих органів, зокрема в податковій та митній сферах, дає змогу констатувати зосередження уваги саме на напрямі боротьби зі злочинами та практично повну втрату напрацювань теорії і практики щодо підвищення ефективності протидії незлочинним деліктам, які не переросли ще в злочини, та запобігання цьому.

Лише зменшення штатної чисельності суб'єктів, залучених до протидії злочинам, за відсутності правових інструментів та, власне, зобов'язання застосовувати конкретні превентивні заходи зведуть нанівець позитивні зрушення, та наміри щодо підвищення співпраці з бізнесом, сприяння виведення з тіні економіки. Більш того, є ризик зворотного результату.

Реформування служби, яку ще нещодавно офіційно визнавали чи не єдиним суб'єктом протидії тінізації економіки – Державної фіскальної служби України, а саме її структурної складової – податкової міліції, обговорюють досить активно. Така ситуація виникла не лише Україні, а й в інших країнах, де було створено мілітаризований підрозділ у структурі контролюючого суб'єкта, а не в структурі Міністерства внутрішніх справ України.

Так, професор В. В. Лунєєв зазначає, що створена для здійснення досудового розслідування в справах про податкові правопорушення Федеральна служба податкової поліції Російської Федерації у 2003 році була ліквідована, а її функції повернуто до Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації, оскільки активізація податкової поліції могла

привести до інтенсивного зростання кількості виявлених правопорушень [4, с. 503].

В Указі Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» ідеться про те, що однією з найбільш складних проблем адміністративної реформи в Україні є такий напрям реформування, як реформування організаційних структур виконавчої влади. Така складність зумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними (політичними) причинами, зокрема тим, що обсяги управлінської діяльності в Україні з часу її незалежності в окремих сферах зросли в двадцять-тридцять разів, а окремі з них було утворено заново [5]. Найбільш яскравим прикладом є необхідність формування організаційної структури суб'єктів забезпечення відновлення та розбудови миру на Сході України та реінтеграцію окупованих територій у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на територіях Донецької та Луганської областей, а також тимчасовою окупацією окремих територій України.

Наведені обставини не дають змоги визнати ефективним метод реформування апарату управління, характерний для радянських часів – скорочення такого апарату. Нині особливо актуальною є потреба системного підходу під час визначення оптимальної кількості й структури органів виконавчої влади, діяльність яких пов'язана із забезпеченням протидії тінізації економіки.

Список використаних джерел

1. Радюкова Я. Ю. Некоторые аспекты государственного противодействия теневой экономике / Я. Ю. Радюкова, М. А. Федорова // Социально-экономические явления и процессы. – 2014. – № 11. – Т. 9. – С. 154–159.

2. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80. – Назва з екрана.

3. Система органів виконавчої влади України: правові проблеми вдосконалення організації та діяльності : монографія /

[кол. авт.: О. Ф. Андрійко, В. П. Негребельний, Л. Є. Кісіль та ін.] ; за заг. ред. О. Ф. Андрійко. – Харків : Планета-Принт, 2013. – 384 с.

4. Лунеев В. Теневая экономика: криминологический аспект / В. Лунеев // Общество и экономика. – 2004. – № 2. – С. 100–106.

5. Про заходи щодо впровадження адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 21. – Ст. 32.

Титко А. В. – кандидат юридичних наук, начальник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ ТА ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ: ПРИЧИНОВО-НАСЛІДКОВІ ЗВ'ЯЗКИ

Тіньова економіка нерозривно пов'язана з корупцією. Переплітаючись, вони утворюють цілісну загрозу економічній діяльності будь-якої країни.

Поняття «тіньова економіка» (тіньовий сектор економіки) визначають як частину фінансово-господарської діяльності юридичних і фізичних осіб, яку провадять поза сферою офіційного бухгалтерського обліку. Це підтверджує методологія міжнародної статистики, розроблена ООН 1993 року стосовно системи національних рахунків [1].

Зважаючи на це, тіньова економіка містить такі види діяльності:

– прихована – законодавчо дозволена, але офіційно не враховується (повністю або частково) діяльність у межах формалізованих структур і процедур;

– неформальна – законодавчо дозволена, проте не враховується діяльність неформальних структур або діяльність позаформалізованих процедур і відносин;

– нелегальна – законодавчо заборонена або не має обов'язково необхідного спеціального дозволу прихована (формальна і неформальна) діяльність (кримінальна чи інша протиправна).

Корупція невіддільна від тіньової економіки, яка перебуває поза законом і стимулює попит на корупційні послуги. Тому боротьба з нею неефективна без боротьби з тіньовою економікою, обсяг якої становить понад 40 % ВВП. У низці країн (наприклад, США, Австрія, Швейцарія) частка тіньової економіки не перевищує 10 %.

У контексті цього явища звичним став зв'язок із нелегальними способами одержання доходів і матеріальних винагород, що відображається у вигляді корупційних проявів, серед яких отримання неправомірної вигоди, шахрайство, вимагання, зловживання владою або посадовим становищем, непотизм та фаворитизм, порушення вимог суміщення та сумісництва, а також використання інформації, одержаної під час виконання посадових обов'язків, у корисливих чи інших особистих інтересах, несвоєчасне її надання, надання недостовірної чи неповної службової інформації; неправомірне втручання з використанням посадового становища в діяльність інших державних органів чи посадових осіб із метою перешкоджання виконанню ними своїх повноважень тощо.

Проте найбільш загрозливою є так звана ділова корупція у сфері законодавчої, виконавчої та судової влади, а також бізнесу. Згідно з експертними оцінками, корупційні доходи розподіляються так: 87 % отримує виконавча влада, 7 % – законодавча, 6 % – судова.

Корупція набуває різних форм, виявляючись, зокрема, в межах ринку бюрократичних послуг (характеризується множинністю контрагентів бюрократа і наявністю певної конкуренції серед учасників корупційного ринку), утримання чиновниками комерційних структур, чиновницького підприємництва (організації свідомо привілейованого бізнесу), існування мережі взаємних зобов'язань чиновників і приватного сектору. Подібні мережі зобов'язаних один одному державних чиновників існують у всіх країнах, через які проходить значна частка ВВП.

Більшість експертів стверджують, що корупція – це метод управління в економіці, що перевершує за ефективністю легальні методи управління.

За даними Transparency International, Україна посіла 131 місце із 176 позицій у рейтингу сприйняття корупції, опинившись поруч із Росією, Казахстаном, Іраном і Непалом [2].

Такі результати відповідають показникам рейтингу рівня корупції в бізнесі EY Emeia Fraud Survey, які опублікувала компанія Ernst & Young. Так, до уваги взяли 41 країну Європи, Середнього Сходу, Індії та Африки. Відразу за Україною – Кіпр, Греція. Польща посіла в рейтингу 27 місце, Росія – 16 позицію. Останні місця посіли скандинавські країни: Швеція (37 місце), Норвегія та Данія – 40 та 41 позиції відповідно [3].

Bribery/corrupt practices happen widely in business in this country					
Rank 2017	**Country**	**% 2017**	**% 2015**	**L4L Rank***	**Rank 2015**
1	Ukraine	88	80	1	7
2	Cyprus	82	N/A	N/A	N/A
3	Greece	81	69	2	12
4	Slovakia	81	78	3	8
5	Croatia	79	92	4	1
6	Kenya	79	90	5	2
7	South Africa	79	78	6	9
8	Hungary	78	73	7	10
9	India	78	80	8	6
10	Egypt	75	64	9	15
11	Slovenia	74	87	10	3
12	Nigeria	73	72	11	11
13	Italy	71	67	12	14
14	Bulgaria	68	N/A	N/A	N/A
15	Turkey	67	63	13	16
16	Russia	66	60	14	18
17	Spain	64	69	15	13
18	Czech Republic	63	61	16	17

% – відсоток людей, які відповіли «так» на твердження «Хабарництво/корупція у сфері бізнесу в цій країні є досить поширеними».

Причинами поширення зазначеної проблеми є недостатність економічного розвитку, несприятливий бізнес-клімат, а також неефективна система покарань. Близько 37 %

опитаних українських бізнесменів визнали, що запропонували б хабар, щоб укласти контракт або утримати бізнес «на плаву».

Інституційними причинами розширення тіньового сектору є високий рівень закритості в діяльності державних відомств, громіздка система звітності, відсутність прозорості в системі законотворчості, слабка кадрова політика держави, яка передбачає просування по службі незалежно від результатів роботи. Соціально-культурними причинами корупції є певні традиції, низький рівень правової грамотності й правосвідомості.

Список використаних джерел

1. Система национальных счетов, 2008 [Электронный ресурс] / Комиссия европейских сообществ, МВФ, ОЭСР, ООН, Всемирный банк. – Нью-Йорк, 2009. – Режим доступа: http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp. – Загл. с экрана.

2. Украина 131-я из 176 стран в рейтинге восприятия коррупции Transparency International [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://censor.net.ua/n424781. – Загл. с экрана.

3. Senior managers failing to set right tone on business ethics, finds EY Fraud Survey [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ey.com/ua/en/newsroom/news-releases/news-ey-senior-managers-failing-to-set-right-tone-on-business-ethics-finds-ey-fraud-survey. – Title from the screen.

Тичина Д. М. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Одна з найважливіших особливостей організованої злочинності – так звана диверсифікація, тобто здатність швидко змінювати профіль злочинної діяльності з урахуванням змін легального ринку [1, с. 137]. Злочинність здатна до самодетермінації та вияву зворотного негативного впливу на

обставини, що її зумовили, зокрема на політику, економіку, соціальну та духовну сфери. Вона позначається на фонових явищах, наділяючи їм новими характеристиками [2, с. 539].

Слід констатувати істотні прорахунки в стратегії й тактиці боротьби зі злочинністю. По-перше, недооцінювалася і практично послідовно не реалізовувалася загальна організація боротьби зі злочинністю, а саме: аналіз, планування, прогнозування, визначення головних напрямів запобігання. По-друге, нині немає належної правової основи боротьби з організованою і професійною злочинністю: кримінологічна ситуація змінювалася швидше, ніж чинний закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [3], що не здатний їй протистояти. По-третє, запобігання є головним та пріоритетним напрямом боротьби з організованою злочинністю. Водночас необхідно враховувати й інші напрями боротьби, наприклад профілактику правопорушень. По-четверте, саме запобігання здійснювалось у вигляді застережень, без виявлення детермінантів організованої злочинності та відповідного впливу на них [4, с. 69]. По-п'яте, відбулася ліквідація спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю (ГУБОЗ).

Також необхідно зауважити, що психологічна та професійна підготовка працівників правоохоронних органів не цілком відповідає новим вимогам запобігання організованій злочинності, у якій посилилися явища кримінального професіоналізму та організованості, а серед працівників правоохоронних органів переважає значна частина молодих фахівців, які не мають достатнього професійного досвіду.

Заклики до посилення боротьби зі злочинністю нічим не підкріплювалися в організаційно-ресурсному контексті. Доцільно наголосити на необхідності посилення практичних заходів, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю, зокрема: а) спрямування зусиль усіх правоохоронних органів на запобігання та створення міжвідомчого координуючого органу з ретельно розробленою кримінологічною стратегією боротьби; б) прийняття нового Закону України «Про боротьбу з організованою злочинністю»; в) створення достатньої міцної основи для боротьби зі злочинними співтовариствами, що є ядром організованої злочинності; г) посилення матеріально-

технічного забезпечення спеціальних підрозділів; д) підвищення спеціальної професійної підготовки працівників правоохоронних органів, особливо Національної поліції України; е) розширення «інформаційної війни» для боротьби з організованою злочинністю, що має за мету розкрити перед широкою громадськістю злочинні цілі, плани та способи запобігання діяльності злочинних співтовариств, освітлення антисуспільної і антидержавної спрямованості керівників злочинних організацій, створення належної моральної атмосфери в суспільстві із запобігання найнебезпечнішим формам організованої злочинності.

Викладене дає змогу виділити низку прорахунків, притаманних діяльності правоохоронних органів в організації боротьби з організованою злочинністю, зокрема: а) недооцінка проблеми організованості, що виражається у слабкій організаційно-аналітичній діяльності, відображаючи процеси консолідації, кооперування, професіоналізації кримінального середовища. Унаслідок цього склалася ситуація «замкненого кола» – одні не змогли побачити розглянуте явище, інші ж не хотіли з різних причин говорити про нього; б) недостатність активізації та цілеспрямованості оперативного пошуку осіб – можливих учасників організованого злочинного співтовариства, у тому числі й у місцях позбавлення волі; в) відсутністю випереджаючого пошуку з боку правоохоронних органів можливих сфер злочинної активності; г) недоліки в контролі за діяльністю особливо небезпечних лідерів злочинних угруповань у місцях позбавлення волі; д) недоліки в роботі щодо виявлення діяльності особливо небезпечних лідерів злочинних співтовариств.

Сьогодні виник феномен «подвійної законності»: з одного боку, визнання значної категорії осіб, що стоять над «законом» та не несуть відповідальності за дії, які з боку будь-якої іншої особи викликали б кримінальне переслідування, з іншого – наявність соціальної групи, що регулює тіньову економіку.

Зрозумівши, що ступінь розмноження низки ланок державного апарату досягла критичної межі, лідери організований злочинних груп почали підкуповувати корумпованих чиновників.

Цей процес прискорив остаточне переродження багатьох легальних механізмів адміністративного управління в бюрократичну корумповану ієрархічну систему міжособистісних зв'язків як формального, так і неформального характеру.

Ще одним механізмом регулювання соціально-економічних процесів, за допомогою якого лідери організованої злочинності успішно розв'язували всі свої проблеми та приховували сліди – правовий. На територіях, які контролюються організованою злочинністю, почало правити беззаконня. Це проявлялося не лише в забезпеченні беззаконня злочинців-хабарників та розкрадачів, а й у залученні до кримінальної відповідальності завідомо невинуватих осіб, у фальсифікації кримінальних проваджень проти тих, хто намагався виступати з їх викриттям [5, с. 115].

Особливий інтерес становлять наслідки впливу організованої злочинності на планово-інформаційні механізми. Завідомо нереальний план, не підкріплений до того ж необхідними матеріальними ресурсами, стає в руках керівників організованої господарсько-посадової злочинності зброєю зі створення оптимальних умов для злочинної діяльності.

Інша проблема запобігання організованій злочинності – це вивчення процесу рекрутування членів організованих злочинних співтовариств, а також зв'язку молодіжних угруповань асоціальної спрямованості з організованою загальнокримінальною злочинністю [1]. В останній нерідко простежується політичний аспект організованої злочинності. Події у Вірменії, Азербайджані, Грузії та Україні змушують з особливою ретельністю виявити роль лідерів тіньової економіки у створенні обстановки політичної нестабільності. Використовуючи настрої розчарування, невдоволення, спалахи націоналізму, організована злочинність уміло спрямовує їх у потрібне для себе русло, вирішуючи водночас декілька завдань: відволікає увагу правоохоронних органів, підриває довіру населення до влади, дезорганізовує економічне життя цілих регіонів.

Уже зараз можна сказати, що організована злочинність є ядром консолідації всіх антидержавних сил, зацікавлених у збереженні та розширенні тіньових секторів у політиці, економіці та ідеологічній сфері.

Список використаних джерел

1. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. – Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.
2. Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 912 с.
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3341-12. – Назва з екрана.
4. Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія / О. М. Литвак. –Київ : Атіка, 2004. – 303 с.
5. Тичина Д. М. Основні напрями запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні / Д. М. Тичина // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).– 2012. – № 1. – С. 109–118.

Ткаченко С. О. – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ;
Ларіна Т. Ф. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Тіньову економіку в Україні не слід вважати атрибутом незалежності та переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки. У радянський період це явище було невід'ємною складовою всіх етапів розвитку нашої держави. Так, у 1960-х роках на рівні СРСР загалом річна вартість нелегально виготовлених товарів і послуг становила близько п'яти мільярдів рублів (3,4 % від офіційного ВНП), а на початок 1990-х років сягнула 90 млрд рублів (20 % від офіційного ВНП).

Наприкінці 70-х років XX століття частка доходів від тіньової діяльності в Україні становила 40 % (за умов 30 % у середньому по СРСР) [1].

За дев'ять місяців 2016 року, згідно з даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, обсяг тіньової економіки становив у 35 % [2]. Мотивація тіньової економіки радянської та сучасної України незмінна – прагнення до високих доходів. Водночас значно різняться фактори поширення тіньових відносин. Радянська дійсність характеризувалася тотальною монополізацією виробництва на основі державної власності. Отже, здавалося, що усунення тотального одержавлення відкриє можливості для реалізації економічних інтересів, сприяючи скороченню тіньового сектору, оскільки буде усунуто інституціональні засади тінізації господарської діяльності. Однак починаючи з 1991 року обсяг тіньової економіки зростає, сягаючи 1997 року максимального значення – 65,8 % від офіційного ВВП [3].

Генеза системи інститутів ринкового типу на тлі низького утворювального потенціалу державного апарату управління перетворилася на процес гіпертрофованого зростання питомої ваги неформальних норм. Тіньову економіку перехідного періоду характеризують як приховану суспільну угоду, за якої недостатня ефективність заходів макроекономічної політики компенсується послабленням вимог до їх виконання [4, с. 46]. Учені-економісти, що присвятили праці інституціональному аналізу в Україні, зокрема О. Яременко, вважають тіньову економіку складовою особливих «передінституціональних форм» [3, с. 137–145], наголошуючи на необхідності подолання інституціональної незабезпеченості шляхом формування й закріплення інститутів цивілізованої ринкової економіки.

Вивчення поведінки суб'єктів господарювання в Україні засвідчує, що тіньові схеми взаємодії міцно закріпились у свідомості громадян. Така ситуація в комплексі зі стійким небажанням з боку державних органів управління розширювати сферу дії легітимних норм, сприяти процесам ефективного розподілу ресурсів зумовила перетворення тіньової економіки на стійкий інститут. Про інституціоналізацію тіньової економіки в Україні засвідчують такі її риси:

– зрощення владних структур із тіньовими. Політика перетворилась на сферу високоприбуткового бізнесу, а місце у владній ієрархії слугує аналогом капіталу, оскільки дає змогу отримувати високий дохід. Зокрема, цим зумовлено ситуацію, коли приймають значну кількість законів (так, у звіті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України шість сторінок присвячено переліку законодавчих актів, спрямованих на поліпшення бізнес-клімату), покликаних сприяти детінізації економіки, які на практиці не розв'язують проблеми, слугуючи виключно інструментом для покарання тих, хто виявився «незручним» для влади;

– установлення економічно необґрунтованих пільгових умов функціонування окремих суб'єктів господарювання. Така практика спотворює базовий інститут рівності всіх перед законом, створюючи передумови для отримання політичної ренти;

– специфічне нормативно-правове поле, яке слугує підґрунтям для розроблення та функціонування високодохідних тіньових схем;

– систематичне використання державного майна для отримання неофіційного приватного доходу;

– відсутність чіткої межі між офіційною та тіньовою діяльністю.

Список використаних джерел

1. Катасонов В. Ю Теневая экономика в СССР: с чего все началось [Электронный ресурс] / В. Ю. Катасонов. – Режим доступа: http://www.km.ru/economics/2014/02/03/istoriya-sssr/731316-tenevaya-ekonomika-v-sssr-s-chego-vse-nachalos. – Загл. с экрана.

2. Рівень тіньової економіки знизився до 35 % від ВВП [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : [сайт]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dc0d7cd5-ad6a-42ff-963a-e0d45ee23888&title=RivenTinovoiEkonomiki ZnizivsiaDo35-VidVvp. – Назва з екрана.

3. Тіньова економіка [Електронний ресурс] // Бібліотека економіста. – Режим доступу: http://library.if.ua/book/63/4518.html. – Назва з екрана.

4. Петрова К. Я. Роль передінституціональних форм в умовах ринкової трансформації / К. Я. Петрова, Н. В. Дзюба, Т. Ф. Ларіна // Науковий потенціал світу – 2004 : матеріали першої Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – 84 с.

Томма Р. П. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економічної безпеки навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

Вплив тіньового сектору не можна розглядати суто як негативний, оскільки сам по собі феномен тіньової економіки є багатогранним явищем. Тіньова економіка, що активізується, створює додаткові можливості для зайнятості, причому не лише тіньової, оскільки цей сектор потребує продуктивних товарів легального сектору, а тіньові доходи використовують для придбання в легальному секторі споживчих товарів. Збільшення пропозиції праці на офіційних ринках значною мірою поглинає неофіційний сектор. Таким чином, з одного боку, ідеться про розв'язання проблеми працевлаштування, а з іншого – наслідком нелегальної зайнятості є витіснення зі сфери суспільно корисної праці легальних працівників, що призводить до підриву трудового потенціалу під впливом понаднормового робочого дня.

Вплив на інвестиційно-інноваційні процеси – один із найбільш значущих результатів позначення тіньової економічної діяльності на економічному розвитку. У галузях тіньової економіки також з'являються інновації, що підвищують суспільний добробут, хоча, звісно, навряд чи тут можна сподіватися на будь-які сенсаційні техніко-організаційні досягнення. На думку сучасних науковців, можна припустити, що рівень продуктивності праці в тіньовому секторі не

поступається офіційній економіці. Приховування нормальної економічної діяльності від контролю зазвичай обмежує можливості залучення інвестиційних ресурсів, особливо іноземних. Можливою є протилежна ситуація. Окремі науковці переконують, що економічний спад у легальному секторі може бути перекритий підйомом у секторі тіньової діяльності. Ідеться про приховування джерела надходження інвестицій, що певним чином можна розглядати як метод страхування інвестиційних ризиків. Тіньова економіка може амортизувати потрясіння офіційної економіки, сприяючи таким чином стабільності системи загалом. Наприклад, Д. Кассел стабілізуючу функцію пов'язує з подоланням негативних наслідків антиінфляційної політики. Чимало підприємств переходять у тіньовий сектор з огляду на загрозу закриття. Саме більш дешеву продукцію тіньової економіки купують ті споживачі, чиї доходи від офіційної економіки починають знижуватись.

Тіньова економіка дає змогу підтримувати політичну та соціальну рівновагу, оскільки пропонує тим, хто не задоволений своїми доходами в офіційній економіці, альтернативні можливості їх підвищення без будь-яких соціально-політичних потрясінь. Тіньовий сектор істотно впливає на всі аспекти економічної діяльності, соціальні процеси, які відбуваються в суспільстві. Так, наприклад, можна прослідкувати вплив тіньової економіки на оподаткування підприємств. Акцентування на непрямих податках призводить до негайного вилучення в підприємств значної частини доходу, отриманого завдяки підвищенню рівня сукупного попиту, гальмуючи стимуляційний вплив останнього. Це створює необмежені можливості для підприємств щодо уникнення оподаткування прибутків, спонукаючи до переведення значної частини обігу товарів і послуг у тінь. За даними опитувань, у середньому підприємства в Україні приховують близько 21 % свого доходу від реалізації продукції.

Активізація процесів тінізації, які призводять до масових порушень податкового законодавства, відбувається й у сільському господарстві. Більшість із них пов'язана з товарообмінними та бартерними операціями, несплатою податку на додану вартість, акцизного збору, реалізацією сільгосппродукції за ціною, нижчою за її собівартість,

створенням фіктивних підприємницьких структур. До вчинення правопорушень спонукає також те, що товарообмінні операції продовжують залишатися основною формою розрахунків у цій сфері, що створює сприятливі умови для ухилення від оподаткування, унаслідок чого бюджет України зазнає значних збитків. Поширеним способом ухилення від сплати податків під час реалізації сільгосппродукції, особливо в межах застосування бартерних форм розрахунків, є створення фіктивних підприємницьких структур, зареєстрованих на підставних осіб, які після проведення кількох фінансових операцій зазвичай припиняють своє існування. Тотальна бартеризація розрахунків є вкрай негативним чинником для загальнодержавних інтересів. По-перше, вона здійснюється поза грошовими розрахунками, тобто поза банківською системою, а отже, поза державним контролем. По-друге, ідеться про безконтрольне маніпулювання цінами, унаслідок чого реальна вартість обмінюваних товарів відчутно занижується, провокуючи диспропорції платіжного балансу. По-третє, тотальна бартеризація слугує підґрунтям тіньової економіки, унаслідок чого державний бюджет постійно зазнає відчутних збитків.

Одним із негативних наслідків бартеризації розрахунків в Україні є збільшення податкової заборгованості платників, оскільки під час застосування такої форми в більшості підприємств виникає нестача обігових коштів для сплати податків. Набувають популярності правопорушення, учинені під час здійснення експортно-імпортних операцій щодо сільгосппродукції. Так, більшість підприємницьких структур, які експортують сільгосппродукцію, зокрема зернові й олійні культури, її виробництвом не займаються. Вони скуповують товар на елеваторах та заготівельних пунктах, виконуючи лише посередницькі функції. На шляху до кінцевого споживача така продукція проходить декілька заплутаних етапів купівлі-продажу, що дає змогу її власникам безперешкодно ухилятися від оподаткування. До того ж, ідеться про численні факти порушень податкового законодавства керівниками підприємств агропромислового комплексу, які з метою ухилення від сплати податків реалізовували продукцію за цінами, нижчими за її собівартість. Негативні наслідки тіньового сектору важко недооцінити, проте й позитивні теж не можна не враховувати.

Отже, функціонування тіньової економіки є невід'ємною складовою економічної системи, у межах якої вона існує, адже певним чином сприяє життєздатності цієї економічної структури. Тіньову економіку неможливо ліквідувати. Окремі вчені пропонують навіть ураховувати так званий її природний рівень, який загалом поліпшує загальний стан економічної системи. Негативний вплив тіньової економіки, який призводить до економічної дестабілізації, виявляється лише за умов тривалого прискореного її зростання.

Удовик М. С. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права факультету підприємництва та права Київського національного університету технологій та дизайну

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЧИННИК ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

Сучасна ситуація в Україні характеризується відчуженням політичної еліти від інтересів суспільства, численними інституційними, персональними конфліктами, непрофесійністю та корумпованістю політиків, службовців і суддів. Такий підхід до державного управління здатний нівелювати будь-які потенційні можливості країни. Сутність і функціональні складові економічної безпеки мають різне значення на різних рівнях економіки. Так, на рівні держави економічна безпека набуває ознак національної безпеки, якій притаманні такі складові: силова (спроможність встановлювати правила на міжнародному рівні), екологічна, науково-технологічна (статус країни, зокрема є вона сировинним придатком чи країною з розвинутою економікою), політико-правова тощо.

Ефективна безпекова політика має бути орієнтована на цілі розвитку держави, реалізацію її стратегічних пріоритетів, зокрема сприяти мобілізації ресурсів заради позитивних змін політико-економічної системи, відчувати підтримку найбільш репрезентативних і динамічних суспільних груп, ґрунтуватися на чіткому ціннісному виборі й усвідомленні стратегічних

національних інтересів, сприяти утвердженню найбільш прогресивних суспільно-політичних практик, спиратися на легітимні механізми та розподіл функцій, використовувати потенціал недержавних факторів (бізнесу, громадянського суспільства) тощо.

Ключові напрями фінансової політики залежать від наявних теоретичних концепцій, які визначають ступінь участі держави в управлінні економікою та використанні окремих інструментів реалізації фінансової політики, тобто конкретних форм організації фінансових відносин. Фінансова стабільність і незалежність – це стратегічна мета управління державними фінансами, яку нині реалізує Уряд. Водночас інституційна складова системи управління державними фінансами функціонує неефективно та потребує динамічної модернізації. Зокрема, невирішеними в повному обсязі залишаються питання реформування фіскальної системи, не сформовано цілісної та ефективної системи управління державними фінансами, відсутня соціально-економічна результативність бюджетних витрат тощо.

Узагальнення та аналіз особливостей управління фінансовою безпекою як складовою національної безпеки створює підґрунтя для подальшого поглибленого теоретичного вивчення специфіки фінансової безпеки, а також формування глобальної для України стратегії і тактики забезпечення національної фінансової безпеки та реалізації перспективних економічних форм і методів щодо забезпечення фінансової безпеки держави та зменшення тіньового сектору економіки держави.

Однією з умов зміцнення позитивних тенденцій національної економіки має стати модернізація управління державними фінансами. Так, потребують усебічного вивчення такі питання: забезпечення соціальної орієнтації управління державними фінансами; реформування міжбюджетних відносин; зміцнення фінансових ресурсів місцевих бюджетів, зменшення впливу тіньового сектору на економіку держави та багато інших.

Важливим є формування та реалізація ефективної державної політики у сфері зовнішніх і внутрішніх запозичень та управління державним боргом загалом. Поглиблення кризових явищ в економіці України вимагає об’єктивної та неупередженої оцінки з позиції фінансової безпеки політики

фінансової стабілізації, яка здійснюється відповідно до вимог міжнародних фінансових організацій і негативно позначається на стані забезпечення економічної безпеки. Державі слід не фокусуватися суто на фінансовому секторі, приділивши увагу виробництву. Кредитні ресурси від МВФ – це здебільшого кошти, які йдуть на покриття наших боргів. Фінансова стабілізація повинна стимулювати нагромадження обігових коштів та інвестиційну діяльність. Натомість на тлі кризи платежів відбувається руйнування виробництва, витік українського капіталу за кордон, відбувається концентрація статків у руках незначної групи людей.

Складовою фінансово-економічної безпеки держави як ефективного фактору на шляху детінізації економіки України, що потребує особливої уваги, на нашу думку, є фінансова безпека суб'єктів господарювання, державних фінансів, грошово-кредитного ринку, інвестиційного ринку, соціально-економічних і зовнішньоекономічних відносин.

На жаль, сучасна реформа податкового законодавства здебільшого викликає негативні емоції, адже сподівання та потреби бізнесу залишаються незадоволеними, а обіцяне зменшення податкового тиску та зменшення кількості податків натомість нівелюється через появу нових податків і зборів, або маскування податків під інші види «поборів» поза системою оподаткування.

З огляду на запропоновану структуру, можна визначити першочергові заходи у сфері фінансово-економічної безпеки з метою зменшення тіньового сектору держави:

1) зміцнення фінансів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб і домашніх господарств. Україна повинна зосередитися на внутрішньому виробництві, не зменшуючи водночас експорту, щоб мати змогу платити за імпорт. Досить важливо сприяти розвиткові внутрішньої промисловості, створювати нове виробництво. Нашій державі необхідно провадити ефективну політику підтримання реального сектору економіки, а не концентрувати увагу на збалансуванні фінансового сектору та перемозі в боротьбі з корупцією. Єдине, що здатне подолати корупцію, – це індустріалізація;

2) підвищення ефективності фінансової системи як найважливішого регулятора економічних відносин шляхом

розроблення відповідного фінансово-економічного законодавства, що регулюватиме рух міжнародних фінансових потоків, діяльність митних і податкових служб, банківської системи та інших фінансово-інвестиційних інституцій, а також захищатиме фінансову систему від впливу кримінальних і терористичних угруповань;

3) удосконалення та розвиток фінансово-кредитної системи з метою забезпечення грошовою масою, кредитами потреб економіки і населення, підтримання ліквідності й стабільності національної грошової одиниці, створення законодавчих та економічних умов для підвищення рівня концентрації банківського капіталу шляхом підвищення капіталізації та конкурентоспроможності банківського сектору, розширення інструментарію банківських послуг;

4) забезпечення інвестиційної безпеки шляхом здійснення виробничих нагромаджень і капітальних вкладень на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію і технологічне переозброєння економіки. Інвестиційна безпека України повинна передбачати також дотримання оптимального співвідношення національних та іноземних інвестицій, забезпечення належного рівня фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів;

5) провадження політики доходів, спрямованої на випереджаюче зростання платоспроможного попиту населення, подолання наявного штучного заниження вартості робочої сили, а також неприпустимо низького рівня соціальних витрат, відновлення стимулюючої функції заробітної плати;

6) підтримання позитивного зовнішньоторговельного сальдо і платіжного балансу, створення достатнього золотовалютного запасу держави, відпрацювання механізмів повернення з-за кордону національного капіталу, створення ефективної системи управління зовнішнім боргом.

Також доцільно зміцнювати нормативно-правову базу, підвищувати макронагляд, активізувати мікронагляд, поліпшувати трансграничне регулювання кризових явищ і дозвільних режимів тощо. Глобальне нормативне реформування та формування нових систем контролю значною мірою сприятиме фінансовій стабільності як складової нацбезпеки.

Нагальною є потреба в створенні в нашій державі банку розвитку, покликаного підтримати виробництво й торгівлю. Для України вкрай важливим є продовження програми макроекономічної стабілізації. Для подолання бідності необхідним є поєднання державного втручання, протекціонізму та стратегічних інвестицій.

Означені проблеми (політична нестабільність, відсутність промисловості, витік грошей, тінізація економіки) можна спробувати контролювати. Водночас розв'язати їх можна лише шляхом створення (модернізації) оптимального економічного розвитку з використанням нових технологій.

Харкевич О. О. – здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА РІСТ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Упродовж останніх років причини криміналізації економіки, переходу її в тінь активно обговорювали юристи, соціологи, політики, економісти. Спроби їх визначити мають переважно абстрактно-теоретичний або суто публіцистичний характер, адже досі немає поглиблених цільових наукових розробок. Бракує показових емпіричних даних, які б дали змогу отримати більш повне наукове уявлення такого феномену. Проте, попри наявні істотні прогалини, вже сьогодні можна дійти відносно об'єктивних висновків про те, що означає тіньова економіка, який її кримінальний зміст та ознаки.

Спеціалісти тіньову економіку розподіляють на формальну і підпільну економічну діяльність. Перша не приховується, не оподатковується і не враховується традиційною статистикою. Підпільна економічна діяльність охоплює як заборонену в державі економічну діяльність, так і діяльність, яку має ліцензувати і контролювати держава, але часто її приховують злочинні організації з метою ухилення від сплати податків або з іншою протиправною метою. Наприкінці 1990-х років в Україні майже 44 тис. приватних підприємств

(33,4 %), 35,1 тис. колективних підприємств (31,6 %), 2541 підприємства з іноземними інвестиціями (30,5 %) не займались підприємницькою діяльністю як такою і платежі до бюджету не сплачували. Тому саме підпільний сектор тіньової економіки несе найбільшу небезпеку для держави. Він розвивається в межах організованих злочинних угруповань. Варто зазначити, що феномен тіньової економіки є не суто українським явищем. Результати дослідження величини тіньової економіки в 110 країнах світу нещодавно представив австрійський економіст Ф. Шнайдер. Найбільшу тіньову сферу мають африканські країни – у середньому 42 % ВВП, наступне місце посідає Південна Америка – 41 % ВВП, а в Болівії, Панамі та Перу цей показник є критичним – 67 %, 64 і 59 % відповідно [1].

В Україні процес формування тіньової економіки має певні особливості. Спочатку «царювали» вульгарні рекетири, які випробували силу закону під час учинення інших видів злочинів. Вони зрозуміли, що є безпечніший спосіб збагачення, адже держава не контролює величезну частину тіньового бізнесу, що розвивається. Такі злочинні угруповання «тиснули» на тіньових бізнесменів, які однаковою мірою бояться як їх, так і закону, і отримували свою частку прибутку. Невдовзі «авторитети» зрозуміли, що їм необхідна повна легалізація капіталів, здобутих злочинним шляхом, проте для цього необхідна підтримка місцевої влади. Так, на базі цього капіталу було створено легальні фірми, банки, транснаціональні корпорації, які мають міжнародні зв'язки, адвокатуру тощо. Іншим напрямом злочинної діяльності стало виведення частини або всього бізнесу в латентну сферу, тобто створення та організація діяльності виробничих та інших структур у тіні офіційної економіки, поза її правовим полем.

Під час розроблення механізмів протидії тінізації економіки варто зважати на те, що у кожній галузі господарства вона функціонує шляхом нелегального обігу та вивозу за кордон валютних, товарних і нематеріальних цінностей, а також за рахунок суттєвого зниження вартості імпортних товарів і вартості на експортну продукцію. Неврахована різниця вартості залишається у вигляді валютних вкладів у зарубіжних банках.

Схожість організованої злочинності з легальною фірмою (підприємством) виявляється у структурі самої злочинної

організації (є лідер, посередники, безпосередні виконавці, розгалужена система органів, які налагоджують зв'язки, а також протидіють правоохоронним органам). Метою організованої злочинності, як і легальної фірми, є отримання максимальної вигоди, однак способи її діяльності є незаконними, протиправними.

Організована економічна злочинність складається з двох тенденцій: «економізації» організованої загальнокримінальної злочинності та підвищення рівня організованості економічної злочинності. Їх взаємодія породила нове асоціальне явище – організовану економічну злочинність, що постає певним симбіозом організованої та економічної злочинності. Принципова феноменологічна відмінність української організованої економічної злочинності полягає в її подвійній природі: одна її складова виникла внаслідок участі загальнокримінальних злочинних організацій у сфері тіньової та легальної економіки, а друга складова зародилась безпосередньо в сфері легальної економіки – через вчинення економічних правопорушень у межах зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності. Остання зазвичай не має тісних зв'язків із традиційним кримінальним світом, а самі суб'єкти господарської діяльності не вважають себе злочинцями, адже переконані, що провадили бізнес відповідно до наявних умов [2]. Таким чином, можна дійти висновку, що організована економічна злочинність перебуває на межі організованої та економічної злочинності.

Організована злочинність знайшла також свій вияв у діяльності корпорацій. Тому деякі науковці говорять про організоване злочинне угруповання корпоративного типу (кримінальна корпорація) – упорядковане, що діє на постійній основі кримінальне утворення, яке охоплює обмежений фінансово-господарський цикл у певних галузевих сегментах економіки (фінансовий сектор, будівництво, енергетика тощо), які контролює олігархічна група завдяки налагодженій системі тіньової концентрації капіталів та ієрархії відносин між формальними й неформальними керівниками [3]. Доцільно вказати на витоки фінансово-економічної організованої злочинності з тіньових економічних відносин. Інтерес щодо отримання надприбутків зумовив вчинення таких злочинів в

організованій формі. Причому фінансово-економічна організована злочинність формується як самостійне протиправне явище, а також шляхом набуття ознак, властивих для організованої злочинності, злочинності у фінансово-економічній сфері.

Список використаних джерел

1. Невмержицький Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією : навч. посіб. / Є. В. Невмержицький. – Київ : АПСВ, 2005. – 415 с.
2. Бойко А. Організована економічна злочинність у період переходу України до ринкової економіки / А. Бойко // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2008. – Вип. 46. – С. 169–177.
3. Користін О. Є. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії / О. Є. Користін, С. С. Чернявський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1. – С. 78–88.

Хоменко В. П. – кандидат юридичних наук, здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, як складова економічної злочинності на сьогодні набула неабиякої актуальності. Вітчизняна економіка переважно є транзитною системою, адже забезпечує фінансові трансфери між розвинутими країнами, а також становить транзитну базу для передачі товарів. Таким чином, вона є сприятливим тлом для вчинення дій, спрямованих на відмивання доходів – здійснення операцій із реальними та віртуальними доходам, здобутими внаслідок злочинної або іншої суспільно небезпечної діяльності.

Структури, які здійснюють фінансовий моніторинг грошового обігу на предмет виявлення фактів відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму, а також підготовка кадрів для провадження фінансового моніторингу функціонують на всіх рівнях юрисдикції, співпрацюючи між собою.

Національне законодавство постійно потребує змін із метою врахування нових рекомендацій FATF, які є основним джерелом міжнародних стандартів у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Імплементація їхніх положень у законодавство України є надзвичайно важливим завданням, що стоїть перед нашою країною нині. Ґрунтовно проаналізувавши зазначені рекомендації, можна дійти висновку про необхідність суттєвого перегляду низки законодавчих актів із питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, у тому числі Кримінального кодексу (КК) України.

Пріоритетними напрямами вдосконалення національного законодавства у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є:

– запровадження національної оцінки ризиків системи фінансового моніторингу та вдосконалення ризик-орієнтовного підходу;

– оптимізація підходу щодо визначення предикатних злочинів;

– удосконалення законодавчих аспектів, які впливають на якість розслідування злочинів із легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– зміни до Кримінального процесуального кодексу України (щодо підслідності злочинів із легалізації);

– здійснення фінансового моніторингу щодо національних публічних діячів і посадових осіб міжнародних організацій;

– встановлення порогу для міжнародних грошових переказів;

– зняття порогових сум для здійснення фінансового моніторингу рієлторами та нотаріусами;

– поліпшення процедури зупинення фінансових операцій.

Наразі в законодавстві України про кримінальну відповідальність щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, уже багато чимало. Це, передусім, пов'язано з прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] та імплементацією його положень у КК України.

Нині в ст. 209 КК України уточнено термін «суспільно небезпечне діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». Його визначено як діяння, за яке КК України передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або діяння, учинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за Кримінальним кодексом України, унаслідок учинення якого незаконно одержано доходи [2]. Суть такої новели полягає в тому, що ухилення від сплати податків тепер належить до предикатних злочинів і стає об'єктом антилегалізаційного фінансового моніторингу. Вказана новела відповідає четвертій редакції 40 Рекомендацій FATF від 16 лютого 2012 року. У попередній редакції базового антилегалізаційного Закону України, до суспільно небезпечних діянь, що передували легалізації (відмиванню) доходів не включали діяння, передбачені ст. 212 і 212^1 КК України, тобто ухилення від сплати податків, зборів, єдиного соціального внеску та пенсійних внесків.

У цьому також прослідковується генеза розвитку кримінальної відповідальності за ст. 209. Так, у редакції Закону України від 5 квітня 2001 року № 2341-III предметом легалізації визнавали грошові кошти та інше майно, здобуті злочинним шляхом. За ст. 209 КК України у редакції від 16 січня 2003 року № 430-IV предикатним діянням було, по-перше, діяння, за яке Кодексом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених ст. 207 і 212 КК України); по-друге, діяння, яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке саме

діяння передбачена відповідальність КК. Другий вид діянь у судовій практиці мав обмежувальне тлумачення – як діяння, яке визнається злочином згідно з кримінальним законодавством іншої держави, якщо й КК України за таке саме діяння передбачено кримінальну відповідальність у виді позбавлення волі на строк не менше трьох років (відповідно до п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом») [3, с. 199].

Водночас переважна більшість кримінальних проваджень за ст. 209 КК України закінчуються не обвинувальним вироком суду, а закриваються значно раніше судового розгляду, переважно через недосконалість законодавства України, яким саме регламентується відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом.

Як зазначають Р. Міловідов та Н. Розенфельд, головним фактором, який впливає на визнання, чи, навпаки, заперечення факту легалізації, є факт встановлення легальності походження коштів (доходів). Особливо слід акцентувати на тому, що відсутність у доходів офіційного легітимного статусу до моменту легалізації – необхідна умова визнання факту власне легалізації. В іншому разі легалізації фактично не відбувається, адже якщо доходи були легальними до моменту вчинення щодо них певних дій, не змінюють їх статусу, то легальні кошти лишаються легальними. Цей факт слід усвідомлювати і приділяти йому належну увагу під час встановлення наявності ознак легалізації в діяннях особи: у разі зміни статусу нелегального на легальний легалізація відбувається, у будь-якому іншому випадку – ні [4, с. 208].

Крім того, відповідно до змісту власне диспозиції ст. 209 КК України «доходами» законодавець визначає як «кошти». Однак не всі кошти є доходами, а доход не завжди може бути виражений у коштах. Очевидно, що положення диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України всередині мають низку внутрішніх суперечностей та цілком не відповідають назві статті.

Визначення таких понять, як «кошти» та «доходи», демонструють одну з причин низької ефективності встановлення, наприклад, обсягу доходів, або коштів, які

легалізуються, адже якщо кошти можуть бути виражені в конкретній сумі, доходи не завжди можуть мати таке відображення, і їх фіксація, оцінка, обрахунок становлять практичні складнощі.

Неоднозначною для застосування на практиці є також потреба доведення того, що доходи, які є предметом злочину, здобуті саме злочинним шляхом, а не в будь-який інший спосіб. У зв'язку з цим до ст. 209 КК України слід внести відповідні зміни.

Неефективність застосування законодавства є спільною проблемою як держави, так і суспільства. Україна як суб'єкт міжнародних відносин цікавить партнерів у світі, оскільки її законодавство має відповідати вимогам міжнародних угод, принципам забезпечення глобальної та кооперативної безпеки. Таке твердження цілком стосується законодавства у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, які слугують бар'єром від загроз глобальній, кооперативній і національній безпеці не лише безпосередньо від легалізації, а й від злочинної діяльності, що їй передувала.

Таким чином, удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, підвищить ефективність реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також сприятиме забезпеченню виконання рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс] : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18. – Назва з екрана.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page7. – Назва з екрана.

3. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973–2014 роки) / [упоряд. Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін]. – Харків : Право, 2014. – 456 с.

4. Міловідов Р. Недоліки статті 209 КК України як вади застосування кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом / Р. Міловідов, Н. Розенфельд // Право України. – 2009. – № 10. – С. 206–210.

Ценов В. М. – аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНИХ КОМБІНАЦІЙ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Вирішення загальних завдань оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів (своєчасне припинення злочинів, швидке та повне їх розкриття, розшук безвісти зниклих осіб і тих, хто ховається від слідства) досягають за допомогою розв'язання окремих проблем цієї діяльності. До них можна зарахувати: встановлення осіб, які замислюють або займаються підготовкою злочину; виявлення злочинів, які вже вчинені; забезпечення збереження фактичних даних, які можуть бути доказами; залучення негласного співробітника до оперативної розробки тощо [1].

Під час вирішення тактичних завдань оперативно-розшукової діяльності щодо пошуку і фіксації фактичних даних про підготовку або вчинення злочинів, їх припинення та розкриття, розшук злочинців оперативним підрозділам податкової поліції треба проводити деякі комбінації, серед яких впровадження агента в злочинну групу або в камерну розробку затриманих та заарештованих, а також проведення негласного огляду житлових приміщень тощо.

Оперативна комбінація – це метод оперативної діяльності, яка передбачає прихований вплив на противника і його зв'язки,

щоб спонукати його діяти в умовах, які сприяють вирішенню контррозвідувальних завдань.

Основною причиною поширення злочинів у сфері оподаткування є недосконаліть системи взаємодії між органами податкової та Національної поліції України. Зазначені органи виконують подібні функції: проводять розвідувально-розшукові заходи, спрямовані на збір відомостей про злочини у фінансово-економічній сфері; створюють банки інформації, аналізують діяльність злочинних угруповань; ведуть оперативну перевірку учасників і лідерів злочинних організацій; проводять заходи щодо захисту інтересів України під час складання договорів на експорт та імпорт продукції, трансферу грошових коштів тощо; документують діяльність злочинних угруповань, які мають міжнародні зв'язки; здійснюють збір інформації про всіх кримінально-активних осіб («авторитетів» кримінально-злочинного середовища, тіньової економіки, «крадіїв у законі», міжнародних аферистів і фінансових махінаторів), які здатні організовувати злочинні угруповання, здійснювати підкуп посадових осіб в органах влади та управління; проводять комплексні оперативно-профілактичні операції; надають допомогу правоохоронним органам інших країн відповідно до багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів.

Розвиток оперативно-розшукової взаємодії між органами, які здійснюють зазначені заходи, передбачає чітке розмежування повноважень між усіма суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, а також налагодження постійної взаємодії і міжвідомчого інформаційного обміну. Тому, враховуючи, що серед функцій органів Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України і митною службою є здійснення різноманітних заходів з протидії контрабанді, незаконному обігу грошових коштів тощо, які виникають у зв'язку з проведенням дізнання, доречно було б підготувати і прийняти міжвідомчі угоди щодо розмежування повноважень цих органів. Наявність таких нормативних актів безперечно підвищила б ефективність роботи відповідних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності [1].

Отже, не лише оперативна комбінація, а й чітка та впевнена взаємодія між контролюючими органами державної влади впливає на стан злочинності в сфері оподаткування.

Відповідно до завдань оперативно-розшукової діяльності, напрями застосування комбінацій можна умовно розподілити на стратегічні та тактичні. Стратегічні напрями полягають у забезпеченні виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів, умов та причин, які сприяють їх завершенню, а тактичні – в пошуку і фіксації конкретних фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою припинення їх правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки конкретних громадян, суспільства і держави [1].

Оперативні комбінації застосовують з метою виявлення конкретних об'єктів, які становлять оперативний інтерес, аналіз конкретних ознак кримінального зв'язку осіб, предметів, чи фактів зі злочином; визначення підстав правомірності та доцільності вжиття конкретних оперативно-розшукових заходів; встановлення допустимих меж втручання у правосуб'єктність особи, навіть якщо її причетність до протиправного діяння вже встановлено; визначення необхідних заходів для захисту прав особи, яку залучили до кримінального судочинства.

Таким чином, якісна реалізація оперативних комбінацій є змістом тактичних програм припинення злочинів оперативними підрозділами Національної поліції України у сфері оподаткування, що виникають на певному етапі перевірки або на етапі фіксації фактичних відомостей у певній ситуації. Отже, результати проведення оперативних комбінацій мають виняткову процесуальну цінність, адже їх можна і потрібно використовувати для забезпечення розв'язання завдань кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Тактичний прийом [Електронний ресурс] // Студопедія : [сайт]. – Режим доступу: http://studopedia.su/16_10322_taktichniy-priyom.html. – Назва з екрана.

Черняк О. М. – викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Національної академії прокуратури України

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Сьогодні однією з головних загроз національній безпеці України залишається тіньова економічна діяльність. Так, за оцінками вітчизняних і міжнародних організацій, обсяг тіньової економіки в Україні у 2015 році сягав від 40 до 60 %офіційного ВВП, а за 9 місяців 2016 року становив 35 %, що значно переважає гранично допустимий рівень (20 %), перевищення якого зумовлює виникнення умов економічної небезпеки в державі [1]. Тому неабиякої актуальності набуває дослідження ефективних шляхів протидії цьому явищу.

Відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18 лютого2009 року № 123, тіньову економіку визначають як незареєстровану в установленому порядку економічну діяльність суб'єкта господарювання, яка характеризується мінімізацією витрат на виробництво товарів, виконання робіт та надання послуг, ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), статистичного анкетування та подання такої звітності, наслідком чого є порушення законодавчо встановлених норм (рівень мінімальної заробітної плати, тривалість робочого часу, умови і безпека праці).

Тіньова економіка є соціально-економічним явищем, яке тісно пов'язане із злочинною діяльністю [2]. Аналізуючи її кримінальну складову, можна виокремити такі види злочинів, які належать до сфери господарської діяльності: фіктивне підприємництво; легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом; нецільове використання бюджетних коштів; порушення порядку здійснення операцій із металобрухтом; шахрайство з фінансовими ресурсами; незаконна приватизація державного, комунального майна; незаконні дії щодо приватизаційних паперів.

Зазвичай тіньовий капітал межує з білою економікою через ринки легалізації та механізми переведення коштів у готівку. Основні напрями його використання – або легалізація в так звану білу економіку, або повернення в нелегальний обіг. Також тіньовий капітал може бути спрямований на фінансування інших, як правило, більш небезпечних видів злочинності – наприклад, замовних убивств, тероризму й екстремістської діяльності [3].

Доречно згадати визначення злочинів, які пов'язані з тіньовою економікою, зроблені Цільовою групою з фінансових заходів протидії відмиванню коштів (FATF). У словнику до методичного документа «Сорок рекомендацій боротьби з відмиванням коштів» визначено такі види злочинів, які можуть бути пов'язані з рухом злочинних коштів: 1) участь в організованій злочинній групі й рекеті; 2) тероризм (фінансування тероризму); 3) торгівля людьми, незаконне ввезення та вивезення мігрантів; 4) сексуальна експлуатація, зокрема сексуальна експлуатація дітей; 5) незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин; 6) незаконний обіг зброї; 7) незаконний обіг викрадених товарів; 8) корупція й хабарництво; 9) шахрайство, зокрема податкове; 10) фальшивомонетництво; 11) контрафакція і порушення прав під час виготовлення товарів; 12) екологічні злочини; 13) убивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень; 14) викрадення людей, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників; 15) пограбування або крадіжка; 16) контрабанда; 17) вимагання; 18) підробка; 19) піратство; 20) інсайдерські угоди та маніпулювання ринком.

Аналіз цього переліку доводить, що не всі ці правопорушення в окремих випадках будуть мати фінансову складову. Проте в разі організації систематичної злочинної діяльності організованих угрупувань ця складова може виявлятися в розрахунках між замовниками та виконавцями, під час учинення дій, пов'язаних із приховуванням джерел доходів і способів витрат коштів.

Таким чином, ключовими категоріями фінансових розслідувань є: 1) економічна злочинність (зокрема податкова); 2) злочини, що формують нелегальну економіку; 3) фінансування тероризму та здійснення інших тяжких та особливо тяжких злочинів [4].

Нині в Україні на рівні центральних органів влади, а також в експертному середовищі триває активне обговорення щодо

створення замість податкової міліції нового органу – Служби фінансових розслідувань – структури, що запобігатиме та розслідуватиме кримінальні правопорушення у сфері фінансів. До незаконних дій, якими вона опікуватиметься, підпадуть такі економічні сфери: формування та використання фінансових ресурсів; функціонування грошової та банківської системи; порядок фінансування політичних партій; випуск та обіг цінних паперів; фінансування та оподаткування підприємницької діяльності; обіг підакцизних товарів.

Водночас, на нашу думку, не завжди створення нових правоохоронних структур сприяє очікуваним результатам, особливо коли це стосується сфери фінансів.

Одним із головних цілей реформування вказаної сфери правоохоронної діяльності – зменшення тиску на бізнес з боку податкової міліції, Служби безпеки України та інших правоохоронних органів. Проте найбільш небезпечним для бізнесу є не лише тиск з боку правоохоронних органів, а й вплив на бізнес організованої злочинності. До речі, майже завжди тиск із боку правоохоронних органів є одним із видів впливу організованої злочинності, яка завдяки корупції вросла у нашій державі в структуру правоохоронних органів.

Причому треба чітко розставити акценти щодо того, який це тиск (законний чи ні), оскільки в демократичних країнах зі стійкими економічними системами додержуються консервативних принципів, залишаючи за державою право жорстко реагувати на кримінальні правопорушення у фінансовому секторі (наприклад, США, Італія, ФРН).

Так, Італія має Фінансову гвардію (Guardia di Finanza) – потужну воєнізовану правоохоронну структуру, яку було утворено ще в 1881 році. Цей орган адміністративно підпорядкований міністерству економіки і фінансів, йому ж підпорядкований орган фінансової розвідки, який не належить до структури Фінансової гвардії. Основними функціями цієї правоохоронної структури є попередження, виявлення та розслідування фінансових злочинів.

У ФРН особливо сувора система покарання за порушення податкового законодавства: уперше – штраф, удруге – штраф, а в разі вчинення правопорушення втретє – позбавлення волі на строк до десяти років. Провідну роль у боротьбі з податковою злочинністю в Німеччині відіграє спеціалізована правоохоронна структура – податкова поліція, або служба податкового розшуку –

«Штойфа», що також, як і у Італії, належить до системи міністерства фінансів. На неї покладено виконання трьох основних завдань: розслідування податкових злочинів і порушень порядку справляння податків; визначення бази оподаткування у зв'язку з податковими злочинами та порушеннями порядку стягнення та сплати податків; виявлення й розслідування податкових злочинів щодо невстановлених осіб [5].

Не вдаючись до детального аналізу позитивних і негативних аспектів урядового законопроекту щодо створення Служби фінансових розслідувань, необхідно зосередити увагу на найбільш проблемних питаннях, які стосуються: підслідності фінансових злочинів; забезпечення цього органу професійними кадрами; взаємодії новоствореної структури з іншими правоохоронними органами держави під час протидії тіньовій економіці.

Нині в Україні необхідно створити правоохоронний орган з протидії економічній злочинності, з координуючими функціями всередині держави, який буде максимально наближений за організаційним і методичними принципами роботи, добором професійних кадрів до відповідних підрозділів зарубіжних країн, оскільки у зв'язку зі зближенням з ЄС, Україна стає прозорою для транскордонної злочинності, яка здебільшого пов'язана з вчиненням злочинів у сфері оподаткування. Крім того, з набуттям безвізового режиму до Євросоюзу поїдуть не лише чесні громадяни, а й злочинці, особливо члени організованих злочинних угруповань. Тому в правоохоронців України та інших країн виникає потреба постійно контактувати і взаємодіяти між собою.

Саме європейський досвід створення засобів і правил, що забезпечують взаємодію різних правоохоронних структур і функціональної інтеграції інструментів протидії економічній злочинності, є необхідним для правоохоронної системи України, яка сьогодні є дещо розбалансованою.

Крім обміну інформацією та створення спільних баз даних, необхідно більш активно застосовувати поширені у європейській практиці методи: спільних розслідувань; створення міжвідомчих центрів розслідувань; відрядження працівників і спільного розпорядження персоналом.

Такою правоохоронною структурою може бути Служба фінансових розслідувань. Найбільш доцільним, на нашу думку, є її підпорядкування саме Міністерству фінансів України. Причому ці зміни мають відбуватися комплексно, одночасно зі зміною

податкової системи, що допоможе значно зменшити кількість податкових правопорушень.

Нещодавно колишній мер Нью-Йорка Рудольф Джуліані, який прославився ефективною боротьбою з корупцією та злочинністю (йому вдалося знизити злочинність у цьому місті на 65 %), під час виступу з публічною лекцією в Києві, поділився своїм досвідом комплексного реформування правоохоронної системи, яку проводив протягом восьми років, паралельно знижуючи податки. Головним стрижнем цих реформ була теорія «розбитих вікон», сутність якої Р. Джуліані пояснив так: «Якщо ви дозволяєте людям розбити одне вікно в будинку і закриєте на це очі, вони зрештою розіб'ють усі та просто знищать дім. Увагу треба приділяти всім дрібницям. У 1980-х роках траплялися резонансні злочини тому, що не викорінювалися малі, які переростали в більші».

Не менш простим і ефективним є рецепт Р. Джуліані щодо подолання корупції. Як він зауважив, протягом 1930–90-х років поліцейські відділи Нью-Йорка були досить корумпованими. Так, співробітникам почали платити більше і найняли нових прокурорів, адже викорінювати корупцію треба починати зверху. Сьогодні, якщо ви запропонуєте хабар поліцейському, він вас заарештує. Можливо, знайдуться менше 1 % тих, хто все ж візьме гроші, проте кількадесят років тому таких було 50 %[6].

Наведені шляхи розв'язання означеної проблеми доцільно враховувати і в українських реаліях. Адже нині турбує високий рівень корумпованості, відсутність якісної професійної і психологічної підготовки. Саме людський фактор, відсутність наснаги в більшості працівників правоохоронних органів, у тому числі й керівного складу, призводить до кризи системи правоохоронних органів, яка спостерігається на даний час.

Список використаних джерел

1. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua. – Назва з екрана.

2. Дрьомін В. М. Формування тіньової економіки у сфері господарської діяльності як соціального інституту / В. М. Дрьомін// Актуальні проблеми держави права: зб. наук. пр. – Вип. 56. – Одеса : Юрид. літ., 2010.

3. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія / В. М. Попович. – Ірпінь : Акад. ДПС України, 2001. – 524 с.

4. Лепський С. І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань / С. І. Лепський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 251–257. – (Серія «Економічна»). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2013_1_33. – Назва з екрана.

5. Плеханов Д. О. Світова практика державного управління у сфері подолання податкової злочинності / Д. О. Плеханов, С. Б. Темнов // Наукові праці Чорноморського державного університету. – 2014. – Т. 242. – Вип. 230. – С. 100–103. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2014_242_230_20. – (Серія «Державнеуправління»). – Назва з екрана.

6. Нагорна А. «Make Ukraine great again»: як Рудольф Джуліані виступив у Києві [Електронний ресурс] / А. Нагорна // Platfor.ma. – Режим доступу: http://reinvent.platfor.ma/rudi-dzhuliani. – Назва з екрана.

Шевченко О. С. – науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

СОЛІДАРИЗМ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Нині економіка України перебуває в несприятливому становищі через негативний вплив доходів незаконного походження. Економічні реалії сьогодення засвідчують поширення обсягів тіньового сектору економіки України за межі порогових значень. Така ситуація зумовлює необхідність активізації досліджень сутності процесу тінізації економіки, обмеження негативних проявів цього явища, оптимізації важелів прямого й опосередкованого впливу на нього, упровадження теоретичних надбань, що сприятиме формуванню загальнонаціональної концепції детінізації економіки [1, с. 47–48].

Тіньова економіка виявляється в трьох формах.

1) неофіційна, або неформальна (підпільні цехи, незаконне підприємництво в різних секторах національного господарства);

2) фіктивна (протиправні дії відбуваються під виглядом офіційно зареєстрованої організації);

3) чорна (виробництво і продаж наркотиків, а також інших заборонених товарів, наприклад зброї, шахрайство, вимагання та інші злочини, унаслідок учинення яких одні особи збагачуються, завдаючи шкоди іншим, суспільству та державі). Сюди зазвичай належать монополістичні дії на ринку, обмеження конкуренції.

Економічна нерівність, глобалізація ринків, розвиток електронних і комунікаційних технологій створюють умови для поширення тіньових економічних відносин. Можна констатувати, що Україна постала перед необхідністю розроблення ефективних алгоритмів запобігання негативним явищам. Солідаризм є тим шляхом, який слід, імовірно, вважати найбільш прийнятним у жорстких умовах сучасного етапу глобального розвитку. Загальновідомо, що солідаризм спрямований на розв'язання комплексних проблем. Він є ідейною течією, яка замість природно-правових конструкцій прав людини вказує на розвиток фактичного зв'язку та взаємозалежності людей у суспільному житті. В економічній галузі ідея солідарності дає можливість відмовитися від політики державного невтручання і ставить задачу покладання на приватну особу (на людину чи громадянина) певних обов'язків в інтересах усіх [2, с. 750].

На думку М. Плешка, для України ідеологія солідаризму може слугувати вченням про пошук балансу, гармонії між індивідом, суспільством і державою. Ідеться про творення гомогенного суспільства, де інтереси загального ставлять вище, ніж класові або групові інтереси; наявність чітких правил і механізмів примусу до їхнього дотримання (верховенство права, рівність громадян перед законом); вільно-ринкове господарство зі значними можливостями держави регулювати економічний процес; справедливий перерозподіл національного багатства, відсутність економічного розриву між власником капіталу та найманим працівником; соціальний захист для тих, хто неспроможний забезпечити життєвий мінімум власними силами) [3, с. 150].

Безперечно, зазначені вище соціополітичні ідеали та ідеї солідаризму є надзвичайно актуальними для України, адже розвиток нашої держави здебільшого гальмують явні та латентні конфлікти цінностей і цілей, а також конфлікти, спричинені надвисоким ступенем соціально-економічної нерівності. Солідаризм як ідейна течія та доктринальна система пропонує цілком ефективні шляхи подолання названих конфліктів та наближення суспільства до ідеалів соціальної злагоди [4, с. 224].

Оскільки народ є природною спільнотою, то він не залежить від держави. Згідно з теорією солідаризму, державна влада має визначати потреби згідно із стандартами, характерними для певного часу і місця. Ця позиція дає змогу знайти компроміс між вигодами про задоволення потреб і про винагородження заслуг: частина суспільних ресурсів розподіляється згідно з потребами через державну систему соціального забезпечення, а інша частина – відповідно до заслуг через економічний ринок [5, с. 386].

Соціал-демократи розглядають солідарність як принцип соціально-економічної політики, що полягає у вирівнюванні соціально-економічних позицій індивідів та допомозі різним верствам населення, передусім пенсіонерам, інвалідам, молоді, дітям, через механізми перерозподілу доходів, страхування, пенсійного забезпечення, державної підтримки освіти й медицини [6, с. 673].

У контексті практичної реалізації ідеології солідаризму в економіці актуальними є певні заходи, а саме: розгляд причин банкрутства низки підприємств міста й розкрадання їх майна, а також віднайдення шляхи їх реабілітації та розвитку; збільшення обсягів інвестицій в основний капітал та сприяння залученню іноземних інвестицій; посилення контролю за використанням та охороною земель, ефективного їх використання, сплати податків; реформування житлово-комунальної сфери та дорожнього господарства.

Отже, моделювання суспільних відносин в економічній сфері на основі ідеології солідаризму зумовлено актуальністю сучасних викликів і розв’язання завдань стосовно подолання напруженої ситуації, що склалася в економіці. Запропонований нами підхід можна використати під час розроблення національної стратегії розвитку України на перехідний період першої чверті ХХІ століття, головними гаслами якої мають стати держава, солідарність, демократія, духовність, добробут.

Список використаних джерел

1. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні / С. О. Баранов // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – № 3. – С. 47–55.
2. История политических и правовых учений : учебник для вузов / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2006. – 944 с.
3. Плешко М. В. Ідеологія солідаризму в програмних документах політичних партій України / М. В. Плешко // Політологічний вісник. Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 40. – С. 149–160.
4. Постол О. Є. Ідеологічний стан сучасного українського суспільства / О. Є. Постол // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2012. – № 4. – С. 221–225.
5. Енциклопедія політичної думки / за ред. Д. Міллера ; пер. з англ. за ред. Н. Лисюк ; редкол.: К. Сігов [та ін.]. – Київ : Дух і Література, 2000. – 472 с.
6. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – Київ : Парлам. вид-во, 2011. – 808 с.

Шевчук О. Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування факультету № 2 навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ОФШОРНИХ ЗОН ЯК МЕТОД УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Одним з універсальних способів ухилення від сплати податків та відпливу капіталу з України для багатьох підприємницьких структур є метод використання легальних механізмів офшорних зон. Українські бізнесмени є одними з лідерів за кількістю створених офшорних компаній. Унаслідок цього Державний бюджет України недоотримує значних сум податкових надходжень через несплату обов’язкових податків і

зборів з огляду на використання резидентами України офшорних механізмів у своїй підприємницький діяльності.

Офшорна зона (офшор походить від англ. *offshore* – поза берегом) – термін, яким позначають специфічні світові фінансові центри, а також окремі види банківських операцій. Одним із різновидів вільних економічних зон сервісного спрямування, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів (ідеться про нульову або низьку ставку податку на всі чи окремі види прибутків, мінімальні (або відсутні) резервні вимоги Центрального банку, відсутність обмежень щодо конвертування валют), високий рівень банківської та комерційної секретності у зв'язку з лояльністю державного економічного регулювання [1, с. 380].

Існують різні види суб'єктів офшорної діяльності, а саме: офшорні банки; офшорні трастові компанії; офшорні страхові компанії; офшорні фінансові компанії; загальні компанії різних видів (холдингові, ліцензійні, експортно-імпортні, торговельно-закупівельні, інвестиційні компанії та фонди).

Офшорні банки створюють для податкового планування. Фактично офшорний банк є установою, яка обслуговує лише нерезидентів. До нерезидентів належать закордонні компанії та приватні особи. Такий банк може здійснювати весь спектр банківських операцій, але лише за межами місця реєстрації. Офшорні банки не обкладаються корпоративними податками (або сплачують їх за мінімальними ставками), що дає змогу платити більше дивідендів власникам і відсотків за депозитами нерезидентів. Оскільки такий дохід (за місцем отримання) не підлягає оподаткуванню, він відразу реінвестується в цінні папери офшорного банку або надсилається на його ощадні офшорні рахунки. Це не означає, що офшорний банк не сплачує жодних податків. Він сплачує щорічне реєстраційне та інше мито, розмір якого є набагато вищим, ніж це передбачено для небанківських офшорних компаній. Те саме стосується мінімального рівня статутного капіталу офшорного банку, який перевищує нижню межу звичайних компаній [2].

Офшорні зони часто обирають для заснування трастів, у яких їх майно та доходи зазвичай цілком звільнені від податків. Це може бути держава або її частина, де компанії-нерезиденти

мають особливі умови реєстрації, ліцензування діяльності, оподаткування. Свою вигоду офшорна зона отримує у вигляді зборів за реєстрацію та перереєстрацію компаній, податкових надходжень, розвитку будівництва та телекомунікаційних мереж. Натомість вона пропонує: спрощений і недорогий процес реєстрації компаній-нерезидентів; низькі ставки прибуткового податку та податку на прибуток; звільнення від державного валютного контролю; конфіденційність бізнесу; відсутність митних зборів на ввезені для потреб компанії автомобілі, матеріали й обладнання.

Офшорна страхова компанія дає змогу експортувати з України капітал, не сплачуючи практично жодних податків. Страхова компанія, зареєстрована в промислово розвиненій країні, має відповідати низці вимог: мати значний власний капітал, дотримуватися певного співвідношення між сумами прийнятих ризиків і власними резервами, вкладати значну частину коштів у стабільні об'єкти інвестицій (наприклад цінні державні папери) тощо [3].

Офшорні фінансові компанії здійснюють управління фінансовими ресурсами міжнародного холдингу, забезпечуючи транзит капіталів і доходів через сприятливі податкові юрисдикції для інших суб'єктів підприємницької діяльності. На відміну від оперативно-холдингових компаній, кошти в цьому разі переказують у формі фінансових кредитів і відсотків за ними, а таке фінансування можна здійснювати лише через спеціалізовані закордонні фінансові компанії, створені в зонах податкових пільг. Ці компанії мають право одержувати і видавати кредити, що дає змогу використовувати їх для внутрішньофірмових кредитно-фінансових операцій [4].

Поширення набуває також практика використання *офшорних холдингових компаній* як елементів процесу легалізації кримінальних фондів грошових коштів. Їх можуть створювати в офшорних податкових гаванях із багатьма різними цілями. Ці компанії покликані зберігати такі активи, як нерухомість, акції, ресурси, об'єкти мистецтва, капітал, коштовності, нерухоме майно та будь-які інші типи активів. Для створення офшорної компанії, яку будуть використовувати як офшорну холдингову компанію, потрібні лише один акціонер і один директор компанії. Після набуття чинності (з 1 січня

1992 року) директив Європейського Союзу 90/436/ЄС і 90/435/ЄС, що встановлюють єдині правила оподатковування для всіх країн ЄС і мають пряму дію, географія холдингового бізнесу істотно змінилася.

Отже, офшорний бізнес може існувати в таких сферах діяльності, як банківська справа, страхування, торгівля, будівництво, інвестиційна діяльність, лізинг, робота на ринку цінних паперів, транспортні послуги тощо. На територіях офшорних юрисдикцій більшість економічних суб'єктів використовують можливість пом'якшити податковий тягар через: 1) торговельні та бартерні операції за посередництва офшорної фірми; 2) операції з борговими зобов'язаннями; 3) операції з цінними паперами; 4) самофінансування.

В українському законодавстві практично відсутні критерії оцінки законності «методу офшорів» та інструменти боротьби з ухиленням від сплати податків із використанням офшорних зон.

Нині одним із найважливіших завдань будь-якої держави є правовий контроль над офшорним бізнесом. Необхідність посилення державного регулювання застосування офшорних схем пов'язане з тим, що діяльність організацій у зазначених зонах здебільшого спрямована на ухилення від оподаткування.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – Київ : Укр. енцикл., 2002. – Т. 4 : Н–П. – 720 с.

2. Принципи та підходи управління фінансовими потоками за кордоном (кримінологічний аспект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrainref.com.ua/index.php?go=Files&in=view&id=9370. – Назва з екрана.

3. Офшорна страхова компанія. Іноземні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/72810/investuvannya/ofshorna_strahova_kompaniya. –Назва з екрана.

4. Посередницькі офшорні фінансові компанії Іноземні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/72819/investuvannya/operativno-holdingovi_kompaniyi. – Назва з екрана.

Шевчук О. О. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економічної безпеки навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ВИДИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ШЛЯХИ ВПЛИВУ НА НЕЇ

Тіньова економіка – господарська діяльність, що розвивається поза державним обліком і контролем, а тому не зафіксована в офіційній статистиці. Так звані тіньові підприємства не перерозподіляють власних доходів до бюджетів і державних цільових фондів. Вони не сплачують податків, збільшуючи власні прибутки. Вивченню тіньової економіки присвятили праці такі вчені, як В. Бородюк, Д. Блейдс, О. Буришов, З. Варлалій, Т. Корегіна, С. Тпінкіна, Н. Шелудько. Тіньову економіку можна розподілити на такі основні блоки:

– неофіційна («сіра») економіка, що охоплює легальні види господарської діяльності, поширені переважно у сфері послуг (одержувачі послуг приховують їх від оподаткування);

– фіктивна господарська діяльність, якою займаються зазвичай керівний склад підприємств і чиновники в країнах із розвинутою економікою. Особи, що мають доступ до суспільної власності, збагачуються за допомогою незаконних засобів;

– підпільна («чорна») економіка, тобто заборонена законом діяльність (наркобізнес, контрабанда, підробка грошових засобів, торгівля людьми, вбивства тощо).

Тіньовий сектор існує в усіх країнах із ринковою економікою. Він є досить складним, а отже, процес його узагальнення є також проблемним.

Тіньова економіка України – результат системної кризи економіки, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення цього явища відбулося на базі руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, рівень тіньового сектору економіки України за підсумками II кварталу 2016 року становить 36 % від офіційного ВВП. За попередніми оцінками

державний бюджет України унаслідок збільшення тіньового сектору 2018 року може недоотримати понад 100 млрд грн.

Без обмеження тінізації економіки неможливе ні справжнє її ринкове реформування, ні забезпечення надійної економічної безпеки нашої країни. Подолання зазначеного явища в жодному разі не можна сприймати як примусове знищення всіх структурних складових тіньової економіки. Світова практика доводить, що суто силовими методами цієї проблеми не розв'язати. Це має бути поступовий процес її декриміналізації шляхом створення якісно нової правової системи. Причому необхідно застосовувати різні підходи й диференційовані методи впливу держави на окремі складові тіньової економіки, зокрема такі, як «сіра», «темно-сіра», «кримінально-чорна», «криваво-чорна» економіка. Розглянемо ці види більш детально.

1. Подоланню тінізації «сірої» економіки, пов'язаної з виживанням населення в кризових умовах, сприятиме встановлення економічно справедливого неоподатковуваного мінімуму доходів.

2. З метою прискорення легалізації «темно-сірої» економіки та перетворення її на легальну, офіційну економіку необхідно реалізувати комплекс конкретних заходів.

По-перше, слід здійснити економіко-правову інвентаризацію з подальшою відповідною декриміналізацією більшості з існуючих проявів так званих тіньових правопорушень, залежно від ступеня їхньої соціально-економічної небезпеки. Основним напрямом тут повинен стати підхід, згідно з яким переслідування, покарання і стягування вартісно-майнової компенсації може бути застосовано до тих конкретних підприємців, які своїми шахрайськими протиправними діями завдали реальних збитків власним партнерам, клієнтам, приватним особам.

По-друге, доцільно пом'якшити й диференціювати штрафні санкції та покарання за несуттєві правопорушення. Практика (зокрема міжнародна) засвідчує, що невеликі, але неминучі, суми штрафів, що будуть неодмінно накладатися на порушників, скажімо, акцизних правил торгівлі, активніше сприятимуть дотриманню законів з боку тіньовиків. Водночас надвисокі штрафні санкції, навпаки, сприяють приховуванню таких порушень.

По-третє, необхідно усунути наявні в чинному законодавстві дискримінаційні елементи, підвищивши ефективність захисту прав власності й інтересів підприємців із боку державної влади. У цьому напрямі акцентувати слід на тому, що процес удосконалення кримінального законодавства сьогодні значно відстає від розвитку приватної власності й підприємництва. Так, у Кримінальному кодексі України донині немає такого поняття, як захист прав приватної власності (індивідуальної, акціонерної, корпоративної). Доцільно також розмежувати норми кримінального законодавства щодо здійснення захисту різних форм власності, взявши за основу поняття «чуже майно (власність)». Широкий доступ суб'єктів приватної підприємницької діяльності до надзвичайно потужних і ще не задіяних потенційних можливостей державного правового захисту особистих майнових прав може слугувати достатнім стимулом і необхідним гарантом полегшення процесу легалізації тіньової економіки.

По-четверте, варто значно спростити й суттєво зменшити кількість державних інстанцій, а також обов'язкових візитів підприємців до державних установ і організацій для реєстрації та виконання багаторазової звітності, податкових платежів та інших надмірних бюрократичних вимог. Тобто нагальним є питання оптимальної економіко-правової дерегуляції підприємницької діяльності в приватному секторі економіки.

По-п'яте, слід налагодити правову й організаційно-кадрову роботу з метою підвищення рівня професіоналізму, цивілізованості державного апарату, посилення його відповідальності за прояви неуважного та некоректного ставлення до підприємців усіх форм власності, тобто створити правове поле відносин держслужбовців і підприємців. Здійснення ефективних правових та організаційно-процедурних заходів, спрямованих на захист і звільнення підприємців від натиску тотальної корупції, з одного боку, і кримінально-мафіозного рекету, з іншого, є однією з головних і необхідних умов обмеження небажаної тінізації економіки. Так, доцільно прийняти пакет законодавчих актів, які б посилювали захист приватної та публічної форм власності, забезпечували надійну правову захищеність підприємців.

3. З метою протистояння «кримінально-чорній» та «криваво-чорній» складовим тіньової економіки, передусім потрібно ліквідувати наявні зони правового вакууму, що провокує поширення процесів тінізації і криміналізації вітчизняної економіки. Значні прогалини, що існують нині в чинному законодавстві, не дають можливості, навіть за умови виявлених конкретних (за світовими стандартами) злочинів у сфері ринкових відносин, притягувати до відповідальності порушників. Отже, чим швидше держава буде спроможна утвердити у власній економіці нове нормативно-правове середовище, тим більше з'явиться можливостей щодо обмеження економічно небезпечних, передусім кримінальних, складових тіньової економіки.

Шишак А. О. – аспірант Національної академії державного управління при Президентові України

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ПРЕРОГАТИВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

За сучасних умов результативність публічного управління залежить від застосування достатнього обсягу інноваційних форм і методів управління, оскільки усталені методи вже не є ефективними. В Україні ця проблема є особливо актуальною з урахуванням новітніх викликів, які вимагають невідкладної модернізації системи публічного управління для прискорення соціальних і економічних змін та задоволення потреб суспільства [1].

Головними причинами розвитку тіньової економіки в Україні є значне оподаткування доходів підприємств, недосконаліть чинного законодавства, високий рівень безробіття, криза неплатежів, відсутність сприятливого інвестиційного клімату. Всі ці причини призводять до збіднення значної частини населення, суттєвого зниження рівня його життя та викривлення розвитку принципів демократичного суспільства [2].

Тіньовий сектор можна реально скоротити лише за умови зменшення витратності та зростання ефективності легальної

економіки. Необхідним є створення рівних умов для функціонування різних форм бізнесу.

Тіньовий сектор у сучасних реаліях поповнюється за рахунок кількох взаємопов'язаних чинників: переважання розрахунків готівкою, обмежене застосування законів і нормативних актів та відсутність прозорості операцій [3]. Усунення цих чинників інноваційними методами детінізації є нагальним завданням публічного управління.

Метод **лібералізації готівкових розрахунків** передбачає розроблення розподіленої комп'ютерно-касової системи для:

- впровадження фіскального рішення для різних сфер застосування: роздрібні точки, Інтернет-торгівля (зокрема послуги, авіаквитки та ін.), торгові автомати, транспорт (громадський і таксі) тощо;
- зменшення відносної дорожнечі традиційних реєстраторів розрахункових операцій (РРО) для мікробізнесу (підприємців);
- уникнення фактичного відставання використовуваних для фіскалізації технологій від вимог часу (поява смартфонів, планшетів, інших мобільних пристроїв, розвиток Інтернет- і он-лайн сервісів);
- інтеграції фіскальної сфери з іншими інструментами і компонентами електронного уряду.

Наслідком застосування буде зниження рівня напруженості підприємницької спільноти, що дозволить суб'єктам підприємницької діяльності знизити витрати на придбання реєстраторів розрахункових операцій та створить передумови для демонополізації ринку реєстраторів розрахункових операцій, підвищить позиції України в рейтингу легкості ведення бізнесу DoingBusiness, що здійснюють експерти Світового банку [4].

Метод **удосконалення законодавства** щодо видачі/приймання готівкових коштів та спрощення адміністрування під час застосування реєстраторів розрахункових операцій передбачає внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в

Україні», Закону України «Про захист прав споживачів» та Закону України «Про електронну комерцію», де необхідно:

1. Виключити обов'язок використання РРО суб'єктами господарювання (в тому числі Інтернет-магазинами), які отримують платежі за надані товари (послуги) в безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо). Причому суб'єкти господарювання матимуть право застосовувати РРО під час здійснення безготівкових розрахунків із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо, здійснених, серед іншого, з використанням мережі Інтернет;

2. Усунути суперечності в законодавчих актах стосовно надання можливостей окремим суб'єктам господарювання здійснювати операції з видачі готівкових коштів та/або приймання готівки для подальшого переказу;

3. Виключити обов'язок заповнення книги обліку розрахункових операцій у звичайному порядку, встановивши обов'язок заповнення такої книги в разі незастосування реєстраторів розрахункових операцій;

4. Усунути прогалину в законодавчих актах щодо можливості здійснення суб'єктами господарювання часткових розрахунків під час придбання товарів (надання послуг) і відображення таких операцій у розрахункових документах;

5. Збільшити відповідальність суб'єктів господарювання за непроведення розрахункових операцій через реєстратори розрахункових операцій з фіскальним режимом роботи, вчинене вперше;

6. Усунути законодавчі неточності щодо можливості видачі електронного документа в процесі здійснення діяльності у сфері електронної комерції.

7. Розробити форму розрахункового документа під час здійснення безготівкових розрахунків та електронну форму розрахункових документів.

Реалізація методу сприятиме поліпшенню загального стану підприємницького середовища, налагодженню партнерських відносин між бізнесом та наглядовими органами, позитивно вплине на фінансове становище суб'єктів господарювання[5].

Метод **розвитку платіжних систем і регулювання переказу коштів** передбачає реалізацію таких заходів:

- надати право небанківським фінансовим установам, які мають ліцензію на переказ коштів без відкриття рахунків, здійснювати випуск електронних грошей та мати агентів, а Національному банку України – визначати вимоги до небанківських фінансових установ для отримання такої ліцензії, зокрема, до мінімального розміру власного капіталу та розкриття інформації про структуру власності;

- упорядкувати діяльність небанківських фінансових установ на ринку платіжних послуг, а саме скасувати вимогу щодо необхідності їх участі в платіжній системі для надання послуг з переказу коштів та, натомість, запровадити альтернативний механізм контролю за прозорістю їх розрахунків;

- упорядкувати діяльність небанківських фінансових установ на ринку платіжних послуг, зокрема скасувати вимогу щодо необхідності їх участі в платіжній системі для надання послуг з переказу;

- надати право резидентам України за допомогою електронних грошей сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі, а також здійснювати благодійні (добровільні) внески і пожертвування;

- надати право резидентам України здійснювати/отримувати плату за товари, роботи, послуги електронними грошима, випущеними нерезидентами;

- надати право банкам України право відкривати рахунки юридичним особам-нерезидентам;

- замінити вид покарання (з виключно штрафу на обмеження чи позбавлення волі) за злочин у вигляді незаконних дій з платіжними інструментами та засобами їх ідентифікації, платіжними пристроями, електронними грошима та встановити міру покарання, яка уповні відображає рівень суспільної небезпечності означеного діяння.

Реалізація заходів методу слугуватиме стимулом розвитку платіжних систем та переказу коштів [6].

Таким чином, шляхом удосконалення законодавства у сфері безготівкових розрахунків за допомогою інноваційних методів детінізації можливо вивести з тіньового сектору значну

кількість готівкових коштів. Застосування суб'єктами публічного управління зазначених методів дасть змогу Україні не лише подолати кризу, а й опанувати якісно новий рівень соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Дегтярьова І. О. Інновації в державному і муніципальному управлінні як необхідна умова соціально-економічних досягнень в сучасній Україні / І. О. Дегтярьова // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 5-11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2014_1_3. - Назва з екрана.
2. Клименко С. П. Основні підходи до аналізу причин і чинників тінізації економіки України [Електронний ресурс] / С. П. Клименко. – Режим доступу: http://www.kbuapa. kharkov.ua/ebook/tpdu/2013-3/doc/2. - Назва з екрана.
3. Варналій З. С. Детінізація економіки як чинник розвитку підприємництва / З. С. Варналій, З. Б. Живко // Стратегічні пріоритети. – 2013. –№ 4. – С. 29-37.
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо лібералізації готівкових розрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58240. - Назва з екрана.
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо видачі/приймання готівкових коштів та спрощення адміністрування при застосуванні реєстраторів розрахункових операцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1? pf3511=59068. - Назва з екрана.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання переказу коштів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/ pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61548. - Назва з екрана.

Шуміло О. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ТІНЬОВІ ОПЕРАЦІЇ ІЗ ЗЕМЛЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Сучасне українське законодавство містить пряму заборону щодо купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення, тому в Україні відсутній відповідний легальний ринок таких земель. Власники паїв, хоча і мають у власності різні за площею земельні ділянки, не купували їх, а отримали в результаті розпаювання колишніх господарств, спадкування чи із земель запасу. Однак відсутність легального ринку зовсім не означає, що тіньові операції із земельними паями не здійснюються. Виявляється, що цей «товар» досить активно переходить до зацікавлених осіб за допомогою договору емфітевзису, хоча громадськість і чинить цьому спротив.

Договір емфітевзису набув широкого розповсюдження в країнах з розвинутою економікою. Розглядається такий договір як контракт, за яким нерухоме майно передається держателю назавжди або на тривалий строк за встановлену ренту чи оброк [1].

Українське чинне законодавство до прийняття нового ЦК України та внесення змін до ЗК України не застосовувало такого правового інституту, і поки що через недосконаліть правового регулювання зазначене право використовується в господарській діяльності доволі обмежено. У Пояснювальній записці до проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис)» [2] наведено динаміку розвитку таких прав в Україні - вона є позитивною. Щодо кількості зареєстрованих прав емфітевзису, включаючи перепродаж за 2011 − І кв. 2016 рр., то очолюють рейтинг Полтавська область – 4598; Запорізька – 2596; Херсонська – 2486, а найменші показники мають такі області: Рівненська – 3 та Волинська – 2.

У сучасному суспільстві, вираженому правовим нігілізмом, частина громадян має впевненість у «шкідливості» договору емфітевзису та його несприйняття. Так, під час громадських слухань з питань розгляду пропозицій Уряду щодо запровадження в Україні обігу земель с.-г. призначення в м. Тальному було одностайно підтримано пропозицію щодо заборони емфітевзису на земельні ділянки [3]. Зрештою, громадськість вважає, що таким договором маскується тіньовий обіг земель.

Право користування чужою земельною ділянкою для с.-г. потреб передбачено гл. 33 ЦК України та доповненою гл. 16^1 ЗК України, яка містить одну ст. 102-1. Пріоритетними щодо регламентації такого договору є норми цивільного законодавства, відповідно до ч. 5 ст. 102-1 ЗК України, але з урахуванням та додержанням вимог земельного законодавства щодо особливостей земельної ділянки як предмета договору. Емфітевзис встановлюється договором між власником земельної ділянки с.-г. призначення і землекористувачем (емфітевтом), який використовуватиме її виключно для с.-г. потреб. Таке право може бути відчужено і передано в порядку спадкування [4], окрім випадків, коли земельну ділянку отримано на праві державної або комунальної власності.

Строк емфітевтичного права визначають сторони і законодавством він не обмежується, на відміну від договору оренди земель с.-г. призначення (див. ч. 1; 4 ст. 19 Закону України «Про оренду землі»), але для земельних ділянок державної або комунальної власності він не може перевищувати 50 років. Якщо зазначений договір укладено на невизначений строк, кожна із сторін може відмовитися від договору, але заздалегідь попередивши про це іншу сторону не менше, ніж за один рік. З цього можна висновувати, що мінімальним терміном договору є один рік.

Законодавством не визначено мінімальний розмір плати, її форму, умови, порядок та строки її виплати, бо ці чинники закріплюються договором за згодою сторін. Серед таких форм плати за договором емфітевзису, за аналогією з орендою, можуть бути грошова, натуральна, відробіткова або змішана. На практиці в договорах емфітевзису передбачають, що

емфітевт у строк до певної дати поточного року самостійно розраховує і сплачує земельний податок. Щодо власне договору, то він підлягає державній реєстрації в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на майно та їх обмежень».

Землекористувач має право на відчуження права емфітевзису, якщо інше не передбачено законом. У разі продажу права користування земельною ділянкою власник цієї земельної ділянки має переважне щодо інших осіб право на його придбання за ціною, оголошеною для продажу, та на інших рівних умовах. Емфітевт зобов'язаний письмово повідомити власника земельної ділянки про продаж права користування нею. Якщо протягом одного місяця власник не надішле письмової згоди на купівлю, право користування земельною ділянкою може бути продане іншій особі.

У разі продажу емфітевтом права користування земельною ділянкою для с.-г. потреб іншій особі власник земельної ділянки має право на одержання відсотків від ціни продажу (вартості права), встановлених договором (на практиці від 2 % до 5 %).

Актуальною проблемою в процесі застосування правового інституту емфітевзису є прихована торгівля землями с.-г. призначення, переважно паями. Тому громадськість і вимагає заборонити такий договір або зняти мораторій на купівлю-продаж земель с.-г. призначення. Це пов'язано також з тим, що відсутній граничний термін права емфітевзису, встановленого на землях приватної форми власності, що надає змогу здійснювати тіньові оборудки, вводячи в оману власників с.-г. паїв.

Список використаних джерел

1. Emphyteusis [Electronic resource] // Black`s Law Dictionary. – 2nd Ed. − Access mode: http://thelawdictionary.org/emphyteusis/. − Title from the screen.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) [Електронний ресурс]: Пояснювальна

записка до проекту закону України від 15 лип. 2016 р. № 4010а // Ліга : Закон. – 1 файл. – GH33E68A.LHT. – Назва з екрана.

3. Ковальов А. Резолюція громадських слухань з питань розгляду пропозицій Уряду щодо запровадження в Україні обігу земель сільськогосподарського призначення [Електронний ресурс] /А.Ковальов / Офіційний сайт Асамблеї громадських організацій місцевого та середнього бізнесу України. – Режим доступу: http://www.seredniy-klas.org/news/anatolij_kovalov_gromadski_slukhannja_shho_do_obigu_zemel/2017-06-02-280. – Назва з екрана.

4. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 лют.2014 р. № 5 // Закон і бізнес. – 2014. – № 9.

Галагуря Є. Л. – ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, т.в.о. завідувача кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ ***Маковоз О. С.***

МЕТОДИ ОЦІНКИ ОБСЯГІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасних умовах господарювання загострюються проблеми протидії проявам тіньової економіки. Тіньова економіка – це економічні процеси (виробництво, розподіл, обмін та споживання товарів і послуг), які їх учасники приховують від державного та суспільного контролю, а також не фіксують в повному обсязі в офіційній статистиці [1, с. 26]. У 2016 р. в Україні спостерігалося поліпшення бізнес-клімату внаслідок дотримання політики дерегуляції та оптимізації функціонування державного сектору економіки з метою підвищення його ефективності. Відповідно до рейтингу Doing Business-2017 Україна посіла 80 місце серед 190 країн. У рейтингу Doing Business-2016, який було уточнено

відповідно до оновленої методології, Україна отримала 81 місце серед 189 країн. Варто зазначити, що процес детінізації стримують досі нерозв'язані проблеми, які негативно позначаються на показниках розвитку економіки країни загалом. Поширення в Україні тіньової економіки, а також обсяги продукції та фінансових ресурсів, які залучені до цієї сфери, є суттєвою перешкодою для забезпечення сталого розвитку економіки. Важливо періодично оцінювати рівень тіньової економіки на підприємствах, що надасть можливість сформувати об'єктивне уявлення про реальні масштаби економічної діяльності. Упродовж січня-вересня 2016 р. на майже 1600 підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності було виявлено порушення, які призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад 2,1 млрд грн, з них під час використання державних ресурсів – майже 1,7 млрд грн, комунальних ресурсів – 448,4 млн грн [2, с. 21]. Дослідженню проявів тіньової економіки присвячує свою увагу В. Базилевич, О. Барановський, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, П. Єщенко, Я. Жаліло, В. Мандибура, В. Попович, О. Турчинов, А. Чухно, А. Лісовий, С. Кирпа та ін. Попри значну кількість наукових праць з цієї проблеми, питання розробки методики оцінки рівня тіньової економіки на підприємстві досі є актуальними. Аналіз наявних досліджень підтвердив, що методи оцінювання рівня тіньової економіки на підприємстві можна розподілити на дві групи [1, 3].

Перша група методів – це прямі методи оцінювання рівня тіньової економіки. Прямі методи засновані на інформації про незадекларований дохід. Виокремлюють три основні види прямих методів:

1) метод анкетного опитування;

2) метод, що базується на невідповідності між величиною доходів, наданих фірмами і домогосподарствами в органи Державної фіскальної служби, і вибірковими перевірками отриманих доходів контролюючими органами;

3) метод експертних оцінок, що полягає в залученні до оцінки розмірів тіньової економіки експертів-практиків, які

оцінюють її рівень на підставі власного досвіду, який вони отримують, займаючись господарською діяльністю.

Другу групу становлять непрямі методи оцінювання тіньової економіки. Вони спрямовані на визначення розмірів тіньової економіки за допомогою оцінювання слідів в офіційній статистиці. Виділяють п'ять основних непрямих методів оцінювання тіньової економіки:

1) метод розбіжностей, що полягає у визначенні невідповідності між оцінками методами потоку доходів і потоку видатків;

2) метод щодо показника зайнятості, що відображає невідповідність між офіційною величиною зайнятості та фактичною зайнятістю;

3) метод угод (трансакцій) або операційний метод, відповідно до яких висувають припущення про співвідношення між обсягом операційного і офіційного доходу. Про ріст масштабів тіньової економіки свідчить збільшення цього співвідношення;

4) монетарні методи полягають в припущенні про те, що під час укладання угод у тіньовій економіці віддають перевагу готівці для уникнення надмірної уваги з боку органів Державної фіскальної служби;

5) метод фізичного внеску (споживання електроенергії) заснований на тому, що електроенергію не можна мати про запас, тому значне перевищення темпів спаду реального доходу над темпами спаду споживання електрики свідчить про тіньове споживання електроенергії. До того ж, показник споживання електроенергії є показником, який можна точно виміряти.

Міністерство економічного розвитку та торгівлі України щороку розраховує інтегральний показник частки тіньового сектору в національній економіці. Зазначений показник розраховують різними методами, враховуючи розбіжності між доходами та витратами населення, динамікою готівки в обігу та обсягами виробництва, використанням електроенергії та обсягами виробництва, а також динамікою цін факторів виробництва, готової продукції та рентабельністю виробництва [3, с. 45].

Чітко визначити рівень та масштаби тінізації економічної системи нині неможливо, оскільки відсутні загальновизнані методи оцінки тіньової економіки. Однак наявні методи та методики свідчать, що загалом у світі зберігається тенденція до зростання загального рівня тіньової економіки та відповідно втрат офіційних доходів країн. Здійснений аналіз основних методів вимірювання масштабів тіньової економіки дає змогу говорити про те, що вказані методи забезпечують кількісне оцінювання рівня тіньової економіки. Варто зазначити, що кожний із розглянутих методів має переваги і недоліки, тобто жоден із них не є універсальним. Лише застосування комплексу методів дасть змогу вірно оцінити рівня тіньової економіки. Це забезпечить можливість розробити дієві заходи на підприємстві щодо нейтралізації тіньових процесів. Нині важливо забезпечити стабільні сприятливі умови для розвитку бізнесу саме у легальній економіці. Тобто необхідно створити для бізнесу таке інституційне середовище, для якого тіньова економіка була б неефективною. Стратегічною метою держави під час подолання тіньової економіки має полягати у вдосконаленні методів і використанні загальних форм оцінки тіньової економіки, а також у впровадженні відповідних законодавчих норм регулювання національної економіки.

Список використаних джерел

1. Зуєва Л. С. Подолання тіньової економіки – нагальна проблема суспільства України / Л. С. Зуєва, О.І. Драган // Економіка. Фінанси. – Київ : Право. – 2004. – № 7. – С. 26–30.

2. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki. – Назва з екрана.

3. Гетало А. Ф. Аналіз тенденцій тінізації економіки України за період 2010–2016 років / А. Ф. Гетало, В. М. Вишняков // Інфраструктура ринку. – 2016. – Вип. 2. – С. 44–48.

Головіна М. О. – здобувач вищої освіти ступеня «магістр» навчально-наукового № 4 Національної академії внутрішніх справ

ДЕТІНІЗАЦІЯ СФЕРИ ІНВЕСТУВАННЯ

Актуальною проблемою України нині є поширення явища тіньової економіки. Часткове поліпшення ситуації, за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в січні-вересні 2016 року [1], суттєво не змінило економічної ситуації в державі. Недосконала система державного управління та контролю за суб'єктами господарювання спричиняє відносний поділ економічного простору на офіційний і тіньовий сегменти. Значна тінізація економіки становить загрозу для економічного розвитку нашої держави. Так, потребує поліпшення інвестиційний клімат. Більше того, відбувається неконтрольований відтік капіталу за кордон. Ураховуючи економічну ситуацію в державі, що є наслідком, серед іншого, військового протистояння на Сході України, стає нагальною потреба в теоретичному вивченні тіньової економіки, передусім діяльності інвестиційних фондів. Саме контроль за діяльністю останніх забезпечить зменшення обсягів недоотриманих доходів Державного бюджету, а отже, розширить фінансові можливості України.

Розроблення нових сучасних організаційно-процедурних підходів щодо протидії тіньовій економіці, зокрема із застосуванням передових технологій роботи із інформацією та комунікації, покликані забезпечити зменшення рівня економічної злочинності в державі, мінімізувати вплив транснаціональних організацій на економіку загалом.

На сьогодні не існує єдиного підходу до детінізації сфери інвестування. Як національні, так і іноземні інвестори неабияк ризикують, доручивши свої ресурси інвестиційним фондам. Держава не відповідає за зобов'язаннями інвестиційних фондів, тим більше за зобов'язаннями іноземних інвестиційних фондів, котрі діють в Україні через свої філії та представництва. Ще складніше проконтролювати діяльність інвестиційних фондів, що працюють із використанням Інтернет-технологій.

Через утопічність ідеї щодо подолання знищення тіньової економіки дедалі більше набуває популярності ідея щодо

поступового виводу діяльності бізнес-структур спочатку в сіру зону, а в подальшому – їх ліберальної легалізації.

На думку вітчизняних науковців, результативність процесу детінізації економіки залежить від спроможності держави створити безпечні, тобто стабільно сприятливі умови, що дасть змогу суб'єктам господарювання нарощувати економічну та інвестиційну активність у легальній економіці, функціонуючи з дотриманням принципу підтримки добросовісної економічної конкуренції на ринку.

Детінізація в 2016 році стала результатом: збереження відносної макроекономічної стабільності; поліпшення бізнес-клімату в умовах проведення політики з дерегуляції підприємницької діяльності та підвищення ефективності державного сектору; відновлення та формування нових міжгалузевих зв'язків в економіці країни та поступової легалізації відносин на ринку праці внаслідок зниження єдиного соціального внеску.

Інвестори, аналізуючи економічну ситуацію в Україні, підходять досить розважливо до питання інвестування в українську економіку.

Протягом останніх років структура тіньової економіки України помітно змінилася. Частка тіньового сектору в добувній промисловості є традиційно високою. Водночас фахівці зафіксували поступове «перетікання» тіньових ресурсів із сектору економіки, який виробляє товари, до будівництва та сфери послуг (операції з нерухомим майном, фінансова діяльність), тобто в ті галузі, у яких складним (недосконалим) був облік витрат на виробництво, а отже, простішими операції з тінізації доходів підприємств. Набуло поширення інвестування в житлову та комерційну нерухомість. Водночас тимчасового поліпшення досягнуто завдяки збереженню відносно стабільної ситуації на валютному ринку й уповільненню інфляційних процесів.

З метою усунення адміністративно-регуляторних бар'єрів, які перешкоджають діяльності суб'єктів господарювання, у 2016 році державна влада вжила низку заходів. Зокрема, у сфері інвестування було запроваджено міжнародну практику підготовки проектів державно-приватного партнерства в частині

застосування механізму справедливого розподілу ризиків між державним та приватним партнерами (Постанова Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2015 р. № 713 [2]). З метою забезпечення прозорості, публічності й відкритості процесів приватизації об'єктів державної власності розпочато інформаційну компанію щодо вітчизняних компаній, які пропонуються до продажу, з метою залучення до приватизації широкого кола інвесторів на засадах прозорості, публічності та відкритості.

Водночас доцільно розробити також систему заходів щодо контролю потоку інвестицій, спрямувавши їх виключно через контрольовані інвестиційні фонди. Доцільним є створення міжрегіонального Управління контролю та захисту інвестицій при Департаменті захисту економіки Національної поліції. Саме функціонування запропонованого управління забезпечить, з одного боку, реальне практичне виконання міжнародних угод, укладених між Україною та зарубіжними країнами про захист інвестицій, а з іншого – захистить національні інтереси українців на етапі неконтрольованого відтоку капіталу у вигляді дивідендів за реалізовані інвестиції закордон. Управління взаємодіяло б з усіма державними структурами та іншими державними й зарубіжними органами. Цей орган уповноважений буде виконувати такі функції: акумулювання, аналізу та прогнозування, упередження, розслідування й притягнення до відповідальності винних осіб, створення та впровадження електронної бази даних, яка б містила в собі інформацію про інвесторів та інвестиційні фонди.

Позитивний результат боротьби з тіньовим сектором економіки вплине на вибір шляху держави щодо подальшого розвитку національної економіки та суспільства: економіка твердо встане на шлях закону, що дасть змогу реалізувати потенціал зростання, стати ефективною. Імовірно, на нас чекають поступова еволюція тіньових стосунків, пом'якшення і легалізація окремих із них і поступове впровадження прийнятних для цивілізованого суспільства норм.

Список використаних джерел

1. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні : звіт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за січень-вересень 2016 року.

2. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 року № 232 [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2015 р. № 713. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/713-2015-%D0%BF. – Назва з екрана.

Голуб О. В. – здобувач вищої освіти ступеня «магістр» навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ;
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ ***Севрук В. Г.***

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Економіка України сьогодні проходить випробування в умовах зниження ВВП, зростання інфляції та бюджетного дефіциту, гострої кризи державних фінансів, грошової і банківської системи, відтоку капіталу, значної боргової залежності та загострення соціальної напруги населення. Глибина та масштаб загроз економіці України потребують переосмислення суті та значення економічної безпеки держави, зумовлюють необхідність запровадження дієвого механізму упередження ризиків і загроз національній економіці. У тяжкому стані перебуває реальний сектор економіки та рівень економічної безпеки України за умов низького рівня інвестиційно-інноваційного розвитку держави, розширення експортного потенціалу, пільгового кредитування, активізації державних програм підтримки стратегічно важливих галузей економіки. Оцінюючи масштабність назрілих проблем актуальною стає потреба в детальному дослідженні, змісту, виду, чинників виникнення та способу поширення загроз економічній безпеці України. Основними загрозами економічній безпеці Україні на сучасному етапі є: високий рівень тіньової

економіки, зростання інфляції та бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання рівня безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність тощо. Удосконалення наявних і розроблення нових механізмів стратегічного управління економічною безпекою України мають сприяти підвищенню конкурентоспроможності та життєздатності національної економіки загалом [1].

На відміну від чинного законодавства, у науковій літературі запропоновано різні критерії класифікації загроз економічній безпеці. На підставі узагальнення результатів попередніх досліджень можна запропонувати багатокритеріальну класифікацію загроз економічній безпеці держави.

Найбільш поширеним у науковій літературі є поділ загроз економічній безпеці держави за місцем їх виникнення на внутрішні та зовнішні відносно до об'єкта безпеки. Відповідно, зовнішні загрози виникають у зовнішньому середовищі об'єкта, а внутрішні – зумовлені станом самого об'єкта безпеки.

Існують різні підходи до розподілу загроз на внутрішні та зовнішні. Деякі дослідники до зовнішніх загроз економічній безпеці держави зараховують загрози з боку будь-якої іншої держави, а до внутрішніх – загрози від будь-якого громадянина або об'єднання людей [2].

З точки зору сучасних концепцій забезпечення економічної безпеки держави найбільшої вагомості набуває класифікація загроз на реальні та потенційні. Цей поділ здійснюється за ймовірністю (ступенем ризику) виникнення умов, за яких наступає небезпека реалізації національних економічних інтересів. На думку В. Пироженко [3], за ступенем ризику настання небажаних подій їх потрібно розподіляти на: потенційний виклик (дуже малий ризик), реальний виклик (малий ризик), потенційну загрозу (середній ризик), реальну загрозу (великий ризик) та реальну небезпеку (дуже великий ризик). У цьому контексті потенційна загроза – це негативні зміни, які можуть виникнути у зв'язку з певним явищем, подією чи обставинами, а реальна загроза – це негативні зміни, які вже сталися.

За потенційної загрози існує ймовірність завдання певної шкоди (збитку) економічній безпеці країни, але її масштаби не

становлять небезпеки для реалізації національних економічних інтересів. У разі ж реальної загрози завдається значна шкода (збиток) економічній безпеці країни, масштаби якої перешкоджають реалізації національних економічних інтересів. Якщо потенційна загроза має бути попереджена з метою недопущення її негативного впливу на реалізацію національних економічних інтересів, то реальна загроза потребує негайної реакції з боку органів державної влади шляхом застосування конкретних заходів прямої протидії загрозі з метою мінімізації її деструктивного впливу на економічну безпеку держави та запобіганню її переростання у реальну небезпеку.

За ступенем небезпеки, тобто рівнем впливу на інтегральний показник економічної безпеки держави, загрози розподіляють на особливо небезпечні (з максимальним рівнем впливу), небезпечні (з середнім рівнем впливу) та потенційно небезпечні (з мінімальним рівнем впливу). У разі відсутності адекватного реагування на реальні загрози економічній безпеці держави вони в короткотерміновий період здатні трансформуватися з потенційно небезпечних у небезпечні чи особливо небезпечні, що чинять деструктивний вплив на систему економічної безпеки держави.

Визначення рівня впливу загроз на інтегральний показник економічної безпеки держави, класифікація їх за ступенем небезпеки і прогнозування можливих тенденцій розвитку потенційних і реальних загроз є основною складовою діагностики та моніторингу в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Залежно від прояву джерела загрози їх групують на загрози з традиційною формою реалізації та з нетрадиційною формою реалізації. Джерела загроз – це те, що породжує (продукує) загрозу. Ними можуть бути явища, процеси, події, юридичні чи фізичні особи, держави чи групи держав, наявність або діяльність яких створюють або можуть створювати небезпеку щодо реалізації національних економічних інтересів. Класифікація загроз за формою прояву їх джерел дає змогу здійснювати попередження їх виникнення. Найчастіше зустрічаються традиційні форми реалізації загроз, пов’язані з дією різного роду економічних інструментів в умовах ринкових відносин, які досить часто використовують для завдання збитків

конкурентам економічними методами. Нетрадиційні форми реалізації загроз полягають в цілеспрямованій дезорганізації фінансово-кредитної системи країни шляхом здійснення організованих економічних атак іншими держави або недержавними суб'єктами.

Залежно від можливості впливу на загрози та джерела їх виникнення загрози розподіляють на керовані, які піддаються впливу, та некеровані, що не піддаються впливу на них з боку органів державної влади.

Відповідно до особливостей виникнення, загрози економічній безпеці поділяють за раптовістю та періодичністю виникнення, а також за часом прояву. За раптовістю настання загрози економічній безпеці держави можуть бути: прогнозовані, які можна передбачити за допомогою аналізу тенденцій основних макроекономічних показників; раптові, для яких характерна короткотерміновою дія джерела загрози; миттєві, які виникають в результаті непрогнозованих явищ і подій. Причому окремі загрози за періодичністю виникнення можуть мати систематичний або періодичний характер і проявлятися постійно чи через певні проміжки часу, а інші загрози є одноразовими.

Залежно від часу прояву деструктивного впливу загрози економічній безпеці держави класифікують на актуальні та перспективні. Негативний вплив перспективних загроз проявляється через значний проміжок часу після їх настання, на відміну від актуальних загроз.

Відповідно до терміну дії, загрози можуть бути постійні або тимчасові. В умовах функціонування ефективної системи забезпечення економічної безпеки держави загрози мають тимчасовий характер, а також можуть бути поточні, коротко- або довготермінові (залежно від періоду їх ліквідації). Система своєчасного виявлення та передбачення загроз не дає їм змогу перетворюватися з тимчасових на постійні.

Відповідно до тривалості деструктивного впливу, можна класифікувати загрози на системні та додатково набуті. В сучасних умовах функціонування національної економіки України окремі загрози внаслідок відсутності адекватних заходів з реагування на них набули системного характеру дії та потребують першочергового подолання, зокрема у сфері тінізації економіки, низького рівня наукоємності ВВП, низької

інноваційної активності, надмірної боргової залежності України, демографічної кризи, високого рівня безробіття, значної енергетичної залежності тощо. Системність зазначених загроз і відсутність дієвих механізмів нейтралізації підсилюють негативну сферу впливу і зумовлюють появу нових – додатково накопичених загроз, що значною мірою створюють кризові ситуації [4].

За механізмом впливу загрози розподіляють на прямі (безпосередні) та непрямі (опосередковані). Прямі загрози економічній безпеці держави за будь-яких умов призводять до негативних наслідків, адже часто створюються адресною навмисною діяльністю певних суб'єктів. Непрямі загрози чинять негативний вплив за наявності додаткових умов, що склалися у зовнішньому та внутрішньому середовищі об'єкта безпеки, адже вони переважно викликані змінами ринкової кон'юнктури або непередбачуваними подіями в умовах відсутності чи неефективності антикризового реагування.

У системі забезпечення економічної безпеки держави важливою є класифікація загроз за масштабами їх реалізації, під якими розуміють просторовий розмах негативних чинників безпеки, наявність яких перешкоджає реалізації національних економічних інтересів. За масштабом загрози розподіляють на: загальнонаціональні, які стосуються всіх суб'єктів економічної безпеки держави та проявляються на загальнонаціональному рівні; локальні, що проявляються за окремими складовими економічної безпеки й зачіпають національні економічні інтереси певних груп суб'єктів економічної безпеки; індивідуальні, які перешкоджають реалізації національних економічних інтересів окремих суб'єктів економічної безпеки [5].

Загрози економічній безпеці держави можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, тобто можуть виникати як в країні, так і за її межами. Причому вони можуть зникати автоматично в умовах нормального функціонування національної економічної системи (ринкові механізми регулювання), а можуть потребувати нейтралізації за допомогою механізмів державного регулювання. У цьому контексті система раннього виявлення загроз економічній безпеці держави і запобігання їх має ґрунтуватися на всебічному багатокритеріальному поглибленому аналізі загроз економічній безпеці держави, що дасть змогу систематизувати їх та обрати найбільш дієві засоби та механізми протидії цим загрозам.

Список використаних джерел

1. Онищенко С. В. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження : монографія / С. В. Онищенко, О. А. Пугач. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – 337 с.
2. Пастернак-Таранушенко Г. А. Філософські засади забезпечення економічної безпеки держави (з викладенням основ філософії екосестейту) / Г. А. Пастернак-Таранушенко // Національний інститут проблем міжнародної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/ issue.php?s=prnb5&issue=2001_1-2. – Назва з екрана.
3. Пироженко В. Методологія операціоналізації основних понять національної безпеки: гуманітарна складова / В. Пироженко // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3. – С. 21–34.
4. Pugach A. A. Analysis the Threats to Economic Security of Ukraine in Modern Conditions of Functioning the National Economy / A. A. Pugach, A. V. Matkovskiy // European Applied Sciences. – Germany, 2014. – № 2. – 196 p.
5. Пугач О. А. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці держави в системі національної безпеки / О. А.Пугач // Економіка і організація управління. – 2014. – № 1(17)–2(18).– С. 209–217.

Кісельова А. О. – студентка факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Харківського національного університету внутрішніх справ ***Баранова В. В.***

СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

На сьогодні роль податків як регулятора економіки невпинно зростає. Держава шляхом встановлення податкових ставок та їх видів стимулює чи обмежує розвиток окремих галузей або сфер економіки. Податки є складною та надзвичайно впливовою фінансовою категорією. З одного боку, податки є фінансовим підґрунтям існування держави, мірилом її

можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання добробуту громадян, а з іншого – це знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, мобілізація й використання яких зачіпає інтереси не лише кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп.

Економічну ситуацію кожної країни значною мірою зумовлює податкова система держави, складовими елементами якої є бюджетні витрати й система оподаткування, що охоплює досить широке коло податків різної спрямованості.

Питання про вдосконалення податкової системи, що відповідає стратегії євроінтеграційного розвитку країни, сприяє інноваційно-інвестиційній моделі економічного зростання, активно обговорюють науковці упродовж усіх років незалежності України. Нині на державному рівні визнано гостроту проблеми оподаткування, пов'язаної з надмірністю податкового тягаря, що є однією з причин фінансової нестабільності підприємств, зменшення сукупного попиту, частини податкових надходжень до бюджету й економічної кризи [2].

Податкова система – це комплекс урегульованих правовими нормами податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету і державних цільових фондів, які стягують з юридичних і фізичних осіб на території певної держави, а також форми та методи побудови такої системи. Податкова система кожної країни відображає специфічні соціально-економічні умови її розвитку, серед яких: рівень розвитку економіки і соціальної сфери, її зовнішня і внутрішня політика, географічне розташування і кліматичні умови, традиції народу тощо. Таким чином, не існує держав із тотожними податковими системами.

Основна проблема української податкової системи полягає в надмірному навантаженні як на бізнес, так і на громадян. Процес реформування податкової системи України відбувається з урахуванням тенденцій розвитку систем оподаткування у країнах – членах і сусідах ЄС. Більшість тенденцій формується під впливом міжнародної податкової конкуренції, європейської податкової гармонізації й координації національної політики, що важливо враховувати через

необхідність зміцнення позицій України та досягнення стратегічної мети – інтеграції в ЄС. Прийняття Податкового кодексу України сприяє систематизації та узагальненню понад двох тисяч нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері оподаткування [1].

Таким чином, держава через регулювання податками може впливати на ефективність і стабільність економічного розвитку. Податкова політика держави має забезпечити виконання таких завдань, як встановлення оптимальних податків, що не стримуватимуть розвиток підприємництва, та забезпечення надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб.

На сучасному етапі в Україні діє податкова система, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Однак, на відміну від країн ЄС, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Наявна система формування державних доходів відображає недосконалість перехідної економіки та має переважно фіскальний характер. Ринкове реформування економіки супроводжувалося неодноразовими спробами вдосконалити податкову систему шляхом прийняття окремих законодавчих актів, визначальними рисами яких є неузгодженість окремих норм, наявність значних обсягів тіньових оборотів [3].

Результативність податкової реформи залежатиме від розв'язання проблеми забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних коштів. Це допоможе налагодити безпосередній взаємозв'язок між обсягом сплачених податків та обсягом і якістю суспільних благ, отриманих платниками. З огляду на це, податкова реформа має передбачити також удосконалення бюджетної політики держави. Таким чином, метою реформування податкової системи України має бути створення такої податкової системи, що буде сприяти економічному зростанню.

Список використаних джерел

1. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.– Назва з екрана.
2. Процьків А. Р. Сучасний стан податкової системи України: проблеми і шляхи їх розв'язку [Електронний ресурс] / А. Р. Процьків // Соціум. Наука. Культура : матеріали XIII Міжнар. наук. Інтернет-конф. (25–27 січ. 2017 р.) //. – Режим доступу: http://intkonf.org/protskiv-ar-kentomnyuk-tl-suchasniy-stan-podatkovoyi-sistemi-ukrayini-problemi-i-shlyahi-yih-rozvyazku/. – Назва з екрана
3. Реформування податкової системи [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції : [сайт]. – Режим доступу: minjust.gov.ua/11350. – Назва з екрана

Ковалевська А. Д. – слухач навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ;
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ ***Павленко С. О.***

ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму становить серйозну загрозу для фінансової стабільності та безпеки як України, так і будь-якої держави та світової фінансової системи загалом. В умовах глобалізації фінансових ринків протидія цим видам злочинності набуває все більш виражених форм і методів, має міжнародний характер і вимагає використання ефективних методів, що постійно удосконалюються. Організація ефективної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму як у національному, так і в міжнародному масштабах здатна істотно понизити мотивацію в

отриманні таких доходів, і скоротити кількість вчинюваних протиправних дій, виявляти і знищувати джерела «брудних» грошей, а також позбавляти терористичні та злочинні угруповання фінансування. Таким чином, протидія зазначеним злочинам стала одним із найважливіших завдань як окремих держав, так і всього міжнародного співтовариства [1]. Це зумовлює нагальну потребу в дослідженні зарубіжної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, з метою використання найбільш успішного досвіду для вироблення напрямів удосконалення аналогічної вітчизняної системи [2].

У банківській сфері США протидію легалізації злочинних доходів здійснюють такі контрольні органи: Апарат ревізора з грошового обігу, Федеральна корпорація зі страхування вкладів, Правління Федеральної резервної системи, Управління з контролю за дотриманням законності та Національна адміністрація кредитної спілки. Зазначені відомства розробили спеціальні методики для розпізнавання можливих порушень і злочинної діяльності в банківській сфері. Під час проведення перевірки банківських структур означені органи контролю можуть зосередити увагу на фактах потенційного шахрайства, внутрішніх зловживань та інших злочинних діях, пов'язаних з відмиванням грошей. Для перевірки дотримання Закону «Про банківську таємницю» або розслідування можливих порушень будь-яких інших нормативно-правових актів ці відомства можуть здійснювати банківські ревізії. Наприклад, Федеральна корпорація зі страхування вкладів створила відділ з економічних злочинів, де працюють спеціально підготовлені інспектори з вивчення можливої злочинної діяльності. Особливе місце в системі установ щодо запобігання відмиванню коштів у США посідає Управління з боротьби з фінансовими злочинами (Financial Crimes Enforcement Network – FinCEN). Основною функцією FinCEN є надання допомоги правоохоронним органам у їх діяльності як на американській території, так і на міжнародному рівні [3].

Органом, який здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ у Німеччині, є Федеральне відомство нагляду за діяльністю фінансових установ (BaFin) [4].

У Франції центральним органом системи запобігання легалізації кримінальних доходів та протидії фінансуванню тероризму є TRACFIN – підрозділ фінансової розвідки у складі Міністерства економіки, фінансів та індустрії Франції. Основними його підрозділами є центр збирання інформації, відділ фінансової експертизи та оперативний відділ. TRACFIN є органом, до якого подають інформацію про відкриття в банках рахунків фізичних та юридичних осіб. У законодавстві Франції немає вимог щодо надання інформації про фінансові операції в разі, якщо сума фінансової операції перевищує певну межу. Ознаками для надання суб'єктами фінансового моніторингу інформації на адресу TRACFIN про фінансові операції є мотивована підозра, що їх здійснюють з метою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

У Великій Британії відмивання коштів належить до серйозних злочинів, пов'язаних із торгівлею наркотиками, тероризмом, крадіжкою і обманом, шахрайством, здирством, нелегальним користуванням депозитів, шантажем. Для координації діяльності з відмивання злочинних капіталів у країні створено спеціалізовану Об'єднана робоча група, до складу якої входять провідні діячі фінансового сектору економіки. Оперативною роботою займається Національна служба Великої Британії з фінансових розслідувань, у складі якої є Бюро з валютних розслідувань.

Здійснений аналіз досвіду фінансового моніторингу у світі можна трансформувати і реалізувати в Україні лише з урахуванням національних особливостей забезпечення процесу фінансового моніторингу. Потрібно зважати, що більшість визначених особливостей використання світового досвіду фінансового моніторингу в Україні мають перспективу реалізації за умови законодавчого та інформаційного забезпечення [1].

Список використаних джерел

1. Баранов Р. О. Світова емпірика впровадження політики протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Р. О. Баранов // Вісник НАДУ. – 2015. – № 3. – С. 33–39.

2. Москаленко Н. В. Досвід США побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Н. В. Москаленко // Фінанси, облік, банки. – 2014. – № 1 (20). – С. 209–214.

3. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектору в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків / М. В. Колдовський // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. пр. – 2008. – № 1 (4). – С. 26–32.

4. Federal Department of Justice and Police (Money Laundering Reporting Office Switzerland) [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ejpd.adm in.ch/ejpd/en/hom e/themen/kriminalitaet/ref_geldwaescherei.Html. – Title from the screen.

Корнієнко Ю. В. – студентка факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та фінансів ***Садиков М. А.***

КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ І СПОСОБИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Основні проблеми кредитування фізичних осіб в умовах сучасної ринкової економіки пов’язані з процесом «розбудови» правової держави та громадянського суспільства. Одним із її пріоритетів є створення законодавчої бази для розвитку ринку кредитних ресурсів, а також сприятливих умов для залучення коштів у економіку України. У процесі трансформації української економіки введено в дію чимало нормативно-правових актів, що стосуються кредитування.

Усі норми щодо формування обов’язкових резервів, спеціальних резервів за активними операціями, а також обов’язкові економічні нормативи, встановлені Національним банком України, виконують в повному обсязі.

Упродовж останніх років погіршення якості кредитного портфеля чинить опосередкований негативний вплив на фінансовий стан установи, оскільки спричиняє не лише

неотримання вчасно процентного доходу, який є основним джерелом формування доходу банку, а й формує більший обсяг резерву для покриття можливих збитків унаслідок можливого неповернення кредитів. Збільшення обсягів резервів банку означає зменшення вільних коштів для здійснення подальшого кредитування позичальників, що є негативним явищем.

Для підвищення рівня організації кредитної діяльності банку можна запропонувати такі заходи:

1) зменшити частку нестандартних кредитних операцій шляхом введення більш жорстких санкцій щодо неплатників;

2) залучити більшу кількість позичальників за допомогою використання маркетингових інструментів, реклами;

3) уникати концентрації значних обсягів запозичень у незначної кількості позичальників.

Важливою умовою ефективної реалізації кредитної політики банку та забезпечення необхідного рівня дохідності, платоспроможності й ліквідності банківської діяльності постає дотримання всіх процедур основних етапів банківського кредитування. Для цього важливо враховувати пріоритетні напрями в кредитуванні, визначені кредитною політикою банку, обсяги кредитів і структуру кредитного портфеля, граничні розміри кредиту на одного позичальника, методики оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника, рівень процентної ставки тощо.

Необхідним є більш об’єктивне врахування ризиків, пов’язаних з вартістю та ліквідністю кредитного забезпечення. Таким чином, доцільно вдосконалювати підходи до оцінки заставного майна з кредитами, виданими фізичним особам, що дасть змогу банківській установі знизити ризики кредитування у майбутньому.

Варто зауважити, що основною частиною активів банків України є кредитний портфель. Одним із ключових елементів діяльності у сфері організації грошово-кредитних відносин є комплекс заходів з управління банком власним кредитним портфелем. Поняття банківського портфеля охоплює весь комплекс активів та пасивів банку. Структура кредитного портфеля не лише відображає особливості кредитної політики конкретного комерційного банку, а й віддзеркалює загальний стан «економічного здоров’я» держави.

Для зниження ризику під час видачі кредитів запропоновано використовувати модель скорингової системи,

оскільки вона гнучка і адаптована під потреби конкретного банку та законодавства, а також надає можливість приймати обґрунтовані рішення у найкоротші терміни.

В умовах економічної нестабільності кредитування поступово стало не досить привабливим продуктом для більшості банків. Передусім це спричинено високими темпами інфляції та довгостроковим характером кредитування, тоді як банки надавали перевагу короткотерміновим кредитам під торговельні операції. З метою удосконалення методичного підходу до оцінювання кредитоспроможності потенційних позичальників варто адаптувати кількісні та якісні показники під потреби банку та його нормативні документи, а також комплексно враховувати загальні відомості про клієнта, фінансові показники, характеристики кредиту та моральні якості, а також стан обслуговування позичальником кредитної заборгованості, рівень та якість забезпечення кредитної операції.

Миргородський М. Ю., юрист, ТОВ «Домінос Піцца Юкрайн»;
Миргородська К. Г., здобувач вищої освіти ступеня «магістр» Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ ***Севрук В. Г.***

НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ: РЕАЛЬНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Одним з основних факторів, що негативно позначається на наповненні бюджету держави, є тіньова економіка, масштабність якої стала важливою домінантою не лише для економічного, а й суспільного життя України [1].

Тривалий кризовий стан економіки, непослідовність дій у провадженні радикальних економічних реформ, загальна неефективність процесу соціально-економічних трансформацій в Україні призвели до значних економічних і соціальних втрат у

суспільстві та державі. Негативні економічні наслідки економічних реформ перетворились на загрози національній безпеці країни у всіх її сферах.

Сучасне соціально-економічне становище України характеризується зниженням обсягів виробництва; збитковістю більшості стратегічно важливих підприємств; структурною деформацією вітчизняного виробництва; сировинною спрямованістю експорту; значною імпортною залежністю економіки від постачання енергоносіїв; значним зменшенням національного багатства; великими темпами зростання боргової залежності держави; посиленням диференціації соціально-економічного розвитку регіонів; досить великим рівнем безробіття з урахуванням прихованого; високим рівнем тінізації економіки; зростанням соціальної апатії та напруження в суспільстві [2].

Безпека як система ґрунтовних, типових властивостей будь-якої країни втілює в собі усі сфери різних галузей життєдіяльності й розвитку людини, суспільства, держави та природи. Загалом безпеку можна визначати як якісну характеристику об'єкта (системи), здатність об'єкта до існування й розвитку та його захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз. Місце, роль і пріоритет кожного елементів безпеки визначаються обставинами, що реально складаються на певний період часу всередині й зовні об'єкта. Зі зміною ситуації життєво важливого значення об'єктивно можуть набувати різні її властивості.

Отже, зважаючи на вищевикладене, можна дійти низки висновків.

1. Формування в Україні протягом років незалежності масштабного тіньового сектору значною мірою спровоковане втратою державою важелів ефективного регулювання економічних процесів, суттєвими недоліками економічної і правової політики, зокрема незадовільним станом господарського законодавства. Труднощі, які виникають унаслідок внутрішньої неузгодженості регуляторно-правового механізму та беззмістовної зміни концептуальних орієнтирів, створюють необґрунтовані ризики та бар'єри на шляху здійснення підприємницької діяльності. Нестабільність законодавства, бюрократизм у прийнятті рішень місцевими та

центральними органами влади, невизначеність прав і взаємних обов'язків держави та суб'єктів підприємницької діяльності, неврегульованість і суперечливість нормативних актів, які видаються різними відомствами, зумовлюють «сприятливе середовище» для існування, а в окремих випадках – для зростання рівня тіньового сектору економіки.

2. Основними чинниками тінізації економіки України є: надмірна зарегульованість економічної діяльності; численні випадки невиправданого втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у господарську діяльність; ускладнена система обліку та звітності, часті її зміни; надмірна кількість ліцензованих видів діяльності та складна процедура отримання дозвільних документів; складна процедура реєстрації підприємств; часті перевірки підприємств, які здійснюються державними органами; тиск із боку місцевих органів влади; недостатня професійна кваліфікація багатьох керівників підприємств, спеціалістів із фінансового забезпечення, організації виробництва та збуту; дефіцит якісної ділової інформації тощо.

3. В Україні донині не вдалося створити ефективну податкову систему. Основними перешкодами, які пов'язані з оподаткуванням, є нестабільність податкового законодавства, високі податкові ставки та значна кількість податків, часті зміни податкової звітності, численні податкові перевірки, пільгові режими оподаткування конкурентів. Через нерівні умови легально працюючих підприємств щодо тіньового сектору останній не сплачує податків взагалі, маючи завдяки цьому значні переваги щодо цінової конкурентоспроможності. Податкова система України характеризується громіздкістю, значною кількістю пільг і виключень, складністю нарахування податків та складання податкової звітності, наявністю численних підзаконних нормативних актів, які де-факто роблять поведінку держави у податковій сфері непередбачуваною. Хаотичні зміни в податковому законодавстві унеможливлюють адаптацію як платників податків, так і податкових органів до нестабільних та суперечливих нормативно-правових умов. Це призводить до подальшого існування високого рівня тіньової економіки України [3].

4. Головними недоліками бюджетного процесу, які створюють умови для відпливу бюджетних коштів у тіньову сферу, є: незадовільний рівень обґрунтування дохідних і видаткових статей бюджету; порушення законодавства у процесі формування і виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів; недосконалий механізм руху коштів у процесі виділення запланованих бюджетних асигнувань; недостатній рівень контролю та відповідальності у всіх ланках державної влади за цільове і ефективне використання бюджетних коштів;

5. Особливе місце в тінізації вітчизняної економіки належить бюджетній сфері. Недосконалість сучасної бюджетної системи України зумовлена негативним впливом на її стан цілої низки різнопланових чинників. На сьогодні відсутнє також правове врегулювання відповідальності розпорядників бюджетних коштів у випадках взяття зобов'язань, які перевищують обсяг виділених їм асигнувань. Структура бюджетних видатків є непрозорою; формування спеціального фонду держбюджету на основі спеціалізованих фондів містить загрозу тінізації бюджетного процесу, непрозорості фінансових потоків;

6. Вагомим чинником різкого посилення тінізації та криміналізації економіки стала фактична дезорганізація господарського управління державним майном. На жаль, непоодинокими є випадки, коли за гучною приватизаційною кампанією на другий план відступають захист загальнодержавних інтересів, протидія безпідставній втраті загальнодержавної та комунальної власності. Зокрема, Фонд державного майна України – орган, якому доручено здійснювати господарське управління цим майном, практично не володіє для цього ані необхідними економічними й організаційними можливостями, правами та обов'язками, ані компетентним господарським апаратом. Тому замість управління підприємствами, у яких державі належить пакет акцій, з метою досягнення ефективності їх діяльності, спостерігається бажання, часто заохочуване з боку владних

структур, якнайшвидше позбутися цих «пакетів», а також, власне, і цих підприємств [3].

7. Гострою в Україні залишається проблема корупції, суттєво впливаючи на подальшу долю держави та її розвиток. Ця проблема тісно пов'язана з посиленням впливу на прийняття рішень в економічній сфері з боку політико-економічних (так званих кланових) угруповань. Загалом явище впливу лобістських структур на економічну політику є досить звичним навіть для розвинених економік. Відмінність полягає в тому, що в Україні тіньові економічні клани, формування майна яких починалося з присвоєння бюджетних коштів і спекулятивних операцій з енергоносіями, усіляко прагнуть не допустити демократизації і системної завершеності законодавчого процесу. Це призводить до того, що закони нерідко є неузгодженими, спрямованими на задоволення більше кланових інтересів, ніж держави та суспільства.

Список використаних джерел

1. Корольчук В. В. Особливості запобігання розвитку тіньової економіки в Україні / В. В. Корольчук // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 2. – С. 62–65.

2. Марків А. В. Реальні та потенційні загрози економічній безпеці держави у сфері оподаткування : диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр» : спец. 8.18010014 – управління фінансово-економічною безпекою / Марків Андрій Володимирович. – Тернопіль, 2017. – 121 с.

3. Основні чинники тінізації економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/02.htm. – Назва з екрана.

Мовчан І. В. – здобувач вищої освіти ступеня «бакалавр» навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ

Час соціальних, політичних та економічних змін у будь-якій з країн світу характеризується активізацією тіньових проявів в економічній діяльності. Не є винятком і трансформаційний процес в Україні. Тіньова економіка – це не нове явище. Подібний економічний феномен властивий усім країнам, незалежно від рівня та моделі економічного розвитку. Згідно з оцінками експертів, саме в постсоціалістичних країнах тіньовий сектор майже на рівних конкурує з офіційною господарською діяльністю в багатьох галузях національної економіки.

Стабільність соціально-економічного розвитку є головною метою державного регулювання. Поза його впливом перебуває прихована економіка, що посилює ризики циклічних коливань, знижує соціальний захист працівників і бюджетні надходження, порушує рівність конкуренції, сприяє корупції, породжує правовий нігілізм. В Україні частка тіньового сектору наближається до половини ВВП, що значно перевищує середній рівень цього показника у світі.

Зниження обсягів прихованої від державного обліку економіки повинно бути пріоритетним завданням органів влади. В Україні з цього питання приймали програмні документи президента, уряду, Ради національної безпеки та оборони. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ) упродовж десяти років публікує щоквартальні звіти, де подано показники тіньової економіки, проаналізовано причини її виникнення та заходи протидії. Упродовж останніх п’яти років спостерігається спад активності державних органів у вирішенні проблем легалізації підприємництва, відсутні державні програми і системні, скоординовано заходи державного регулювання. Унаслідок цього масштаби прихованої економічної діяльності в Україні впродовж останніх років лише зростають.

Сподівання на те, що просування процесів реформування в економіці та позитивні тенденції макроекономічної динаміки

автоматично скоротять обсяги тіньової діяльності, виявилися марними. Рівень тінізації української економіки залишається досить значним.

Поширення тіньової економіки призводить до різкого зниження ефективності державної політики, ускладнення, а іноді й до унеможливлення регулювання економіки ринковими методами, із застосуванням інструментів грошово-кредитної та податкової політики. Це зумовлює необхідність звернення органів виконавчої влади до адміністративних інструментів регулювання, що становить підґрунтя для поширення корупції, а також гальмує процес розвитку ринкової економіки України, перешкоджає просуванню до членства в міжнародних організаціях.

Зростання обсягів і розширення меж тіньової економічної діяльності зумовлює об'єктивну необхідність розроблення теоретико-методологічної концепції щодо практичної реалізації способів детінізації економіки.

Актуальність цієї проблеми зростає і через те, що в тіньовій економіці закладено значний потенціал для зростання легальної. Таким чином, важливого значення набуває дослідження шляхів переходу економіки з тіньової до легальної.

Проблеми тіньової економіки системно почали вивчати зарубіжні економісти з 1930-х років. Передусім необхідно згадати наукові праці К. Харта, який уперше ввів у науковий обіг термін «неформальний сектор», та П. Гутманна. Подальший розвиток проблеми тіньової економіки, спроби визначення її масштабів отримали в працях таких економістів і статистиків, як Г. Абадінскі, Дж. Арвай, Д. Блейдс, Б. Даллаго, А. Ділнот, Е. де Сото, Л. Ебергард, Б. Контіні, К. Макафі, П. Мауро, К. Моріс, С. Роз-Аккерман, С. Роттенберг, В. Танзі, У. Тіссен, Е. Фейг та ін.

Вагомий внесок у розроблення проблеми детінізації економіки зробили вітчизняні науковці: В. Базилевич, О. Барановський, В. Бородюк, А. Базилюк, З. Варналій, О. Гаврилюк, А. Гальчинський, В. Геєць, П. Єщенко, Я. Жаліло, В. Засанський, Б. Кваснюк, С Коваленко, Т. Ковальчук, Н. Краус, І. Мазур, В. Мандибура, Р. Моторин, В. Мунтіян, О. Пасхавер, Ю. Пахомов, В. Попович, Т. Приходько, О. Турчинов, С. Тютюнникова, А. Фукс, А. Чухно та ін.

В сучасних наукових дослідженнях і державних програмних документах визначено більше сотні причин та

заходів у сфері детінізації економіки, що значно знижує можливість їх практичної реалізації. Наявних теоретичних напрацювання та практичних дій недостатньо для формування єдиного механізму та забезпечення комплексного, системного підходу до подолання прихованого підприємництва. Зважаючи на значні витрати часу і ресурсів у процесах легалізації, проблемою є відсутність напрацювань щодо моделювання їх результативності. Також існують неточності, дублювання та розбіжності в різних визначеннях змісту таких поширених характеристик економіки чи підприємництва, як «тіньова», «та, що не спостерігається», «прихована», «нелегальна», «неформальна» тощо. Теоретичне і практичне розв'язання проблем легалізації підприємництва зумовлюють актуальність цієї теми в Україні.

Необхідність державного регулювання економіки викликана неспроможністю ринку вирішувати певні економічні чи соціальні проблеми. Загальновживаним поняттям є «державне регулювання економіки». Вітчизняні науковці І. Михасюк і Л. Швайка [1], С. Чістов [2], Л. Дідківська [3], В. Гриньова і М. Новікова [4], В. Карсекін [5] тлумачать його дещо по різному: це система (комплекс) заходів (форм, методів, засобів, важелів, інструментів) впливу держави (суб'єктів регулювання, органів влади), спрямованих на суб'єктів економічної діяльності (господарювання) (економіку та її ланки і рівні, ринок, економічні процеси, відносини) для їх скерування в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами держави цілей (для створення умов ефективного функціонування ринку, та вирішення соціально-економічних проблем), (для досягнення позитивних соціально-економічних результатів), (для забезпечення пріоритетів державної економічної політики).

Таким чином, основною причиною поширення тінізації економіки в Україні є недосконаліть чинного законодавства та його невідповідність реаліям. У радянський період виходу в тінь значною мірою сприяли бюрократичні та ідеологічні заборони, а в сучасних умовах причиною поширення тінізації економіки стає недосконаліть інституційного середовища, зокрема відсутність нормальних правил для підприємців, що сталося внаслідок лобіювання корпоративних інтересів власного бізнесу в ході прийняття законів. Тривале існування значного рівня тінізації економіки призводить до моральної та духовної

деградації суспільства, правової незахищеності громадян і суб'єктів господарювання, формування криміналізованого світогляду людей, поширення правового нігілізму та недовіри до влади, а також створює загрозу соціально-економічних перетворень у державі.

Список використаних джерел

1. Михасюк І. Р. Державне регулювання економіки : підручник / І. Р. Михасюк, Л. А. Швайка. – Львів : Магнолія 2006, 2008. – 220 с.
2. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – Київ : КНЕУ, 2000. – 316 с.
3. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки / Л. І. Дідківська, Л. С. Головко. – Київ : Знання, 2006. – 213 с.
4. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки: підручник / В. М. Гриньова, М. М. Новікова. – Київ : Знання, 2008. – 398 с.
5. Карсекін В. Удосконалення організаційно–економічного механізму державного регулювання діяльності сфери послуг / В. Карсекін, Ю. Сипливий // Економіка України. – 1996. – № 8. – С. 67–72.

Овдієнко М. Ю. – магістр права Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету державної фіскальної служби України ***Тильчик В. В.***

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

В умовах сучасного кризового стану економіки та на шляху держави до європейського співтовариства гостро постає питання щодо протидії тіньовій економіці, яка визнана загрозою національній безпеці країни. Варто констатувати, що з проблемами тіньової економіки стикаються не лише країни, які

розвиваються, а й прогресивні, оскільки цей феномен у національних правових та економічних системах досі сприймають неоднозначно. Відмінності тіньової економіки зазначених країн від України пов'язані не лише з формами прояву, а й масштабами та наслідками. Наприклад, Німеччина має досить стабільний за розмірами тіньовий сектор, обсяги якого становлять 13,7 % ВВП. За цим показником слідом за Німеччиною йде Ірландія (12,8 % ВВП). У Великій Британії тіньовий сектор збільшився з 10,7 % у минулому році, до 11 % у цьому. В Україні за даними Мінекономрозвитку питома вага тіньового сектору за статистичного підходу досягає 35 %. Наведені обсяги тіньової економіки є незадовільними та становлять загрозу деформації легальної економіки в Україні.

Поширення тіньової економіки детерміноване іншою загрозою – корупцією, рівень якої нині викликає серйозне занепокоєння. Так, за оцінками рівня корупції, Україна посідає 131 місце зі 176 позицій, попри створення системи антикорупційних інституцій.

Питання співвідношення тіньової економіки та корупції достатньо висвітлені в окремих наукових доробках вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких В. Т. Білоус, В. О. Мандибура, В. М. Попович, В. А. Предборський, О. П. Рябченко, О. В. Тильчик та інші. Незважаючи на значну кількість публікацій у цьому напрямі, питання визначення сутності та змісту, а особливо діалектичного зв'язку тіньової економіки та корупції потребує додаткового опрацювання.

Так, тіньову економіку А. Френз визначає як діяльність, яку не зараховують до ВВП через відсутність методологічної бази обліку нелегального виробництва товарів і послуг [1, с. 16]. Натомість В. О. Мандибура розглядає тіньову економіку з двох позицій [2, с. 12–14], у вузькому і широкому розумінні, а саме:

– тіньова економіка обмежується лише тими видами економічної діяльності й відповідними відносинами, які за змістом є або протиправними, або суспільно небезпечними (що на практиці не завжди збігається);

– у широкому розумінні до тіньової економіки належить сектор домашніх господарств (сектор натурального самозабезпечення), неформальний сектор (нерегламентована діяльність), дрібне виробництво, послуги, торгівля, світло-сірий

сектор, темно-сірий сектор (законспірований сектор легітимних видів економічної діяльності), чорний (кримінальний, кривавочорний), диверсифіковані частки чорної економіки.

Науковець С. В. Мочерний визначає тіньову економіку як сферу вияву економічної активності, спрямованої на отримання доходів від здійснення заборонених видів діяльності або на ухилення від суспільного (державного) контролю та сплати податків при здійсненні легальних видів економічної діяльності [3, с. 637]. Підсумовуючи наведені підходи, можна зазначити, що ознаками тіньової економіки є економічні процеси, які приховуються відповідними суб'єктами, не контролюються ані державою ані суспільством та не фіксуються в повному обсязі офіційною державною статистикою, що призводить до відсутності показників у ВВП.

Розвиток неконтрольованої державою економічної діяльності є індикатором існування в державі певних деструктивних тенденцій. Зокрема, високий рівень тінізації економіки переважно притаманний країнам із низькою ефективністю системи державного управління, спричинена високим рівнем корупції [4, с. 65].

Розглядаючи загрози національній безпеці, які несуть у собі тіньова економіка та корупція, можна вважати блокування створення ефективних механізмів управління соціально-економічним розвитком. Криза в цій сфері, відповідно, стимулює розвиток широкого спектру суспільних проблем, зокрема демографічних і культурних. Як додаткова загроза, тіньова економіка тісно взаємопов'язана з непрозорістю й корумпованістю органів публічної адміністрації із суб'єктами господарювання, тим самим опосередковано знижує інвестиційну привабливість національної економіки, як для місцевих, так і для закордонних інвесторів [5, с. 10].

Визначаючи співвідношення понять «тіньова економіка», «тінізація» та «корупція», слід те, що їх об'єднує: по-перше поняття «тіньова економіка» та «корупція» є статистичним (арифметичним, математичним) показником, який обчисляють у відсотках відносно ВВП. Натомість категорія «тінізація» свідчить про негативний процес, який відбувається в державі в економічній

сфері або в окремій (конкретній) її ланці завдяки колізіям, прогалинам у законодавстві, неефективному управлінню.

Підсумовуючи вищевикладене, розв'язання проблеми протидії тінізації економіки потребує узгоджених зусиль держави в багатьох сферах державної економічної політики взагалі, зокрема під час формування та реалізації антикорупційної політики. Реальне скорочення тіньового сектору може відбутися лише за умови зменшення витратності та зростання ефективності легальної економіки, створення сприятливих умов для функціонування різноманітних форм бізнесу й подолання кримінальних проявів корупції. Передумовами такого перетворення мають бути розроблення й упровадження єдиної концепції з протидії тінізації економіки, яка буде містити основні методи та ключові підходи щодо подолання тіньової економіки в України, поліпшення інвестиційного клімату загалом.

Список використаних джерел

1. Васенко В. К. Тіньова економіка країни та шляхи її детінізації / В. К. Васенко // Вісник Черкаського університету. – 2016. – №1. – С. 15–23.
2. Мандибура В. О. Тіньова економіка України як об'єкт спеціального наукового дослідження / В. О. Мандибура. – Київ, 1998. – 118 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
4. Ігнатов Л. М. Тіньова економіка України / Л. М. Ігнатов // Вісник КІБіТ. – 2014. – № 1. – С. 62–66.
5. Предборский В. А. Теория теневой экономики в системе современных экономических наук / В. А. Предборский, В. П. Кунцевич // Экономика и управление. – 2013. – № 2 (34). – С. 9–13.

Передерій Т. С. – студентка факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: т.в.о. завідувача кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент ***Маковоз О. С.***

БЕЗПЕКА ПЛАТІЖНИХ КАРТОК ЯК ФАКТОР ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасні умови господарювання характеризуються розширенням обсягів і структури грошового обороту, ускладненням розрахунків, необхідністю уникнення фінансових ризиків і налагодження дієвого контролю за системою грошового обігу в Україні. Нині активно застосовують електронні платіжні засоби (так звані електронні гроші) у системі безготівкових розрахунків. Дедалі більше платежів проводять у безготівковій формі через мережу. Така платіжна система передбачає здійснення розрахунків між фінансовими установами, бізнес-організаціями та Інтернет-користувачами в процесі купівлі-продажу товарів і послуг.

Безготівкові розрахунки загалом відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного та прозорого функціонування економіки країни, адже сприяють зменшенню частки тіньового сектору економіки, скороченню витрат на обслуговування готівкового обігу. Зазначена форма розрахунків підвищує активність населення як учасника банківської системи. Важливість цих платежів виявляється також у постачанні й перерозподілі грошей, завдяки чому з'являються додаткові можливості для кредитування, отримання додаткового прибутку, підвищення прозорості та надійності всієї національної фінансової системи. Безготівкові розрахунки є швидкими, зручними й дешевими. Проте під час їх застосування не для всіх суб'єктів забезпечено повну безпеку господарювання.

Відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», платіжна картка є спеціальним платіжним засобом у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що

використовується для ініціювання переказу грошей із рахунку платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей із власних рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [1].

За результатами дослідження Асоціації ЄМА та компанії «Gemius-Україна» в межах Національної програми сприяння безпеці електронних платежів і карткових розрахунків Safe Card 40 % регулярно знімають готівку та лише 14 % використовують платіжні картки для переказу грошей. У 2016 році вчетверо почастішали випадки, коли українці постраждали від шахрайства з платіжними картками (з 3 % у 2015 році до 12 % у 2016 році). Втроє більше було зафіксовано випадків, коли з такими випадками стикалися родичі, друзі чи колеги опитуваних (з 12 % 2015 року до 37 % 2016 року) [2].

На думку експертів, основними причинами шахрайства з платіжними картками в України є:

– низький рівень фінансової обізнаності населення, зокрема відсутність належної поінформованості про заходи безпеки під час здійснення операцій;

– недотримання банками способів і методів захисту від шахрайства;

– зволікання із запровадженням смарт-карток, а отже, широке використання карток із магнітною смугою та активне проведення розрахунків у мережі Інтернет.

Сучасні виклики національній безпеці України у фінансовій сфері вимагають від Національного банку України розроблення дієвих заходів щодо протидії фінансування тероризму та зменшення відтоку грошей із банківської системи. Одним із таких заходів є курс Національного банку України на зниження до 2020 року показника співвідношення рівня готівки в економіці до ВВП майже вдвічі (з 14,6 % у 2015 році до 7,5 %). Для реалізації цього завдання було розроблено програму під назвою «Cashless economy», яка передбачає не лише скорочення готівкового обігу, а передусім зменшення тіньового грошового обігу, збільшення бази оподаткування та акумулювання інвестиційних ресурсів,

необхідних для відновлення й зростання економіки, задоволення потреб громадян. Підвищення рівня безпеки розрахунків із використанням платіжних карток – це справа не лише банку, а й безпосередньо користувача платіжної картки.

На збільшення обсягів готівки в обігу впливають такі фактори: високий рівень тіньової економіки та значна кількість неконтрольованих стихійних ринків; економічна й політична нестабільність; відсутність у населення досвіду користування безготівковими платіжними інструментами. З 4 січня 2017 року готівкове обмеження (50 тис. грн) між фізичною особою та підприємством (підприємцем) протягом одного дня застосовують за будь-яких розрахунків. Законодавством України та нормативно-правовими актами Національного банку України визначено особливості використання платіжних карток в Україні, а саме:

– переказ грошових коштів із застосуванням платіжних карток у межах України дозволено здійснювати в національній грошовій одиниці України;

– переказ коштів в іноземній валюті за операціями, що здійснюються із застосуванням платіжних карток, можна проводити лише між власними рахунками фізичної особи, відкритих банком-емітентом.

Через систему «Приват24» реалізовують значну частина платежів в Україні. Ця система має понад шість мільйонів клієнтів, з яких близько 2,5 млн осіб користуються мобільною версією. Перехід цього банку у власність держави покликане сприяти розв'язанню проблеми нейтралізації та протидії тіньовим економічним процесам в Україні.

Проте цих заходів недостатньо для забезпечення високого рівня безпеки розрахунків у мережі Інтернет. Для мінімізації ризиків, на нашу думку, доцільно створити в банківській системі єдину базу даних користувачів платіжних карток; надавати клієнтам повну інформацію та проводити різноманітні консультації щодо користування платіжними картками; удосконалювати систему моніторингу для виявлення незаконних операцій під час здійснення безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток; здійснювати та впроваджувати ефективні технології забезпечення безпеки безготівкових розрахунків. Вказані заходи нададуть можливість не лише підвищити рівень фінансової стійкості та стабільності

роботи банку, а й зміцнити довіру населення до банківського сектору загалом.

Таким чином, безпека у сфері використання платіжних карток та електронних платежів відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного та прозорого функціонування економіки країни, сприяє зменшенню частки тіньового сектору економіки, скороченню витрат на обслуговування готівкового обігу, розвиткові й підвищенню активності населення як учасника банківської системи.

Список використаних джерел

1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2346-III. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14. – Назва з екрана.

2. Українська міжбанківська асоціація членів платіжних систем [Електронний ресурс] / Cashless Digest. – Режим доступу: https://ema.com.ua/cashless-digest-31-05-2017/. – Назва з екрана.

Радецький С. В. – студент навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ ***Стрельченко О. Г.***

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Одним із пріоритетних завдань публічної адміністрації є діяльність щодо забезпечення прав фізичних та юридичних осіб шляхом надання адміністративних послуг у сфері економіки [1]. Зокрема, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України надає такі види адміністративних послуг:

1) державна реєстрація проектів (програм) міжнародної технічної допомоги;

2) видача реєстраційної картки проекту міжнародної технічної допомоги (після проведення державної реєстрації проекту);

3) надання висновків щодо визначення операцій як таких, що належать до операцій із давальницькою сировиною в зовнішньоекономічних відносинах;

4) видача разового індивідуального дозволу на перевищення строків увезення товарів, які імпортують за бартерними договорами;

5) видача ліцензій юридичним особам і фізичним особам-підприємцям на право провадження таких видів господарської діяльності, як:

– експорт та імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць;

– імпорт, експорт спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, алкогольних напоїв;

– імпорт та експорт тютюнових виробів;

– заготівля, переробка (зокрема металургійна) металобрухту кольорових і чорних металів, розроблення, виготовлення, реалізація, ремонт, модернізація та утилізація озброєння, військової техніки, військової зброї та боєприпасів до неї;

6) облік (реєстрація) зовнішньоекономічних договорів (контрактів), передбачених законами України;

7) видача свідоцтв про акредитацію виконавця (юридичної особи-нерезидента) проекту міжнародної технічної допомоги;

8) видача разового індивідуального дозволу на перевищення строків увезення товарів (виконання робіт, надання послуг), які імпортуються за бартерними договорами;

9) видача разових (індивідуальних) ліцензій на зовнішньоекономічні операції суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, до яких (або до їх іноземних контрагентів) застосовано спеціальну санкцію – індивідуальний режим ліцензування тощо [2].

Державна служба експортного контролю надає адміністративні послуги щодо видачі:

– посвідчення про реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів;

– висновку про можливість проведення переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання;

– дозволу на здійснення міжнародних передач товарів;

– висновку на здійснення міжнародних передач товарів;

– міжнародного імпортного сертифіката та інших документів, які містять державні гарантії щодо використання товарів у заявлених цілях;

– свідоцтва про атестацію системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів;

– свідоцтва про надання юридичним особам повноважень на проведення недержавної експертизи товарів у галузі державного експортного контролю [3].

Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України надає фізичним і юридичним особам такі види адміністративних послуг:

– видача бланків енергетичних паспортів, надання методичної допомоги щодо оформлення та заповнення форм енергетичних паспортів підприємств і проведення їх аналізу;

– надання технічних вимог з ефективного використання природного газу для розроблення проектної документації на будівництво об'єктів (підприємств), проведення навчань, конференцій;

– посередницька діяльність із забезпечення підприємств новітньою енергозберігаючою (енергоощадливою) технологією, приладами й обладнанням;

– надання послуг щодо визначення норм питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів;

– обстеження з визначенням економічних та екологічних показників роботи тепловикористовувального обладнання, контролювання якості спалювання палива та його екологічних показників (на прохання підприємств та організацій);

– надання висновків та їх продовження щодо готовності налагоджувальних організацій до проведення

пусконалагоджувальних робіт об’єктів, що використовують паливо-енергетичні ресурси;

– визначення за допомогою вимірювальних приладів необхідних параметрів якості використання енергоносіїв (на замовлення підприємств та організацій).

Фонд державного майна надає такі послуги:

– ведення реєстру концесійних договорів;

– видача рішення про розпоряджання активами, що належать господарським товариствам;

– видача дозволу на відчуження державного майна;

– проведення експертизи доцільності реструктуризації підприємств, які мають стратегічне значення для економіки й безпеки держави;

– надання довідок із Державного реєстру суб’єктів оцінної діяльності;

– видача сертифікатів суб’єктів оцінної діяльності;

– реєстрація фізичних осіб (оцінювачів) у Державному реєстрі оцінювачів;

– ведення Єдиного реєстру об’єктів державної власності та надання інформації (відомості або витяг) із нього.

Список використаних джерел

1. Курс адміністративного права України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух [та ін.]. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 864 с.

2. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : Указ Президента України від 31 трав. 2011 р. № 634/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 41. – Ст. 20.

3. Про затвердження Положення про Державну службу експортного контролю України : Постанова Кабінет Міністрів України від 31 берез. 2015 р. № 159 // Офіційний вісник України. – 2015 р. – № 28. – Ст. 82.

Саннікова Л. О. – студентка навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ ***Стрельченко О. Г.***

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Кабінет Міністрів України з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів пропонує передати обласним бюджетам фінансування закладів охорони здоров'я, що надають спеціалізовану та високоспеціалізовану медичну допомогу.

Закон України «Про екстрену медичну допомогу» [1] має важливе значення для подальшого реформування та розвитку всієї вітчизняної системи охорони здоров'я. Екстрена медична допомога (ЕМД) – це унікальний механізм, що єднає всі ланки медичної допомоги, починаючи з первинної медико-санітарної, тобто від сільського ФАПу, сільської лікарської амбулаторії, амбулаторії загальної практики – сімейної медицини, і закінчуючи клініками інститутів Національної академії медичних наук України. Саме від злагодженої, чіткої, оптимальної, прозорої діяльності системи й служби ЕМД залежить загалом рівень доступності медичної допомоги в країні. Це є запорукою збереження здоров'я та життя наших людей, а отже, слугує важливим чинником національної безпеки держави.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає систему ЕМД як інтегровану частину будь-якої ефективної та функціональної системи охорони здоров'я. ЕМД є точкою першого контакту із системою охорони здоров'я для більшості пацієнтів під час надзвичайних ситуацій і травм, що загрожують життю та здоров'ю людей. ЕМД є першим кроком у доступі до вторинного та третинного рівня надання медичної допомоги. Позагоспітальна ЕМД призначена для надання допомоги на місці випадку чи гострого захворювання. Це єдиний комплекс,

який включає різні служби, від пунктів ЕМД до диспетчерських, які мають змогу прийняти екстрений виклик, надати поради людині, яка звернулася за допомогою, та в разі необхідності направити мобільну бригаду ЕМД [2].

Основними принципами ЕМД має бути постійна готовність до термінового надання медичних послуг, оперативне цілодобове реагування на виклики бригад швидкої медичної допомоги, доступність і безоплатність, своєчасність, якість, пріоритетність, послідовність, відповідність вимогам екстериторіальності. Від оперативності та якості ЕМД безпосередньо залежить життя людини.

У 2012 році прийнято Закон України «Про екстрену медичну допомогу», яким чітко визначено не лише організаційно-правові засади забезпечення громадян України ЕМД, а й засади створення, функціонування та розвитку її системи [1].

Однак недофінансування ЕМД перешкоджає реалізації положень цього Закону в повному обсязі. Зокрема, ідеться про те, що нині:

– не завершено побудову та функціонування єдиної диспетчерської служби, оснащеної відповідним програмним забезпеченням, що дало б змогу досягти максимальної координації роботи бригад ЕМД та виконання встановлених нормативів прибуття до хворого;

– залишається нерозв'язаною проблема забезпечення системи ЕМД спеціалізованим медичним транспортом у необхідному обсязі (наявна кількість, тобто 2 965 одиниць, становить лише 67 % від нормативної). Причому в середньому 60–70 % медичної техніки та спеціалізованого медичного автотранспорту є застарілими, фізично зношеними й такими, що потребують заміни;

– не забезпечено належну оплату праці працівників бригад ЕМД. Так, наявний фонд заробітної плати для цих працівників не дає можливості забезпечити виплати надбавок за особливі умови праці, матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань та інших фінансових заохочень у повному обсязі відповідно до законодавства (наприклад, у Київській

області фонд заробітної плати на 2017 рік для працівників ЕМД становить 131 млн грн за потреби 275 млн грн) [2].

Отже, в умовах децентралізації, створення госпітальних округів, реформи первинної ланки медичної допомоги та системи фінансування охорони здоров'я розвиток ЕМД має відбуватися комплексно з іншими напрямами реформування системи охорони здоров'я. Водночас реалізація положень Закону України «Про екстрену медичну допомогу» ускладнена через фінансування, що не відповідає реальним потребам у цій сфері та викликам сьогодення. Слід зважати на те, що стратегічно важливим пріоритетним завданням держави в галузі охорони здоров'я є збереження життя та здоров'я людини.

Список використаних джерел

1. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5081-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 30. – Ст. 340.

2. Робота системи екстреної медичної допомоги України: проблеми на шляхи вирішення [Електронний ресурс] : матеріали круглого столу (Київ, 28 лют. 2017 р.). – – Режим доступу: http://komzdrav.rada.gov.ua/print/73148.html. – Назва з екрана.

Тутова А. А. – студентка факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ ***Садиков М. А.***

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Нині в Україні утвердилася громадська думка про об'єктивну необхідність активного втручання держави в процес розвитку економіки. Надія на ринкові сили, що самореалізуються, вичерпалася. Проблемність функціонування економіки країни сягнула критичного рівня. Навіть МВФ постійно закликає нас переглянути курс на обмеження дій

держави, змінити його в бік оптимального та раціонального втручання державних органів в економічні процеси.

У країнах із розвиненою ринковою економікою стратегічне планування слугує найважливішим інструментом державного регулювання господарства.

Органи, що управляють економікою, вкрай потребують передбачення результативності процесів розвитку приватизації й демонополізації, результатів становлення багатоманітних форм власності, наслідків технологічного оновлення виробництва тощо. Для виявлення закономірностей і тенденцій соціально-економічного розвитку, розширення та підвищення ступеня передбаченості змін в економіці і поведінки різних суб'єктів господарських відносин необхідним є ретельний моніторинг у територіальних громадах [1] у контексті децентралізації влади [2]. З переходом до нового етапу ринкових реформ на всіх рівнях управління, у всіх ланках народного господарства зростає роль фахівців, що вміють ухвалювати оптимальні рішення, постійно погоджуючи поточну діяльність зі стратегічною метою. Існує усталена, перевірена часом істина: саме менеджмент усіх рівнів покликаний зробити все можливе для забезпечення оптимального варіанта майбутнього розвитку. Сучасний світ вельми багатоманітний, залежить від безлічі чинників, але якщо ця теза стане дороговказною зіркою для тих, хто здатний узяти на себе величезний тягар відповідальності за керівництво нашим господарством в умовах, що склалися, і готовий зробити все для того, щоб бути на рівні вимог у межах цієї відповідальності, то успіх розвитку країни буде гарантовано.

Добре продумане стратегічне бачення майбутнього на місцях визначає перспективні напрями розвитку й намір компанії зайняти конкретні ділові позиції. Чим краще продумана стратегія й чим більш вміло вона введена та виконана в територіальних громадах, тим більше в регіону шансів на сильну позицію.

Проблеми соціального розвитку (школа, зв'язок, пенсійні виплати, дорога тощо) і медичного обслуговування населення, особливо сільської місцевості погіршилося. Політик і дипломат Р. Безсмертний, ще десять років тому зауважував, що передусім в Україні треба провести територіальну реформу, щоб

мешканці населених пунктів користувались найближчими освітянськими, медичним закладами тощо. Можливо, в АР Крим теж треба було адмінреформу провести своєчасно.

Вплив тіньових відносин в Україні настільки вагомий, що становить небезпеку економічної складової держави та суверенітету України, тому вкрай обережно треба провести децентралізацію і «добровільне» створення територіальних громад.

На перший погляд може здатись, що регіональні проблеми економічного розвитку України не настільки гострі, як в інших країнах. Але це лише на перший погляд, адже для окремих регіонів України також характерна значна різниця у рівні розвитку та концентрації видобувної і переробної промисловості, сільськогосподарського виробництва. Це позначається на характері розвитку економічної небезпеки як у галузевому, так і в регіональному аспектах.

Список використаних джерел

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 157. – Режим доступу: http//zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

2. Про децентралізацію влади [Електронний ресурс] : Закон України від 9 лип. 2015 р. № 2217. – Режим доступу: http//zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

Чмирь А. Ю. – студент факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, т.в.о. завідувача кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ ***Маковоз О. С.***

ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТИ НА ТІНЬОВУ ЕКОНОМІКУ

Сучасні тенденції інтеграції та глобалізації потребують змін у світовій валютній системі. Цілком закономірно, що платіжні засоби з часом змінювалися. Нині паралельно існують готівкові та безготівкові форми платежів. Готівковим коштам притаманні портативність, довговічність, подільність і

стандартизація. Під час здійснення будь-якої угоди за допомогою готівки одна особа одержує приріст грошових одиниць, інша – зменшення. Набувають популярності інноваційні платежі за рахунок використання криптовалют.

Криптовалюта (англ. *cryptocurrency*) – вид цифрової валюти, емісія та облік якої грунтуються на асиметричному шифруванні й застосуванні різних криптографічних методів захисту, таких як Proof-of-work та/або Proof-of-stake. Функціонування системи відбувається децентралізовано в розподіленій комп'ютерній мережі [1; 2].

Криптовалюта – це платіжний засіб, що має низку принципових відмінностей від традиційних валют і платіжних систем (табл. 1). Одна з найголовніших відмінностей – децентралізована структура. У системах криптовалюта немає єдиного центру або банку – уся мережа працює на основі пірінгової архітектури (P2P), що становить систему рівноправних клієнтських програм. Кожна клієнтська програма криптовалюта, відповідно, є самодостатньою структурою, що підключається до глобальної мережі, працює автоматично в цілодобовому режимі. Емісія криптовалют здійснюється за допомогою «видобутку», або майнінгу. Майнінг – процес використання обчислювальних потужностей комп'ютерних систем для створення ланцюжка блоків транзакцій криптовалюти. Криптовалюти надійно захищені від підроблення за допомогою алгоритму хешування, порушити який на сьогоднішній день неможливо [1].

Таблиця 1

Найбільш поширені криптовалюти

Валюта	**Рік упровадження**	**Ринкова капіталізація**
Bitcoin	2009	$ 44 875 159 533
Litecoin	2011	$ 1 472 764 667
Ethereum	2015	$ 23 657 404 541
BitShares	2014	$ 360 562 849
Ripple	2011	$ 10 138 555 563
Quark	2013	$ 4 748 085
Dogecoin	2013	$ 364 289 449

Первісна вартість криптовалюти – це вартість витраченої електроенергії. Вторинну вартість визначає попит на цю криптовалюту.

Попит може бути трьох видів:

1. Спекулятивно-інвесторський (купівля криптовалюти з метою продати її дорожче).

2. Купівля товару (за криптовалюту).

3. Переказ криптовалюти на інший рахунок без комісії (або менше 0,1 %). Також важливу роль у ціноутворенні відіграє кінцева або заключна емісія криптовалют.

Відповідно до листа Національного банку України від 8 грудня 2014 року № 29-208/72889, випуск віртуальної валюти Bitcoin не передбачає жодного забезпечення та юридично зобов'язаних осіб. Її не контролюють державні органами влади жодної з країн. Отже, Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості. Вважаємо, що діяльність із купівлі-продажу Bitcoin за долари США або іншу іноземну валюту має ознаки функціонування так званих фінансових пірамід та може свідчити про потенційну залученість у здійсненні сумнівних операцій відповідно до законодавства про протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [3].

Біткойни перетворюються з валюти приватних осіб у бізнес-інструмент. Українські заклади, інтернет-магазини і сервіси замовлення квитків пропонують розраховуватися Bitcoin – це зручно та надійно. Але, як зазначають експерти Нацбанку, використання криптовалюти передбачає серйозну загрозу – фактор підвищеного ризику, пов'язаний безпосередньо з проведенням операції – анонімність і децентралізованість проведення розрахунку.

На думку дослідників, у зв'язку з анонімністю використання криптовалюти може передбачати шахрайські схеми. Ідеться про фінансування тіньового сектору за допомогою соціально небезпечних явищ (тероризм, наркоторгівля, торгівля зброєю, торгівля людьми тощо). За допомогою анонімних торгових майданчиків та аукціонів будь-який користувач здатен придбати товар анонімно та без зайвих запитань.

Недоліками криптовалют слід уважати можливий негативний вплив попиту на державні гроші: за окремими оцінками, попит на криптовалюти може призвести до ослаблення банківської системи та дестабілізації економіки.

Регулятори фінансово-грошової системи низки країн висловлюються проти використання криптовалют, приписуючи цьому механізму високу ймовірність тіньової складової.

Криптовалюта – абсолютно нове явище, а тому законодавчої бази, яка б її регулювала, поки не існує. У цій ситуації тіньова економіка виявляється більш мобільною, адже вона першою починає послуговуватися інноваційними технологічними можливостями, які надають нові гроші. На нашу думку, саме відставання законодавства від практики слугує причиною того, що найбільш широке поширення *bitcoin* як інноваційного продукту має поки що в неформальній і кримінальній сфері.

Список використаних джерел

1. Криптовалюты как пиринговые системы и платежные средства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://paysyst.ru/crypto-payment-system.html. – Загл. с экрана.

2. Обзор криптовалют [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://bits.media/bitcoin-forks/. – Загл. с экрана.

3. Щодо віднесення операцій з «віртуальною» валютою – криптовалютою Bitcoin [Електронний ресурс] : лист Національного банку України від 8 груд. 2014 р. № 29-208/72889. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v2889500-14. – Назва з екрана.

Школьніков В. І. – здобувач вищої освіти ступеня «магістр» навчально-наукового № 1 Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Типовою схемою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання, яка зазвичай також супроводжується безпідставним відшкодуванням податку на додану вартість. Зазначена схема означена здійсненням фіктивних і сумнівних експортних операцій, змістом яких є: купівля компаній, цінних паперів іноземних фірм і нерухомості за кордоном; оплата наданих послуг іноземним партнерам (маркетинг, рекламна кампанія тощо); «структурування» операцій; вивезення

валютних коштів за кордон із використанням пластикових кредитних карток; вивезення готівкової іноземної валюти фізичними особами [1].

Низка вчених стверджують, що під час доказування обставин, які належать до суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) доходів, варто врахувати нехарактерну для стану справ та характеру діяльність, пов'язану з переміщенням фінансових ресурсів з одного рахунку на інший протягом короткого проміжку часу [2].

З огляду на вищевикладене, слід зазначити, що законодавець надав можливість правоохоронним органам України одержувати інформацію від банківських установ. Цей порядок регламентовано Кримінальним процесуальним кодексом України в межах здійснення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як моніторинг банківських рахунків (ст. 269^1), а також Законом України «Про банки і банківську діяльність».

У зв'язку з цим нагальною для правоохоронних органів України є проблема оброблення та аналізу інформації про банківські операції за рахунками конкретної фізичної або юридичної особи. Так, відповідні методи кримінального аналізу дають змогу правоохоронним органам встановити взаємозв'язки між фінансовою діяльністю конкретної юридичної або фізичної особи та протиправною діяльністю, за яку Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність.

Основними аналітичними інструментами слугують такі програмні забезпечення, як IBM i2 Analyst's Notebook та Palantir Law Enforcement. IBM i2 Analyst's Notebook є корисним для аналізу банківських операцій, адже за наявності конвертованого в електронний формат виписку щодо особового рахунку в i2 можна відтворити мережу транзакції, яка дасть змогу візуалізувати рух коштів між рахунками. Після цього за допомогою аналітичних функції програми (наприклад фільтри, список елементів чи карточок, кластеризація тощо) користувач зможе ідентифікувати операції, які проводили з метою легалізації коштів (доходів), одержаних злочинним шляхом.

Значення аналітичної програми Palantir Law Enforcement у розслідуванні легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, полягає в можливості акумулювати всю наявну інформацію про конкретного суб'єкта господарювання. Наприклад, крім даних про виписки з особовому рахунку, до Palantir Law Enforcement можна долучити різноманітну

інформацію як із відкритих, так і закритих джерел інформації (наприклад, звіти працівників правоохоронних органів, геолокацію банківських установ, різноманітну інформацію з баз даних тощо).

Відповідно, це дає змогу аналітикові самостійно провести власне розслідування на робочому місці. Наприклад, обравши об'єктом дослідження конкретний банківський рахунок, фахівець за допомогою цієї програми може отримати інформацію про рух коштів до інших банківських рахунків з урахуванням дати та часу здійснення операції, власників даних банківських рахунків, майно, яким дані власники володіють, тощо. Водночас ці відомості аналітик отримає за умов наявності достатнього об'єму інформації, завантаженої в Palantir Law Enforcement.

Таким чином, роль кримінального аналізу в протидії легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, має зводитися до таких позицій: по-перше, кримінальний аналіз має слугувати методом, який дає змогу обробляти й аналізувати значну кількість інформації, здобутої під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (тобто роль кримінального аналізу полягає в підтримці діяльності слідчого, оперативно працівника під час досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності); по-друге, метою кримінального аналізу повинно стати збирання, порівняння, аналіз і розповсюдження даних стосовно злочинності, слідчо-оперативної практики з метою її застосування для проактивної (випереджальної) правоохоронної діяльності [3, с. 302].

Список використаних джерел

1. Про затвердження Типології легалізації злочинних коштів в Україні в 2004–2005 роках [Електронний ресурс] : наказ Держфінмоніторингу України від 27 груд. 2005 р. № 249 // Nexus Financial consulting. – Режим доступу: https://www.nexus.ua/data/files/Legal_DB/Ukraine/.pdf. – Назва з екрана.

2. Расследование преступлений в сфере экономики. Руководство для следователей / [И. С. Алексеева, С. В. Амплеев, В. Г. Баяхчев и др.] ; под ред. И. Н. Кожевникова. – М. : Спартак, 1999. – 169 с.

3. Калиновський О. В. Використання методу кримінального аналізу для протидії організованій злочинності / О. В. Калиновський, В. І. Школьніков // Часопис Київського університету права. – 2017. – № 1. – С. 300–303.

Задніченко С.І. *– заступник директора ДАРОУ МВС України*

СПІВВІДНОШЕННЯ ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА КОРУПЦІЙНІ ВІДНОШЕННЯ

Тіньова економіка, безперечно, має великий негативний вплив на всі суспільні соціально-економічні процеси. Зростання тіньового сектору економіки призводить до структурних деформацій та нестабільності соціально-економічного розвитку країни, перешкоджає процесу розбудови держави, демократизації суспільства та європейської інтеграції України. Тіньова економіка – нелегальна неврахована, фіктивна, корислива діяльність, спрямована на отримання доходу, приховуваного від офіційної влади будь-яким, навіть кримінальним або протизаконним шляхом Також це явище призводить до скорочення державних доходів, що, у свою чергу, викликає проблему дефіциту державного бюджету. Неможливим стає й економічний аналіз на макро- і мікрорівнях. Тінізації економіки – одна з найгостріших проблем сучасності, вона є основою для корупції, криміналізації, хабарництва у сферах політики, економіки та соціальній сфері. В Україні спостерігається критичний рівень тіньової економіки. Однак чіткого визначення поняття "тіньова економіка" й досі немає в літературі. Таким чином, тіньова економіка – це складне соціально- економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але аморальних економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності з приводу отримання прибутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків

Традиційно тіньова економіка ділиться на три сектори: білокомірцевий, неформальний (сірий) і чорний. Перший сектор − білокомірцева економіка − є невід'ємним скелетом у шафі легальної економіки і пов'язаний з корупцією чи незаконним ухиленням від податків. Корупція в цьому секторі представлена так званими «швидкими або гальмуючими» комерційними хабарами, що означає плату за більш швидке чи повільне виконання тим, хто отримав хабара, своїх прямих обов'язків −

видача дозволу/ліцензії, пропуск товару на митниці чи затягування з перевіркою, ігнорування порушень. Даний вид корупції не становить собою загрози, і його легко зменшити за допомогою автоматизації державних послуг та впровадження електронного уряду. Друга частина білокомірцевої економіки − ухилення від податків: те, у чому часто звинувачують великий бізнес, в Україні є суто парадоксальним. Другий сектор − неформальна, або сіра економіка − представляє собою «амортизаційну» подушку при падінні національної економіки, і саме по собі явище позитивне, оскільки дозволяє громадянам знайти необхідні для життя кошти самостійно, що зменшує ризик «соціальних вибухів».

Тіньова економіка і тіньова політика – це дві сторони одного процесу – тіньового державно-приватного партнерства в Україні, де тіньова політика: – створює сприятливе інституційне середовище (ви- гідні умови) для існування тіньової економіки; – демонструє активну "боротьбу" з тіньовою економікою (корупцією); – курує тіньові потоки з метою їх контролю та використання для "державних інтересів" тощо; де тіньова економіка стає: – джерелом фінансування тіньової політики; – суб'єктом використання державних ресурсів задля конкурентоспроможності на ринку, – суб'єктом безкарності, мобільності, високої інформованості суб'єктів; – покупцем адміністративних послуг і посадових місць тощо. Проте проблема детінізації для України є нагальною, бо це сприятиме розбудові соціально орієнтованої моделі ринкової економіки європейського типу. насамперед, високий рівень корупції, системні вади податкової політики, нестабільна політична система, відсутність повноцінного ринкового середовища та ін. По-перше, корупція залишається однією з найбільших перешкод на шляху розвитку України та її інтеграції до світового співробітництва. По-друге, чинна податкова система має на меті максимальне залучення надходжень до бюджету, але не враховує негативні наслідки надмірного фіскального навантаження на платників податків. Не менш важливе й те, що повільні структурні та економічні перетворення, недосконаліть

ринкових механізмів призводять до обтяжливих для суб'єктів господарювання наслідків державної економічної політики

Цікавим також є питання співвідношення тіньової економіки та корупції, а також того, чи неофіційна економіка заміняє, чи доповнює офіційний сектор. Іншими словами, чи економічна діяльність в межах тіньової економіки витісняє, чи навпаки розвиває економічну діяльність в офіційному секторі, і що відбувається тоді, коли державні посадовці використовують офіційний сектор економіки в якості джерела для досягнення своїх приватних цілей. Що ж стосується корупції, то більшість дослідників корупції говорять про те, що наявність корумпованих чиновників справляє негативний вплив на доступ фірм на ринок. Проте, не варто забувати, що чиновники не лише видають ліцензії фірмам, а й здійснюють чимало інших суспільно важливих функцій. Тому, хоча й можна в якості простого шляху подолання корупції запропонувати припинити регулювання економікою, скасувати ліцензії та позбавитися від чиновників, котрі всі є потенційними корупціонерами, однак це викличе нові негаразди. Безумовно, скасування регуляцій ринку, якими займалася бюрократія, зокрема відміна ліцензій, негативно позначиться на станові ринкової економіки в цілому.

Натомість, у Законі України «Про засади запобігання корупції» передбачено обмеження, які мають попереджувальний характер і спрямовані на запобігання корупції. Протидія корупції включає широкий спектр заходів, спрямованих на зменшення її обсягів та обмеження впливу на соціальні процеси, усунення соціальних передумов корупції, причин і умов корупційних правопорушень. Відповідно до ст. 1 цього Закону: «Корупція – використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання 12 неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей». Корупція

здебільшого, є однією з ознак організованої злочинності, зокрема економічної. Для безпечного функціонування тіньової економіки необхідний підкуп працівників правоохоронних і контролюючих органів, суддів, прокурорів, чиновників, політиків. Особливу небезпеку для економіки країни становить проникнення організованих злочинних угрупування у легальний бізнес і органи влади - злочинці можуть перетворюватися на владу, а представники влади можуть ставати злочинцями. У Рамковій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 р. при визначенні поняття організованої злочинності вказується на те, що корупція є одним із трьох основних засобів (два інші – насильство і залякування), які дають можливість ватажкам організованій злочинності отримувати прибуток, контролювати території, зовнішні та внутрішні ринки, продовжувати свою злочинну діяльність і проникати у легальну економіку.

Тіньова економіка також здійснює значний вплив на прийняття судових рішень. Корумпованість українських судів та можливість купівлі і отримання потрібного судового рішення ускладнюють прийняття раціональних рішень суб'єктами господарювання. Незначний захист прав власності та широко поширена корупція в судах перешкоджають підприємницькій діяльності та серйозно підривають перспективи прийняття рішень про розвиток довгострокових інвестиційних проектів в межах України. Корумпованість судів сприяє ухваленню рішень, які знаходяться на межі закону та беззаконня, і дозволяють особам, які маються вплив на суди, здійснювати рейдерські атаки на підприємства, які засновані на використанні підроблених документів, силових захоплень. Така невпевненість у майбутньому сприяє негативному іміджу нашої держави в світі.

Список використаних джерел

1. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2006. – 576 с.

Наукове видання

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 23 червня 2017 року)

Відповідальний упорядник *В. В. Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.
Підписано до друку 19.06.2017. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 28,0. Ум. друк. арк. 26,04.
Тираж 50 прим.